

Sexualbrotten

Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor

Betänkande av 1998 års Sexualbrottskommitté (SOU 2001:14)

Sammanställning av remissyttranden

Betänkandet Sexualbrotten Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor (SOU 2001:14)

Remissinstanserna:

Efter remiss har yttrande över betänkandet avgetts av Göta hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Malmö tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvårdsstyrelsen, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Brottsoffermyndigheten, Migrationsverket, Utlänningsnämnden, Socialstyrelsen, Institutet för psykosocial medicin (IPM), Folkhälsoinstitutet, Statens institutionsstyrelse, Barnombudsmannen, Statens skolverk, Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet, Ungdomsstyrelsen, ILO-kommittén, Jämställdhetsombudsmannen, Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO), Stockholms kommun, Norrköpings kommun, Göteborgs kommun, Rikskvinnocentrum (Akademiska sjukhuset, Uppsala), BUP-Elefanten (Barn- och ungdomspsykiatriska kliniken, Universitetssjukhuset i Linköping), Avdelningen för klinisk genetik (Lunds universitetssjukhus), Svenska kommunförbundet, Rädda Barnens riksförbund, Sveriges Advokatsamfund, Svenskt Näringsliv, Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Sveriges Domareförbund, Sveriges Psykologförbund, Sveriges Fastighetsägareförbund, Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU), Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL), ECPAT Sverige, Riksförbundet Barnens Rätt I Samhället (BRIS), Föreningen Svenska UNICEF-kommittén, Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige (ROKS), Stödcentrum BEDA, Föreningen Stödcentrum mot incest (SCI) och Brottsofferjourernas riksförbund,

Riksåklagaren har bifogat yttrande från Åklagarmyndigheten i Stockholm, Åklagarmyndigheten i Linköping, Åklagarkammaren i Linköping, Åklagarmyndigheten i Malmö, Åklagarmyndigheten i Göteborg, Åklagarmyndigheten i Västerås och Åklagarmyndigheten i Umeå.

Yttrande har också inkommit från Handikappombudsmannen, Kvinnofronten, Forum om barn och våld, Vänsterpartiets Kvinnopolitiska Utskott, IOGT-NTOs Juniorförbund och Handikappförbundens samarbetsorgan.

Innehållsförteckning

1	Allmänna och sammanfattande synpunkter	4
2	En beskrivning av dagens regler	42
3	Förövare och offer	43
4	Lagstiftningen om sexualbrott bör vara tydligare.....	54
5	Tvång och samtycke i en ny reglering	69
6	Sexualbrott mot vuxna	75
6.1	Utgångspunkter för en ny bestämmelse om våldtäkt	75
6.2	Utgångspunkter för en ny bestämmelse om sexuellt tvång	109
6.3	Utgångspunkter för en ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande	111
6.4	Utgångspunkter för en ny bestämmelse om sexuell kränkning.....	121
6.5	Utgångspunkter för en ny bestämmelse om sexuell exploatering av ungdom	131
7	Sexualbrott mot barn.....	139
8	Koppleri och prostitution	171
8.1	Utgångspunkter för en ny bestämmelse om koppleri.....	171
8.2	Utgångspunkter för en ny bestämmelse om köp av sexuella tjänster	179
9	Övriga bestämmelser i 6 kapitlet	186
10	Sexuella handlingar mellan närstående.....	189
11	Utredningar och lagföringar av sexualbrott	199
11.1	Förundersökningar och bevisvärdering av sexualbrott ..	199
11.2	Straffvärde och straffmätning i mål sexualbrott.....	206
11.3	Bör den särskilda preskriptionsbestämmelsen för sexualbrott mot barn utvidgas?	209
12	Sexklubbar	218
13	Koppleriansvar för pornografibranschs huvudaktörer	227
14	Handel med människor för sexuella ändamål.....	232
15	Kravet på dubbel straffbarhet vid brott som begåtts utomlands ...	246
16	Kostnader och andra konsekvenser av kommitténs förslag.....	253
17	Författningskommentarer.....	260
18	Bilaga 2 – Hur dömer domstolarna i mål om sexualbrott?.....	260

Remissammanställning

Denna remissammanställning har tillkommit enbart i syfte att underlätta överblicken över remissinstansernas synpunkter. Remissammanställningen innehåller inte några värderingar eller ställningstaganden. Departementet tar inte ansvar för eventuella avvikelser från de ingivna remissyttrandena som kan ha uppkommit till följd av den tekniska hanteringen av textmaterialet. De fullständiga remissyttrandena finns tillgängliga hos Justitiedepartementet (dnr Ju 2001/1805).

1 Allmänna och sammanfattande synpunkter

Under detta avsnitt återges de allmänna och sammanfattande synpunkterna från remissinstanserna.

Remissinstanserna har anfört följande.

Göta Hovrätt

Allmänt om lagförslagen

Det finns goda skäl att på nytt underkasta 6 kap. brottsbalken en översyn. Det finns exempel på att rättstillämpningen inte följer samma utveckling som ”det allmänna rättsmedvetandet”, sådant detta presenteras i tidningsreportage och debattartiklar. Nya företeelser har tillkommit såsom den internationella sexhandeln och alla de kontakter som knyts via Internet och tidningarnas chatsidor. Vissa av dessa frågor behandlas i betänkandet, men inte alla. Hovrätten saknar exempelvis en diskussion rörande de semantiska aspekterna på lagtexten. Straffmättnings- och skadeståndsfrågor berörs nästan inte alls, trots att de på sitt sätt utgör spegelbilden av lagtexten och ett mått på lagstiftningssträvandena. Utom i de fall där vissa företeelser förs in under ett nytt brottsbegrepp med andra straffskalor, svävar läsaren i ovisshet om vilken syn som lagstiftaren exempelvis har på rådande straffmättningspraxis, en nog så viktig fråga för gemene man. Frågor rörande brottskonkurrens lämnas därhän. Den i betänkandet föreslagna lagtexten är i vissa fall tveksam ur legalitetssynpunkt. Detta till följd av att lagtexten är otydlig. Härvid märks bl.a. att centrala uttryck såsom ”våldtäkt” eller ”kränkning” inte har samma innebörd i de olika paragraferna. Legalitetsprincipen borde ha ägnats större uppmärksamhet. Det fortsatta lagstiftningsarbetet måste därför bedrivas med dessa brister i minnet så att även de får den uppmärksamhet och djupare analys som ämnesområdet förtjänar.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Sammanfattning

Enligt hovrättens uppfattning är huvuddelen av förslagen i betänkandet av den karaktären att de inte utan kraftig bearbetning kan läggas till grund för lagstiftning. Den grundläggande systematik som förslagen bygger på innebär att graden av kränkning i flera avseenden skall vara avgörande för rubriceringen av brotten, samtidigt som mindre vikt skall läggas vid t.ex. vilken sexuell handling som genomförts och vilken grad av våld som krävs. Begreppet kränkning är ett abstrakt begrepp som hänför sig till målsäganden och de upplevelser som målsäganden har av ett övergrepp. Vid en bedömning av hur allvarlig kränkning ett visst handlande innebär torde det vara omöjligt att - även om det i betänkandet hävdas motsatsen - inte ta hänsyn till hur målsäganden i det enskilda fallet beskriver sin upplevelse av händelsen. Utformningen av straffbestämmelser skall enligt hovrättens uppfattning inte på detta sätt ske utifrån målsägandens perspektiv utan skall istället, på samma sätt som gäller för övriga brott mot person som alla innebär en kränkning av offret, utgå från gärningsmannens handlande och avsikter.

Begreppet sexuell handling har enligt hovrättens uppfattning inte den pregnans som karakteriserar de nuvarande kriterierna i 6 kap. Det kan vidare anses tveksamt om vissa handlanden som enligt allmänt språkbruk kan betecknas som sexuella handlingar verkligen bör falla in under straffbestämmelsernas tillämpningsområde på det sätt som kommittén föreslagit.

När det gäller sexualbrott mot barn anser hovrätten att de föreslagna straffbestämmelserna inte har utformats så att de ger utrymme för en nyanserad bedömning av alla de handlanden som faller under tillämpningsområdet. Hovrätten har också invändningar mot enskilda straffbestämmelser och straffskalor.

Stockholms tingsrätt

Sammanfattning

Tingsrätten avstyrker att kommitténs förslag till nytt lagrum om våldtäkt leder till lagstiftning

Malmö tingsrätt

Allmänna synpunkter

Utredningen har presterat ett välskrivet och väl genomarbetat betänkande. Tingsrätten kan till stora delar godta argumenteringen och förslagen. Förslagen innebär i vissa avseenden en utvidgning av det

kriminaliserade området och i andra hänseenden att vissa handlingar hänförs till andra, strängare bestämmelser än som är fallet enligt gällande rätt. Man kan på någon punkt ifrågasätta behovet av en reglering. I några andra fall har brottsbeskrivningarna blivit så allmänt hållna att de, även om de inte strider mot legalitetsprincipen, kan antas leda till ganska påtagliga tillämpnings- och gränsdragningsproblem. I den mån de inte kommenteras särskilt i det följande godtar tingsrätten förslagen.

Från redaktionell synpunkt ifrågasätter tingsrätten om man skall ha mellanrubriker framför varje brott. Mellanrubriker förekommer inte i övriga kapitel i brottsbalken.

Göteborgs tingsrätt

Tingsrätten anser att den genomgripande omarbetningen av 6 kap brottsbalken är mycket förtjänstfull såväl vad avser de enskilda lagrummen som systematiken i kapitlet. Tingsrätten tillstyrker ett genomförande av kommitténs förslag med följande kommentarer.

Justitiekanslern

Förslagen i betänkandet grundar sig på rättspolitiska överväganden rörande kriminalisering av sexualbrott som Justitiekanslern inte anser sig ha anledning att närmare kommentera. Granskningen här har därför inriktats främst på de rättssäkerhetsaspekter som kan anläggas på förslagen. Från denna utgångspunkt föranleder betänkandet följande yttrande från Justitiekanslerns sida.

Domstolsverket

Sammanfattning

Domstolsverket, som har granskat betänkandet främst utifrån domstolsväsendets synvinkel, tillstyrker i huvudsak kommitténs förslag. Domstolsverket avstyrker dock kommitténs förslag såvitt avser bl.a. utformningen av nya bestämmelser om våldtäkt, sexuellt utnyttjande och våldtäkt mot barn.

Riksåklagaren

Den straffrättsliga regleringen av sexualbrotten har, utöver det rättsliga skyddet för den sexuella integriteten, den konsekvensen att den påverkar människors värderingar och bestämmer gränserna för deras sexuella beteenden. Det är mot den bakgrunden inte förvånande att regleringen fortlöpande är föremål för diskussion och utveckling, senast i samband med lagstiftningen 1998 som tog sikte på åtgärder för att motverka våld

mot kvinnor, prostitution och sexuella trakasserier i samhället, prop 1997/98:55.

Enligt min mening får det inte råda någon som helst tvekan om att grundsynen bakom en reglering av sexualbrotten ska präglas av inställningen att varje människa själv bestämmer över sin egen sexualitet och har en ovillkorlig rätt att bli fredad från oönskade angrepp som kränker denna integritet. Det är också mot den bakgrunden den straffrättsliga synen på sexualbrotten har förskjutits så att fokus nu riktas mer på en kränkings art än på den sexualhandling det är frågan om. En naturlig vidare utveckling skulle vara att kriminaliseringen av sexualbrott helt enkelt ska ha den utgångspunkten att ansvar kan utkrävas redan på den grunden att det inte finns ett samtycke från den som utsatts för en sexuell handling. Jag har dock respekt för kommitténs bedömning av svårigheterna att fullt ut omsätta den utgångspunkten i praktisk lagstiftning.

Kommittén har gjort en mycket förtjänstfull genomlysning av straffbestämmelserna om sexualbrotten och kommit med i de flesta fallen väl motiverade bedömningar av behovet av förändrad lagstiftning. Jag kan ställa mig bakom den rättspolitiska bakgrunden till förslagen och till den förändrade systematik i 6 kap brottsbalken som förslaget innebär. Jag ställer mig också bakom de föreslagna lagändringarna i den mån inte annat framgår av det följande.

Åklagarmyndigheten i Stockholm

Allmänt

Sexualbrottskommittén har haft i uppdrag att bland annat göra en allmän översyn av bestämmelserna om sexualbrott samt dessutom att se över särskilt angivna frågor. Översynen skall avse såväl det materiella innehållet som systematik, lagteknik och språk.

Sexualbrottslagstiftningen skall skydda den sexuella självbestämmanderätten och den sexuella integriteten. Sexuella övergrepp är skadliga och kränkande handlingar. Såväl den sexuella liksom den personliga integriteten blir kränkt. Sexualbrott är obehagliga och ofta svåra att klä i ord för utsatta offer, exempelvis kan barn ha svårt att tala om vad som hänt. Med brotten följer många känslor och det kan ibland vara motstridiga känslor, exempelvis då gärningsmannen är en närstående person till offret. Lagstiftningen skall motverka denna typ av brott samtidigt som den påverkar människors värderingar. Det är viktigt att lagstiftningen är tydlig, förutsebar och konsekvent samt har en klar gränsdragning mellan olika brottstyper som ger möjlighet till en så enhetlig rättstillämpning som möjligt.

Det nuvarande 6 kap i brottsbalken tillkom huvudsakligen genom 1984 års reform då omfattande förändringar gjordes och kapitlet kom att kallas " Om sexualbrott ". Efter 1984 har vissa ändringar skett i 6 kap. Synen på

sexualbrott har förändrats genom åren. Genom lagändring den 1 juli 1998 betonades kränkningens art istället för själva sexualhandlingen. Våldtäktsbestämmelsen utvidgades från att ha avsett gärningar innebärande tilltvingande av samlag eller därmed jämförligt sexuellt umgänge så att även en gärning som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag kom att kriminaliseras som våldtäkt. Kränkningens art i stället för sexualhandlingen lyftes fram.

Den sexuella kränkningen vid sexuella övergrepp är av avgörande betydelse för kommitténs arbete och ligger till grund för de förslag som kommittén presenterar. Kommittén anser att regleringen av sexualbrott bör fästa mindre avseende på sexualhandlingen och mer ta fasta på den sexuella kränkningen. Av de förslag som kommittén presenterar är det huvudsakliga ett helt nytt 6 kap om sexualbrott. Kommittén menar att den sexuella kränkningen skall komma fram tydligare och förslagen innebär att större tonvikt läggs vid sexuella kränkningen än vid själva sexualhandlingen. I betänkandet presenteras en väl skriven översikt om den diskussion som förts under senare år med anledning av flera uppmärksammade domar och som framförallt gällt rubriceringen av olika gärningar, speciellt när det gäller övergrepp mot barn.

Genom praxisundersökning har kommittén belyst denna problematik och härvid har kommittén kommit fram till att större vikt skall läggas vid kränkningen. Kommittén skriver att frågan huruvida en sexuell handling varit allvarligt kränkande bör inte prövas utifrån offrets upplevelse i det enskilda fallet utan det bör göras en objektiv bedömning av gärningsmannens handlande (se s 158).

Sexuella övergrepp är allvarliga kränkningar för offren. Det är, som ovan angivits, viktigt att lagstiftningen är klar och förutsebar och att det är den sexuella handlingen som skall bedömas. Betonar man den sexuella kränkningen alltför mycket är risken att man får svåra tillämpningsfrågor beträffande gränsdragningen mellan olika brott och att brotten bedöms efter subjektiva grunder beroende på offrets upplevelser. Ur juridisk synpunkt vill jag anföra att synsättet att tillmäta kränkningen avgörande betydelse är alltför vagt och det finns en risk att handlingen bedöms alltmer subjektivt genom risken finns att tillämpande myndigheter inte kan frigöra sig från offrets upplevelser och att dessa får inverkan på bedömningen.

Till följd av att kommittén vill lyfta fram den sexuella kränkningen föreslår kommittén en utvidgning av vilken sexuell handling som medför straffansvar för våldtäkt och kommitténs förslag innebär att man frångår kravet på anknytning till samlag och att den sexuella kränkningens art och grad skall vara av avgörande betydelse. Förslaget innebär att handlingar som idag rubriceras som sexuellt utnyttjande kan komma att rubriceras som våldtäkt. Rubriceringen av olika handlingar har genom vissa uppmärksammade fall väckt diskussion. Jag delar inte förslaget om en utvidgning av vilka sexuella handlingar som skall föranleda straffansvar som våldtäkt utan avstyrker detta och anser att kravet på

anknytning till samlag skall behållas. Detta kommer jag att närmare utveckla under sexualbrott mot vuxna respektive barn.

Kommitténs förslag att man ersätter kravet på råntvång mot olaga tvång vid våldtäkt mot vuxna är bra liksom att man föreslår en utvidgning av straffansvaret för våldtäkt när offret inte kan värja sig och jag återkommer även till dessa förslag.

Vidare föreslår kommittén en särreglering när det gäller övergrepp mot barn under 15 år och att det inte krävs att gärningsmannen använt våld eller hot vid gärningen för att de skall bedömas som våldtäkt. Jag delar detta förslag och kommer närmare att kommentera det under sexualbrott mot barn.

Vidare föreslås en viss utvidgning av vilken gärning som föranleder straffansvar genom att uttrycket sexuellt umgänge ersätts med sexuell handling. Detta förslag är bra. Uttrycket sexuellt umgänge är kritiserat bland annat med avseende på att ordet umgänge är ett positivt laddat ord. Den föreslagna innebörden av sexuell handling är att handlingen skall ha haft en påtaglig sexuell prägel för offret och gärningsmannen. Härvid frångås kravet på att handlingen skall ha inneburit en direkt och varaktig kroppslig beröring och detta innebär en utvidgning av den straffbara handlingen. Detta kan komma att innebära svåra gränsdragningar beträffande rubriceringen av den sexuella handlingen men i gengäld blir gärningar, som klart är kränkande, möjliga att bedöma hårdare än vad som kan ske enligt gällande rätt. Jag tillstyrker denna ändring.

I övrigt innebär föreslagna ändringar beträffande sexualbrotten nya brottsrubriceringar, en ny systematik i 6 kap samt en språklig modernisering och jag har ingen erinran mot dessa förslag.

Bestämmelserna angående sexuella handlingar mellan närstående föreslås flyttas till 7 kap med anledning av att motiven bakom bestämmelserna främst är av arvsogenetiska och etiska ställningstaganden. Även om detta är en rent systematisk fråga ifrågasätts detta. Det är lämpligare att alla sexualbrott samlas i 6 kap. Brotten mot familj är ju inte enhetligt samlade i 7 kap.

Åklagarmyndigheten i Linköping

Rent allmänt vill jag inledningsvis framhålla att jag anser det förkastligt att använda beteckningar för företeelser som inte har sin motsvarighet i verkligheten. Kommittéförslaget har sådana inslag och där de förekommer bör föreslagna förändringar inte komma till stånd. Exempel på detta är användandet av brottsrubriceringen *våldtäkt mot barn* trots att det inte behöver föreligga något våld eller hot vid denna gärning. Förvisso är de straffbelagda förfarandena som omfattas av stadgandet väl så straffvärde även om våld eller hot inte förekommit, men straffvärdet skall markeras genom straffskalan och inte genom att använda ord som inte har täckning i det beskrivna, möjligen därför att de erhållit någon

slags magisk klang. Samma förhållande föreligger i huvudstadgandet angående *våldtäkt* som också inrymmer förfaranden där vare sig våld eller hot förekommit.

Brottsbeskrivningarna är också i vissa avseenden vaga. Deras innebörd kan därför komma att ändras i olika riktning över tiden beroende på vad det är för värderingar som råder i samhället vid just den tidpunkten. Vad är allvarligt kränkande kan man fråga sig. Såvitt avser stadgandet angående våldtäkt bör detta anknytas till samlag eller med påtvingat samlag jämförliga handlingar. Jag är också tveksam till den föreslagna uppdelningen gällande vuxna och barn. I en generellt gällande våldtäktsparagraf kan särskilt markeras att en gärning mot barn kan vara sådan att den bedöms som grovt brott. I ett generellt stadgande om sexuellt utnyttjande kan förfarande som bedöms som grova, exempelvis därför att de är förövade mot unga barn, ges en särskild straffskala.

Det framlagda förslaget bör inte genomföras utan väsentliga omarbetningar.

Åklagarkammaren i Linköping

Sammanfattning

Jag instämmer i huvudsak till de av kommittén föreslagna författningsändringarna. Jag anser dock att våldtäkt även fortsättningsvis endast bör omfatta samlag eller därmed jämförliga handlingar. Vidare anser jag att våldtäkt inte bör komma i fråga när offret själv har försatt sig i en sådan situation att han eller hon saknar förmåga att värja sig. Slutligen anser jag att den nu gällande utgångspunkten för preskriptionstidens beräkning såvitt avser sexualbrott mot barn - 15 år - bör behållas.

Åklagarmyndigheten i Malmö

Allmänna synpunkter

Om förslagen i betänkandet blir lag leder det till omfattande förändringar beträffande sexualbrotten.

Jag är positiv till de förslag som lagts fram och tillstyrker dem därför. Förslagen innebär en modernisering av gällande bestämmelser och även av språkbruket. Kort uttryckt kommer lagstiftningen bättre i takt med tiden genom betänkandets förslag. Nuvarande bestämmelser om sexualbrott i 6 kapitlet brottsbalken har under senare år alltmer framstått som förlegade. Det har ständigt fått göras nya tolkningar av vissa av gällande bestämmelser och rättspraxis har i samma takt ändrats. Modern forskning och senare års utredningar har också givit en delvis ny syn på sexualbrottsligheten. Den kränkning som offret utsätts för lyfts fram på

ett helt annat sätt än tidigare. Lagförslaget bör underlätta för åklagarna i deras bedömningar samt dessutom ge större möjlighet att åtala ifråga om gärningar som har samband med den nya och organiserade brottsligheten rörande framställning av barnpornografiska bilder och handel med människor för sexuella ändamål.

Åklagarmyndigheten i Göteborg

Sexualbrottskommitténs uppdrag har varit omfattande och innefattat svåra överväganden. De föreslagna förändringarna är, i såväl materiellt som systematiskt hänseende, angelägna och i de flesta fall väl motiverade.

Allmänt

Sexualbrottskommitténs uppdrag att modernisera språket är viktigt och i betänkandet är dessa språkliga förändringar väl övervägda. Lagtexten måste ständigt utvecklas i takt med att språket förändras.

Jag ifrågasätter om det ur lagteknisk och pedagogisk synvinkel är lämpligast att reglera brotten mot barn skilt ifrån huvudbrotten. Enligt min uppfattning borde regleringen av sexualbrott mot barn lyftas fram efter de olika huvudparagraferna för att markera vikten av brott mot barn.

Överföringen av lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster till 6:e kapitlet i brottsbalken är väl motiverat. Att hänföra denna bestämmelse till 6:e kapitlet brottsbalken var också lagrådets förslag vid införandet av förbudet. På av kommittén anförda skäl bör koppleribestämmelsen vara kvar i samma kapitel.

I betänkandet gör kommittén en värdefull genomgång av nuvarande reglering av sexualbrotten. Redogörelsen och analysen i tredje kapitlet om bl.a. förövare och offer vid sexuella övergrepp kommer att ha stor betydelse i det fortsatta arbetet med att beivra sexualbrott.

Åklagarmyndigheten i Västerås

Sammanfattning

Kommittén har haft ett mycket omfattande uppdrag och det främsta uppdraget har varit att i alla avseenden se över lagstiftningen om sexualbrott i 6 kap brottsbalken och andra närliggande bestämmelser. Detta innebär att det nu avgivna betänkandet innehåller en stor mängd förslag till ändringar. Kommittén föreslår således bl.a. **att** 6 kapitlet brottsbalken skall ersättas av ett nytt, **att** kravet på dubbel straffbarhet för brott begångna utomlands tas bort i vissa fall, **att** nya bestämmelser om straffansvar för människohandel för sexuella ändamål införs, **att** lagstiftningen genomgående skall skilja på om ett brott har förövats mot

ett barn under 15 år eller mot en vuxen, **att** förbudet mot köp av sexuella tjänster tas in i en ny paragraf i 6 kapitlet, **att** bestämmelsen om sexuellt umgänge med avkomling respektive syskon flyttas till 7 kapitlet (om brott mot familj) och **att** en ny preskriptionsbestämmelse som rör sexualbrott mot personer under 18 år bör införas.

Jag ansluter mig till de förslag som framställts och de ställningstaganden som gjorts av 1998 års sexualbrottskommitté.

Jag har dock på tre punkter en annan uppfattning än kommittén, nämligen såvitt avser utformningen av 1 § avseende våldtäkt, utformningen av 6 § avseende våldtäkt mot barn och införandet av en ny preskriptionsbestämmelse.

Åklagarmyndigheten i Umeå

Allmänt

Anmodad att inkomma med yttrande över rubricerade betänkande vill jag inledningsvis framhålla tre större positiva förändringar i kommitténs förslag nämligen,

- att man skiljer på sexualbrott mot barn och på sådana brott mot vuxna vilket leder till en bättre lagteknisk struktur. Dessutom kommer det att ge en bättre förutsättning för en mer enhetlig rättstillämpning.

- att rekvisitet **den hotfulla situationen** införs i våldtäktsparagrafen. Enligt min erfarenhet är en sådan situation vanlig vid våldtäkter i miljöer utanför hemmet och där offret är obekant med gärningsmannen.

- att rekvisiten **våld** eller **hot** slopas när det gäller våldtäkt mot barn under 15 år. All erfarenhet visar att det är ytterst sällan som en gärningsman behöver tillgripa våld eftersom det ofta räcker med den vuxnes auktoritet.

Kommitténs avsikt har varit att lagstiftningen skall bli tydligare. Det är en bra intention men i vissa delar har det enligt min mening inte blivit så.

Mitt yttrande kommer fortsättningsvis att begränsa sig till 6 kapitlet och 35 kapitlet brottsbalken. Detta beroende på att jag i huvudsak delar kommitténs förslag till reella ändringar med undantag av vissa paragrafer i de ovan nämnda kapitlen. I övrigt består förslaget i huvudsak av språkliga ändringar som det inte finns anledning att kommentera.

Rikspolisstyrelsen

Kommittén har haft en omfattande och angelägen uppgift. Rikspolisstyrelsen (RPS) ser positivt på att sakliga förändringar av

brottsbalkens bestämmelser om sexualbrott genomförs i de fall där det förekommer ett reformbehov. Att det finns ett reformbehov på vissa områden är enligt styrelsens mening uppenbart. RPS välkomnar också att en språklig och redaktionell översyn har genomförts av straffbestämmelserna om sexualbrott.

RPS tillstyrker sålunda kommitténs förslag att en särskild bestämmelse om våldtäkt mot barn införs där kravet på tvång utmönstrats (avsnitt 7.1). Vidare tillstyrker RPS förslaget beträffande straffansvaret för våldtäkt när offret annars inte kan värja sig (avsnitt 6.1.4). Enligt styrelsens mening bör det också, som kommittén föreslår, genomföras en lagändring av innebörd att det, vid bedömningen av om en våldtäkt är grov, särskilt skall beaktas att brottet begåtts av flera gärningsmän (avsnitt 6.1.6).

RPS vill emellertid också framhålla att kommitténs förslag i vissa delar torde fordra ytterligare överväganden under den fortsatta beredningen av lagstiftningsärendet. Styrelsen anser nämligen att kommittén inte helt har lyckats med att tillgodose de krav på tydlighet och förutsebarhet som bör ställas på strafflagstiftning. Också ur ett mer renodlat polisiärt perspektiv är det av stor vikt att lagstiftningen på området blir tydlig och enkel att tillämpa.

Styrelsen pekar i det följande på några förslag som torde fordra ytterligare överväganden. Avslutningsvis lämnar RPS en synpunkt i fråga om den s.k. sexköpslagen.

Kriminalvårdsstyrelsen

Sexualbrottskommitténs betänkande har remitterats till Kriminalvårdsstyrelsen endast såvitt gäller avsnitt 3 och 16. Dessa behandlar förövare och offer samt kostnader och andra konsekvenser av kommitténs förslag. Styrelsen vill i dessa delar framföra följande.

De förslag som presenteras av Sexualbrottskommittén berör kriminalvården endast i den meningen att en viss ökning kan förväntas av antalet fängelsedömda och längden på fängelsestraffen vad gäller brott enligt 4 och 6 kapitlen brottsbalken. Såvitt Kriminalvårdsstyrelsen kan bedöma kan fråga dock inte vara om annat än en begränsad ökning som inte mer än marginellt torde kunna påverka de ekonomiska förutsättningarna för kriminalvårdens verksamhet. Styrelsen menar således att förslagen bör kunna finansieras inom ramen för kriminalvårdens anslag. Den effekt förslagen framdeles kommer att få på kriminalvårdens verksamhet bör dock följas upp. Mot denna bakgrund tillstyrker Kriminalvårdsstyrelsen Sexualbrottskommitténs förslag.

Övriga avsnitt i betänkandet har Kriminalvårdsstyrelsen granskat endast i en mindre omfattning. Såvitt styrelsen funnit är de förtydliganden och skärpningar som förslagen innebär angelägna åtgärder i syfte att värna om skyddet för den sexuella integriteten.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Sammanfattning

BRÅ har inte några omfattande invändningar i sak när det gäller kommitténs förslag. De synpunkter som lämnas rör framför allt svårigheter vad gäller gränsdragning mellan vissa av de föreslagna bestämmelserna och den begreppsförvirring som vissa föreslagna brottsrubriceringar riskerar att skapa. BRÅ lämnar även synpunkter på en komplettering av avsnittet om förslagets konsekvenser för det brottsförebyggande arbetet.

Allmänt

Kriminalisering verkar i sig självt brottsförebyggande genom sitt främsta syfte – att motverka (och förhindra att människor återfaller i) brott. Minst lika viktig är emellertid många gånger den uppmärksamhet frågan om kriminalisering i ett visst avseende får i den allmänna debatten. Den enskilde individen får därigenom kunskap om att rättssystemet har adekvata verktyg, kunskap och förståelse för att bemöta en viss typ av brott. Detta är särskilt viktigt eftersom den enskilde individens tilltro till rättssystemet och dess effektivitet ofta är avgörande för exempelvis benägenheten att anmäla brott. BRÅ ställer sig mot bakgrund av detta positiv till att en allmän skärpning av synen på sexualbrott – och en stärkning av brottsoffrens ställning – sker.

Särskilt positiv är fokuseringen på brott mot barn som sker genom att sådana brott lyfts ut och regleras särskilt, samt den anpassning i lagen som sker efter de ökade kunskaper som nu finns om de förhållanden som ofta råder vid övergrepp mot barn. Det är viktigt för barnens möjligheter till rehabilitering att rättsväsendet tar dem och deras upplevelser på allvar genom att se och bekräfta dem.

Hänsyn måste emellertid också tas till de krav på förutsebarhet och stadga i rättstillämpningen som måste ställas på en lag. Är lagen oklar eller otydlig finns risk för att dess positiva och brottsförebyggande effekt istället leder till ett utnyttjande av de oklarheter som råder, med uppmärksammade brott som följd. De synpunkter som BRÅ har att lämna på betänkandet tar sikte främst på förhållanden där sådana otydligheter föreligger.

Brottsoffermyndigheten

Efter kvinnofridsreformerna har förväntningarna på genomgripande förändringar av sexualbrotten varit stora. Förväntningarna har förstärkts av en serie omdiskuterade rättsfall angående sexualbrott mot barn och unga liksom om köp av sexuella tjänster. Problembildens allvar skärps

dessutom av den gränsöverskridande exploateringen av kvinnors och barns kroppar i vad som kallats trafficking eller vit slavhandel och av nya forskningsdata från den första svenska omfångsundersökningen av mäns våld mot kvinnor.

1998 års Sexualbrottskommitté presenterar i sitt betänkande om sexualbrotten förslag till en serie mycket angelägna reformer. Förslagen ger särskilt barn ett väsentligt bättre straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp, men viktiga förbättringar föreslås också beträffande vuxnas sexuella integritet. Detta till trots kan man ifrågasätta om reformerna på alla punkter är tillräckligt konsekventa, liksom om de är tillräckligt långtgående.

Brottsoffermyndigheten kommer i sitt remissvar främst att fokusera på vad som vore önskvärt utöver de förslag som kommittén presenterar. Detta innebär att myndigheten vill markera vikten av att samtliga kommitténs reformförslag genomförs, att förslagen beträffande vissa brott representerar en miniminivå av nödvändigt skydd av den sexuella integriteten i dagens Sverige och att Brottsoffermyndigheten på några punkter anser att ytterligare förstärkningar av det skyddet behövs. Inte minst nyligen publicerad forskning förstärker betydelsen av allt detta.

Texten disponeras så att myndigheten först kommer att beröra kommitténs allmänna utgångspunkter, vilket är en kommentar till dess kapitel 3 angående förövare och offer och utgör en bakgrund till de förslag till annorlunda brottsbeskrivningar och rekvisit som myndigheten framför. Dessa angår könsneutraliteten i lagtexten, att en gärning ska vara tillräcklig för koppleribrottet och att kriminaliseringen av människohandel för sexuella ändamål inträffar oavsett hur medvetna kvinnorna har varit om de förhållanden som de ska ”arbeta” under. Brottsoffermyndigheten menar dessutom att en mer gedigen genomlysning av våltäktsbrottet kunde ha genomförts och vill föra fram några ytterligare argument för att ifrågasätta om grundrekvisitet för våldtäkt bör vara tvång eller samtycke.

Myndigheten har också synpunkter på kommitténs kapitel 11 om utredningar och lagföringar, som medför att Brottsoffermyndigheten avslutningsvis framhåller behovet av att all personal inom rättskedjan, helst också socialtjänstens anställda, erbjuds möjligheter till ytterligare fortbildning för att så effektivt som möjligt kunna förvalta reformerna. Särskilda medel bör anslås till den fortbildningen.

Migrationsverket

Inledning

Migrationsverket anser att de föreslagna förändringarna i betänkandet är bra och att det är av största vikt att gällande rätt stämmer väl överens med allmänhetens rättsuppfattning.

När det gäller handel med kvinnor och barn i förhållande till utlänningsrättens område vill verket inledningsvis framhålla följande.

Vid tillståndsenheterna runt om i landet och på våra beskickningar utomlands är det ofta svårt att på ett effektivt och rättssäkert sätt skilja ut de sökanden och referenter som med hjälp av felaktiga och falska uppgifter försöker att kringgå utlänningslagens regler för att erhålla uppehållstillstånd.

Syftet med att lämna felaktiga uppgifter kan i vissa fall vara att man önskar att en person skall erhålla uppehållstillstånd i Sverige för att senare kunna användas för säljande av sexuella tjänster eller utnyttjas på annat sätt. Att bedöma storleken på ett sådant problem är svårt och mörkertalet är sannolikt stort.

Troligt är dock att handeln med kvinnor och barn i första hand inriktar sig på personer som inte behöver visering eller uppehållstillstånd för att ta sig in i Schengenområdet. Myndigheternas insyn blir då minimal och det är då svårt att kunna spåra problemet och sätta in rätt insats vid rätt tillfälle.

Utlänningsnämnden

Med anledning av remissen får Utlänningsnämnden lämna följande synpunkter på avsnitt 14.

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen instämmer i allt väsentligt i den straffrättsliga kommitténs förslag till ny reglering av sexualbrotten. Socialstyrelsen anser att förslagen till ändringar förbättrar *förutsättningarna* för skyddet för den sexuella integriteten. Särskilt gäller detta förslaget att införa särskilda straffbestämmelser om ansvar för sexuella övergrepp mot barn. Detta möjliggör att ansvar för sexuella övergrepp mot barn inte kräver att barnet genom våld eller hot tvingats till det sexuella umgänget. En sådan gärning blir därmed lika straffvärd som sexuella övergrepp som riktas mot vuxna och som innehåller tvång.

Övrigt

Mot bakgrund av att utredningen avser en total översyn av bestämmelserna om sexualbrott vill Socialstyrelsen påpeka att det finns anledning att se över lagen (1944:133) om kastrering, som är starkt föråldrad.

Institutet för psykosocial medicin (IPM)

Yttrandets uppläggning

Sedan 1998 finns vid IPM en verksamhet, Barn och trauma, som till stor del arbetar med frågor om sexuella övergrepp mot barn. Detta yttrande utgår huvudsakligen från denna verksamhets erfarenheter och inriktas således på synpunkter avseende de delar som rör brott mot barn.

Sammanfattning

IPM menar att brottsrubriceringar när det gäller sexuella övergrepp mot barn bör baseras på beskrivningar av övergrepp och övergreppsomständigheter och inte på förmodad kränkingsupplevelse och risker för psykologiska skadeeffekter.

IPM finner att skälen för en fortsatt kriminalisering av samlag mellan syskon kan ifrågasättas och att det kan finnas fördelar med en avkriminalisering.

Statens folkhälsoinstitut

Folkhälsoinstitutets uppgift är bl a att främja hälsa och bidra till att skapa så jämlika förutsättningar som möjligt för en god hälsa för alla. De frågeställningar som betänkandet behandlar, är enligt institutets uppfattning inte i första hand ett folkhälsoproblem, men vi stöder kommitténs förslag till ny lag som avser att skärpa, förtydliga och omstrukturera tidigare lagstiftning om sexualbrott. Vi noterar också med tillfredsställelse att straffvärdet av sexualbrott mot barn skärps.

Statens folkhälsoinstitut vill också lämna följande synpunkter.

Statens institutionsstyrelse (SiS)

Remissen till Statens institutionsstyrelse (SiS) har begränsats till avsnitt 3 och 16. SiS avstår därför från att yttra sig i övriga delar.

Barnombudsmannen

Sammanfattning

Barnombudsmannen (BO) instämmer i utredarens bedömningar som rör barn och ungdomar under 18 år. Barnperspektivet lyfts fram på ett bra sätt och relevanta artiklar i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) analyseras. BO anser dock att det finns anledning att göra en översyn om varför så få fall av polisanmälda sexualbrott leder till

åtal och varför det råder brist på en enhetlig praxis mellan olika åklagardistrikt. Översynen bör även ta fram konkreta förslag till åtgärder. BO ser med tillfredsställelse att flera av de synpunkter som BO lämnat vid sammanträdet med kommittén beaktats.

Skolverket

Skolverket konstaterar inledningsvis att de frågor som aktualiseras i betänkandet ej primärt faller inom verkets ansvarsområde.

Skolverket instämmer i att det är mycket angeläget att barnens rättsliga ställning stärks och har därför inget att invända mot de förslag till ändrad lagstiftning som lämnats i betänkandet. Skolverket vill ändå komma med några reflektioner.

Skolan har ett tydligt ansvar när det gäller att motverka alla former av kränkande behandling. All verksamhet i skolan skall genomsyras av de grundläggande demokratiska värderingarna. Skolan är inte en värdeneutral plats, utan skolan skall överföra grundläggande värden och ge alla barn/ungdomar en moralisk och etisk kompass.

För att kunna påverka barnens och ungdomarnas attityder och värderingar är det, enligt Skolverkets mening, viktigt att arbeta långsiktigt och förebyggande. Därvidlag är det av mycket stor betydelse att attitydpåverkan börjar så tidigt som möjligt, för att om möjligt förhindra uppkomsten av nya brott.

För skolans del är det dessutom av stor betydelse att skolorna har en beredskap för dessa frågor, eftersom skolan kan komma att behöva hantera såväl offer som förövare kanske t.o.m. inom samma klass.

Slutligen vill Skolverket betona vikten av en myndighetsövergripande samverkan för att på bästa sätt erbjuda hjälp och stöd till de drabbade barnen och deras familjer.

Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet

Sexualbrottskommitténs förslag till ny utformning av 6 kap. brottsbalken innebär dels en kodifiering av de "brottsutvidgande" praxisförändringar, som skett under de senaste 10-15 åren, dels ett försök att ändra lagstiftningen så att ytterligare förändringar i samma riktning, vilka möjligen också kunde ha skett inom ramen för nu gällande lag, kan åstadkommas. Till den förstnämnda kategorin hör exempelvis den vunna insikten om att det inte bör krävas något fysiskt våld för att ett sexuellt umgänge med ett barn ska kunna betecknas som våldtäkt. Till den senare kategorin hör exempelvis de uppmärksammade fall, där allmänheten förvånats över att juristerna tydligen inte kunnat använda rubriken våldtäkt utan i stället laborerat med "sexuellt utnyttjande", och de många

fall, där det för vemsomhelst är svårt att förstå varför övergreppet inte betecknats såsom grovt, t.ex. då våldtäkten förenats med misshandel eller begåtts av flera förövare. Genom de föreslagna lagändringarna - och genom motiveringarna därav - kan fortsättningsvis de flesta av de fall som under senare tid "hamnat fel" beträffande rubrik eller grovhet nu få rätt benämning och dignitet. Fakultetsnämnden kommenterar i det följande närmare ett antal av kommitténs förslag.

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet

Allmänt

Sexualbrottskommittén har haft ett omfattande och viktigt uppdrag, nämligen att se över de centrala bestämmelserna om sexualbrott i 6 kapitlet brottsbalken. Kommittén har i betänkandet lagt fram ett förslag till ny reglering, vilket bl.a. innebär ett helt nytt 6 kapitel. Flera av bestämmelserna i detta nya kapitel skiljer sig väsentligt från motsvarande nu gällande bestämmelser.

De nya bestämmelserna är i vissa avseenden tydligare. Kommitténs strävan till större precision skall berömmas den ligger ju helt i linje med den straffrättsliga legalitetsprincipens krav.

I vissa avseenden innebär de nya bestämmelserna mer omfattande kriminaliseringar och också uppkriminaliseringar. Detta innebär både att vissa gärningar som inte tidigare varit kriminaliserade nu beläggs med straff och att vissa brott försetts med en straffskala som innebär strängare straff. I sådana fall har kommittén inte särskilt utförligt vägt fördelarna av en ökad kriminalisering mot nackdelarna, utan rätt okritiskt accepterat det som riktigt att den sexuella integriteten kan och skall skyddas effektivare genom ökade kriminaliseringar. I detta fall kunde man ha förväntat sig att kommittén mer objektivt hade vinnlagt sig om att göra mer avbalanserade bedömningar.

I sitt arbete har kommittén i viss mån inhämtat information av betydelse genom att vända sig till myndigheter och frivillig organisationer. Kommittén har också låtit genomföra en undersökning av domstolarnas straffmätning och bedömning av straffvärdet i mål om sexualbrott. Denna undersökning finns fogad till betänkandet som en bilaga. Den information som kommittén på detta sätt har samlat innehåller vissa betydelsefulla empiriska upplysningar. Trots detta är det viktigt att notera att fråga inte är om empirisk information som insamlats på ett vetenskapligt hållbart sätt. Framför allt bör det noteras att de upplysningar som frivilligorganisationerna lämnat väsentligen har karaktär av partsinlagor och inte av rapporter som innehåller resultat av hållbar forskning.

Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet

Allmänna synpunkter

Motiven för samhällets lagstiftning om sexualbrott har varierat under historiens gång. Familjens - eller snarare mannens/husbondens - ära och den sedliga ordningen i samhället utgjorde ursprungligen de egentliga skyddsintressena. Lagstiftningen hade länge till syfte att styra människors sexualliv även när det byggde på ömsesidighet och frivilligt deltagande. Straffbestämmelserna riktade sig mot människor som "övat synd" och hade till uppgift att, som det hette, värna om sedligheten. Som illustration till detta kan nämnas att homosexuella handlingar mellan vuxna var kriminella till år 1944 och att det fram till år 1978 var straffbart att ha sexuellt umgänge med någon av samma kön som var under 18 år.

Inte förrän år 1984 slopades uttrycket sedlighetsbrott i 6 kapitlet brottsbalken. Det är också först under 1900-talets sista decennier som bestämmelserna alltmer kommit att inriktas på övergreppssituationer. Utgångspunkten för lagstiftningen blir t.ex. att kvinnan i varje situation har rätt att bestämma över sin egen sexualitet och att hennes önskan om att inte ha sexuellt umgänge ovillkorligen skall respekteras. Vi kan alltså konstatera att den sexuella självbestämmanderätten och den personliga sexuella integriteten som de viktigaste skyddsintressena bakom samhällets reglering av sexualbrotten är en företeelse av förhållandevis sent historiskt datum. Det är denna senare rättsutveckling som 1998 års Sexualbrottskommitté slår vakt om i sitt förslag till ny reglering av sexualbrotten. Det är framför allt den sexuella kränkningen som står i fokus för utredningens förslag. I betänkandet framhålls att sexuella övergreppshandlingar, oavsett vilka de är, alltid innebär en kränkning av den sexuella och personliga integriteten. Ambitionen att motverka och beivra den sexuella kränkningen har föranlett en rad skärpningar, förtydliganden och förslag till nya bestämmelser.

Överlag är vi mycket positiva till betänkandet, som bygger på ett gediget och grundligt genomfört straffrättsligt utredningsarbete. I allt väsentligt delar vi kommitténs uppfattningar i de viktiga principiella frågorna t.ex. (1) när det gäller behovet av en särreglering som tar fasta på om ett sexualbrott förövats mot ett barn eller mot en vuxen person, (2) när det gäller synen på förhållandet mellan tvång och samtycke i regleringen av våldtäktsbrottet samt (3) när det gäller behovet av att införa en särskild bestämmelse om straffansvar för människohandel för sexuella ändamål. Vi har en del kritiska synpunkter på detaljutformningen av dessa och andra förslag i betänkandet, men vi är alltså positiva till helheten. På ett flertal ställen i framställningen görs hänvisningar till aktuell forskning. Här och där diskuteras också sociala insatser och behandling av sexbrottslingar. Dessa avsnitt tillhör emellertid utredningens mest ofullgångna och problematiska och i egenskap av företrädare för universitetsutbildning och akademisk forskning i socialt arbete har vi sett det som särskilt angeläget att kritiskt granska och kommentera dessa frågor. Detta gör vi i ett särskilt avsnitt i slutet av yttrandet.

Ungdomsstyrelsen

Ungdomsstyrelsen har uppmanats yttra sig över rubricerad betänkande. Vi anser förslagen och dess motiveringar vara väl underbyggda och ändamålsenliga. Vi kan notera att kommittén särskilt diskuterat gränsdragningsproblemen i de fall där det är frågan om sexuella handlingar mellan två tonåringar på ett sätt som gör att vi inte finner ytterligare anledning att komma med synpunkter på detta.

ILO-kommittén

Jag får med anledning härav meddela att kommittén vid dagens sammanträde, med beklagande, beslöt att avstå från att yttra sig i ärendet.

Jämställdhetsombudsmannen

Jämställdhetsombudsmannen (JämO) har tagit del av förslagen i betänkandet och bedömt dessa ur ett jämställdhetsperspektiv. Yttrandet berör främst frågan om hur sexuella trakasserier skall kriminaliseras i brottsbalken.

Sammanfattning

JämO finner att kommittén på ett förtjänstfullt sätt utrett hur sexualbrotten är kriminaliserade i gällande rätt samt hur de relevanta bestämmelserna tillämpas av domstolarna. JämO anser vidare att betänkandet - särskilt i de delar som berör förövare och offer - använt sig av jämställdhetsperspektivet på ett tillfredställande sätt.

JämO delar i huvudsak utredningens förslag med följande reservationer.

Beskrivningen av brottet sexuell kränkning är för allmänt utformad. Betänkandet ger inte heller någon närmare ledning hur gränsdragningen skall ske beträffande vilka gärningar som är tänkta att omfattas av bestämmelsen.

JämO anser att trakasserier som har könssamband bör omfattas av brottet förolämpning, vilket kräver att grunden kön skall tas med i uppräkningsdelen under 5 kap. 5 § BrB.

JämO anser vidare att samlag med eget barn eller dess avkomling (nuvarande 6 kap. 6 § 1 st. BrB) är ett brott mot person som därför hör hemma under 6 kap. BrB. Brottet bör omfatta sexuella handlingar av både hetero- som homosexuell karaktär.

JämO efterlyser dessutom insatser från statens sida för att stimulera kommunernas sociala insatser till stöd för kvinnor som arbetar på sexklubbar och som prostituerade.

Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning – HomO

Med utgångspunkt i Ombudsmannens uppdrag och ansvarsområde begränsas yttrandet till att avse sådana aspekter på sexualbrotten som är kopplade till sexuell läggning eller rätten till likabehandling.

Vid genomgången av betänkandet finner HomO att bakgrundsbeskrivningar och lagförslag i allt väsentligt är neutrala i förhållande till sexuell läggning. Ombudsmannen har därför i stort inga invändningar mot förslaget till ny reglering av sexualbrotten.

Ombudsmannen vill dock ta upp ett antal principiella frågor som bör övervägas närmare i den fortsatta beredningen i Regeringskansliet.

Stockholms kommun

Jag anser att initiativet till en översyn av lagstiftningen på detta område är bra.

I samband med en översyn av lagstiftningen på detta område bör även vårdformerna för brottslingarna ses över. Slutna vårdformer för ungdomar mellan 15 och 18 år måste utvecklas och förbättras.

Norrköpings kommun

I övrigt står Norrköpings kommun bakom de ställningstaganden som gjorts av 1998 års sexualbrottskommitté enligt betänkandet.

Göteborgs kommun

Göteborgs kommun avstår från att besvara remissen.

Rikskvinnocentrum

Sammanfattning

Rikskvinnocentrum för kvinnor som misshandlats och våldtagits (RKC) har valt att studera betänkandets kapitel 4, 6, 7, 8, 10, 12, 13 och 14.

RKC instämmer i stort i 1998 års Sexualbrottskommittés förslag men vill dock särskilt betona

att våldtäkt mot barn alltid måste betraktas som ett grovt brott med det högre straffvärdet

att inte åldern på barn under 15 år får påverka bedömningen av brottets allvarlighetsgrad. Det får anses lika allvarligt att få sin spirande sexualitet kränkt i 13-14 års åldern och kanske skadad för resten av livet som att ett mindre barn utsätts.

att det krävs gedigna kunskaper och en djup insikt i effekterna av sexualiserat våld hos dem som skall tillämpa föreslagna lagar,

att RKC instämmer i experten Britta Bjelles särskilda yttrande angående människohandel för sexuella ändamål.

BUP-Elefanten, Barn och ungdomspsykiatriska kliniken, Universitetssjukhuset i Linköping

Sammanfattning

Först vill vi lyfta fram att Sexualbrottskommitténs betänkande utgör en bred, seriöst och allsidig genomlysning av området sexualbrott. Betänkandet är också välbalanserat med tanke på den ökande medvetenheten i samhället beträffande sexualbrottens förekomst och dynamik inklusive medborgarnas rättsmedvetenhet.

Det är därför beklagligt att Sexualbrottskommittén inte tar ett helhetsgrepp på området utan koncentrerar sin framställning på brottsrubriceringar och påföljder. När det gäller barn och ungdomsområdet är detta ett påtagligt problem då ett flertal utredningar som Barnpsykiatrikommittén (SOU 1998:31), Sexualbrottskommittén (SOU 2001:14) och Barnmisshandelskommittén (SOU 2000:48, 2001:18 samt 2001:72) utreder och belyser delar av utsatta barn och ungdomars svårigheter ur olika synvinklar utan att ta ansvar för helheten. Detta har givetvis till del att göra med de givna direktiven och faller således tillbaka på en bristande kunskap eller vilja i den politiska styrningen och samordningen av samhällets insatser för utsatta barn. Det finns idag ingen myndighet som har ett samlat ansvar för barn som far illa utan barn som utsatts för sexuella övergrepp hamnar lätt mellan olika myndigheters ansvarsområden. På flera håll finns väl utarbetade rutiner för Samråd. Dessa bygger emellertid på frivilliga överenskommelser mellan polis, socialförvaltning, åklagare, barnpsykiatri, vuxenpsykiatri och barnmedicin. Skulle en instans motsäga sig samarbete kan detta bli till men för det barn som misstänks vara utsatt för sexuella övergrepp. Utan samråd är risken stor att ovan nämnda myndigheter/instanser drar åt olika håll, den ena parten vet inte vad den andra gör osv. med påföljd att ”ärendet” tar betydligt längre tid. Det är viktigt att veta ”vad som skall

gälla” och vi föreslår en överordnad instans som ser till att barns intressen tas tillvara också när det gäller samarbete mellan olika instanser. Vi saknar därför ett förslag från Kommittén om hur olika myndigheter/instanser (åklagare, polis, barnpsykiatri, vuxenpsykiatri, barnmedicin samt socialförvaltning) skall samarbeta, när ett barn misstänks ha varit utsatt för sexuella övergrepp och vilken myndighet som borde ha det övergripande ansvaret för att tillse att samarbete äger rum.

Vi saknar också att utredningen inte utrett eller diskuterat hur barn och ungdomar optimalt ska bemötas och utredas för att bäst säkra en berättelse om sexuella övergrepp i en utredning. I dag kan vi notera påtagliga brister i denna för den fortsatta rättsprocessen helt avgörande inledningen. Vi skulle vilja introducera begreppet en **”barnvänlig utredning”**. Med detta menar vi en utredning som innebär att barn och ungdomar prioriteras i polisutredningar och domstolsförfarande, att dessa utredningar sker i en barnvänlig miljö och där barnet blir professionellt utrett och bemött.

Det första innebär att polisförhör (borde egentligen benämnas offerintervju) ska tidsmässigt prioriteras och att beslut om åtal eller ej bör, om inte särskilda skäl föreligger, ske inom 3 månader från anmälan. Det är positivt att Kommittén nämner Barnmisshandelskommitténs förslag beträffande förbättring av förundersökningarna. BUP-Elefanten åser på nära håll hur sexuellt traumatiserade barns möjligheter till psykologisk läkning och utveckling fördröjs p.g.a. alltför långa rättsliga handläggningstider.

Man måste dessutom starkt ifrågasätta om svenska polishus är den mest lämpade miljön för att säkra ett barns berättelse om en händelse så komplex och svår att berätta om som ett sexuellt övergrepp. Det är BUP-Elefantens erfarenhet och bedömning att denna miljö vanligtvis är kontraproduktiv och att majoriteten av fr.a. yngre barn inte kan göra sig själva rättvisa. Andra för barn trygga och vardagliga miljöer kan efter internationella förebilder med fördel utrustas med för utredningen behövlig utrustning.

För att säkra barnets berättelse för den eventuellt kommande rättsprocessen behövs dessutom en avsevärt höjd kunskapsnivå på de barnintervjuare som idag är satta att utreda dessa brott. Det krävs en bättre grundutbildning, en kontinuerlig handledning och fortbildning samt ett mer eller mindre vardagligt samarbete med andra yrkeskategorier som representerar fr.a. kunskaper om barns utveckling och såväl psykologiska som psykiatriska svårigheter.

BUP-Elefanten instämmer i alla Kommitténs lagändringsförslag beträffande sexualbrott mot barn. Vi vill trots ovanstående återigen poängtera att betänkandet är välskrivet och väl underbyggt. Vi uppskattar särskilt förslaget att skilja på sexualbrott mot barn och sexualbrott mot vuxna samt införandet av ”våldtäkt mot barn”. Detta är helt i linje med

behovet att synliggöra barnen i den svenska lagstiftningen och helt i överensstämmelse med FN:s konvention om barnets rättigheter.

Vi vill göra Kommittén uppmärksam på att en del av den forskning som hänvisas till beträffande förövare inte är aktuell forskning.

Vi tycker att man borde byta ut ordet ”gärningsman” mot ”gärningsperson”, eftersom internationell forskning beträffande förekomst visar att c:a 10 % är kvinnor av de personer som begår sexualbrott mot barn.

Avdelningen för klinisk genetik, Lunds Universitet

Sammanfattning

Avdelningen för klinisk genetik, Universitetssjukhuset i Lund, tar bestämt avstånd från slutsatsen i avsnitt 10 att de arvs genetiska skälen utgör den huvudsakliga motiveringen och är tillräckliga för att behålla kriminaliseringen av sexuella relationer mellan nära släktingar. Det är anmärkningsvärt att kommittén inte tagit någon hänsyn till den sakkunniges i genetik, docent Jan Wahlström, slutsats (bilaga 4) att det inte finns skäl att med utgångspunkt från biologiska eller genetiska argument förbjuda incest. En kriminalisering av incest kan vara rimlig men måste motiveras på annat sätt.

Svenska kommunförbundet

Härmed meddelas att Svenska Kommunförbundet avstår från att lämna synpunkter.

Rädda Barnen

Rädda Barnen har givits tillfälle att yttra sig över utredningens förslag. Rädda Barnen har valt att yttra sig över de delar i förslaget som berör barn under 18 år.

Sammanfattning

Kommittén har, enligt Rädda Barnens uppfattning, gjort en mycket grundlig och bra genomgång av den aktuella lagstiftningen samt tillämpningen av densamma. Även den del som avser förövare och offer är mycket välskriven och väl analyserad. Rädda Barnen delar i huvudsak utredningens förslag, i synnerhet förslaget att särreglera sexualbrott mot barn under 15 år.

Rädda Barnen menar dock att alla fall där en gärningsman tilltvingar sig en sexuell handling med ett offer som saknar förmåga att värja sig skall behandlas lika, oavsett orsaken till att offret saknar förmåga att värja sig. Dessa brott bör enligt Rädda Barnens mening rubriceras som våldtäkt.

Rädda Barnen menar också att det bör övervägas om inte en gärningsman alltid skall dömas för brott när brottet riktar sig mot ett barn som inte uppnått den ålder som föreskrivs. Detta oavsett om gärningsmannen inte insett barnets ålder eller inte hade skälig anledning att anta att barnet inte uppnått den ålder som föreskrivs. Någon hänsyn till barnets kroppsutveckling bör inte tas.

Rädda Barnen anser inte att pedofili är en sådan förmildrande omständighet som skall leda till strafflindring. Rädda Barnen önskar därför ett klarläggande från lagstiftaren att pedofili inte är en sådan psykisk störning som domstolarna skall beakta som förmildrande omständighet vid bedömningen av straffvärdet, när brottet är ett sexuellt övergrepp mot barn.

Sveriges Advokatsamfund

Advokatsamfundet ansluter sig i stort till kommitténs överväganden och förslag. I det följande redovisas kommentarer i de avseenden och i vilka avseenden samfundet har en från kommittén avvikande uppfattning.

Svenskt Näringsliv

Svenskt Näringsliv avstår från att yttra sig.

Tjänstemännens Centralorganisation –TCO

TCO avstår från yttrande över ovanstående remiss.

Sveriges Akademikers Centralorganisation – SACO

SACOs svar inskränker sig till kapitel 6.4 rörande ny bestämmelse om sexuell kränkning, med särskilt beaktande av arbetsplats- och studiemiljö.

Landsorganisationen i Sverige – LO

LOs övergripande uppfattning är att den nuvarande lagstiftningen behöver skärpas i flera avseenden. Utredningens förslag innebär i allt väsentligt sådana skärpningar. I något avseende är förslagen otillräckliga.

LOs synpunkter

I allt väsentligt delar vi utredningens förslag om förändringar i lagstiftningen. Både i Brottsbalken (1962:700) och i Ordningslagen (1993:1617).

Sveriges Domareförbund

Allmänt

Det rättsområde som varit föremål för utredningens översyn torde höra till de delar av straffrätten som oftast genomgått förändringar. Bakgrunden till detta är att bestämmelserna i 6 kap. brottsbalken behandlar ämnen, som berör många människor på ett djupt personligt plan och att ifrågavarande brottslighet intar en särställning i vad som brukar betecknas det allmänna rättsmedvetandet. Sexualbrott ägnas också ofta stor medial uppmärksamhet. Vidare innehåller sexuallivet förvisso en mängd variationer och vanorna på detta område förändras över tiden. Straffbestämmelsernas förankring i det allmänna rättsmedvetandet förtjänar därför återkommande översyner, och lagstiftaren har anledning att gång efter annan undersöka om straffvärda beteenden tillkommit, ökat i omfattning eller blivit kända. Det är givetvis inte tillfredsställande att sådant som upplevs klart straffvärt och som från samhälleliga utgångspunkter bör stävjas faller utanför det straffbara området till följd av straffbestämmelsernas konstruktion.

Mot intresset av en flexibilitet i lagstiftningen talar emellertid andra synpunkter. Legalitetsprincipen ställer särskilt höga krav på utformningen av straffbestämmelser. Straffbara beteenden måste således anges med så tydliga rekvisit att rimliga krav på förutsägbarhet upprätthålls. Det får vidare anses vara av värde att låta viss stabilitet råda på det straffrättsliga området – alltför stora förändringar och alltför ofta återkommande smärre förändringar kan leda till en rättstillämpning, som upplevs som mindre rättssäker av allmänheten.

Förbundet vill således framhålla att det är av stort intresse att de aktuella bestämmelserna nu utformas så att de kan antas täcka in även straffvärda beteenden, som kanske inte i detalj kan förutses, samtidigt som en godtagbar precision måste krävas vid angivandet av de straffbara handlingarna. Intresset av en noggrann analys av bestämmelsernas systematik och språkliga utformning bör ges företräde framför intresset av att driva på lagstiftningsarbetet.

Förbundet ansluter sig i huvudsak till de grundläggande bedömningar som utredningen gjort men vill, med särskild inriktning på bestämmelsernas utformning, anföra följande.

Sveriges Psykologförbund

1998 års Sexualbrottskommitté har haft som uppdrag att göra en översyn av bestämmelserna om sexualbrott samt vissa angränsande frågor.

Kommitténs huvudförslag är att 6 kapitlet Brottsbalken, som idag reglerar sexualbrotten, ersätts av ett nytt. Vidare föreslås att det införs särskilda bestämmelser om straffansvar för handel med människor respektive med barn för sexuella ändamål

Sammanfattningsvis ser Sveriges Psykologförbund det nya förslaget som en positiv utveckling. Det är en framgång för de psykologiska kunskaper vi idag har på området. Vi har endast kommenterat ett fåtal punkter ovan men uppfattar de andra förslagen om nya bestämmelser och förändrad lagtext som konsekventa följder av de grundläggande utgångspunkterna.

Sveriges Fastighetsägare

Sveriges Fastighetsägareförbund, som beretts tillfälle att lämna synpunkter på rubricerade betänkande, har i enlighet med remissen begränsat sin granskning till avsnitten 8 och 12. Förbundet har i allt väsentligt inget att erinra mot betänkandet i dessa delar. När det gäller utformningen av första stycket i den föreslagna koppleriparagrafen vill dock förbundet påpeka följande.

Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU)

Sammanfattning

RFSU välkomnar Sexualbrottskommitténs betänkande Sexualbrotten. Vi stödjer den förändrade utgångspunkten att lagstiftningen ska skydda den sexuella integriteten och självbestämmanderätten samt de flesta av förslagen i utredningen. RFSU anser att det är mycket bra att sexualbrott mot barn äntligen får egna bestämmelser. Vidare stödjer vi förslaget om ny bestämmelse om våldtäkt. Vi uppskattar även det nya språkbruket.

För att denna nya syn på sexualbrott ska få genomslag i såväl polisväsendet, rättsväsendet, andra yrkesgrupper involverade i sexualbrott och i den breda allmänheten krävs utbildning. Detta gäller i hög grad skolans sexualitet- och samlevnadsundervisning liksom lärarutbildningen.

RFSU anser att resurser måste avsättas till detta, antingen genom betydande omprioriteringar eller nytillförsel. Dessutom behöver ytterligare resurser avsättas till vård och behandling för offer och förövare samt stöd till anhöriga till dessa parter.

Utredningen är gedigen och grundlig men det finns några brister. RFSU anser att avsnitten om köp av sexuella tjänster, sexuella handlingar mellan vuxna närstående samt sexklubbar behöver utredas vidare. RFSU delar inte kommitténs syn på vuxna som lider av psykisk störning. Även deras sexuella självbestämmande bör så långt som möjligt respekteras. Inte minst eftersom det finns stora svårigheter att definiera "psykisk störning".

De sociala och psykologiska perspektiven på sexualbrott behöver också belysas grundligare genom intensifierad forskning.

RFSUs syn på sexualiteten

Sexualiteten är en betydelsefull del av människors liv. I RFSUs idéprogram finns tre friheter som är grundläggande förutsättningar för att en människa ska uppleva egenvärde, självkänsla och sexuellt välbefinnande: Frihet att välja; frihet att njuta; frihet att vara. Frihet att välja förutsätter ömsesidighet. Den enas frihet får inte innebära den andras ofrihet. Frihet att njuta är allas möjlighet. Den enas njutning får dock inte ske på bekostnad av den andras. Frihet att vara är allas strävan. Att tvingas förneka sin identitet, att inte få välja det liv man vill leva, är en kränkning av våra mest centrala värderingar. Men den enas sätt att vara får inte heller innebära en annans tvång. Sexuellt tvång, i form av våld, trakasserier och förföljelse, innebär en kränkning av de sexuella friheterna och av vuxnas och barns mänskliga rättigheter. Konsekvenserna är traumatiska och kan ge livslånga negativa kroppsliga och psykosociala följder.

RFSU om betänkandet Sexualbrott

Sexualbrotten SOU 2001:14 är en väl genomarbetad straffrättslig utredning. Men sexualbrott är inte bara en straffrättslig fråga. RFSU anser därför att de sociala och psykologiska orsakerna till och konsekvenserna av sexualbrott behöver utredas grundligare genom intensifierad forskning. Nedan följer våra kommentarer på de olika avsnitten i utredningen.

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL)

Inledning

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL) är ett förbund som arbetar med och för homosexuella, bisexuella och transpersoner. Vårt ändamål är bland annat att verka för ett samhälle präglad av mångfald och respekt för människors olikheter, där alla människor, oavsett sexuell läggning eller könsidentitet och oavsett hur de väljer att uttrycka denna läggning eller identitet, skall ha lika rättigheter och skyldigheter samt lika möjligheter att leva och verka i enlighet med sina individuella förutsättningar.

RFSL anser att sexualiteten är en tillgång, en källa till glädje, inspiration och nära kommunikation mellan människor. Människor ska fritt och under ansvar kunna välja den art av frivilliga och ömsesidiga förhållanden som passar individen, korta eller långvariga, med en eller flera partner. Därför ska alla frivilliga och ömsesidiga sexuella relationer mellan vuxna betraktas som likvärdiga. De enda som kan värdera dessa relationer är de människor som deltar i den.

RFSL kan aldrig acceptera sexuella handlingar som förorsakar någon annan människa skada eller lidande. Att tvinga en människa till sexuella handlingar mot dennes vilja är ett av de allvarligaste tänkbara övergreppen mot en människas psykiska och fysiska integritet och hälsa. RFSL anser att sexuella övergrepp mot barn är en särskilt allvarlig form av sexuella övergrepp. Sex mellan vuxna och barn som inte uppnått pubertet och lagstadgad ålder är alltid oförsvarligt. Åldersgränsen för homosexuella och heterosexuella kontakter måste vara lika. Den vuxne bär alltid hela ansvaret för att sexuella relationer till barn inte kommer till stånd.

RFSL tar avstånd från prostitution och koppleri som företeelse. Prostitution ska motverkas genom sociala insatser och inte genom kriminalisering.

Lagstiftningen får aldrig diskriminera homosexuella, bisexuella eller transpersoner. Homo-, bi- och heterosexuella måste i alla sammanhang behandlas som likvärdiga. Det är inte heller acceptabelt om någon behandlas annorlunda på grund av kön eller könsidentitet eller på grund av hur detta uttrycks.

ECPAT Sverige

För det första vill vi gratulera till ett utmärkt arbete och ett mycket bra betänkande. Vi anser att Sexualbrottskommittén i sitt arbete beaktat Barnkonventionen och i sina bedömningar genomgående satt barnets bästa i främsta rummet.

ECPAT Sverige har haft förmånen att ingå i den referensgrupp som varit knuten till 1998 års Sexualbrottskommitté. Vi är tacksamma över att kommittén fäst avseende vid våra önskemål, inte minst vad gäller begränsning av kravet på dubbel straffbarhet i fråga om sexualbrott mot personer under 18 år.

ECPAT Sverige välkomnar samtliga förslag som innebär strängare regler när det gäller sexualbrott mot barn. Av särskild vikt finner vi förslaget i avsnitt 6.5, som innebär att skyddet för barn mellan 15 och 18 år mot sexuell exploatering stärks.

ECPAT Sverige stöder utredningsförslaget i avsnitt 6.5, men anser att straffet böter eller fängelse i högst två år är för lindrigt. I ljuset av den rapport om kommersiell sexuell exploatering av barn i Sverige som

ECPAT Sverige nyligen publicerat, menar vi att sexuell exploatering av ungdom borde leda till en strängare påföljd, inte minst med hänsyn till att de ungdomar som luras eller lockas in i prostitution eller framställning av barnpornografi i de allra flesta fall redan är sexuellt traumatiserade.

I övrigt tillstyrker vi samtliga utredningens förslag.

Riksförbundet BRIS, Barnens Rätt I Samhället

Riksförbundet BRIS, Barnens Rätt I Samhället (nedan ”BRIS”) har i anslutning till genomgången av utredningsmaterialet gjort en sammanställning av sina kommentarer och synpunkter efter författningsförslagets disposition. BRIS har dock begränsat remissvaret till de avsnitt som rör föreslagna ändringar rörande sexualbrotten mot barn.

Sammanfattning

Enligt BRIS innebär den nya lydelsen regeln om sexuellt utnyttjande (6 kap 3 §) att kretsen av personer som kan straffas enligt bestämmelsen utvidgas och det blir ett utökat skydd för ungdomar mellan 15-18 år, vilket är en bra lagändring.

BRIS välkomnar det absoluta förbudet mot sexuell exploatering (6 kap 5 §) som ett led i framställningen av pornografisk bild och sexuell posering mot ersättning. Det innebär en utvidgning av ansvarsområdet i förhållande till dagens regler. Den språkliga förändringen att använda begreppet ”främja”, i stället för nuvarande ”förmå”, innebär enligt BRIS ett bra förtydligande och det kommer framför allt innebära förenklingar i bevishänseende.

Den föreslagna regeln om våldtäkt mot barn (6 kap 6 §) innebär att brottsrubriceringen våldtäkt mot barn inte avgränsas på det sätt som gäller vid liknande våldshandlingar mot vuxna. Den föreslagna regeln om våldtäkt mot barn kommer att innebära att inget tvång från gärningsmannens sida krävs för våldtäkt mot barn. För BRIS innebär den föreslagna förändringen en självklar förbättring vid en jämförelse med dagens regler.

Det föreslagna brottet våldtäkt mot barn visar enligt BRIS på ett positivt nytänkande vad gäller förstärkningen av barnets rätt till skydd mot sexuella övergrepp. Med hänvisning till vad som stadgas i barnkonventionen (Art 34) anser BRIS att föreslagna förändringar visar att lagstiftaren tar sitt ansvar för det nationella ansvar som Sverige förbundit sig till genom ratificeringen av konventionen. Varje sexuell övergrepp mot ett barn är ur BRIS perspektiv att betrakta som en straffbar handling oavsett om gärningsmannen använt sig av våld eller någon form av hot. Den föreslagna regeln innebär att gärningsmannen inte behöver ha använt vare sig våld eller hot för att handlingen ska vara

straffbar enligt bestämmelsen. Detta är en positiv förbättring och ett bevis på ett bra nytänkande inom lagstiftningen till skydd för de unga i samhället.

Det nya begreppet sexuell handling innebär enligt BRIS bedömning att området för straffbarhet utökas, eftersom det enligt utredningens förslag inte krävs någon direkt fysisk beröring för att den sexuella handlingen ska anses straffbar. Ur ett barnperspektiv är den föreslagna ändringen positiv. Det är väl känt, och det ger också utredningen stöd för, att barn har mycket svårt att berätta om sådana traumatiska upplevelser som ett sexuellt övergrepp innebär. Med den föreslagna ändringen blir det lättare för domstolar att, utifrån en objektiv bedömning av handlingens art och övriga omständigheter, ta ställning till om det varit fråga om en allvarligt kränkande handling.

Enligt den praxisgenomgång utredningen redovisar framgår att en våldtäkt ska anses som grovt brott om den skett mot ett barn som är under åldern 10-12 år. BRIS utgår från att utredningens förslag inte utesluter att grov våldtäkt kan utdömas även när barnet är i åldern mellan 12-15 år.

Med hänvisning till barnets totala behov av skydd mot sexuella övergrepp anser BRIS att föreslagna straffskalor är för låga. BRIS föreslår fängelsestraff i lägst fyra år och högst åtta år vid normalgraden och lägst sex och högst tio års fängelse vid grov våldtäkt mot barn. Detta mot bakgrund av att barnet oftast inte har någon möjlighet att försvara sig från övergreppet och i övrigt hamnar både i fysiskt och psykiskt underläge, vilket i sin tur innebär en mycket allvarlig kränkning av barnets personliga och sexuella integritet. Inte sällan utövas också brottet av någon person som barnet har ett särskilt beroendeförhållande till. BRIS anser således att våldtäkt mot barn måste ha en högre straffskala än den utredningen föreslagit.

BRIS anser att den föreslagna regeln avseende sexuellt övergrepp mot barn (6 kap 7 §) ska ses som en gränsdragningsregel i förhållande till våldtäktsparagrafen. Utifrån ett barnperspektiv är ett sexuellt övergrepp mot barn alltid en handling som är allvarligt kränkande, varför brottet våldtäkt mot barn måste ha företräde i de fall osäkerhet föreligger om den sexuella handlingen varit allvarligt kränkande eller inte.

Brottet sexuell kränkning av barn (6 kap 8) är ur ett barnperspektiv ett välkommet förslag. Enligt BRIS innebär den föreslagna regeln utvidgade möjligheter för domstolarna att få sexuella gärningar straffbelagda vilket innebär en förbättring vid en jämförelse med den lagstiftning som finns idag.

Den föreslagna preskriptionsregeln (35 kap 4 §) innebär ur barnsynpunkt en mycket viktig förändring. Det blir en mer enhetlig anpassning till barnkonventionens barnbegrepp och en möjlighet till åtal efter att offret fyllt 18 år.

Föreningen Svenska UNICEF-kommittén

UNICEF har givits tillfälle att yttra sig över utredningens förslag. UNICEF har valt att yttra sig över de delar i förslaget som rör barn.

UNICEFs uppfattning är att sexbrottskommitténs översyn av lagstiftningen avseende sexualbrott mot barn har haft som utgångspunkt 1989:års FN-konvention om barnens rättigheter. UNICEF tillstyrker därför sexbrottskommitténs förslag att sexualbrotten mot barn skall bedömas enligt särskilda bestämmelser. Barn är särskilt utsatta och behöver ett absolut skydd från att utsättas för sexuella handlingar. En särreglering innebär också att det blir lättare att utbilda och sprida kunskap samt information till personer som arbetar med sexbrott mot barn.

Den nuvarande våldtäktsparagrafen har inneburit otillfredsställande resultat när fråga är om våldtäkt på barn. UNICEF ansluter sig till vad kommittén sålunda anfört som grunder för denna särreglering.

UNICEF har följande synpunkter på sexbrottskommitténs förslag.

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)

Inledning

ROKS har arbetat mot mäns sexualiserade våld mot kvinnor och barn i drygt 20 år varav 17 år som riksorganisation. Idag organiserar ROKS 125 kvinnojourer och 25 tjejjourer över hela landet. Det finns således en stor samlad kunskap och kompetens inom organisationen.

ROKS som paraplyorganisation, arbetar med att ge stöd och service åt medlemsorganisationerna genom bl. a att erbjuda utbildning, seminarier och stödjande nätverk. ROKS bevakar utredningar och information som rör organisationens intresseområde samt arbetar även opinionsbildande med debatter och seminarier på lokal och nationell nivå. ROKS arbetar även internationellt för kvinnors rättigheter genom att driva flera internationella projekt samt medverka i ett flertal internationella nätverk och seminarier samt arrangera internationella seminarier.

ROKS anser att mäns och pojkars sexualiserade våld mot kvinnor och flickor, dvs. misshandel, våldtäkt, sexuella övergrepp mot barn, sexuella trakasserier och könshandel, tillsammans med pornografi är de yttersta konsekvenserna av det synliga kvinnoförtrycket i samhället. Våldet är ett allvarligt uttryck för bristande jämställdhet och därmed för den obalans som råder i maktförhållandet mellan könen. ROKS anser således att mäns våld mot kvinnor är ett strukturellt problem och att det endast är de

mest extrema uttrycken för den över- respektive underordning som finns överallt i samhället.

Detta förhållningssätt är en tydlig konsekvens av kvinnojourernas erfarenhet, en förklaringsmodell som även har bekräftats av forskare inom området.

Med denna bakgrund har ROKS granskat SOU 2001:14 och framför följande synpunkter.

Sammanfattning

Redan i SOU 1995:60 Kvinnofrid, behandlades förändring av sexualbrottslagstiftningen. Man valde då att hänskjuta dessa frågor till en särskild utredning. Denna kommitté har nu slutfört sitt uppdrag och lägger fram sitt betänkande av 1998 års Sexualbrottskommitté.

ROKS ser det som positivt att kommitténs ambition är att lagstiftningen bör vara tydligare. ROKS anser till exempel att förslagen till en ny skrivning i våldtäktsparagrafen, att slopa vanmaktsbegreppet, är bra.

Beträffande det könsneutrala språket instämmer ROKS inte i kommitténs åsikter gällande våldtäktsparagrafen, utan anser att SOU 1995:60 Kvinnofrids skrivning är relevant och ska gälla.

Vi noterar med tillfredsställelse att kommittén vill införa en ny skrivning med brottsrubriceringen "Våldtäkt mot barn". Den är mycket tydlig och betonar brottets allvar.

Särskilda bestämmelser för preskriptionstider för sexualbrott mot barn från det barnet fyllt 15 ändrat till 18 år förhindrar att preskriptionsreglerna lägger hinder i vägen mot lagföring.

Förtydligandet i ordningslagen om förbud mot anordnande av pornografisk föreställning är positiv.

ROKS vill understryka vikten av att handel med människor för sexuella ändamål täcks in i lagstiftningen på ett konkret och omfattande sätt.

Till skillnad mot kommittén anser vi att det är absolut nödvändigt att ta ställning mot pornografin och dess skadliga konsekvenser.

Stödcentrum BEDA

Allmänna synpunkter

Sexualbrott mot barn är det grövsta brott som finns. Det är värre än mord, eftersom det är döden varje gång. Vi, som brottsoffer, jämställer

det med förintelse och som konsekvens därav borde preskriptionstiden vara livslång.

Vi saknar ett tydligt könsmaktsperspektiv i betänkandet. Samhället har en syn på sexualitet som är männens - detta problematiseras inte. Den syn som juridiken/rättsväsendet grundar sig på är inte objektiv och könsneutral som ofta görs gällande.

Språket och resonemanget i förarbeten, betänkande och lagtext visar på förövaridentifikation, på bekostnad av förståelse och empati med offrets upplevelse av sexualbrottet. Språket talar inte alltid om att det handlar om våld, övergrepp och kränkning. Ett tydligt exempel är ordet samlag, som flitigt används i beskrivningen av sexualbrott. I och med att det finns i lagtexten, så används det också helt oreflekterat i polisförhör vid anmälan av sexualbrott. Detta är oerhört kränkande för den utsatta. Det handlar om brott och inte sexualitet där två samgör något. Vi reagerar också starkt på beskrivningen av hur barn *vänjer sig* vid sin livssituation (se s. 14). För oss som utsatts handlar det om att vara tvungen att underkasta sig. Vi vände oss aldrig vid övergreppen. Språket signalerar inte att det handlar om övergrepp och en maktsituation.

Begreppet "ungdomars sexuella självbestämmanderätt" skall inte blandas in när det handlar om brott. Alltså anser vi inte att den som fyllt 15 år skall behandlas som vuxen i lagstiftningen som rör sexualbrott.

Vår vision är ett samhälle med enbart samtycke och inga våldtäkter!

Till slut

En fråga: Hur kan vi täppa till kryphål i lagen?

Ex. En styvpappa döms till 4 års fängelse för sexuella övergrepp under flera år på sin styvdotter. Vid skilsmässoförhandlingarna för mannens advokat fram att "incidenten" (brottet, vår anm.) skett före skilsmässoansökan och alla inkomster och utgifter skall delas lika. Mannen har ingen inkomst och mamman blir betalningsskyldig.

Betänkandet är ett steg i rätt riktning och vi är glada över att vara remissinstans.

RSCI – Riksorganisationen stödcentrum mot incest

Sammanfattning

Att vara utsatt för sexuella övergrepp är ett oerhört hot. Reaktionen och skadorna efter övergreppen är allvarliga eftersom de upplevts som livshotande.

Sexuella övergrepp mot barn är alltid våldtäkt, misshandel och tvång även om inget fysiskt våld förekommit. Är förövaren närstående till barnet är dess utsatthet ännu större då möjligheten till hjälp är mer avlägsen eftersom anhöriga i en redan skadad miljö väljer att inte se.

Det måste vara barnets emotionella förmåga som avgör straffgraden likväl som åldern. Även om övergreppet skett i späda ålder kommer många ihåg dem som kroppsminnen som vuxna. Framför allt visar de sig i kritiska situationer genom livet, i möten, i arbetslivet o.s.v. Hot mot ett syskon eller kärt föremål kan upplevas som ett större hot än mot barnet självt.

Vi är av den absoluta åsikten att det är låga straff i förhållande till det lidande som barnet får utstå och som i de flesta fall ger livslånga men. Det är en allvarlig kränkning och det är fråga om stympning av gränser på flera nivåer:

- allmän personlig självbild - vem är jag?
- sexuell självbild och förmåga till integritet
- förmåga till insikt om var gränsen går mellan det egna jaget och omvärlden
- mycket energi mentalt och psykiskt används och motverkar inläring
- ofta livslång rädsla för övergrepp,
- stora kostnader för den enskilde likväl som för samhället, till egen terapi, långa sjukskrivningar och svårigheter att utföra ett arbete helt eller delvis
- stympad livskvalitet, att gå genom livet med ångest och nervositet inför olika situationer, möten o.s.v.

Preskriptionstiden bör hävas helt. Rätten att berätta sin egen historia bör finnas genom livet och en så kort preskriptionstid som 5 år är orealistisk med tanke på hur många år det kan ta för en individ att våga tala om övergreppen överhuvudtaget.

Brottsofferjourernas riksförbund

Brottsofferjourernas Riksförbund (BOJ) instämmer i huvudsak med kommitténs förslag. BOJ har deltagit i kommitténs referensgrupp och har därigenom fått sina åsikter beaktade i kommitténs förslag.

Handläggningen av sexualbrottmål tillhör de svåraste arbetsuppgifterna i brottmålsprocessen och fordrar specialkunskaper på området. Därför bör den personal som arbetar med dessa mål få specialutbildning.

Handikappombudsmannen

Handikappombudsmannens (HO) uppgift enligt lag (SFS 1994:749) är att bevaka frågor som rör funktionshindrade personers rättigheter och intressen. Målet för verksamheten ska vara full delaktighet i

samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor för personer med funktionshinder. Utgångspunkten för HO:s arbete är FN:s standardregler om delaktighet och jämlikhet för människor med funktionshinder. HO ska bl.a. utvärdera de åtgärder som vidtas för att förverkliga FN:s standardregler.

Enligt FN:s standardregel 15 ska staten se till att handikapporganisationerna engageras såväl när nya lagar som rör människor med funktionshinder och deras rättigheter förbereds som när sådan lagstiftning fortlöpande utvärderas. Vidare sägs i FN:s standardregel 18 att staten ska erkänna handikapporganisationernas rätt att representera människor med funktionshinder och erkänna deras rådgivande roll när det gäller att fatta beslut i handikappfrågor.

Människor med funktionshinder är oftare än andra mer beroende av sin omgivning. Med detta följer en sårbarhet för övergrepp av olika slag. Då Sverige har förbundit sig att följa FN:s standardregler anser HO det mycket anmärkningsvärt att ingen handikapporganisation fått betänkandet på remiss. Inte heller HO har fått betänkandet på remiss.

Staterna bör främja personer med funktionshinderns rätt till personlig integritet och se till att lagar inte diskriminerar människor med funktionshinder (regel 9).

Kvinnofronten

Sammanfattning

Kvinnofronten är mycket positiv till utredningens grundanalys och kommitténs intentioner, eftersom vi ser att de bygger vidare på den utvecklade kunskap om mäns sexualiserad våld som slagits fast i bl.a. kvinnofrids- och könshandelslagstiftningen.

Kvinnofronten stöder utredningens förslag att skilja på våldtäktsbrottet utifrån om det riktas mot vuxna eller barn. Vi stöder också utredningens slutsats att behålla tvångsrekvisitet vid våldtäkt och att inte utgå från samtycke. Angående våldtäktsparagrafen vill vi jämställa berusade kvinnors hjälplöshet med kvinnor som på motsvarande sätt inte kan försvara sig, som t.ex. psykiskt eller fysiskt funktionshindrade.

När det gäller incest anser Kvinnofronten att det fortsatt behövs en egen paragraf för incestbrottet och vi motsätter oss den arvs-genetiska synen på incest av flera skäl.

Kvinnofronten anser vidare att utredningen inte följt direktivens krav angående att diskutera en eventuell utökning av koppleriansvaret vid pornografiframställning. Vi saknar över huvud taget ett helhetsgrepp vad gäller kommersiell sexuell exploatering. Angående handel med

människor för sexuella ändamål anser vi att offrens eventuella medvetenhet inte ska vara avgörande för brottet.

Kommittén har gjort ett mycket omfattande arbete. Tyvärr har en del av de konkreta förslagen blivit motsägelsefulla. Vi är också tveksamma till en del av förslagen utifrån hur de riskerar att komma att tillämpas.

Kvinnofronten vill slutligen påpeka att vi är mycket negativa till betänkandets utformning. Den skrivna texten är onödigt lång och fylld av upprepningar, vilket gör den svårtillgänglig. Det krävs oerhört mycket tid för att gå igenom texten. Detta anser vi är särskilt allvarligt med tanke på att en stor del av den kunskap som finns om sexualbrott i Sverige idag faktiskt vuxit fram ur kvinnorörelsens erfarenheter, och kvinnorörelsen består till största delen av ideellt arbetande kvinnor. Som betänkandet är utformat blir det i stort sett omöjligt för helt ideella organisationer att ge ett genomarbetat svar på alla delar av utredningens betänkande. Remissförfarandet är en viktig del av den svenska demokratin och genom betänkandets utformning saboteras därmed en av grunderna för vårt demokratiska system.

Kvinnofrontens grundsyn

Kvinnofrontens grundsyn i fråga om sexualbrott innefattar en analys av maktstrukturerna mellan könen i vårt samhälle. Samtidigt som både enskilda män och kvinnor kan utsättas för sexuella övergrepp och könshandel, är dessa brott ur samhällsligt perspektiv allt annat än könsneutrala.

Medvetenheten om förekomsten – och följderna – av mäns och pojkars sexualiserade våld i modern tid har framför allt vuxit fram ur kvinnorörelsens erfarenheter under de senaste trettio åren – via stödgrupper, självhjälpsgrupper och jourverksamhet. Kunskapen om sexuella övergrepp växer både hos myndigheter, organisationer och de som yrkesmässigt möter utsatta kvinnor och barn. Men fortfarande finns stora brister i kunskapen om den kommersiella sexuella exploateringen, såväl privat som i samhället i stort, nationellt och internationellt. Detta beror förmodligen till stor del på att motståndet mot att se enstaka och enskilda mäns övergrepp är mindre än motståndet mot att se samhällsliga strukturer, och kopplingen däremellan.

Kvinnors och barns historia är i själva verket en oändligt lång historia om utnyttjande och övergrepp, men handeln med kvinnors kroppar har förändrats i takt med att all handel genom historien förändrats. 1900-talet är det århundrade då män byggt upp en hel industri kring sexuellt utnyttjande av kvinnor och barn, företrädesvis flickor. Genom internationaliseringen har det vuxit fram en global könshandel av aldrig tidigare skådat mått. Pornografi och prostitution är idag en av världens största och mest lönsamma industrier.

Sveriges lagstiftning kring prostitutionsköp grundar sig i en medvetenhet om maktbalansen mellan könen i prostitutionen. Vi skulle önska att

motsvarande medvetenhet fanns också när det gäller annat sexuellt våld och utnyttjande, som t.ex. pornografi och handeln över nationsgränserna med människor för sexuella ändamål.

Kvinnofronten menar att pornografi, prostitution, våldtäkt, incest och andra sexualbrott måste analyseras som olika exempel på mäns sexualiserade våld mot kvinnor. Det som skiljer kommersiell pornografi och prostitution från det vi vanligen kallar våldtäkt, misshandel, incest och andra sexuella övergrepp är att de som utnyttjas oftast får ”betalt”. Men övergrepp slutar inte vara övergrepp för att offret får pengar. Precis som utredningen påpekar, vet vi idag att de flesta kvinnor som utnyttjas i pornografi och prostitution har varit utsatta för sexuella övergrepp redan som barn. Vi vet att de utsätts för andra övergrepp – som misshandel – i samband med prostitutionen eller framställningen av pornografi, och de får samma skador som offren vid andra sexuella övergrepp. Pengarna skyddar varken kvinnorna eller barnen som utnyttjas i pornografi och prostitution och den som ska analysera företeelsen borde därmed se att pengarna inte innebär någon grundläggande *maktförskjutning*.

Mot den bakgrunden anser Kvinnofronten allmänt sett att kommersiell pornografiframställning borde ses som en form av prostitution. Därmed borde också kommersiella porrklubbar ses på samma sätt. Liksom självklart då också *all* befattning med handel med människor för sexuella ändamål, oavsett om kvinnorna kan anses vara medvetna eller omedvetna om var de ska hamna. Det är den kommersiella sexuella exploateringen av någon annan som borde bestraffas (*se kapitel 12 och 13*) och därmed lagstiftningsmässigt likställas med prostitution.

Kvinnofronten menar vidare att kvinnoförtrycket genomsyrar vårt samhälle, så att det patriarkala tänkandet styr tillämpningen av lagstiftningen även i de fall då lagarna i sig är bra skrivna. Erfarenheten har visat oss att rättstillämpningen ofta inte stämmer överens med lagstiftarens intentioner. Förövarens perspektiv har gång på gång fått gå före kvinnors och barns. Därmed har gärningsmän vid sexuella övergrepp fått lägre straff med hänvisning till kvinnors klädsel eller till att små barn inte gjort ”tillräckligt” motstånd.

För att motverka denna domstolarnas benägenhet att fria förövaren från ansvar räcker det inte med att ”täppa till kryphål” i lagstiftningen. Samhället måste också ta till andra åtgärder för att motverka kvinnoförtrycket. När det gäller lagstiftning mot sexuella övergrepp är det viktigt att alla berörda yrkesgrupper får kunskap genom regelbunden vidareutbildning. Denna vidareutbildning ska vara obligatorisk, så att t.ex. en domare som dömer i fall av sexuella övergrepp ska ha skyldighet att delta i vidareutbildning.

Det har också visat sig att åklagare lagt ner åtal om sexuella övergrepp mot barn t.o.m. i fall då förövaren erkänt. Kvinnofronten menar att sådana åklagare, liksom andra berörda yrkesgrupper som inte i rättstillämpningen följer lagen, måste åtalas för tjänstefel – och avsättas om det upprepas gång på gång.

Avslutande kommentarer

Angående straff

Kvinnofronten har inte tagit ställning till de exakta, olika straffsatserna vid de olika brotten. Vi vill bara allmänt kommentera att vi anser att straffsatserna ska stå i proportion till andra brott och att de ska sättas med hänsyn till de *särskilt allvarliga* skadorna offren får vid just sexuella övergrepp. För offren tar övergreppen oftast många, många år att bearbeta, med ett stort lidande under denna tid. Straff ska visa hur allvarligt samhället ser på olika brott, och därmed också fungera preventivt. Det är då viktigt att agera motsvarande starkt vid brottstillfällena. Så är inte fallet vid sexualbrott, eftersom sexualbrott ofta förringas i vårt samhälle. Man kan jämföra med att många affärer har skyltar om att "*Allt snatteri beivras*" eller "*Vi kopplar alltid in polisen vid snatteri*". Det står inte motsvarande skyltar på skolor och arbetsplatser: "*Alla sexuella trakasserier beivras*". En kille som trakasserar en tjej i skolan, verbalt eller fysisk, vet idag att risken att han ska straffas är betydligt mindre än vid exempelvis snatteri. Sexuellt våld mot kvinnor och flickor förringas på motsvarande sätt.

Så kan exempelvis minimistraffet för att främja att ett barn under 15 år utför en sexuell posering (även posering vid pornografiframställning), samt sexuell beröring av barn under 15 år, vara böter. Detta straff står definitivt inte i proportion till konsekvenserna för offren för dessa brott sett i relation till andra brott.

Angående skadestånd

Skadorna efter sexuella övergrepp tar lång tid att komma över och offren behöver ofta terapeutisk hjälp. Detta innebär en stor kostnad som offren tvingas till. Kvinnofronten anser därför att skadestånden vid sexuella övergrepp genomgående bör sättas högre - i proportion till offrens ökade levnadskostnader.

Forum om barn och våld

Forum om barn och våld (nedan Forum) är en politiskt och religiöst obunden, ideell förening som bildades i december 1999 med det övergripande målet att minska det våld i samhället som drabbar barn och unga direkt eller indirekt.

Remissvarets begränsning

I vårt yttrande berör vi endast de avsnitt i betänkandet som berör sexualbrott mot barn och unga.

Inledande synpunkter

Forum finner det mycket bra att det i förslaget görs en klar skillnad mellan lagbrott mot barn och lagbrott mot vuxna. Vidare tycker Forum att det är bra att begreppet "kränkning" lyfts fram, att lagstiftningens syfte i dag skall vara självbestämmande och sexuell integritet, att det slås fast att barn aldrig kan samtycka till sexuella handlingar och barnets ovillkorliga behov av skydd.

Sammanfattning

Forum välkomnar betänkandets förslag till ny lagstiftning gällande sexualbrott mot barn och unga.

Vänsterpartiets Kvinnopolitiska Utskott

Inledningsvis konstaterar Vänsterpartiets Kvinnopolitiska utskott att de förslag som kommittén lägger fram skulle kunnat gå längre. Vi är dock av den uppfattningen att det är viktigt att förslagen i betänkandet av 1998 års Sexualbrottskommitté kan genomföras och vinna en bred majoritet. Vänsterpartiets Kvinnopolitiska Utskott står därför bakom de ställningstaganden som gjorts av 1998 års sexualbrottskommitté. På tre punkter anser vi dock att kommittén kunde föreslagit en annan lösning, nämligen vad gäller 6 kap 10 § som handlar om koppleri, 7 kap 3a § som behandlar frågan om incest samt 2 kap 14 § ordningslagen vad gäller pornografiska tillställningar.

Eftersom det förekommit en viss debatt kring förslaget vad gäller Människohandel för sexuella ändamål, där det hävdats att kommitténs förslag inte skulle omfatta de kvinnor som är medvetna om villkoren vill vi också förtydliga vårt ställningstagande vad gäller 4 kap 3a § människohandel för sexuella ändamål.

IOGT-NTOs Juniorförbund

IOGT-NTOs Juniorförbund är en nykterhets- och kulturorganisation, verksam i Sverige. Förbundet är partipolitiskt och religiöst obundet och arbetar för att barn och ungdomar inte ska börja röka, dricka alkohol eller använda narkotika.

IOGT-NTOs Juniorförbund har drygt 18 000 medlemmar i åldern 7 - 14 år samt 1 500 ledare fördelade på 350 föreningar i hela landet. Som en av de stora barn- och ungdomsorganisationerna i landet tar vi därför tillfället i akt att framföra våra synpunkter på rubricerade förslag.

Inledning

IOGT-NTOs Juniorförbunds uppfattning är att sexbrottskommitténs översyn av lagstiftningen avseende sexualbrott mot barn har haft som utgångspunkt 1989 års FN-konvention om barnens rättigheter. Vi tillstyrker därför kommitténs förslag att sexualbrotten mot barn skall bedömas enligt särskilda bestämmelser. Barn är särskilt utsatta och behöver ett absolut skydd från att utsättas för sexuella handlingar. En särreglering innebär också att det blir lättare att utbilda och sprida kunskap samt information till personer som arbetar med sexbrott mot barn.

Den nuvarande våldtäktsparagrafen har inneburit otillfredsställande resultat när det gäller våldtäkt på barn. Vi ansluter oss därför till de grunder som kommittén anfört som skäl till en särreglering.

Övriga förslag

IOGT-NTOs Juniorförbund instämmer i övrigt i kommitténs förslag angående Sexuell kränkning av barn § 8, Oaktsamhet om ålder, Sexuellt utnyttjande §3, och Handel av barn för sexuella ändamål.

Handikappförbundens Samarbetsorgan HSO

Handikappförbundens Samarbetsorgan - HSO - representerar 37 handikappförbund med sammanlagt ca 450 000 enskilda medlemmar. Vi vill framföra följande synpunkter angående de delar av förslaget som gäller personer med funktionshinder. Yttrandet är inriktat på det som gäller personer med funktionshinder i allmänhet. Beträffande specifika grupper, hänvisas till yttranden från enskilda medlemsförbund.

Avslutningsvis vill HSO peka på det anmärkningsvärda i att ingen av handikapporganisationerna fått betänkandet på remiss.

2 En beskrivning av dagens regler

Göta Hovrätt

Avsnittet 2.2

Det är väl känt att meningsmotsättningar kan ta sig uttryck i såväl fysiskt som psykiskt våld. Strafflagstiftningen tar dock sikte enbart på den förra varianten. Psykiskt våld bestraffas inte annat än när det handlar om hot. Andra kränkningar, även om de skulle vara mycket allvarliga, lämnas utan lagstiftarens skydd; straffstadgandet i 4 kap. 4 a § brottsbalken omfattar exempelvis inte kränkning av psykisk natur.

I en tid då lagstiftaren, på område efter område, tar itu med övergrepp såsom trakasserier eller diskriminering, bör det vara dags att statsmakterna nu bekänner färg och tar upp den hittills obesvarade frågan vilken betydelse det har att det är målsäganden i brottmålet, som vid en icke-straffrättslig bedömning, måste anses vara den huvudsakligen vållande, när straffvärdet eller kränkingsersättningen skall bestämmas, såsom i ett mål enligt 4 kap. 4 a § brottsbalken (jfr 29 kap. 3 § brottsbalken resp. 6 kap. 1 § skadeståndslagen).

Erfarenheten visar att frågan om skadestånd har sin givna betydelse i mål om sexualbrott. Hovrätten har noterat att skadeståndsansvaret det oaktat inte har nämnts i direktiven och inte heller har blivit föremål för överväganden inom kommittén. Detta måste anses vara en brist, eftersom kränkingsersättningen (och Brottsoffermyndighetens praxis) ligger nära straffvärdebedömningen. I och med att ersättningen från Brottsoffermyndigheten i betydande mån finansieras av skattemedel, kunde det vara av intresse med ett politiskt ställningstagande, t.ex. med avseende på kränkingsersättningens storlek vid sexualbrott eller fridskränkingsbrott makar emellan.

3 Förövare och offer

Brottsoffermyndigheten

Individ och samhälle

Sexualbrottskommittén beskriver förövare och offer utifrån ett dominerande individperspektiv. Att individerna har varierande makt i relation till varann tydliggörs dock, särskilt beträffande barns utsatthet i förhållande till vuxna. Behov av makt och kontroll beskrivs också som komponenter i övergrepp där båda parterna är vuxna. Samtidigt visar kommittén ett begränsat intresse för de samhällsliga, dvs. kulturella, sociala och strukturella, villkor som kan leda till över- respektive underordning.

Ett exempel på detta är när man skriver att: ”I det enskilda fallet är det dock mer ointressant varför någon gjort sig skyldig till ett sexuellt övergrepp” (s 101) just före beskrivningen av förklaringsmodeller till våld och sexuella övergrepp. Därmed minskas intresset för dessa. På följande sida visar man tvekan inför strukturella perspektiv. Brottsoffermyndigheten hävdar tvärtom att de strukturella perspektiven är av särskild betydelse för att öka kunskaperna om sexualbrotten och minska utrymmet för fördomar. Strukturerna kan ses som en ram inom vilken övergreppen möjliggörs och sker, och därefter tolkas och bemöts av omvärlden. Det senare har alltså stor relevans för rättsväsendets representanter. Det påverkar brottsutredning och lagföring inklusive

tolkningar av lagens rekvisit, värderingen av bevisning och möjligheten till ökad respekt för den som utsatts för sexualbrott.

En mängd forskning kan åberopas till stöd för detta, liksom utgångspunkter för det internationella arbetet angående mänskliga rättigheter för kvinnor och för barn, tillsammans med ett antal ställningstaganden av regering och riksdag. Några exempel är särskilt viktiga att lyfta fram.

Slagen dam

Utredningen innehåller åtskillig statistik angående sexualbrotten och visar tydliga insikter om att mörkertalen riskerar att vara omfattande. Den första svenska omfångsundersökningen av mäns våld mot kvinnor, *Slagen dam*¹, publicerades någon månad efter Sexualbrottskommitténs betänkande. Det finns därför anledning att sammanfatta den som komplement till betänkandets text om förövare och offer. Rapporten handlar om fysiskt och sexuellt våld liksom hotelser, vilket forskarna medvetet har samlat under den gemensamma benämningen våld.

Undersökningen riktades till 10 000 kvinnor i åldrarna mellan 18 och 64 år och fick en hög svarsfrekvens, över 70 procent. Kvinnorna ville alltså uttrycka sina erfarenheter av våld och dessa visar på klara samband mellan de olika formerna av våld. Resultaten visar också att kvinnorna mött våld i många former, såväl i som utanför sina parrelationer. Det könsrelaterade våldet bildar en kontinuerlig serie av händelser med moment av mäns fysiska, verbala och/eller sexuella övergrepp mot kvinnor.

- Nästan hälften av kvinnorna, 46 procent, har utsatts för våld av en man någon gång efter sin 15-årsdag.
- Fler än var femte ung kvinna, i åldern 18-24 år, har utsatts för våld under det senaste året.
- Fler än var tionde kvinna, 13 procent, har erfarenheter av att vara utsatt för grövre sexuellt våld av en man utanför en sexuell relation.
- Var tredje kvinna som separerat eller skilt sig från en man rapporterar att hon har utsatts för våld av en tidigare make eller sambo. Fler än var fjärde av dessa kvinnor rapporterar om ett systematiskt våld.
- Den vanligaste våldsformen inom parrelationer är fysiskt våld. Var fjärde kvinna som har brutit upp ur relationen har utsatts för fysiskt våld av honom. Sambanden mellan mannens kontrollerande beteende och våld är starka.
- Den vanligaste våldsformen utanför en parrelation är sexuellt våld. Var fjärde kvinna har utsatts för detta.
- Våldet utövas av män inom alla samhällsklasser och av män med olika etniska bakgrunder.
- Konsekvenserna av att vara utsatt för hotelser är allvarliga enligt studiens resultat. Kvinnor med erfarenheter av hot rapporterar om

¹ Eva Lundgren m.fl. 2001 *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.

såväl fler som kraftigare fysiska och psykiska symptom än kvinnor med erfarenheter av fysiskt eller sexuellt våld.

- Självmordsförsök och självmordstankar förekommer också i högre utsträckning inom gruppen av kvinnor som hotats än inom gruppen av kvinnor som har utsatts för fysiskt våld.
- 15 procent av kvinnorna polisanmälde den senaste våldshändelsen. Ovanligast är då att anmäla sexuellt våld, endast 8 procent av kvinnorna anmälde att de utsatts för detta.
- Fler än hälften av kvinnorna, 56 procent, har blivit sexuellt trakasserade. Två tredjedelar av de kvinnliga studenterna vid universitet och högskolor har utsatts för sexuella trakasserier.
- Våld och/eller sexuella trakasserier är något som nästan sju av tio svenska kvinnor, 67 procent, har erfarenheter av.

Resultaten talar för att våldets utbredning är omfattande i alla grupper av kvinnor. Kvinnor med högre utbildning har dock något högre rapportering än de övriga, likaså kvinnor i övre inkomstskikt.

Studiens resultat bekräftar tidigare forskning som visar att många kvinnor utsätts för könsrelaterat våld i sina parrelationer. Men den visar också något vi inte visste tidigare, nämligen att våld ofta förekommer också *utanför nära relationer*. Det är exempelvis så att var fjärde kvinna utsätts för sexuellt våld av en man som hon varken har eller har haft en sexuell relation med. Mannen kan då vara en arbetskamrat, chef, granne, släkting eller vän. I en knapp tredjedel av fallen var han en främling.

Svenska män utövar 82 procent av våldet mot kvinnor i relationer där paret lever tillsammans. Mannens utbildning tycks inte påverka om han använder våld eller inte. Alkoholkonsumtion som orsak till våldet får knappast stöd i rapporteringen. Både i de fall kvinnan uppger att maken/sambon dricker oftare än 1-2 gånger i veckan, liksom när mannen *inte* har druckit alkohol under det senaste året, finns en något högre rapportering av våld. Uppfattningen att det främst är män med invandrarbakgrund, ur socialt lägre skikt och/eller män med alkoholproblem som utövar våld mot kvinnor bekräftas alltså inte, tvärtom. - Denna slutsats bör särskilt noteras beträffande alkohelpåverkan som utredningen för fram som en individuellt utlösande faktor till våld och andra brott (s 102). Att alkohol och övergrepp så ofta kopplas samman bör ses som överlappande effekter av två sociala problem inom vår kultur: alkohol och våld. Det är därmed inte tillräckligt att hantera drogproblemet för att lösa problemen med våld och andra övergrepp.

När nästan varannan kvinna i Sverige mellan 18 och 64 år har utsatts för våld av någon man, måste väldigt många svenska män ha utsatt någon kvinna för våld. Härtill kommer att kvinnornas erfarenheter inte är avlägsna i tid. Särskilt de unga kvinnorna har varit utsatta för våld under senaste året. Detta säger oss att vår svenska kultur inte är jämställd utan att maktförhållandena mellan könen är mycket skeva. Forskningsresultaten i Slagen dam ger alltså starkt stöd för ett strukturellt perspektiv.

Ytterligare några ställningstaganden för att problemen behöver ses ur ett strukturellt perspektiv kan framhållas: Mänskliga rättigheter, kvinnofridspropositionen liksom vissa andra uttalanden av regeringen.

Mänskliga rättigheter

Kvinnofridsbetänkandet innehöll en redogörelse för den internationella utvecklingen. Det aktuella betänkandet gör också detta beträffande trafficking. Enligt Brottsoffermyndighetens mening är det angeläget att svenskt lagstiftningsarbete så nära som möjligt knyter an till mänskliga rättigheter. I Kvinnofrid beskrivs utvecklingen så långt den då hade kommit med Kvinnokonventionen och deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor.

Därefter hölls FNs fjärde internationella kvinnokonferens i Peking på hösten 1995, som också nämns i propositionen. I Peking antogs ett omfattande handlingsprogram som bland annat markerar att "Våld mot kvinnor är ett uttryck för de historiskt ojämlika maktrelationer mellan män och kvinnor", i artikel 118, och inkluderar såväl fysiskt, psykiskt som sexuellt våld liksom hot i sin definition av våld mot kvinnor. Man kritiserar frånvaron av utbildningsmedel och andra satsningar för att ta itu med orsakerna till och konsekvenserna av våldet - vilket är kritik som även har berättigande i vårt land. - Udden riktas dessutom mot medias exploatering av våld mot kvinnor, särskilt när de skildrar våldtäkt eller sexuellt slaveri eller använder kvinnor och flickor som sexobjekt, liksom mot pornografi. Man menar att detta är omständigheter som bidrar till fortsatt utbredning av våld mot kvinnor med beklaglig inverkan på allmänheten generellt men särskilt på barn och unga. - Det senare kan kopplas till sexualbrottskommitténs korta omnämnande av det "pornografiska regnet"(s 102) i samband med en socialpsykologisk förklaringsmodell. Ser vi till Peking-dokumentet är det uppenbart att det utgår ifrån strukturella perspektiv.

Det kan också vara värt att nämna att Sverige nyligen fått kritik av FN:s kommitté för övervakning av arbetet mot diskriminering av kvinnor, CEDAW-kommittén. Kritiken inkluderar omfattningen av våld mot kvinnor i och utanför familjen som enligt kommittén visar på fortsatt maktobalans mellan kvinnor och män i Sverige och kombineras med uppmaningar att stärka sina ansträngningar för att synliggöra och åtgärda detta.²

Sexualbrottskommitténs betänkande visar på viktiga insikter i barnperspektiv och medvetenhet om vilken makt en vuxen person ofta har i förhållande till barnet, i synnerhet om det är en vuxen som barnet är beroende av. Sexualbrottskommittén återger också delar av Barnkonventionen, nämligen artikel 34 som anger vad konventionsstaterna särskilt har att åtgärda för att barn inte ska förmås att

² CEDAW/C/SR. 510 and 511

delta i någon olaglig sexuell handling, utnyttjas för prostitution eller pornografisk produktion.

Brottsoffermyndigheten vill lyfta fram två ytterligare artiklar i Barnkonventionen, som har särskild relevans beträffande övergrepp på barn och barns rätt i processen. Även om Barnkonventionen blivit mer känd och oftare återupplagd än Kvinnokonventionen så finns det pedagogiska skäl att lyfta fram tydligt relevanta artiklar som inte alltid är allmänt kända. Här avses dels artikel 12, punkt 2 som markerar barnets rätt att höras i alla domstolsförfaranden som rör barnet, och som därmed har stor betydelse för hur förfarandet angående utredning och lagföring av brott mot barn ska kunna tillvarata barnets rätt, dels den i sammanhanget högst relevanta artikel 19 som beskriver barnets rätt till skydd för sin person på ett sätt som förtjänar att bli uppmärksammat såväl beträffande kraven lagstiftning som för dess bredd i kraven på förfarande och uppföljning för att garantera barnets bästa.

Kvinnofrid

I stället för att vidareutveckla de redovisningar som betänkandet Kvinnofrid innehåller presenteras en sammanfattning av dem. Det leder till vissa oklarheter.

Medan olika förklaringsmodeller försöker förklara uppkomsten av mäns våld mot kvinnor, är våldets normaliseringsprocess inte en förklaringsmodell, vilket betänkandet antyder (s 102), utan en beskrivning av den process som kan utveckla och vidmakthålla våldet i en parrelation. Den bygger på Eva Lundgrens forskning, som till stora delar sammanfaller med andra forskares resultat, men också kompletterar dem, samtidigt som den liksom Kvinnofridsreformen utgår från ett strukturellt maktperspektiv.³

Begreppet sexualiserat våld, som några gånger förekommer också i betänkandet, används ofta som en samlingsbeteckning för kvinnomisshandel, våldtäkt, sexuella övergrepp på barn, sexuella trakasserier, prostitution och (vålds)pornografi. Sexualiserat våld är också en analytisk term som vill visa på inbördes samband mellan dessa olika yttringar av våld och sexualitet, liksom mellan dem och ojämlikheten generellt mellan kvinnor och män, barn och vuxna i samhället. Många forskare menar att förståelsen av till exempel våldtäkt eller övergrepp på barn, blir möjlig först om den kopplas ihop med dessa andra likartade uttrycksformer. Begreppet sexualiserat våld anger alltså ett strukturellt perspektiv. Det ska däremot inte användas som orsaksförklaring i enskilda fall, vilket förekommer som missuppfattning. - Dock inte av Sexualbrottskommittén. Här träffar det tidigare återgivna

³ Förutom den referens till Lundgrens artikel om normaliseringsprocessen kan det av Brottsoffermyndigheten publicerade utbildningsmaterialet som tagits fram för personal inom rättsväsendet, hälso- och sjukvården, tjänsten och kriminalvården under Rikspolisstyrelsens ledning ge ytterligare beskrivningar och exempel: *Kvinnofrid – att förstå bakgrunden till mäns våld mot kvinnor och dess effekter*. Umeå: Brottsoffermyndigheten 2001.

citaten helt rätt. - En individs handling kan aldrig förstås som direkt orsakad av ett samhälleligt eller strukturellt förhållande. Det är inte strukturen som slår eller våldtar. Samhällsstrukturen påverkar visserligen de individer som lever i den, men den dikterar inte enskildas handlingar. Däremot pågår ett ständigt samspel mellan struktur och individ, där enskilda väljer handlingsstrategier. Valet lägger grunden för det individuella ansvaret.

Jämställdhet

Det är inte ovanligt att svenska röster hävdar att politiken för jämställdheten i Sverige skulle ha passerat betydelsen av manlig överordning och kvinnlig underordning. Myten om jämställdheten kommenterades för inte så länge sedan i propositionen Olika på lika villkor, om en ny jämställdhetslag m.m. på följande sätt:

”Det är viktigt att se och erkänna att samhället har en lång historia av kvinnoförtryck. Den manliga normen och den manliga överordningen som en social och ekonomisk princip lever fortfarande kvar på många områden. Principen har dock försvagats och förändrats. Den kan också sägas ha blivit mer osynlig i takt med de stora framsteg som onekligen har gjorts i fråga om kvinnans frigörelse. Föreställningen om att jämställdhet mellan kvinnor och män redan är uppnådd, är i själva verket i dag ett av de viktigaste hindren för en vidareutveckling i riktning mot jämställdhet.”⁴

Samtidigt har utvecklingen av den svenska relativa jämställdheten reducerat betydelsen av att vara kvinna respektive man på många sätt. Alltmer har blivit möjligt såväl privat som professionellt och offentligt för både kvinnor och män. Kanske är det just därför som kropp och sexualitet har blivit synligare, ofta i kombinationer med makt och våld. Härtill kommer att kvinnors rätt till sexuellt självbestämmande och kroppslig integritet historiskt är det ”sista” och minst utvecklade fältet av jämställdhet.⁵ Efter hand som insikten om att vuxna utsätts för övergrepp har ökat, har tystnaden kunnat brytas också om barns utsattheter. Det är antagligen också det svåraste av flera orsaker. Det mest privata när juridiken traditionellt avsett offentlighet, det mest privata för offret och kraftigt ångest- och värdeladdat att närma sig för de flesta.

Allmänna utgångspunkter

Det är Brottsoffermyndighetens uppfattning att en analys av bakgrunder till sexualbrotten hade varit önskvärd. Några grundläggande frågor borde då ha varit konstruktioner och uppfattningar av sexualitet, den heterosexuella dominansen och homosexualiteten, kopplingar till traditionell manlighet respektive kvinnlighet, liksom frågor angående erotisering av makt och våld. Det är inte möjligt att inom ramen för ett

⁴ Prop. 1990/91:113, *Olika på lika villkor*, om en ny jämställdhetslag m.m. s 7.

⁵ Se t.ex. tabblån över kvinnors rätt i förändring, bilaga till utbildningsmaterialet nämnt i not 3, s 52 ff.

remissvar komplettera med detta och att visa på vilka konsekvenser en sådan grund hade kunnat få som en skärpning av argumenten för de föreslagna reformerna. Myndigheten vill ändå presentera några exempel.

Kriminologisk forskning och kriminalstatistik visar att brottsligheten är nära förknippad med två faktorer: ålder och kön. Unga män begår den överväldigande majoriteten av alla brott. Våldsbrotten begås huvudsakligen av män mot andra män, eller mot kvinnor och barn. Sexualbrotten begås främst av män mot kvinnor och barn, eller mot andra män. Mansforskare som t.ex. Robert Connell menar att många brott bara kan framstå som rimliga om de betraktas som en strategi för att skapa manlighet.⁶ Andra forskare har observerat detta beträffande mäns övergrepp i nära relationer, ytterligare andra har funnit mycket tydliga tecken beträffande gruppvåldtäkter.

Kön är alltså en viktig maktfaktor, men givetvis inte den enda, som kan bidra till över- och underordning. Andra väsentliga faktorer kan vara etnicitet, klass, sexuell läggning och ålder. Varje sådan faktor är väsentlig och samverkar med de övriga. Också detta sker utifrån kulturella värderingar och på såväl individuell som strukturell nivå. Även med beaktande av dessa andra faktorer finns det anledning att hävda att kön fortfarande har en så starkt strukturerande effekt att det är angeläget att våga se mönster relaterade till just kön. Kön ingår dessutom i alla de nämnda kategorierna och skapar varierande skillnader inom dem.

Utvecklingen av den svenska jämställdheten har reducerat betydelsen av kön och därmed förändrat förväntningarna på att vara kvinna respektive man, på många sätt. Historiskt i vårt land, men också i jämförelse med världen i övrigt, får vi exempel på förändrade innebörder av manlighet och kvinnlighet som stärker uppfattningen att kön inte är något statiskt utan tvärtom historiskt, kulturellt och socialt föränderligt.

Även om män dominerar som gärningsmän finns det också kvinnor som begår brott, även vålds- och sexualbrott. När en kvinna gör detta bryter hon mot den förväntade kvinnligheten. Hon bryter könsmönstret starkt redan om övergreppet riktas mot en vuxen man, men riktas hennes övergrepp mot ett barn utmanar hon även föreställningen om kvinnan som omhändertagande moder. Sker det i en lesbisk relation förvirrar det också vår traditionella uppfattning av förövaren - på ett liknande sätt som vi ännu har svårt att uppfatta en manlig partner som offer i en homosexuell relation. En kvinnas övergrepp uppmärksammas mer, upplevs som en starkare kränkning och möter kraftigare avståndstaganden än motsvarande handling från en man. Detta exemplifieras också i detta betänkande. Meningen med att uppmärksamma detta är inte att ursäkta kvinnors övergrepp, utan att återigen visa att det är meningsfullt att uppmärksamma hur kvinnor och män värderas olika. Det leder också till att andra strukturerande maktfaktorer än kön måste beaktas. Detta visas på ett utmärkt sätt i

⁶ Robert W Connell 1995 *Masculinities*, University of California Press.

utredningen beträffande ålder och den makt en vuxen kan ha och förstärka i relation till barn.

Vad är sexualitet? Den frågan berörs inte uttryckligen i betänkandet. Bakgrunden till reformerna utgörs av en kortfattad historik över sexualbrotten. Kanske bidrar redan den historiken till att visa att också vår uppfattning av sexualitet har förändrats under en historiskt ganska kort period. Fram till 1799 straffades våldtäkt med lagens strängaste straff. Brottet sågs då som ett angrepp på faderns eller makens rättssfär. Den kvardröjande synen på kvinnan som mannens egendom medförde att våldtäkt inom äktenskapet inte kunde uppfattas som ett brott förrän ganska sent under 1900-talet. Det har alltså dröjt länge innan skydd och rättigheter kopplade till kvinnans självbestämmanderätt över sin kropp och sexualitet blivit politiska frågor. Många forskare hävdar att våra kulturella grundvärderingar alltjämt tycks bygga på en outtalad norm om att kvinnor förväntas vara tillgängliga för män med omsorg, kärlek och med sexualitet.⁷ Den sociala konstruktionen av i vart fall heterosexuell sexualitet inkluderar en presumtion för samtycke.⁸

Passion och våld kan vara näraliggande, sexualitet och våld också. En erotisering av våldet kan också följa normen av manlig dominans. Mannen blir sexuellt stimulerad och upphetsad av att uppleva hur våldet ger honom makt och kontroll över kvinnan. Påståendet om att makt och våld stimulerar erotiskt är laddat. Ytterligare forskning om detta är att vänta. Nordiska Ministerrådet har initierat ett fem-årigt forskningsprogram om kön och våld i Norden.⁹

Att lesbiska och homosexuella par bryter med det heterosexuella mönstret har skapat förväntningar om att de också bryter med traditionen av erotiseringen av makt, våld och överordning. Förhoppningen har varit att den homosexuella kärleken tvärtom skulle bygga på erotisering av likhet. Men också de lesbiska och homosexuella lever i strukturer med erotisering av makt och våld som riskerar att få likartade konsekvenser som inom heterosexuella "kärlekspar". Svenska nyvunna erfarenheter av detta finns, liksom genomlysningar i internationell forskning, tillsammans med ett växande intresse för queer-teori som problematiserar heterosexualiteten och dess dominans.¹⁰

⁷ Anna G. Jonasdottir 1991 *LovePower and Political Interest*. Örebro universitet: Örebro Studies 7, Karin Widerberg "Hur mycket kvinna får jag vara som vetenskapsman", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1992 nr 3, s 58-63, 1995 *Kunskapens kön*. Stockholm: Norstedts.

⁸ Tove Stang Dahl 1994 *Pene piker haijker icke*. Oslo: Universitetsforlaget, s 221

⁹ Programstyrelsen har via nordisk forskningsutdanningsakademien (NorFA) föreslagit följande fyra prioriterade områden. 1) Makt, våld, sexualitet och offerskapande som könsspecifik process. 2) Föräldraskap, kön och våld. 3) Maskulinitet och våld som ömsesidigt konstituerande samt kulturella definitioner av sexualitet som överordnar mäns och underordnar kvinnors sexualitet. 4) "Kulturens" och "kulturernas" betydelse för sambandet mellan kön och våld (www.norfa.no).

¹⁰ Om våld i lesbiska och homosexuella relationer se Kerry Lobel (ed) 1986 *Naming the Violence: Speaking out about lesbian battering*. Seattle, WA Seal Press, Claire Renzetti 1992 *Violent Betrayal: Partner Abuse in lesbian relationships*. Sage, David Island & Patrick Letellier 1991 *Men Who Beat the Men Who Love Them*. New York: Park Press, om queer-teori se t.ex. Pia Laskar "Kön, sexualitet och makt" och Eva Borgström

Även om detta beträffande de homosexuellas rent straffrättsliga ställning troligen inte hade lett till annorlunda reglering än den som utredningen föreslår hade en bredare kunskapsbas kunnat bidra till att lägga grunden till en bättre förståelse och därmed lägga grunden till en effektivare implementering av deras straffrättsliga skydd om denna forskning redovisats.

Socialstyrelsen

Avsnitt 3.3 Förövare av sexuella övergrepp

I kapitel tre ger kommittén en kortfattad beskrivning av omfattningen av sexualbrotten, av vilka skador och konsekvenser sexuella övergrepp kan leda till för offren samt något om förövarna och våldets mekanismer. Utredningen är i hög grad fokuserad på offren för de sexuella övergreppen och i mindre grad på gärningsmännen. Kommittén för heller ingen diskussion i detta sammanhang om prevention och behandling.

Socialstyrelsen anser att en av samhällets viktigaste insatser för att åstadkomma ett ökat skydd för den sexuella integriteten är att förövare, inte minst unga förövare, oavsett vilka lagstadgade straff som utmäts också tillförsäkras god och adekvat vård.

Statens institutions styrelse (SiS)

Avsnitt 3

Inom SiS vårdas årligen ett antal ungdomar som har begått sexualbrott i någon form. Uppskattningsvis rör det sig om ett trettiotal fall per år. Ungdomarna vårdas huvudsakligen enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Vissa vårdas dock enligt socialtjänstlagen (1980:620). Under det senaste året har det också tillkommit ett fåtal fall där vården sker inom ramen för påföljden slutna ungdomsvård.

Under åren 1999 och 2000 har SiS bedrivit ett utvecklingsprojekt avseende unga sexualförbrytare. Verksamheten har bedrivits på det särskilda ungdomshemmet Tunagården, som har som specifik målgrupp pojkar som har begått sexuella övergrepp. En av grundtankarna i projektet har varit att verksamheten skall genomsyras av insikt och kunskap om den specifika förövarproblematiken. Projektet har också lett till en fördjupad kunskap och en större kompetens inom området och syftet är att så långt som möjligt förhindra nya övergrepp. Erfarenheterna från projektet kommer inom kort att presenteras i en slutrapport.

”Queerstudier i USA – och i Sverige”, båda i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1998, nr 1 samt tidskriften *lambda nordica*.

SiS har vidare på Bärby ungdomshem en låsbar behandlingsavdelning (Garanten) för pojkar som har begått sexuella övergrepp. Verksamheten vid Garantén följer ett särskilt behandlingsprogram. Behandlingen fokuserar på de sexuella övergreppen och det görs också en bedömning av risken för nya övergrepp enligt ett särskilt instrument, den s.k. SVR 20-checklistan, som tagits fram vetenskapligt.

SiS behandlingsverksamhet med unga sexualförövare bör tas till vara i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Barnombudsmannen

Översyn om varför så få fall av sexualbrott mot barn leder till åtal

BO anser att utredningen har lagt många bra förslag om att stärka barnets rättigheter vid sexuella övergrepp. Det är av stor vikt att lagstiftningen är heltäckande, men det kan inte nog betonas att den fungerar i praktiken. Ett stort problem idag är att de flesta sexuella övergrepp mot barn inte leder till åtal. Undersökningar tyder på att 90 % av anmälningarna inte leder till åtal. Det finns även skillnader mellan olika åklagardistrikt när det gäller bedrivande och nedläggningar av förundersökning. Det kan inte anses tillfredsställande ur rättstrygghetens synvinkel att det råder brist på enhetlig praxis. BO är väl medveten om att detta inte har legat inom ramen för kommitténs uppdrag. BO anser dock att det finns anledning att överväga en översyn om varför så få fall leder till åtal och varför det råder brist på en enhetlig praxis. Översynen bör också presentera konkreta förslag till åtgärder.

BUP-Elefanten, Barn och ungdomspsykiatriska kliniken, Universitetssjukhuset i Linköping

3.1.3 Hur många är utsatta för sexuella övergrepp

BUP-Elefanten har inget att erinra men efterlyser en mer detaljerad statistik från BRÅ som bl.a. föreslagits i Socialstyrelsens Expertrapport "Sexuella övergrepp mot barn, Definitioner och förekomst" (2000).

3.3.2 Särskilt om förövarna

I detta avsnittet tycker vi att det hade varit bra om man hade tagit fram resultat från aktuell internationell forskning inom området. Mycket ny kunskap har tillkommit sedan rapporten "Våldtäkt-vanmakt" publicerades. Aktuella studier visar att många förövare planerar sina sexuella övergrepp mot barn och att det ofta sker enligt ett visst mönster, en s.k. "förövarkedja".

Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU)

Kapitel 3 Förövare och offer

RFSU vill påpeka att pedofili inte är en sexuell läggning. Kommittén skriver: "Pedofiler kan men behöver inte ge efter för den sexuella läggningen" (s. 104). Här används begreppet sexuell läggning för att beteckna pedofilers sexualitet. Innebörden av termen sexuell läggning är en människas homo-, bi-, eller heterosexuella läggning. Detta slås fast i en legaldefinition i lagen (1999:133) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning. Termen ges också en närmare belysning i betänkandet (SOU 2001:39) från 1999 års diskrimineringsutredning.

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL)

3 Förövare och offer

Här använder kommittén begreppet sexuell läggning för att beteckna pedofilers sexualitet (s 104). RFSL vill därför påtala att innebörden av termen sexuell läggning är en människas homo-, bi-, eller heterosexuella läggning. Detta slås fast i en legaldefinition i lagen (1999:133) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning. Termen ges också en närmare belysning i betänkandet (SOU 2001:39) från 1999 års diskrimineringsutredning. Pedofili är ingen sexuell läggning.

RSCI – Riksorganisationen stödcentrum mot incest

Kapitel 3 Förövare och offer

Det är svårt för barn att avslöja sexuella övergrepp

Att vara utsatt för sexuella övergrepp är inte bara obehagligt de är oerhört hotande i det skede av livet de sker. Att då berätta innebär möjligheten att ett ännu större hot inträder, nämligen att inte bli trodd. Detta vid sidan av att barnets gränser är utsuddade, det skydd som ska vara grundläggande för det fortsatta livet, och kanske inte längre finns. Delaktighet och skam upplevs då man inte förmått försvara sig utan stått maktlös. Här är maktlösheten förlamande eftersom ingen vuxen funnits tillhands för barnet. Barnets oförmåga och maktlöshet utnyttjas av förövaren.

Reaktionerna och skadorna efter sexuella övergrepp är många OCH alltid allvarliga.

Svårigheten att avgöra om skadorna uppstått av sexuella övergrepp eller av andra orsaker bör inte komma i första hand. I en miljö där sexuella

övergrepp ingår i vardagen för ett barn finns alltid en komplex övergreppsbild av skilda slag. Alla övergrepp ger skador och dessa förstärker varandra. Att barnet upplever fysiskt våld och annat svek mer skrämmande kan i en framtid visa ett omvänt förhållande. Sexuella övergrepp skadar grundläggande värden, ersätter tilltro med misstro, grundtryggheten skadas, och självbilden blir dålig. Sen är det så som påpekas att det ger sig tillkänna på olika sätt för olika individer efter personlighet. Posttraumatisk stress kan följa en del personer genom hela livet, även efter lång bearbetning genom olika terapier, och långt upp i åren orsaka blackouts i svåra situationer, och i sin tur till dåligt utfört arbete inom viktiga områden med katastrofala följder. Sista stycket, citat: "- inga mätbara symtom alls " slut citat. Är det yttre symtom som avses? Symtom kan visa sig i ett totalt havererat sexualliv genom livet hur mycket terapi individen än genomgår som vuxen. Detta kan många vittna om. Att vara utsatt för övergrepp ger ett barn en annorlunda självbild som följer genom livet, och är påtaglig för den enskilde individen.

4 Lagstiftningen om sexualbrott bör vara tydligare

Kommitténs bedömning är att lagstiftningen skall stärka den allmänna uppfattningen att sexuella övergrepp är skadliga handlingar och att den som avböjer en sexuell invit skall respekteras. Den sexuella självbestämmanderätten och den sexuella integriteten är de viktigaste skyddsintressena.

Kommitténs bedömning är att alla sexuella övergrepp medför en kränkning för offret. Detta bör komma fram tydligare i lagstiftningen.

Kommitténs bedömning är att barn aldrig kan samtycka till sexuella handlingar. Barn har dessutom ett ännu större behov av skydd mot sexuella övergrepp. Lagstiftningen skall därför skilja på om ett sexualbrott riktats mot ett barn eller mot en vuxen. Åldersgränsen för den sexuella självbestämmanderätten bör fortfarande vara 15 år.

Kommitténs bedömning är att sexuellt umgänge, vanmakt och förförelse av ungdom alla är exempel på uttryck som är både gammaldags och som kan leda tankarna fel. De bör därför bytas ut. Språket bör moderniseras också i andra avseende.

Sammanfattning av remissvaren: Flertalet remissinstanser har tillstyrkt eller lämnat förslagen utan erinran.

Någon remissinstans är tveksam till begreppet kränkning och anför bl.a. att begreppet är dubbeltydigt. En annan anser att lagförslagets fokusering på den sexuella kränkningen i stället för på sexualhandlingen som sådan gör att lagreglerna förlorar i stringens. (se även under avsnitt 6)

Beträffande den språkliga utformningen har några instanser ifrågasatt om det är motiverat att bestämmelserna har rubriker till varje paragraf och att de formuleras med omvänd ordföljd. Ett par remissinstanser anser att det åtminstone beträffande våldtäktsbrottet finns anledning att frånga principen om könsneutralt språk.

Göta Hovrätt

Avsnittet 4.3

Rättegången i mål om sexualbrott präglas ofta av att det är målsäganden - inte den tilltalade - som de facto framstår som den, vars skuld skall fastställas i processen. Det är målsägandens vandel och karaktärsdrag som sätts ifråga, inte den tilltalades. På andra rättsområden har lagstiftningsåtgärder tillgripits för att komma till rätta med sådana tendenser. Hovrätten tänker särskilt på bevispresumptionerna i diskrimineringslagstiftningen (se senast SOU 2001:39).

Mycket skulle säkert vara vunnet i sexualbrottmålen (s. 110), om det kunde slås fast att enbart *antaganden* om målsägandens samtycke eller goda minne inte bör godtas som straffrihets- eller strafflindringsgrund. Lika väl som utredningen vågar sig på presumptionen att barn aldrig kan samtycka till sexuella handlingar (avsnittet 4.4) eller föreslår en särskild presumptionsregel angående målsägandens ålder (den föreslagna 6 kap. 9 §), bör det vara möjligt att genom en rättsregel göra rent hus med "tyst samtycke" i denna typ av mål. Vad som i betänkandet s. 336 ff. sägs om bevisvärdering m.m. utgör inte något hinder mot en lagregel av innebörden att "Enbart ett antagande om att samtycke föreligger, utgör inte samtycke vid tillämpningen av detta kapitel".

Avsnittet 4.4

Redovisningen av rättsfallet NJA 1993 s. 310, som på sin tid väckte betydande uppmärksamhet, reser vissa frågor rörande återgivande av domstolsutslag i statliga utredningar. Ett närmare studium av rättsfallet ger vid handen att bedömningen - att det handlade om grov våldtäkt - endast gjordes med röstetalet tre mot två samt att de domare, som fällde avgörandet, på anförda skäl sedan underskred straffminimum. Enligt hovrättens mening hade framställningen vunnit på att dessa omständigheter hade återgivits (liksom argumentationen domstolsledamöterna emellan), eftersom detta beskriver de gränsdragningsproblem som säkert uppkommer, även med en reviderad lagstiftning.

Språkfrågor

I och med att författningsspråket har ägnats särskild uppmärksamhet i betänkandet och själva lagtexten har utarbetats tillsammans med

särskilda språkexperter, har även hovrätten intresserat sig för vissa språkfrågor som betänkandet ger anledning till.

I och med att lagtext började skrivas könsneutral i slutet av 1970-talet ställdes lagstiftaren inför åtskilliga svårigheter, inte minst med avseende på pronomina. Av politiska skäl introducerades i lagtexten också sammansättningar som "han eller hon", "hans eller hennes" eller till och med "henne eller honom" (se 15 § första stycket jämställdhetslagen i dess nuvarande lydelse, där även själva ordföljden har fått en särskild betydelse). Det finns risker förenade med sådana ambitioner, och säkert noteras det i detta lagstiftningsärende av en eller annan, att "han" i betänkandets lagtext sätts före "hon" redan i portalparagrafen (6 kap. 1 § första stycket), trots att det säkert förhåller sig så att antalet sexuellt kränkta kvinnor är i majoritet i förhållande till antalet sexuellt kränkta män.

Man märker också en villrådighet rörande terminologin; i 6 kap. 1 § första stycket kallas exempelvis en och samma rättsliga företeelse "annan person", "han eller hon" eller "offret". I 6 kap. 5 § talas det omväxlande om "han eller hon", "någon som inte fyllt arton år", "den unge" eller "hans eller hennes". Möjligheten finns även här att en illasinnad, men i språkliga frågor väl bevandrad person, skulle kunna göra gällande att det i lagtexten med "den unge" avses enbart ungdomar av manligt kön; konsekvensen hade krävt böjningsformer som avsett båda könen. I 6 kap. 5 § första stycket tredje punkten talas det exempelvis om "den unge - - hans eller hennes". Ordet "ungdom" (såsom i rubriken före 6 kap. 5 §) för för övrigt alltid med sig svårigheter i lagtext med tanke på att detta ord, till skillnad från exempelvis "barn", saknar många ordformer.

För att avsluta undrar hovrätten om inte 6 kap. 1 § första stycket skulle vinna på att ett "som" förs in mellan "den hotfulla situation" och "han eller hon befinner sig i" och att 6 kap. 3 § andra stycket andra punkten omformuleras enligt följande "som står under fostran av gärningsmannen eller har ett liknande förhållande till denne (alt. gärningsmannen)". I 6 kap. 6 § andra stycket föreslår hovrätten att ordet "det" utgår.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Kommitténs överväganden i kapitel 4

Kommittén har i avsnitt 4.3 uttalat att det förhållandet att alla sexuella övergrepp utgör en kränkning av offret bör lyftas fram tydligare i lagstiftningen. Kränkningens art i stället för sexualhandlingen som sådan bör framhållas. Ett steg i den riktningen är de ändringar som gjordes i våldtäktsparagrafen genom 1998 års ändringar. Hovrätten delar i och för sig uppfattningen att det är önskvärt att de överväganden som görs vid bedömningen av sexualbrott inte i alltför stor utsträckning präglas av tekniska överväganden om sexualhandlingens karaktär, om beröring mellan gärningsman och offer kommit till stånd och om hur lång tid vissa moment i övergreppet varat. Förändringar av straffbestämmelserna i

syfte att uppnå större flexibilitet får dock inte ske på bekostnad av kravet på lagreglernas tydlighet och förutsebarhet. Legalitetsprincipen ställer höga krav på utformningen av straffbestämmelser. Hovrätten anser att flera av de förslag som kommittén lämnar och som syftar till att fästa mindre avseende vid vilken sexualhandling det är frågan om och i stället ta fasta på den sexuella kränkningen innebär att lagreglerna förlorar i stringens. Hovrätten återkommer i det följande närmare till vilka förslag som åsyftas.

I avsnitt 4.4 har kommittén gjort bedömningen att barn aldrig kan samtycka till sexuella handlingar och att barn har ett behov av ökat skydd mot sexuella övergrepp. Mot denna bakgrund har kommittén föreslagit att lagstiftningen bör skilja på om ett sexualbrott riktar sig mot ett barn eller mot en vuxen. Hovrätten delar i och för sig kommitténs uppfattning så långt men ifrågasätter om de förslag till brottsrubriceringar och gärningsrekvisit som kommittén lagt fram ger utrymme för en nyanserad bedömning i alla de situationer där sexualbrott riktar sig mot barn eller där barn annars är inblandade.

Förslaget innebär att sexualbrott som riktar sig mot barn under 15 år regleras i tre särskilda bestämmelser, våldtäkt mot barn, sexuellt övergrepp mot barn och sexuell kränkning av barn (tills vidare bortses från sexuell exploatering). En allmän utgångspunkt vid utformningen av straffbestämmelser måste vara att dessa - så långt möjligt - utformas med hänsyn till alla de olika beteenden som kan tänkas falla under straffbestämmelsens tillämpningsområde. När det gäller gruppen barn inryms i denna grupp allt från små barn till tonåringar med olika mognadsnivå. Såväl regelrätta övergrepp mot dessa barn som annan sexuell aktivitet där barn är inblandade måste kunna bedömas inom ramen för straffbestämmelserna.

Hovrätten delar kommitténs uppfattning att åldersgränsen för den sexuella självbestämmanderätten bör vara 15 år. Trots detta är det ett faktum att tonåringar som är under 15 år på olika sätt utforskar sin sexualitet. Det kan inte heller bortses från förekomsten av parrelationer där den ena parten är under 15 år och den andre är antingen lite eller betydligt äldre. Detta måste hållas i minnet då straffbestämmelser avseende olika former av sexuell aktivitet som berör barn under 15 år utformas. Hovrätten anser inte att kommittén mot denna bakgrund tillräckligt utförligt analyserat och beaktat konsekvenserna av förslagen. Hovrätten återkommer i det följande till att närmare kommentera de föreslagna bestämmelserna rörande sexuella övergrepp mot barn.

Kommittén har i avsnitt 4.5 föreslagit att vissa språkliga förändringar genomförs. Hovrätten delar inte kommitténs uppfattning i den del förslaget innebär att bestämmelserna formuleras med omvänd ordföljd. Om en sådan lösning skulle övervägas bör den genomföras konsekvent i brottsbalken och inte i enbart ett av balkens kapitel. Hovrätten avstyrker således förslaget. Hovrätten ifrågasätter också behovet av rubriker vid varje paragraf i kapitlet.

Riksåklagaren

Förslagen i övriga delar

Jag menar vidare att det ligger ett värde i att de olika kapitlen i brottsbalken har så enhetlig systematik som möjligt. Jag ifrågasätter därför starkt om det är motiverat att det föreslagna 6:e kapitlet har rubriker till varje paragraf och att bestämmelserna formuleras med omvänd ordföljd.

Åklagarmyndigheten i Stockholm

Enligt 1989 års FN-konvention om barns rättigheter, den s.k. barnkonventionen, är alla personer som inte fyllt 18 år barn och skall skyddas från olika former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. Kommittén för ett ingående resonemang angående eventuell ändring av åldersgränsen för den sexuella självbestämmanderätten men stannar för att ej föreslå någon ändring av gällande gräns som är 15 år. Barns behov av skydd är totalt och kommittén föreslår en särreglering för sexualbrott mot barn som inte fyllt 15 år. För ungdomar mellan 15 och 18 år finns skyddsregler enligt bestämmelserna om sexualbrott mot vuxna. Jag delar härvid kommitténs förslag och anser att en särreglering är bra.

Åklagarmyndigheten i Malmö

1. Förslaget till nytt 6 kapitel i brottsbalken

Den största förändringen är att kapitlet delas i två huvuddelar. Brott mot vuxna och brott mot barn. Att skilja brott mot vuxna från brott mot barn är ett välkommet initiativ. Under senare år har problematiken med den nuvarande lagstiftningen ventilerats i olika rättsfall som gällt sexualbrott mot barn. Begrepp som samtycke och frivillighet är relevanta i mål beträffande brott mot vuxna, men är det definitivt inte i mål där barn utsatts för sexuella övergrepp. Barnens förmåga att visa fysiskt eller psykiskt motstånd är av naturliga skäl så ytterst begränsad att den i sammanhanget är irrelevant. Det är positivt att termen *sexuellt umgänge* ändras till *sexuell handling*. Även om innebörden anges vara i huvudsak densamma som tidigare görs en viss utvidgning. Det är bra att stor hänsyn ska tas till kränkningen av offret.

Åklagarmyndigheten i Göteborg

Tydligare lagstiftning

Sexualbrottskommittén har anfört att lagstiftningen om sexualbrott bör göras tydligare och det är en viktig strävan i sitt lagstiftningsarbete. Jag delar kommitténs uppfattning att den sexuella självbestämmanderätten och den sexuella integriteten är de viktigaste skyddsintressena bakom lagstiftningen avseende sexualbrott. Beträffande kränkningen av offret vid sexualbrott anser jag att det är en viktig omständighet som skall beaktas under förundersökning, vid åtalsprövning och vid domstolens prövning.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Vissa språkliga förändringar

I enlighet med den språkliga översyn som kommittén gjort föreslår BRÅ ytterligare två språkliga förändringar. För det första i 6 kap. 9 §: Bestämmelsen ”Oaktsamhet om ålder” bör ersättas med ”Barnets ålder”. För det andra i 6 kap. 11 §: Skrivningen ”... skaffar eller låter skaffa sig en sexuell tjänst...” bör ersättas med ”...köper eller låter köpa en sexuell tjänst...”.

Brottsoffermyndigheten

Könsneutralitet

Under 1990-talet försvann de sista öppet kvinnodiskriminerande paragraferna i svensk rätt. Lagen påstås därmed ha blivit könsneutral. Ibland görs reservationen att man avser könsneutral i formell mening. Men inte heller det är en helt relevant beskrivning. Ordet neutral anknyter ju till något som skulle ha en plats mellan de underförstådda motsatserna, som här är man och kvinna.¹¹ Att kvinnor har fått samma rättigheter som män innebär att befintliga regler har öppnats för kvinnor. Om en regel som ursprungligen skapades för män inte samtidigt förändras för att även passa kvinnors livsvillkor blir den rättsliga åtgärden för att skapa jämställdhet på detta sätt ofta motsägelsefull. Den är visserligen progressiv därför att den förutsätter kvinnor och män som lika, men den är samtidigt tillbakahållande därför att vad som är ”det lika” härrör från det manliga. Flertalet påstått könsneutrala regler är därför egentligen dolt könsrelaterade. Detta kan också uttryckas som att lagen utgår ifrån ett antagande om att könen är lika, medan samhället i övrigt fortfarande behandlar och värderar kvinnor och män olika. De problem kvinnor stöter på uppfattas då ofta som mer personliga än strukturella. Och särskilt beträffande skydd för kvinnors och barns

¹¹ Zillah R. Eisenstein 1988 *The Female Body and the Law*. University of California Press.

kroppar och sexuella självbestämmande har problematiken varit mångfacetterad angående grundnormens konstruktion.

Paragrafen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning är tämligen unika angående detta. Den utgår ifrån en grundnorm som främst bygger på kvinnors, dvs. de många offrens, erfarenheter. Grundnormen ger straffrättsligt skydd oavsett kön, men lagrummet delades upp i två stycken för att synliggöra den vanligaste aktören och det vanligaste offret. Denna lagstiftning kan alltså påstås vara verkligt könsneutral när det gäller uppbyggnaden av normen, samtidigt som den av pedagogiska skäl också innehåller en könspecifik formulering. Lagrummet skiljer ut gärningar som män företar mot kvinnor som de har eller har haft en nära relation till som gifta eller sambor. Detta förväntades vara värdefullt för att synliggöra och kartlägga omfattningen av mäns våld mot kvinnor i nära relationer.¹²

Kvinnofridsbetänkandet föreslog dessutom att lagtexten inte längre enbart skulle innehålla ”han/hans/honom”, som ett synbart arv av den manliga normens tidigare dominans, utan i stället tydligt skulle riktas till båda könen. Den formen av könsneutralitet fick också stöd och omsattes i lagstiftningen.¹³

Utöver detta föreslogs i Kvinnofridsbetänkandet att paragrafen angående våldtäkt skulle delas upp i två stycken därför att den annars döljer det faktum att våldtäkt så gott som uteslutande begås av en man mot en kvinna. (s 279) Här liksom beträffande fridskränkningen åberopades att man därmed skulle kunna få tydligare såväl pedagogiska som preventiva effekter plus att det skulle förenkla framtagandet av statistiska uppgifter som kan spegla den verkliga frekvensen av olika kategorier av våldtäkt. Till stöd för att inte tydliggöra parternas kön inom våldtäktsparagrafen åberopar Sexualbrottskommittén regeringens generella uttalande angående språket, dvs. han/hans/honom inte ska förekomma utan sina feminina motsvarigheter. Regeringen kommenterade däremot inte förslaget om att dela upp våldtäktsparagrafen i två stycken i propositionen. Att regeringen aviserade en total översyn av sexualbrotten bör därför kunna tolkas som en öppenhet också för denna fråga.

Sexualbrottskommittén beskriver att de flesta sexualbrott begås av män mot kvinnor och flickor, att syftet med reformerna är att öka jämställdheten, men att detta inte är tillräcklig anledning att frånga principen om att lagtexters språk ska vara könsneutralt. Brottsoffermyndigheten hävdar att det finns goda argument för att reglera åtminstone våldtäktsbrottet mellan vuxna på ett likartat sätt som beträffande grov fridskränkning respektive kvinnofridskränkning. Samma pedagogiska skäl som regeringen ansåg bärande angående den lagtexten är relevanta också här. Att organisera lagtexten så underlättar statistikföring, synliggörande och forskning om såväl de dominerande fallen som om de som angår andra parter.

¹² Prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid*, s 83.

¹³ Prop. 1997/98:55, s 88.

Institutet för psykosocial medicin (IPM)

Ett etiskt perspektiv

En grundläggande etisk princip i det moderna västerländska samhället är respekten för individens rätt att själv besluta i ärenden som rör privata förehavanden, "autonomi-principen". Vi instämmer i kommitténs bedömning att barn under 15 år inte kan anses ha uppnått sådan mognad att de själva kan fatta beslut om att delta i sexuella handlingar med vuxna. Det bästa skyddet för barns sexuella autonomi utgörs således enligt vår mening av skyddande lagstiftning, vars existens i och med detta är fullgott motiverad. Även om etiska argument åberopas också av kommittén, så förefaller det som om man i hög utsträckning baserar sin argumentation för lagstiftning på resonemang om de skadliga följdverkningarna av sexuella övergrepp. Som stöd för sina antaganden i detta avseende refereras personliga samtal med personer med erfarenhet inom området. I den mån referenser ges till tryckta källor utgörs dessa ofta av populärvetenskapliga sammanfattningar och presentationer av svensk forskning (se 3.2.2). Vi utgår från att denna redovisning inte ska betraktas som ett försök att sammanfatta kunskapsläget. Forskningsresultaten inom detta område är i själva verket inte entydiga och andra referenser än de i betänkandet återgivna ger en delvis annorlunda bild. I många studier är det svårt att urskilja effekterna av övergrepp från effekter av psykosociala faktorer, som i sig är relaterade till övergrepp. Retrospektiva studier av självrapporterade övergrepp kan ge en felaktig bild, bland annat genom att de som väljer att inte avslöja övergrepp tycks skilja sig i vissa avseenden från dem som väljer att göra det. Vidare synes en del barn klara sig väl utan symptomutveckling.

Dessa kommentarer illustrerar att det kan vara tveksamt att i så hög utsträckning som kommittén gör motivera kriminalisering med argument om psykologiska skadeeffekter hos barn. Enligt vår uppfattning är de etiska argumenten fullt tillräckliga för lagstiftning, som därigenom inte heller blir avhängig av över tid förmodligen skiftande vetenskapliga bedömningar av de skadliga effekterna av sexuella övergrepp.

Begreppet kränkning

Kommittén har lagt stor vikt vid betydelsen av "sexuell kränkning" för "regleringen av sexualbrotten" (t ex sid 13, tredje stycket), även om argumenteringen under de olika brottskategorierna ofta tycks ta sin utgångspunkt i gärningsbeskrivningar. Syftet är säkert vällovligt med den fokusering på offrets utsatthet som kommitténs val innebär och i och för sig förenligt med etiska motiv till lagstiftning. En risk med begreppet kränkning är dock att det är dubbeltydigt. En innebörd är således offrets subjektiva upplevelse av övergrepp. Man bör då särskilt uppmärksamma att barn kan uppfatta övergreppshandlingar på mycket olika sätt, även om handlingarna för en utomstående betraktare ter sig snarlika. Det förekommer således till och med att ett barn beskriver övergrepp som -

åtminstone delvis - lustfyllda. (Detta utesluter inte att offret senare i livet kan uppfatta händelserna som övervägande kränkande.) Det vore olyckligt om sådana variationer i barns emotionella reaktioner inför övergrepp skulle få betydelse för brottsrubriceringen, även om dessa reaktioner naturligtvis kan bidra till att illustrera brottsomständigheterna. Kommittén tänker sig förmodligen att begreppet kränkning motsvarar engelskans "violation", men möjligheten till feltolkning talar för att ett annat ordval skulle kunna vara bättre.

Könsneutralt språk

Kommittén har arbetat i riktning mot ett mer könsneutralt språk, något som vi välkomnar. Vi vill i detta syfte komma med ett tilläggsförslag, innebärande att det könsrelaterade uttrycket "gärningsman" ersätts med det könsneutrala "förövare".

Barnombudsmannen

4.2 Lagstiftningen skall skydda den sexuella självbestämmanderätten och den sexuella integriteten

BO instämmer i att självbestämmanderätten och den sexuella integriteten är de viktigaste skyddsintressena. BO anser att principen om att den som har fyllt 15 år har rätt att bestämma över sin sexualitet inte kan råda fullt ut för ungdomar. Det särskilda skyddet för den sexuella integriteten för ungdomar bör gälla tills de fyllt 18 år. Detta är även något som stämmer överens med barnkonventionen. Enligt den är alla som inte har fyllt 18 år barn och lagstiftaren måste därför särskilt beakta deras intressen och behov vid införande av bestämmelser som rör barn och ungdomar.

4.3 Kränkningen bör lyftas fram

BO anser att alla sexuella övergrepp medför en allvarlig kränkning för offret och att detta bör framgå tydligare i regleringen av sexualbrotten.

4.4 Lagstiftningen bör skilja på brott mot barn och mot vuxna

BO välkomnar utredarens bedömning att lagstiftningen ska skilja på om ett sexualbrott riktats mot ett barn eller mot en vuxen. BO instämmer vidare i att åldersgränsen för den sexuella självbestämmanderätten fortfarande bör vara 15 år.

Eftersom motiven bakom den lagstiftning som skyddar vuxna och den som skyddar barn mot sexuella övergrepp är delvis olika talar det för en särreglering. Det har konstaterats att sexuella övergrepp sällan genomförs med våld eller hot utan den vuxne utnyttjar barnets skräck eller beroendeställning. Detta måste också beaktas vid utformningen av bestämmelserna om sexualbrotten.

BO anser att eftersom den fysiska mognaden inte alltid motsvaras av en psykisk eller social mognad finns det ingen anledning att sänka åldern för den sexuella självbestämmanderätten. Åldersgränsen motsvarar i stort hur verkligheten ser ut. Medianåldern för det första samlaget för ungdomar är i dag 16 år, enligt Folkhälsoinstitutets undersökning "Sex i Sverige" från 1996. Det överensstämmer med barnkonventionen att barn ges ett ökat ansvar med stigande ålder och att de med stigande ålder och mognad får bestämma mer över sitt liv.

4.5 Språket måste moderniseras

BO är positiv till att sexuellt umgänge, vanmakt och förförelse av ungdom bör bytas ut samt att språket skall vara könsneutralt. Vartefter tiderna förändras är det viktigt att anpassa lagtexten till samtida språkbruk. Brotsrubriceringar samt andra ord och uttryck i lagtexten bör på ett tydligt sätt visa vad lagstiftaren avser. När det gäller uttrycket "sexuellt umgänge" anser BO att det bör bytas ut, eftersom begreppet indikerar någon form av ömsesidighet. BO menar också att brotsbenämningen "förförelse av ungdom" är olämplig och bör ändras.

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet

Ett nytt 6 kapitel brottsbalken

Som ett skäl för de ändringar som kommittén önskar genomföra i brottsbalken 6 kap., anförs att straffregleringen bör fästa mindre avseende vid vilken sexualhandling det är fråga om och mer ta fasta på den sexuella kränkningen och dess art. Som en konsekvens av detta föreslår kommittén en systematik som innebär att lagstiftningen genomgående skall skilja på om ett sexualbrott har förövats mot ett barn som inte har fyllt 15 år, eller om det förövats mot en vuxen person. Kommitténs bedömning och förslag till systematik förefaller riktig.

Jämställdhetsombudsmannen

Könsperspektiv i betänkandet

JämO är angelägen om att språket i all lagstiftning görs könsneutralt. Det finns visserligen en poäng att i lagtexten om sexualbrotten lyfta fram det faktum att dessa brott till överväldigande del begås av män gentemot kvinnor. Kommitténs arbete har dock haft ett könsperspektiv; ett syfte med betänkandet har varit att föreslå åtgärder som ökar jämställdheten mellan kvinnor och män. Betänkandet innehåller dessutom ett avsnitt om förövare och offer av sexualbrott som på ett mycket tydligt sätt lyfter fram att brotten begås av män mot kvinnor. JämO finner därför att det inte finns tillräckliga skäl att bryta mot principen att språket i lagtexter skall vara könsneutralt då lagförarbetena lyfter fram könsperspektivet.

Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning – HomO

Språkbruk

Begreppet samlag omfattar i brottsbalkens mening endast vaginalt samlag mellan man och kvinna. HomO välkomnar kommitténs ambition att nu införa en lagtext i 6 kap. brottsbalken som är neutral i förhållande till kön och sexuell läggning. Ambitionen har dock inte förverkligats fullt ut.

Begreppet samlag i den traditionella - heteronormativa - meningen lever vidare främst i motivtexter men även i lagtexten såvitt avser 7 kap. 3 a §. Det är olyckligt. Detta sätt att definiera samlag är ett onödigt heterosexistiskt språkbruk. Det manifesterar heterosexuell sexualitet som något som måste särskiljas från homosexuell sexualitet, dock utan att något sakligt skäl för detta redovisats.

Det är vidare språkligt inkonsekvent och ologiskt att, som kommittén gör i sin motivtext, definiera samlagsliknande handlingar som *samlag* (orala eller anala).

Den fortsatta beredningen i Regeringskansliet bör således, enligt Ombudsmannens mening, ta sikte på att söka införa en ny, könsneutral, definition av begreppet samlag i brottsbalken.

BUP-Elefanten, Barn och ungdomspsykiatriska kliniken, Universitetssjukhuset i Linköping

4.2 Lagstiftningen skall skydda den sexuella självbestämmanderätten och den sexuella integriteten

BUP-Elefanten ser mycket positivt på Kommitténs betoning härav.

4.3 Kränkningen bör lyftas fram

BUP-Elefanten ser mycket positivt på Kommitténs betoning härav.

4.4. Lagstiftningen bör skilja på brott mot barn och vuxna

BUP-Elefanten tycker att detta är utmärkt.

4.5 Språket skall moderniseras

Vi föreslår att ”gärningsman” byts ut mot ”gärningsperson”. På så sätt görs språket könsneutralt och visar att man tagit till sig internationell forskning som ger vid handen att c:a 10 % av de sexuella övergrepp, som begås mot barn begås av kvinnor.

Rädda Barnen

4 Lagstiftningen om sexualbrott bör vara tydligare

Rädda Barnen delar kommitténs uppfattning att den sexuella självbestämmanderätten och den sexuella integriteten är de viktigaste skyddsintressena. Rädda Barnen delar också utredningens uppfattning att barn, som inte har nått åldern för sexuell bestämmanderätt, har ett större behov av skydd mot sexuella övergrepp och att lagstiftningen därför bör skilja på sexualbrott som riktas mot barn under 15 år och personer över 15 år.

Sveriges Domareförbund

Avsnitt 4

Utredningens överväganden framstår som väl motiverade. Förbundet vill dock framföra viss tvekan inför förslaget att språkligt utforma bestämmelserna i ett av brottsbalkens kapitel annorledes än i balkens övriga bestämmelser såvitt gäller ordföljd och indelning i flera meningar. Om förslaget genomförs bör på sikt övriga paragrafer i balken ändras på motsvarande sätt. Förbundet utgår från att brottsbenämningarna även fortsättningsvis skall anges med särskild stil i lagtexten men noterar att så inte är förhållandet i utredningens lagförslag. Tekniken att låta varje brott få en egen rubrik är inte genomförd i brottsbalken i övrigt.

Förslaget att särreglera sexualbrott mot barn under femton år kan förbundet ställa sig bakom. Det kan emellertid övervägas om inte de tre paragrafer som avser sådana brott bör inleda kapitlet, dels då brottsbalkens kapitel ofta inleds med det allvarligaste brottet, dels då det systematiskt ter sig mer överskådligt att först reglera specialfallet. I bestämmelsen rörande "vanlig" våldtäkt torde i vart fall böra klargöras att den inte skall tillämpas när offret är under femton år - det föreslagna sista stycket i nya 6 kap 1 § utgör bara en hänvisning som inte i och för sig utesluter att såväl denna bestämmelse som den föreslagna 6 § är tillämpliga. Bestämmelsen skulle då kunna lyda " För våldtäkt döms den som annan person som har fyllt femton år ... "

Sveriges Psykologförbund

Kommittén sammanfattar:

"Lagstiftningen om sexualbrott bör vara tydligare. Regleringen av sexualbrotten bör fästa mindre avseende på vilken sexualhandling det varit fråga om och ta mer fasta på den sexuella kränkningen och dess art."

"Kommittén har haft i uppdrag att finna en lösning som innebär att våldtäktsbegreppet omfattar allvarliga sexuella övergrepp mot små barn även om tvång inte använts. Det är särskilt tillämpningen på tvång i 6 kap 1 § BrB om våldtäkt som kritiserats då den anses ha lett till orimliga resultat när det gäller övergrepp mot barn."

Kommittén fastslår bland annat att barn under 15 år *aldrig* kan ge samtycke till sexuella handlingar med ansvarsbefriande verkan för gärningsmännen. Man lyfter fram och särskiljer sexualbrott mot barn i Barnkonventionens anda. Lagförslaget präglas av kunskap och medvetenhet om att barn fungerar och reagerar annorlunda än vuxna, och att de är mer skyddslösa.

Sveriges Psykologförbund ser positivt på den skärpta syn på sexualbrott mot barn som ligger bakom förslaget. Ju yngre ett barn är desto allvarligare är gärningen.

Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU)

Kapitel 4 Lagstiftningen om sexualbrott bör vara tydligare

RFSU delar kommitténs syn att lagstiftningen ska skydda den sexuella självbestämmanderätten och den sexuella integriteten. Vi stödjer förslaget att det är den sexuella och personliga kränkningen som ska vara utgångspunkten samt att lagstiftningen ska skilja på brott mot barn och mot vuxna. Det är alltid den vuxnes ansvar att en sexuell relation med barn inte kommer till stånd. Barn kan i laglig mening aldrig samtycka till sexuella handlingar med vuxna och har därför ett större behov av skydd mot sexuella övergrepp än vuxna. Det nya mer tidsenliga språkbruket uppfattar vi som positivt, framför allt att uttrycket "sexuellt umgänge" byts ut mot "sexuell handling".

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL)

4 Lagstiftningen om sexualbrott bör vara tydligare

4.5 Språket måste moderniseras

RFSL anser att det för att säkerställa att lagen blir lika för alla är mycket viktigt att lagtexten är neutral med avseende på kön och sexuell läggning. Utformningen bör vara generell så att det inte finns något behov av särregler. Vi noterar med tillfredsställelse att kommittén delar detta synsätt.

RFSL välkomnar också att begreppet samlag i kommitténs förslag har mönstrats ut ur sexualbrottslagstiftningen. Denna term avser i juridiska sammanhang endast vaginala samlag mellan man och kvinna. I det allmänna språkbruket används begreppet samlag dock även om orala och

anala samlag och oberoende av vilket kön de inblandade har. Detta kan leda till missförstånd varför termen är olycklig. Av samma skäl är det olyckligt att utredningen använder termen för att definiera de olika brotten, men vi inser svårigheten att helt undvika den.

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)

4 Lagstiftningen om sexualbrott bör vara tydligare

4.5 Språket måste moderniseras.

ROKS anser att språket skall illustrera verkligheten. Som kommittén påpekar begås de flesta sexbrott av män mot kvinnor och flickor. ROKS vill att detta framgår i lagtexten om våldtäkt och instämmer i vad Kvinnovåldskommittén skrev i sitt betänkande SOU 1995:60.

"Den s. k. könsneutrala utformningen som våldtäktsparagrafen för närvarande har döljer det faktum att våldtäkt så gott som uteslutande begås av en man mot en kvinna. Vi anser att lagtexten inte speglar verkligheten i detta avseende. Att lagtexten döljer det verkliga förhållandet genom formellt könsneutral utformning är inte ägnat att ge straffbudet den pedagogiska och preventiva verkan som bör eftersträvas. Vi anser därför att våldtäktsparagrafen bör omformuleras på ett sådant sätt att den i första stycket beskriver det helt dominerande fallet nämligen "en man som tilltvingar sig samlag eller på annat sätt sexuellt utnyttjar en kvinna...", och att paragrafen i ett andra stycke anger att en motsvarande handling, företagen av en man mot en annan man respektive av en kvinna mot en annan kvinna eller mot en man också utgör brott enligt samma straffbud. En sådan uppdelning förenklar också framtagandet av statistiska uppgifter om lagförde personer, som är ägnat att spegla den verkliga frekvensen av olika kategorier av våldtäkt. "

RSCI – Riksorganisationen stödcentrum mot incest

Kapitel 4 Lagstiftningen om sexualbrott bör vara tydligare

Åldersgränsen för den sexuella självbestämmanderätten bör fortfarande vara 15 år

Vi håller med om att: Åldersgränsen bör vara kvar vid 15 år för sexuellt självbestämmande, och att särskilda skyddsregler för ungdomar upp till 18 år ska finnas. Den bör ej sänkas.

Sexuellt övergrepp på barn är grov våldtäkt. Även om barnet har kännedom om vad sexuell intimitet är rent kunskapsmässigt är det ovetande om innebörden på ett emotionellt plan. Den personliga integriteten trasas sönder, det sker i än högre grad om förövaren är

närstående. Är förövaren närstående till familjen är också möjligheten till skydd lägre, då övriga anhöriga i större utsträckning vänder bort blicken och alltså väljer att inte se. Denna reaktion orsakas av att hela relationsstrukturen är skadad i en familj där sexuella övergrepp mot barn existerar.

Sexuella övergrepp mot barn utförs sällan med våld

Det är ett chocktillstånd att försättas i den övergreppssituation som man som barn utsätts för och instinktivt vet är fel, men inte har "instrument" att värja sig mot. Barn som utsätts för sexuella övergrepp är ofta barn som redan är själsligt skadade och redan där har ett emotionellt handikapp. Valet blir att försvinna mentalt och senare inte kommer ihåg vad som skett. Minnen kan senare i livet uppstå i form av kroppsminnen som blir handikappande i olika situationer.

Särregleringen skall vara så rak som möjligt

Det är alltid tvång, den vuxne är större, starkare, har mer erfarenhet och kunskap, egenskaper som barn skall kunna luta sig mot i trygghet utan att riskera skador. Barn har en inbyggd önskan att lära och lita till den vuxnes goda vilja mot dem. Det är alltid våldtäkt oavsett gärningens art eftersom det även är en våldtäkt på barnets alla sinnen.

Kvinnofronten

Kapitel 4. Lagstiftning mot sexualbrott bör vara tydligare

4.4. Lagstiftningen bör skilja på brott mot barn respektive vuxna

Kvinnofronten tycker att det är bra att utredningen slår fast att barn inte kan samtycka till att genomföra sexuella handlingar med en vuxen. Att sexualbrott mot barn regleras i egna bestämmelser är därför bra.

4.5. Språket måste moderniseras

Kvinnofronten välkomnar verkligen utredningens förslag att uttrycket "*sexuellt umgänge*" äntligen ska sluta användas. Vi har redan i tidigare remissvar krävt att lagen inte ska använda uttryck som ger sken av ömsesidighet när det handlar om övergrepp. Men även om vi ser fördelar med förslaget "*sexuella handlingar*", har vi dock vissa invändningar mot det, se 6.1.

När det gäller språkbruk vill vi också påpeka att utredningstexten gång på gång skriver att kvinnor "*prostituerar sig*". Vi tycker den formuleringen osynliggör maktperspektivet i könshandeln, istället för att betona det faktum att hon utnyttjas av män som köper sig rätten att använda henne för att tillfredställa sina sexuella behov. En kvinna kan bli prostituerad, liksom en kvinna kan bli våldtagen. Hon kan prostitueras

och våldtas. Men det är inte kvinnan som "prostituerar" eller "våldtar sig" - det är mannen som våldtar och/eller *prostituerar henne*.

När det gäller ungdom respektive internationell handel med människor för sexuella ändamål har utredningen valt att använda uttrycket "*sexuell exploatering*". Vi menar att detta är ett uttryck som borde använts mer genomgående. Uttrycket är särskilt passande, då det visar både på det ekonomiska utnyttjandet och kränkningen.

5 Tvång och samtycke i en ny reglering

Kommitténs bedömning är att det för straffansvar för våldtäkt mot vuxna också enligt en ny lagstiftning bör krävas att gärningsmannen med våld eller hot tilltvingar sig en sexuell handling. Däremot bör redan en lägre grad av tvång leda till straffansvar. Kravet på att det skall vara frågan om ett s.k. råntvång bör alltså slopas.

Kommitténs bedömning är att kravet på tvång i bestämmelsen om våldtäkt bör ges en lindrigare grad. Det bör vara tillräckligt för straffansvar att gärningsmannen har använt ett olaga tvång.

Sammanfattning av remissvaren: Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan tillstyrker att kravet på tvång kvarstår i bestämmelsen om våldtäkt mot vuxna och att tvånget ges en lindrigare grad. Några remissinstanser anser dock att den anknytning till bestämmelsen om olaga tvång som kommittén förordar bör komma till uttryck direkt i lagtexten.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Kommitténs överväganden i kapitel 4

Hovrätten har inte något att erinra mot kommitténs förslag och bedömningar i avsnitt 5.1. Hovrätten har heller ingen erinran mot att kravet på tvång i våldtäktsbestämmelsen, enligt vad som föreslås i avsnitt 5.2, ges en lindrigare grad. Den anknytning till bestämmelsen om olaga tvång som kommittén förordar bör emellertid komma till uttryck i lagtexten.

Åklagarmyndigheten i Göteborg

Tvång eller samtycke i en ny reglering av våldtäktsparagrafen

Ett av sexualbrottskommitténs uppdrag har varit att undersöka om rekvisitet tvång i våldtäktsparagrafen skall tas bort till förmån för rekvisitet bristande samtycke. De nackdelar som kommittén har redovisat i sina erfarenheter från England beskriver väl vilka problem som kan

uppstå om man inför bristande samtycke som rekvisit. Dessa nackdelar torde även uppstå i svenska utredningar om rekvisiten i våldtäktsparagrafen förändrades. Det är viktigt att huvudintresset i en våldtäktsrättegång riktas mot gärningsmannens handlande, och inte fokuseras kring målsägandens beteende. Bevisvärigheter kan förväntas om åklagaren skulle åläggas bevisbördan för om målsägaren samtyckt eller inte till en sexuell handling. Målsägaren har många gånger svårt att beskriva händelseförloppet i detalj på grund av det chocktillstånd som målsägaren har befunnit sig i under övergreppet. Det är också viktigt att begreppet våldtäkt reserveras för de allvarligaste sexualbrotten. Mot bakgrund av detta delar jag därför kommitténs uppfattning om att rekvisiten våld eller hot skall kvarstå.

Jag tillstyrker förslaget att införa begreppet olaga tvång. Härigenom utvidgas våldtäktsparagrafens tillämpningsområde något men alltså är det fråga om allvarliga sexualbrott.

Brottsoffermyndigheten

Bristande samtycke eller tvång för våldtäkt

Sexualbrottskommittén föreslår att det för våldtäkt mot vuxen ska krävas tvång eller hot, men att kravet på råntvång slopas så att en lägre grad av tvång blir tillräckligt för straffansvar. Detta är ett mycket viktigt steg i positiv riktning. Brottsoffermyndigheten vill trots detta väcka frågan om tiden inte skulle kunna vara mogen för att bristande samtycke ska vara gränsen för våldtäkt.

Kommittén anför en serie goda argument för detta, som det är lätt att instämma i. Motargumenten är inte alltid lika bärande. Ett av dem bygger på offrets ställning i processen. Men oavsett var gränsen för kriminalisering dras är det i den här typen av mål framför allt brottsoffrets berättelse som får betydelse som bevisning i processen. Det finns sällan andra direkta bevis i form av vittnen utan i bästa fall ett antal stödbevis i form av rättsintyg, skadade kläder och kanske vittnen som i efterhand fått förtroenden eller gjort egna iakttagelser. Att processen, om gränsen sätts vid bristande samtycke, av just den anledningen skulle inriktas på hur kvinnan klär sig, betar sig eller uppträder före övergreppet eller om frivilligt sexuellt umgänge förekommit tidigare mellan parterna (s 127-128) förefaller ologiskt. Ett samtycke skapas inte via klädseln eller av att parterna haft sexuellt umgänge med varann förut. Dessvärre är det ett faktum att det ännu förekommer att sådana omständigheter behandlas i processer trots kravet på tvång eller hot. Att domstolens ansvar för att hindra kränkande eller ovidkommande frågor till den som misstänks ha varit utsatt för våldtäkt, markerats eller skärps (s 127) vore därför angeläget - oavsett om bristande samtycke blir det avgörande rekvisitet eller inte. Att samtycke som rekvisit dessutom skulle medföra att den som har sexuellt umgänge alltid har ett ansvar för att förvissa sig om att partnern har samtyckt kan tyckas vara en naturlig följd av

kommitténs ambition att markera vikten av sexuell självbestämmanderätt och integritet.

Sammantaget skulle en reform med bristande samtycke som utgångspunkt alltså kunna innebära en framgång - och inte den tillbakagång som kommittén befarar. Lagens normerande verkan kan också förväntas bli till viktigt stöd för särskilt unga kvinnor som markering av att lagen ger dem all rätt att avvisa sexuella inviter liksom att avbryta en fysisk, sexuell kontakt om den blir motbjudande.

Härtill kommer att fler kvinnor minns att de sagt nej och att de värjt sig med att försöka hålla mannen ifrån sig än exakt vad mannen utsatte dem för form av tvång eller våld innan kvinnan väljer passivitet som strategi för att åtminstone slippa påtagliga fysiska skador utöver de ofrånkomliga psykiska.

Att våld mot person historiskt sett har bedömts som ett av de värsta angreppen inom straffrätten (s 132) är inte något bärande argument mot en förändring. Snarare tvärtom. När den värderingen etablerades var det enbart män som hade inflytande på lagstiftning och praxis. För dem var fysiskt våld värst, medan sexuella kränkningar länge endast angick kvinnor. Denna värdering är alltså en av dem som kan ifrågasättas ur jämställdhets- och könsperspektiv. För kvinnor upplevs sexuella övergrepp som värst och de riskerar att få förödande konsekvenser på kvinnors hälsa. Rapporten Slagen dam innehåller färsk och skrämmande data om detta, liksom om de negativa konsekvenserna av att leva under hot om detta. Denna gradering av brottstyperna, med sexuella övergrepp som de mest traumatiserande, är dessutom väl belagd inom den viktimologiska forskningen.

Sexualbrottskommittén beskriver svårigheter med att definiera samtycke (s 133). Den argumenterar för att samtycket bör vara förenligt med reglerna om samtyckets betydelse i straffrätten och åberopar reglerna som medför ansvarsfrihet för en annars straffbar handling (BrB 24:7). Tove Stang Dahl har hävdad att utgångspunkten beträffande våldtäkt bör vara en annan: ”Här är det tal om det motsatta: En annars straffri handling som blir straffbar därför att samtycke saknas, eller därför att det är brister i ett eventuellt lämnat samtycke”.¹⁴ Den utgångspunkten kan tydliggöra ansvaret och de rättsliga konsekvenserna för den som inte fått samtycke eller tvingat fram det. Hon föreslog därför en argumentation i analogi med den som är utgångspunkten i Avtalslagen 29 §. Följs den rekommendationen så avlastar man offret bland annat det tunga ansvar som kommittén befarar annars skulle kunna uppstå i en skräckfylld och kaotisk övergreppssituation (s 134).

Ytterligare en ytterst viktig straffrättslig aspekt avser den misstänktes rättssäkerhet. Betänkandet ställer frågan: Hur ska han kunna freda sig mot bristande samtycke, som kanske är ”tyst” eftersom några formella krav på samtycket inte finns? (s 134) En engelsk socialpsykologisk

¹⁴ Dahl 1994, s 220, vår översättning.

studie visar att grunden till denna problematik inte tycks vara att män inte skulle förstå sexuella avvisanden, utan att de inte tycker om dem. Forskarna hävdar att både män och kvinnor har en högt utvecklad förmåga att framföra och förstå avvisanden, inklusive sådana som inte innehåller ordet ”nej”. Det är inte kvinnornas kommunikationsförmåga som bör ifrågasättas utan deras manliga partners anspråk på att inte förstå att kvinnorna avvisar sex. De menar därför att när män hävdar att de inte har ”förstått” avvisanden som ligger i linje med kulturellt normativa mönster kan man uppfatta detta som ”rättfärdiganden av våldshandlingar”.¹⁵

Beträffande våldtäktsbrottet är det avslutningsvis intressant att jämföra betänkandets beskrivning av såväl det engelska exemplet (s 135 ff) som ställningstagandena angående rekvisitet våld eller samtycke som utredningen givit dessförinnan med en nyligen publicerad analys av svensk och engelsk rätt beträffande våldtäkt.¹⁶ Författaren menar att oavsett om rekvisitet är bristande samtycke som i engelsk rätt eller tvång som i den svenska så påverkas domstolarna i hög grad av bekönade uppfattningar av sexualitet, tvång och subjektivitet vid tolkningen av hur våldtäkt definieras. Efter analys av svenska rättsfall, främst från Högsta domstolen, konstateras dessutom att även de svenska domstolarna tenderar att ifrågasätta samtycke när de tar ställning till om det handlat om våldtäkt eller inte. Det leder i sin tur till att det i såväl svenska som engelska domstolar finns en fokusering på offret i negativ mening.

Sveriges Advokatsamfund

Advokatsamfundet ansluter sig till kommitténs ställningstagande att sexualbrottsregleringen inte bör utgå från huruvida samtycke förelegat. Detta skulle innebära stora bevisproblem samt, som kommittén konstaterar, att processen riskerar att koncentreras på vad målsäganden sagt och gjort i stället för den misstänktes agerande. Samfundet ansluter sig till att kravet på tvång skall bibehållas men ges en vidare definition. Kommitténs förslag innebär att större eftertryck på den sexuella kränkningen i sig åstadkoms.

Sveriges Domareförbund

Avsnitt 5

Kommittén har övervägt att använda rekvisitet bristande samtycke som förutsättning för straffbarhet men har valt att avstå. Förbundet instämmer i utredningens ställningstagande i denna fråga.

¹⁵ Celia Kitzinger och Hanna Frith ”Det är bara att säga nej”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2000 nr 3, s 19.

¹⁶ Ulrika Andersson 2001 ”The Unbounded Body of the Law of Rape: The Intrusive Criterion of Non-Consent, i Nousiainen et.al. (eds) *Responsible Selves*. Ashgate.

När det gäller frågan om vilken grad av tvång som skall fordras för straffbarhet kan förbundet ställa sig bakom utredningens uppfattning och vill särskilt framhålla att det från legalitetssynpunkt måste vara att föredra att kravet uttryckligen ställs lägre enligt bestämmelsernas ordalydelse framför lösningen att i rättstillämpningen i praktiken ställa lägre krav för att anse en synbarligen, enligt ordalydelsen, högre grad av tvång uppfyllt. Förbundet konstaterar att den valda tvångsgraden är avsedd att motsvara olaga tvång enligt 4 kap. 4 § brottsbalken och måste då påpeka att lokutionen "våld eller hot" är betydligt mer vidsträckt än definitionen av olaga tvång, då ordet "hot" i den föreslagna lydelsen inte begränsats så som det görs i bestämmelsen om olaga tvång. Detta medför att det straffbara området enligt ordalydelsen blir mycket vidsträckt och svåröverskådligt. Det är inte en godtagbar lagstiftningsmetod att det av motiven till bestämmelsen kommer att framgå att det är endast sådant hot som utgör en förutsättning för olaga tvång som avses. Om man inte vill hänvisa till 4 kap 4 § brottsbalken torde samma begränsning som i det lagrummet behöva upprepas i den föreslagna 6 kap 1 §.

Sveriges Psykologförbund

"Tvång och samtycke i en ny reglering av våldtäktsbrottet"

"Med hänsyn till framförallt rättsutvecklingen föreslår kommittén att redan en lägre grad av tvång skall leda till straffansvar för våldtäkt. Kravet på att gärningsmannen skall ha utövat ett s.k. råntvång har därför slopats."

Det som präglar hela lagförslaget är att större *hänsyn tas till den kränkning* handlingen inneburit för den utsatte mer än till arten av sexualhandling och vad gärningsmannen uppger varit hans syfte med handlingen.

Sveriges Psykologförbund ser med tillfredsställelse att lagstiftningen tenderar att förändras i enlighet med nya och fördjupade kunskaper på området.

Tankarna i förslaget bygger på vad forskning och bland annat kliniska erfarenheter från 80-talet och fram till nu kommit fram till, både avseende viktologi (läran om hur offer reagerar vid övergrepp och traumats) och förövarpsykologi. Kommittén visar mycket tydligt att *ansvaret* för sexualbrotten skall ligga hos *gärningsmannen*, att sexualbrott handlar om *kränkningar, makt och kontroll som sexualiseras* och inte om sexuellt frustrerade män som inte kan styra sin sexualitet. Det är en tydlig förskjutning i ansvarsfrågan som idag ofta handlar om hur tydlig *offret* varit i sitt avvisande. Detta är det centrala i hela förslaget.

Man har lagt ned mycket arbete på att bland annat utreda och diskutera begreppet samtycke. Kommittén har laborerat med tanken att ta bort tvång helt och hållet i våldtäktsparagrafen och att kvinnans bristande samtycke i stället skulle införas. Men risken att i domstolen hamna i diskussion kring tolkning av samtycke är stor, menar kommittén. Man fann att detta förmodligen skulle få till konsekvens att fokus på kvinnans agerande före och under handlingen skulle ta över i stället för fokus på gärningsmannen. Detta vore givetvis oacceptabelt och är heller inte avsikten med att ändra skrivningen i lagen. Kommittén beslöt därför att ha kvar tvånget i paragrafen om våldtäkt. Men man föreslår att det krävs en *lägre grad av tvång* för att kunna fällas för våldtäkt än vad som krävs i nuvarande lagtext. Detta är en viktig markering. Ett offer för våldtäkt kan uppleva att förövaren plötsligt inte är kontaktbar, vilket skapar rädsla och vanmakt, är så aggressiv att hon inte vet om hon kommer undan med livet i behåll och därför bete sig till synes samarbetsvilligt. Kunskaper om de mekanismer hos förövaren som driver honom till övergrepp är väsentliga för att domstolens aktörer skall kunna förstå vilken vanmakt ett offer kan känna.

Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU)

Kapitel 5 Tvång och samtycke i en ny reglering

RFSU stödjer förslaget att behålla kravet på tvång i bestämmelsen om våldtäkt. Vi håller med om resonemanget att en ändring till samtycke skulle fokusera än mer på hur offret har agerat. RFSU ställer sig även bakom förslaget att olaga tvång ska räcka för ansvar för våldtäkt. Som kommittén konstaterar skiljer sig tillämpningen i praxis av kravet på tvång avseende våldtäkt inte nämnvärt från vad som föreskrivs i straffbestämmelsen av olaga tvång (s. 140). RFSU instämmer även i det övriga som kommittén anför.

Kvinnofronten

Kapitel 5. Tvång och samtycke i en ny reglering

Kvinnofronten har i flera sammanhang varnat för att använda "samtycke" som rekvisit vid övergrepp mot vuxna kvinnor. Synen på sexualitet, liksom våra sexuella handlingar, är föränderlig. Den har sett olika ut i olika tider och i olika samhällen. Kvinnofronten har bl.a. pekat på den kommersiella pornografin som en av de faktorer som påverkat människors syn på sexualitet, liksom på sexualvanor. Vi har mot den bakgrunden påpekat risken för att det skulle bli offrets uppgift att bevisa att hon inte samtyckte, snarare än gärningsmannens skyldighet att bevisa att han fått ett samtycke.

Det är därför mycket positivt att utredningen så klart slår fast, genom bl.a. exemplet England, att en lagstiftning baserad på samtycke fokuserar

på offrets handlande istället för på gärningsmannens, och att lagen därmed skulle försämrats i förhållande till idag.

6 Sexualbrott mot vuxna

6.1 Utgångspunkter för en ny bestämmelse om våldtäkt

Kommitténs bedömning är att uttrycket sexuellt umgänge i lagtexten bör ersättas med uttrycket sexuell handling. Det uttrycket bör till sin innebörd i allt väsentligt motsvara sexuellt umgänge. Viss utvidgning bör dock ske. Kränkningen av offret bör ha en större betydelse vid prövningen av om ett beteende skall bedömas som en sexuell handling.

Kommitténs bedömning är att bestämmelsen om våldtäkt bör reserveras för sexuella handlingar som är allvarligt kränkande. Bedömningen bör göras med hänsyn till tvångets art eller omständigheterna i övrigt. Det bör dock genomföras en viss utvidgning av det straffbara området.

Kommitténs bedömning är att straffansvar för våldtäkt bör omfatta en gärningsman som med våld eller hot genomför en sexuell handling som är allvarligt kränkande. Det bör vara tillräckligt att gärningsmannen har använt ett s.k. olaga tvång.

Kommitténs bedömning är att straffansvar för våldtäkt bör vidare omfatta en gärningsman som tilltvingar sig en allvarligt kränkande sexuell handling med en annan person genom att utnyttja att denna person inte har förmåga att värja sig. Denna bestämmelse bör tillämpas före bestämmelsen om sexuellt utnyttjande i vissa fall. Ordet vanmakt bör inte finnas kvar i lagtexten. Andra bestämmelser som innehåller det ordet men som inte omfattas av kommitténs uppdrag bör ses över i annan ordning.

Kommitténs bedömning är att straffansvar för mindre allvarlig våldtäkt inte bör föras vidare i den nya regleringen. De handlingar som i dag omfattas av denna bestämmelse bör istället bedömas som antingen våldtäkt eller enligt en ny bestämmelse om sexuellt tvång.

Kommitténs bedömning är att området för när en våldtäkt kan bedömas som grov bör utvidgas något. Bestämmelsen bör innehålla ytterligare exemplifierande omständigheter. Bland annat bör anges att brottet bör bedömas som grovt om det har begåtts av flera gärningsmän.

Kommitténs bedömning är att straffskalorna inte bör ändras. För våldtäkt bör alltså straffet vara fängelse lägst två och högst sex år. Och för grov våldtäkt bör straffet vara fängelse i lägst fyra och högst tio år.

Sammanfattning av remissvaren: Kommitténs förslag till ny bestämmelse om våldtäkt har fått ett blandat mottagande av remissinstanserna. Några instanser ställer sig helt bakom förslaget, medan majoriteten anser att bestämmelsen fått en så vag och otydlig utformning att den kan leda till tillämpningssvårigheter och svåra gränsdragningsproblem mellan de olika brottsrubriceringarna. Några instanser tycker att den nuvarande anknytningen till samlag även bör finnas kvar i en ny bestämmelse om våldtäkt.

Merparten av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan avstyrker kommitténs förslag om en särreglering av de fall då gärningsmannen utnyttjar en person som inte har förmåga att värja sig på grund av frivillig berusning eller liknande tillstånd. Som skäl mot en sådan särreglering anförs främst rättviseskäl och svåra gränsdragningsproblem samt inkonsekvens i lagstiftningen.

Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan tillstyrker att bestämmelsen om mindre allvarlig våldtäkt avskaffas. Några instanser vill dock peka på den konsekvensen att straffminimum för våldtäkt därmed höjs från fängelse fjorton dagar till två år.

Merparten av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker kommitténs förslag till bestämmelse om grov våldtäkt.

Göta Hovrätt

Avsnitten 6.1.1 och 6.1.2

Hovrätten kommer i det följande in på flera fall där man kan ifrågasätta lagtexten utifrån legalitetsprincipen. Därvid märks främst att innebörden av begreppen ”med våld eller hot tvingar” i 1 och 2 §§ och ”eller ett liknande tillstånd” i 1 § inte är tillräckligt preciserade, att begreppet våldtäkt har olika innebörd i 1 resp. 6 § samt att begreppet kränkning har en annan innebörd i 6 § än i övriga paragrafer.

Legalitetsprincipen innebär inte bara att straff inte skall kunna ådömas utan stöd i skriven lag. Principen ställer också krav på lagstiftningens begriplighet och därmed också dess precision. Medborgarna skall kunna förutse när de kan komma att bli föremål för straffrättsliga ingripanden. Ifall en lagregel är svårtolkad, riskerar rättstillämpningen att bli ojämn (jfr 1 kap. 9 § regeringsformen) och kriminaliseringen kan komma att framstå som ineffektiv eller orättvis.

Det första rekvisitetet i 1 § är ”med våld eller hot tvingar”. Med det föreslagna uttrycket avses enligt betänkandet ”olaga tvång”. Men det i lagtexten valda uttrycket är mer vidsträckt än så, se avsnitt 6.1.3 i det

följande. Detta betyder att lagtexten kriminaliserar mer än som synes ha varit avsikten. Lagtexten brister därmed i precision och uttrycket är i och med det också ur legalitetssynpunkt olämpligt.

Ett annat rekvisit är "sexuell handling" och "som är allvarligt kränkande med hänsyn till tvångets art eller omständigheterna i övrigt". I betänkandet redogörs för vilka kriterier som skall vara för handen för att en gärning skall anses utgöra en "sexuell handling" samt för när en sådan handling skall anses vara allvarligt kränkande. Vidare exemplifieras sådana handlingar. Vid en samlad bedömning av rekvisitens utformning samt av vad som framgår av förarbetena, får uttrycken här anses vara tillräckligt preciserade.

Övriga rekvisit i paragrafen är tillräckligt tydliga med undantag för uttrycket "eller ett liknande tillstånd". Uttrycket är otydligt och kan missförstås av läsaren. Vad som avses med uttrycket bör därför preciseras närmare i lagtexten. Vidare föreligger det, som utvecklas under avsnitt 6.1.4, en osäkerhet om vad kommittén har avsett att uttrycket skall omfatta.

I det följande anføres vidare att det finns tungt vägande skäl till att det för straffansvar även i fortsättningen skall krävas att hotet har inneburit eller för offret har framstått som trängande fara, s.k. råntvång. Ett sådant rekvisit skulle även medföra att stadgandets omfattning blir tydligare än om det för straffansvar endast krävs olaga hot.

Med beaktande av vad som ovan anförts är det inte från legalitetssynpunkt alldeles nödvändigt att "våldtäkt" knyter an till "samlag" eller "kränkning som kan jämföras med påtvingat samlag". Det förtjänar dock erinras om att för det fall det i rättstillämpningen skulle uppkomma tvekan om huruvida en viss gärning faller inom begreppet våldtäkt, skall den för gärningsmannen mest förmånliga tolkningen gälla.

Avsnittet 6.1.3

Kommittén har i betänkandet föreslagit att "olaga tvång" bör räcka för ansvar för våldtäkt. Detta begrepp finns dock inte intaget i lagtexten, och det finns inte heller någon hänvisning till vad som utgör olaga tvång enligt 4 kap. 4 § brottsbalken. Såvitt avser "tvång medelst hot" avgränsas det straffbara området i lagtexten endast av att hotet skall ha tvingat annan till en sexuell handling som är allvarligt kränkande med hänsyn till tvångets art eller omständigheterna i övrigt. Därmed avses att ansvar enligt paragrafen skall begränsas till sådant hot som har den karaktären att det försätter offret i en situation att han eller hon inte kan välja eller som medför att han eller hon tvingas att tåla något utan eget inflytande. Denna avgränsning behöver emellertid inte nödvändigtvis sammanfalla med gränsen för olaga tvång. T.ex. kan en arbetsgivare förespegla en anställd en ogynnsam behandling eller förlust av förväntat bemötande ifall denne inte går med på att delta i en sexuell handling. Exemplet skall enligt betänkandet vara att hänföra till sexuellt utnyttjande. I betänkandet anges emellertid, såvitt avser våldtäkt, att arten och graden av tvånget bör

tillmätas betydelse för bedömningen av huruvida handlingen har varit allvarligt kränkande. Ju mer "avancerad" en sexuell handling har varit, desto mindre tvång bör enligt kommittén krävas för att handlingen skall bedömas som allvarligt kränkande. Vid en sådan bedömning skulle en domstol i den enskilda situationen kunna komma fram till att tvånget har varit likställt med att någon hotar med att t.ex. avslöja otrohet. Gärningen skulle då enligt lagtexten vara att rubricera som våldtäkt. Ifall kränkningen inte anses så allvarlig att gärningen faller in under våldtäktsbrottet, torde den enligt den föreslagna lydelsen av kapitlets andra paragraf i vart fall vara att rubricera som sexuellt tvång. Detta synes inte ha varit kommitténs avsikt. Ifall en ändring av graden av tvång i förhållande till dagens stadgande anses nödvändigt, bör därför uttrycket "hot" preciseras. Ifall det är "olaga tvång" som avses, vore det mest ändamålsenligt att använda detta uttryck i lagtexten.

Beträffande de gällande sexualbrotten har ett rättstillämpningsproblem varit att vissa gärningars brottsrubriceringar av allmänheten inte har ansetts återspegla det förkastliga i gärningarna. Detta har bl.a. varit en återkommande kritik i massmedia mot vissa domstolsutslag. Kommittén har försökt att komma tillrätta med detta genom att utvidga begreppet "våldtäkt". Härmed vinner man dels en straffskärpning i det att brottet förskyller strängare straff dels att allmänheten uppmärksammar att gärningsmannen döms för ett brott, vars benämning motsvarar det förkastliga i handlandet.

Våldtäkt är ett begrepp vars innebörd, till följd av olika lagreformer, har ändrats över tiden. Genomgående för dessa ändringar har varit att begreppet våldtäkt har utvidgats till att omfatta allt flera handlingar. Det är i och för sig naturligt att vad som omfattas av ett straffstadgande varierar med tiden, eftersom samhällets värderingar är föränderliga. En risk med återkommande utvidgningar av ett straffbud är emellertid att dess språkliga betydelse riskerar att tunnas ut. Det bör vidare vara ett krav att en straffregels innebörd enligt allmänt språkbruk så långt möjligt stämmer överens med dess betydelse i lagstiftningen. Den språkliga innebörden av begreppet "våldtäkt" torde exempelvis inte i det allmänna rättsmedvetandet innefatta t.ex. utpressningshot eller hot om skadegörelse av egendom. Språkligt sett finns det därför allvarliga invändningar mot den föreslagna utbyggnaden.

En utgångspunkt för såväl tidigare lagstiftning som för det nu framlagda förslaget har varit att bestämmelsen om våldtäkt skall reserveras för de mest allvarliga sexuella kränkningarna. Det s.k. utpressningstvånget utgör inte på samma sätt en grov kränkning av den personliga och sexuella integriteten som hot, vilka innebär en trängande fara, s.k. råntvång. Utpressningsfallet bör därför inte integreras med vad som kan anses vara de allra mest allvarliga sexuella kränkningarna. Samma sak gäller hot om skadegörelse på egendom. Det finns därjämte anledning att fråga sig om straffvärdet för sådana gärningar verkligen bör vara högre än för närvarande, vilket ju blir en effekt av förslaget. Även framdeles bör sådana handlingar alltså falla under brottet sexuellt tvång. Hovrätten avstyrker förslaget i denna del.

Avsnittet 6.1.4

Kommittén har föreslagit att sexuellt utnyttjande av en person som inte förmår att värja sig på grund av berusning eller ett liknande tillstånd skall falla under våldtäktsbegreppet. Förslaget har den fördelen att man likställer en person som blivit drogad av gärningsmannen med att offret frivilligt har drogat sig. Det har genom allmänhetens reaktioner på dagens rättstillämpning framkommit, att många (men kanske inte alla) anser att de båda situationerna bör behandlas på ett likartat sätt. Den föreslagna reformen tillgodoser detta.

Den föreslagna ändringen för emellertid med sig den icke önskvärda effekten att ett speciellt fall av sexuellt utnyttjande särregleras till skillnad från andra likställda fall. Detta leder till en inkonsekvens i lagstiftningen. Om t.ex. en gravt mentalt eller fysiskt handikappad person, som är i behov av särskilt skydd från samhällets sida, till följd av sitt handikapp befinner sig i ett motsvarande utsatt läge som den berusade och blir sexuellt utnyttjad, skulle detta således inte bedömas som våldtäkt. Onekligen måste det vara minst lika straffvärt att utnyttja en handikappads utsatta läge och kanske livslånga oförmåga att värja sig som att utnyttja en person som frivilligt och tillfälligt har berusat sig. Den kränkning som den handikappade utsätts för torde i vart fall inte vara mindre än för den berusade. Graden av kränkning bör härvid ha ett inflytande på rubriceringen. En bärande tanke i betänkandet har ju varit att man skall utgå från den kränkning som drabbar offret. Det finns således av rättviseskäl anledning att reglera övergrepp mot en person som saknar förmåga att värja sig på samma sätt, oberoende av hur vederbörande har råkat i den situationen. I fall någon av annan försätts i en sådan situation, bör detta dock liksom i dag anses falla under begreppet våld och särregleras. Om övriga fall regleras på ett och samma sätt, vinner man den fördelen att de gränsdragningsproblem uteblir som annars kan uppstå mellan 1 § och 3 §. Systematiskt och semantiskt bör dylika gärningar, liksom i dag, närmast vara att hänföra till sexuellt utnyttjande. Det kan inte anses lämpligt att föra över samtliga de fall av sexuellt utnyttjande, där någon utnyttjat en annans oförmåga att värja sig, till våldtäktsparagrafen. På de av kommittén anförda skälen bör nämligen kravet på tvång kvarstå såvitt gäller våldtäktsbegreppet. Den definition av tvång som kommittén gör på sid. 178 framstår som krystad och ohållbar. Ifall dagens reglering förblir oförändrad och gärningarna således hänförs till sexuellt utnyttjande, kvarstår dock problemet med att rubriceringen - avseende utnyttjande av den som frivilligt har berusat sig - enligt det allmänna rättsmedvetandet inte med tillräcklig skärpa speglar det förkastliga i gärningen. Detta skulle kunna avhjälpas t.ex. genom att paragrafen sexuellt utnyttjande delas upp i två paragrafer. De allvarligaste fallen, till vilka skulle hänföras att någon utnyttjat en annans totala oförmåga att värja sig och därvid allvarligt kränkt denne, kunde då ges en ny rubricering som bättre speglar det förkastliga i handlandet. Alternativt kunde fallet hänföras till det av kommittén föreslagna stadgandet om "grovt sexuellt utnyttjande". Därvid borde det nu berörda fallet kunna föras in i den uttryckliga lagtexten. Straffskalan blir därmed

densamma som om gärningen hade bedömts som våldtäkt. Därmed uppnås också den differentiering i straffskalorna som kommittén efterlyser på sid. 175 i betänkandet.

Det föreligger vidare vissa oklarheter om vad kommittén avser med uttrycket "eller ett liknande tillstånd". Avses t.ex. "liknande tillstånd" som uppkommit till följd av medicinering?

Avsnittet 6.1.5

Hovrätten ansluter sig till kommitténs bedömning att det inte bör finnas en särskild bestämmelse om straffansvar för "mindre allvarlig våldtäkt".

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Kapitel 6 Sexualbrott mot vuxna

6.1 Våldtäkt

Kommittén har föreslagit att uttrycket sexuellt umgänge ersätts med uttrycket sexuell handling och att den kränkning som ett påtvingat samlag innebär inte längre skall användas som jämförelsenorm vid bedömningen av om andra sexuella handlingar som utförs med tvång skall falla under våldtäktsparagrafens tillämpningsområde. Hovrätten anser att bestämmelsen med kommitténs förslag fått en alltför vag utformning. Uttrycket sexuell handling kan innefatta många olika typer av handlingar. När kommittén skall försöka definiera vad som avses med sexuell handling sägs att den bör ha haft en påtaglig sexuell prägel och att den typiskt sett skall ha syftat till att väcka eller tillfredsställa sexualdriften. Vidare skall vägas in om handlingen varit ägnad att kränka den andre personens sexuella integritet. Kommitténs utgångspunkt har varit att kränkningens art bör lyftas fram i stället för typen av sexualhandling. Förslaget innebär att gränsdragningen mellan vilka sexuella handlingar som är straffbara som våldtäkt och sexuellt tvång måste göras med utgångspunkt från hur allvarlig kränkningen kan anses ha varit och inte med utgångspunkt i vilken sexuell handling som rent objektivt genomförts.

Hovrätten anser att det sätt på vilket den straffbara handlingen preciseras i 1 § inte är godtagbart. Redan den formulering som kommittén valt, "tvingar en annan person till en sexuell handling" ger upphov till tveksamhet om huruvida det krävs att offret skall utföra den sexuella handlingen eller om det räcker att offret varit passivt. Orden "utföra eller tåla" skulle lämpligen kunna skjutas in. När det sedan gäller vilken handling som krävs är det enligt hovrättens uppfattning inte tillräckligt att detta preciseras i förarbeten där det bl.a. anges att med sexuell handling omfattas sådana beteenden som tidigare bedömdes som sexuellt umgänge. Kommitténs förslag är vidare att även vissa beteenden som inte tidigare ansågs som sexuellt umgänge skulle kunna falla under paragrafens tillämpningsområde. Förutsättningen är dock att handlandet

har varit allvarligt kränkande. Hur skall det i ett enskilt mål bedömas om ett visst handlande varit allvarligt kränkande eller enbart kränkande? De omständigheter som läggs till grund för den bedömningen måste också omfattas av gärningsmannens uppsåt. Även om bedömningen enligt kommittén inte skall göras utifrån offrets upplevelse i det enskilda fallet utan från en objektiv bedömning av kränkningen utifrån gärningsmannens handlande är risken uppenbar att bedömningen påverkas av hur målsäganden beskriver övergreppet och sin upplevelse av det. En straffrättslig bedömning bör inte på detta sätt vara relaterad till målsäganden utan bör istället utgå från gärningsmannens handlande och omständigheter kring detta, såsom t.ex. vilket tvång som har använts, hur sexualhandlingen har utförts och hur lång tid den pågått. I realiteten torde det även med kommitténs förslag bli nödvändigt att lägga sådana omständigheter till grund för bedömningen av hur allvarlig en kränkning objektivt sett har varit. En sådan bedömning skulle knappast skilja sig nämnvärt från de överväganden som i dag görs vid bedömningen av om ett handlande utgör sexuellt umgänge eller inte.

Mot bakgrund av den kritik som även i tidigare lagstiftningsärenden framförts mot uttrycket sexuellt umgänge kan det finnas fog för att försöka finna en lösning där uttrycket inte behöver användas. En förutsättning för att kunna godta det av kommittén föreslagna uttrycket sexuell handling är emellertid att uttrycket ges en tydligare ram i lagtexten när det gäller våldtäktsbestämmelsen och att denna ram kan användas som utgångspunkt även i övriga paragrafer där ordet sexuell handling förekommer. Hovrätten anser inte att kommittén har anfört godtagbara skäl för varför ordet samlag inte, som i dag, skulle kunna utgöra någon form av utgångspunkt då det straffbara handlandet beskrivs. När det gäller den närmare formuleringen av 1 § anser hovrätten att det förslag som experten Gunvor Martinsson i denna del lämnat i sitt särskilda yttrande är att föredra framför kommitténs förslag.

När det gäller förslaget att en gärningsman som utnyttjar ett offer som redan är berusat eller befinner sig i ett liknande tillstånd och därför inte har förmåga att värja sig har kommittén ansett att dessa gärningar är lika straffvärda som en "vanlig" våldtäkt. Kommittén har hävdade att det föreligger ett stort reformbehov i sådana situationer där det kan bero på tillfälligheter om gärningsmannen orsakat tillståndet eller endast utnyttjat detsamma. Hovrätten delar kommitténs uppfattning om reformbehovet såtillvida att det bör finnas utrymme i straffskalan för sexuellt utnyttjande för att bedöma om ett visst handlande som faller under den bestämmelsen som lika straffvärt som våldtäkt. Hovrätten anser emellertid inte att detta utgör tillräckligt skäl för att gärningen i stället i vissa fall skall bedömas som våldtäkt. Det sätt på vilket kommittén försökt inordna utnyttjandesituationen i systematiken genom att hävda att det är frågan om ett tilltvingande genom att offret tvingas tåla något som händer med honom eller henne utan att ha förmågan att reagera framstår inte som övertygande. Hovrätten kan inte heller se att kommittén har framfört några avgörande skäl för varför vissa tillstånd som berusning och liknande skulle i en sådan situation bedömas på annat sätt än andra tillstånd där offret saknar förmåga att värja sig. Risken för

gränsdragningsproblem där frågan om skälet till varför en person inte kunnat värja sig skulle bli avgörande för brottsrubriceringen synes överhängande. Risken är uppenbar att frågan om skälet till målsägandens hjälplösa tillstånd skulle uppta stor del av processen.

När det gäller kommitténs förslag att i lagtexten införa ett förtydligande om att utnyttjandet av en hotfull situation är ett medel som omfattas av våldtäktsbestämmelsen har hovrätten inget att erinra.

Kommittén har i avsnitt 6.1.5 hävdade att nuvarande 6 kap. 1 § andra stycket "mindre allvarlig våldtäkt" har haft liten praktisk betydelse och att Högsta Domstolen regelmässigt kommit fram till att en gärning skall bedömas som våldtäkt av normalgraden. Av den statistik som kommittén redovisat (avsnitt 3.2.1, tabell 1) framgår emellertid att antalet fall av mindre allvarlig våldtäkt under ett flertal år har varit ungefär i nivå med antalet fall av grov våldtäkt. Hovrätten har mot den bakgrunden svårt att inse hur bestämmelsen kan ha haft mindre praktisk betydelse. I så fall skulle samma resonemang kunna föras beträffande grov våldtäkt, vilket naturligtvis skulle falla på sin egen orimlighet.

Genom att föreslå att möjligheten att döma för mindre allvarlig våldtäkt tas bort höjs straffminimum för våldtäkt från i princip 1 månads fängelse till 2 år. Samtidigt innebär kommitténs förslag att en större mängd handlingar kan komma att omfattas av våldtäktsbegreppet och att kravet på tvång mildras i förhållande till idag. Det skulle kunna hävdas att gärningar som i dag faller under beteckningen mindre allvarlig våldtäkt skulle kunna bedömas som sexuellt tvång. Detta särskilt som kravet på tvång är detsamma i de båda bestämmelserna och gränsdragningen mellan dem skulle ske med hänsyn till kränkingsnivån. Emellertid argumenterar inte kommittén på detta sätt. Avsnitt 6.1.5 kan knappast förstås på annat sätt än att kommittén förespråkar en dramatisk straffskärpning för sådana fall som i dag bedöms som "mindre allvarlig våldtäkt". Kommittén har inte genom exempel från praxis eller på annat sätt visat att sådan straffskärpning är motiverad. Hovrätten anser att frågan om möjligheten att rubricera en gärning som mindre allvarlig våldtäkt bör finnas kvar eller inte beror på hur övriga straffbestämmelser konstrueras.

Hovrätten har inget att erinra mot kommitténs överväganden beträffande grov våldtäkt.

Stockholms tingsrätt

Begreppet "sexuell handling som är allvarligt kränkande"

Enligt förslaget till 6 kap. 1 § brottsbalken skulle för våldtäkt dömas den som med våld eller hot tvingar en annan person till en sexuell handling som är allvarligt kränkande med hänsyn till tvångets art eller omständigheterna i övrigt.

Förslaget innebär således att begreppet sexuell handling inte avgränsas på annat sätt än att handlingen skall vara allvarligt kränkande.

Begreppet kränkning som ett straffrättsligt rekvisit förekommer tidigare i 4 kap. 4a § brottsbalken. I detta lagrum bestäms själva handlingen genom att den skall utgöras av en gärning enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken.

Enligt tingsrättens uppfattning är begreppet "sexuell handling som är allvarligt kränkande med hänsyn till tvångets art eller omständigheterna i övrigt" allt för vagt för att ligga till grund för en straffbestämmelse om våldtäkt. Konsekvensen av förslaget skulle bli att tolkningen av begreppet helt överlämnas till rättstillämpningen. Detta är inte förenligt med kravet på förutsebarhet.

Särskilt anmärkningsvärt blir resultatet av ovan angivna begrepp i kombination med förslagen att den som på grund av t. ex. egen berusning hamnat i ett hjälplöst tillstånd, i straffrättsligt avseende, skall jämföras med den som av annan försatts i ett sådant tillstånd. Efter vad tingsrätten kan förstå innebär förslaget att om en man släpper sin utlösning på en kvinna som på grund av egen berusning hamnat i ett hjälplöst tillstånd, skall mannen kunna dömas för våldtäkt. En sådan ordning står knappast i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen eller med vad tingsrätten menar skall bedömas som våldtäkt. Det är angeläget att understryka att även sexuella övergrepp som inte skall bedömas som våldtäkt kan ha ett högt straffvärde och att straffskalorna skall anpassas därefter. En utvidgning av det straffbara området för våldtäkt som förslaget innebär synes därför olämplig. Tingsrätten noterar särskilt att förslaget om att jämföra hjälplöst tillstånd på grund av egen berusning med att annan orsakat detta tillstånd leder till icke önskvärda konsekvenser då personer som mera varaktigt befinner sig i ett hjälplöst tillstånd inte skall omfattas av förslaget (s. 177). Tingsrätten har mycket svårt att förstå varför t. ex. en helt förlamad, men intellektuellt klar, person skall anses vara mindre skyddsvärd när han eller hon utsätts för ett sexuellt övergrepp. För att exemplifiera frågar sig tingsrätten varför t.ex. ett sexuellt övergrepp som består i att gärningsmannen för in sin penis i munnen på en person, som inte kan stänga munnen eller på annat sätt värja sig, skall anses vara en mindre allvarlig sexuell kränkning än att en kvinna, som på grund av egen berusning befinner sig i ett hjälplöst tillstånd, får sperma på sin kropp.

Kravet på våld eller hot

Tingsrätten tillstyrker i huvudsak förslaget om att en lindrigare grad av våld eller hot i och för sig bör vara tillräckligt för att kunna döma för våldtäkt. En sådan ordning står också bättre i överensstämmelse med utvecklingen av praxis. Enligt förslaget skall dock ett hot om att anmäla en person för illegal vistelse i landet vara tillräckligt. Redan ett sådant exempel inger vissa betänkligheter. Av det föreslagna lagrummet om våldtäkt framgår dessutom att det är tillräckligt med en hotfull situation. Tingsrätten ifrågasätter om det är rimligt med ett så uttunnat krav.

Begreppet hotfull situation är i sig otydligt och det finns en uppenbar risk att ett så svagt hot av mild karaktär leder till att kvinnans subjektiva uppfattning om hotet går vida utöver gärningsmannens uppsåt.

Malmö tingsrätt

6 kap 1 §

Tingsrätten har i flera avseenden invändningar mot den av utredningen föreslagna våldtäktsbestämmelsen. Tingsrätten anser till en början att det av utredningen föreslagna uttrycket sexuell handling är alltför vagt och obestämt för att kunna godtas med tanke på legalitetsprincipen. För att lagrummet inte skall omfatta för mycket tvingas t.ex. utredningen att i förarbetena (bet. s. 151) förklara att sådana typiska sexuella handlingar som posering eller att någon blottar sig inte faller under den aktuella bestämmelsen. Det nuvarande uttrycket sexuellt umgänge är visserligen inte heller helt lyckat men är väl inarbetat genom praxis. Tingsrätten anser att våldtäktsbestämmelsen även fortsättningsvis bör vara reserverad för de allvarligaste kränkningarna. Den nuvarande regleringen i 1 § första stycket ger klart uttryck för vad som menas och medger genom uttrycket gärningar som är jämförliga med påtvingat samlag att även andra kränkande handlingar faller under våldtäktsbegreppet. Det av kommittén föreslagna utvidgade tillämpningsområdet där exempelvis den handlingen att en gärningsman onanerar på offret innefattas i våldtäktsbestämmelsen är en alltför långtgående förändring. En sådan handling hör enligt tingsrättens mening inte hemma i 6 kap 1 § utan får hänföras till de subsidiära bestämmelserna i kapitlet.

Tingsrätten avstyrker vidare förslaget om att i våldtäktsbestämmelsen föreskriva straff för den som utnyttjat en person som inte har förmåga att värja sig p.g.a. berusning eller ett liknande tillstånd. Våldtäktsbestämmelsen bör såsom följer av benämningen på gärningen endast innefatta handlingar där gärningsmannen *tilltvingar* sig sexuell umgänge. Den i andra meningen i första stycket beskrivna handlingen är ett typiskt fall av utnyttjande och bör liksom de övriga fallen av sexuell utnyttjande omfattas av 6 kap 3 §. En uppdelning av utnyttjandefallen på olika paragrafer är inte bara tveksam ur systematisk synpunkt utan kan, som också uttalas i ett särskilt yttrande, leda till besvärande gränsdragningsproblem (bet. s. 581).

Tingsrätten ifrågasätter slutligen om inte uttrycket "med hot tvingar en annan person" redan innefattar den situation som avses med den föreslagna lokutionen att man utnyttjar den hotfulla situation som någon befinner sig i, se första stycket andra meningen i förslaget.

Tingsrätten anser sammanfattningsvis att den nu gällande utformningen av 6 kap 1 § första stycket i princip bör kunna behållas. Tingsrätten kan dock godta förslaget att det inte längre bör krävas att det är fråga om s.k. råntvång utan att det räcker med ett tvång av lindrigare grad. Om man

önskar en generell straffskärpning av de gärningar som i dag inte omfattas av våldtäktsbegreppet kan detta uppnås genom att straffskalorna för de andra sexualbrotten höjs.

Tingsrätten anser att kommitténs förslag till bestämmelse om grov våldtäkt kan godtas. Uttrycket "utnyttjat offrets särskilt utsatta situation" är dock vagt och kan leda till tillämpningssvårigheter. I en våldtäktssituation befinner sig offret väl alltid i en mycket utsatt situation.

Göteborgs tingsrätt

Det torde i första hand vara den sexuella kränkningen som ger våldtäktsbrottet dess höga straffvärde även om graden av våld påverkar straffmätningen. Enligt tingsrättens uppfattning är det därför motiverat att ta med kränkningen som ett moment i gärningsbeskrivningen.

Tingsrätten kan inte finna att termen "sexuell handling" är svårare att försvara ur legalitetssynpunkt än termen "sexuellt umgänge". Ordet "umgänge" är sedan länge inarbetat i lagstiftningen om sexualbrott vilket kan medföra att det uppfattas som klarare avgränsat än ordet "handling". Tingsrätten anser emellertid att ordet "handling" är att föredra eftersom det är mer neutralt.

Justitiekanslern

Förslaget till nya bestämmelser rörande våldtäkt (föreslagna 6 kap. 1 och 6§§ brottsbalken)

För att en sexuell handling skall bedömas som våldtäkt skall den innefatta en allvarlig kränkning. Fråga om en allvarlig kränkning skett skall avgöras med utgångspunkt i tvångets art eller omständigheterna i övrigt. Det skall alltså ske en objektiv bedömning av kränkningen. Det är möjligt att det i vissa fall och särskilt när det är fråga om övergrepp på barn efter en objektiv måttstock går att avgöra vad som typiskt sett får anses som en kränkning. I andra fall synes det emellertid främst vara offrets subjektiva upplevelse som till sist måste fälla utslaget. Att så också är fallet bestyrks av vad som anges i specialmotiveringen (s. 539) när det där uttalas att offrets upplevelse är av underordnad betydelse. Justitiekanslern anser att den föreslagna bestämmelsen är alltför oklar och vag i sin utformning för att med hänsyn till legalitetsprincipen kunna tillstyrkas. Ytterligare överväganden i denna fråga bör därför ske under det fortsatta beredningsarbetet.

Domstolsverket

Förslag till ny bestämmelse om våldtäkt

Domstolsverket instämmer i vad experten Gunvor Martinsson anfört i fråga om att man i förslaget helt frångått anknytningen till samlag.

Domstolsverket anser vidare det inte vara möjligt att motivera att allvarligt kränkande sexuella handlingar med en person som berusat eller drogat sig, om övriga förutsättningar är för handen, skall bedömas som våldtäkt, medan sådana handlingar med t.ex. en sovande person, en person som är medvetlös av annan orsak än alkohol eller droger, eller en gravt fysiskt funktionshindrad person skall anses som sexuellt utnyttjande. Det finns inte någon skillnad i straffvärde mellan dessa gärningar. Dessutom kan man förutse svåra gränsdragningsproblem, exempelvis mellan situationer där offret inte kan värja sig på grund av sömn respektive berusning. Behovet av att lagstiftningen ger ett utökat skydd för berusade offer kan anses tillgodosett genom de höjda straffskalor för sexuellt utnyttjande och grovt sexuellt utnyttjande som föreslås.

Mot bakgrund av det anförda föreslår Domstolsverket i första hand att nuvarande ordning i detta avseende bibehålls, d.v.s. att det för våldtäktsansvar krävs att gärningsmannen har föranlett att offret inte har förmåga att värja sig. Detta gäller dock inte utnyttjanden av en person som inte kan värja sig på grund av en hotfull situation, där det inte heller enligt gällande rätt ställs krav på att det är gärningsmannen som har framkallat den hotfulla situationen. Domstolsverket instämmer således även i vad Gunvor Martinsson anfört under punkterna 2 och 3 i sitt särskilda yttrande.

Om detta inte kan godtas bör i andra hand utredas lämpligheten av att även sexuella handlingar där offret på grund av annat än berusning eller dylikt inte har förmåga att värja sig skall, om övriga förutsättningar är för handen, bedömas som våldtäkt.

För det fall kommitténs förslag ändå anses vara det mest lämpliga, vill Domstolsverket vad gäller den föreslagna lydelsen av bestämmelsen påpeka följande.

Den sexuella handlingen i sig är en sak, och omständigheterna kring handlingen, exempelvis tvångets art, en annan. Att tvånget har varit av allvarlig art kan inte anses göra den sexuella handlingen i sig mer kränkande. Däremot kan detta förhållande anses göra gärningen mer kränkande. Som förslaget är utformat är dock tvångets art en omständighet som man skall ta hänsyn till vid prövningen av om den sexuella handlingen i sig är allvarligt kränkande. Denna koppling finns inte mellan de motsvarande rekvisiten i den gällande bestämmelsen, och framstår inte som konsekvent. Detta torde kunna lösas genom att bestämmelsen istället formuleras på exempelvis följande sätt: "...tvingar

en annan person till en sexuell handling *om gärningen* är allvarligt kränkande med hänsyn...".

Vidare är avsikten att den sexuella handlingens art även fortsättningsvis, även om förslaget är tänkt att vara en mer "teknikoberoende" reglering, skall komma i förgrunden när det gäller att bedöma om gärningen är allvarligt kränkande. På grund härav, och av den i förra stycket föreslagna ändringen, menar Domstolsverket att det är lämpligare att uttryckligen ange handlingens art som underlag för bedömningen av om en gärning är allvarligt kränkande, och låta tvångets art vara något som beaktas som en övrig omständighet. Detta torde kunna lösas genom följande formulering: "...allvarligt kränkande med hänsyn till den sexuella handlingens art och omständigheterna i övrigt."

Domstolsverket anser vidare att den motivering som angetts för att en gärningsman, som genomför en sexuell handling med en person som inte kan värja sig på grund av t.ex. berusning, skall anses ha tilltvingat sig handlingen förefaller något konstruerad. Ordet tvång, enligt ett normalt språkbruk, torde inte innefatta sådana situationer. Särskilt med beaktande av att utnyttjandet av en person som inte kan värja sig på grund av t.ex. sömn, vilket föreslås regleras i 3 §, inte skall anses ha skett genom tilltvingande framstår det angivna rekvisitet i 1 § som märkligt. Det ifrågasätts därför om inte rekvisitet "tilltvingar" borde utgå till förmån för "genomför", med språkliga följdändringar i konsekvens härmed.

Riksåklagaren

Sexualbrott mot vuxna

Kommittén har som grundinställning när det gäller diskussionen om rekvisiten för de olika sexualbrotten att regleringen bör fästa mindre avseende vid frågan om vilken sexualhandling det rör sig om och mer ta fasta på den sexuella kränkningen och dess art. Det har fått till följd att förslaget till en ny bestämmelse om våldtäkt inte har kvar rekvisitet att arten av en kränkning som inte innefattar ett samlag ska jämföras med ett påtvingat samlag. Ordet samlag ska alltså inte finnas kvar som en slags utgångspunkt för att beskriva det straffbara handlandet. Straffansvar ska istället enligt förslaget träffa den som med våld eller hot tvingar en annan person till en sexuell handling som är allvarligt kränkande med hänsyn till våldets art eller omständigheterna i övrigt.

I ett rent åklagarperspektiv är den föreslagna regleringen fullt hanterbar. Jag är dock inte övertygad om att den innebär någon dramatisk förändring jämförd med vad som gäller idag. Redan i 1998 års lagstiftningsärende, som bl a förde med sig den nu gällande regleringen, uttalade regeringen att det är kränkningens art i stället för sexualhandlingen som sådan som ska lyftas fram. Numera ska alltså inte i första hand göras någon jämförelse mellan sexualhandlingar, d v s mellan ett samlag och de sexuella handlingar det har varit frågan om vid

ett enskilt övergrepp. I stället skall domstolen göra en jämförelse mellan kränkningarna; om kränkningen är lika allvarlig vid det enskilda övergreppet som den som kan uppkomma vid ett påtvingat samlag kan dömas för våldtäkt. Flera typer av sexuella övergrepp än samlag bedöms också idag som våldtäkt, exempelvis orala och anala beteenden.

Sett i ett vidare perspektiv kan det ifrågasättas om de föreslagna rekvisiten sexuell handling och allvarligt kränkande blir så oklara och vaga att de med hänsyn till legalitetsprincipen inte kan godtas i lagstiftning.

Begreppet sexuell handling skall ersätta det ”etablerade” begreppet sexuellt umgänge. Utan tvekan talar semantiska skäl för en sådan förändring. Enligt förslaget omfattar uttrycket handlingar med en påtaglig sexuell prägel för antingen gärningsmannen eller offret och som är ägnade att kränka offrets sexuella integritet. Tillämpningsområdet för bestämmelsen om våldtäkt när det gäller arten av den sexuella handlingen skulle härigenom i förhållande till gällande rätt utvidgas (bet. s 539). Man kan självfallet fråga sig om begreppet mot denna bakgrund ger en tillräckligt tydlig ram för att tjäna som en ledning för rättstillämpningen. Enligt min mening skall de farhågorna inte överdrivas. Det krävs dock att regeringsuttalandena i en proposition till en ny lagstiftning blir tydliga på denna punkt.

När det gäller frågan om en sexuell handling har varit allvarligt kränkande uttalar kommittén att den inte bör prövas utifrån offrets upplevelse i det enskilda fallet. Det bör i stället göras en objektiv bedömning av gärningsmannens handlande. Det är möjligt att det för vissa beteenden går att avgöra vad som typiskt sätt får anses som en allvarlig kränkning. Jag menar dock att det måste vara närmast omöjligt att bortse från hur målsäganden i det enskilda fallet har beskrivit hur hon eller han har upplevt ett övergrepp. Det är dock självfallet av vikt att en tillämpning av den föreslagna lagtexten i första hand inte kommer att ske med utgångspunkt från målsägandens upplevelse utan, som vid tillämpning av andra straffbestämmelser, från gärningsmannens handlande och avsikt. Jag menar att det inte heller i detta hänseende finns anledning att överdriva farhågorna för att det skulle uppstå svårigheter vid rättstillämpningen. Redan idag skall det ju göras en prövning av om en gärning med hänsyn bl a till kränkningens art är jämförlig med ett påtvingat samlag.

Även om jag således menar att kommitténs intentioner bakom en ny reglering av våldtäktsbrottet kan godtagas bör den föreslagna lagtexten övervägas ytterligare. Kommittén föreslår exempelvis att de inledande rekvisiten skall vara: För våldtäkt döms den som med våld eller hot tvingar annan till en sexuell handling... Det ger närmast intrycket att offret på något sätt skall handla själv. Det är dock inte meningen. Det måste alltså på något sätt framgå av lagtexten att offret tvingas utstå en sexuell handling. I förslagets andra paragraf har det när det gäller sexuellt tvång uttryckts så att för det brottet döms den som med våld eller hot tvingar en annan person att *företa eller tåla* en sexuell handling och i

dess sjätte paragraf så att för våldtäkt med barn döms den som *genomför* en sexuell handling.

Kommittén föreslår vidare att den sexuella handlingen skall vara allvarligt kränkande med hänsyn till tvångets art eller omständigheterna i övrigt. Jag menar att det inte är riktigt att på det sättet föra fram tvångets art som det kanske viktigaste momentet vid bedömningen av om en kränkning är allvarlig. Tvångets art spelar roll redan vid bedömningen av om ett handlande överhuvudtaget kan komma att bedömas som en våldtäkt. Det får också betydelse vid bedömningen av om en våldtäkt skall anses som grov. När det gäller att bedöma om en sexuell handling är allvarligt kränkande är det därför, enligt min mening, också andra omständigheter som tillsammans är avgörande. Sådana omständigheter är svåra att precisera i lagtext. När det gäller att bedöma våldtäkt mot barn föreslår kommittén att lagtexten skall vara ... genomför en sexuell handling som är allvarligt kränkande med hänsyn till sin art eller omständigheterna i övrigt. En sådan lagteknisk lösning skulle också kunna appliceras när det gäller våldtäkt mot vuxna. Jag menar dock att den regleringen är så föga vägledande att den inte behövs. Ett alternativ skulle helt enkelt kunna vara att lagtexten fick följande lydelse: För våldtäkt döms den som med våld eller hot tvingar en annan person till en sexuell handling som är allvarligt kränkande. För våldtäkt döms också....

Enligt kommitténs förslag skall den gärningsman som utnyttjar att en person frivilligt har berusat sig eller kommit i ett liknande tillstånd dömas för våldtäkt. En bakgrund till det förslaget är några massmedialt mycket uppmärksammade fall där berusade flickor har utnyttjats. Jag förstår dock inte varför ett offer som befinner sig i en sådan situation skall bedömas på ett annat sätt än sådana offer som i andra fall inte har förmåga att värja sig och som avses i förslagets tredje paragraf. Jag menar att denna distinktion inte bör upprätthållas. Antingen bör regleringen när det gäller frivilligt berusade ske i den tredje paragrafen – med en justering uppåt av straffskalan - eller bör också de som inte kan värja sig och som avses i den föreslagna tredje paragrafen inbegripas i den första paragrafen.

Enligt gällande bestämmelse om våldtäkt är straffskalan fängelse högst fyra år, om brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt är att anse som mindre allvarligt. Kommittén föreslår att denna möjlighet att döma för mindre allvarlig våldtäkt tas bort. Jag har inget att erinra mot det men vill ändå peka på den konsekvensen att straffminimum för våldtäkt höjs från fängelse fjorton dagar till två år. Detta skall ses mot bakgrund av att allt fler sexuella handlingar skall kunna föras in under våldtäktsrubriceringen.

Åklagarmyndigheten i Stockholm

Sexualbrott mot vuxna

Tvånget

Förslaget om att kravet på råntvång beträffande våldtäkt och sexuellt tvång ersätts med en lägre grad av tvång, olaga tvång är bra och väl förenligt med den tillämpning som sker idag. Som kommittén konstaterar är tvånget redan i dag uttunnat vid rättstillämpningen varför jag tillstyrker förslaget.

Våldtäkt

Som nämnts under allmänt avstyrker jag förslaget om en utvidgning av de sexuella handlingar som medför straffansvar för våldtäkt. Förslaget innebär att man helt frångår anknytningen till samlag och istället skall det bedömas om den sexuella handlingen varit allvarligt kränkande med hänsyn till tvångets art och omständigheterna i övrigt. Den föreslagna utvidgningen är alltför oklar och ger ej någon klar gränsdragning för vilken gärning som är straffbar. Det finns risk för en subjektiv bedömning genom påverkan av offrets upplevelser enligt vad som ovan anförts under allmänt.

Enligt nuvarande lagstiftning skall den sexuella handlingen ha bestått i samlag eller sexuellt umgänge jämförligt med samlag samt genom lagändringen den 1 juli 1998 utvidgades handlingen även till att avse gärningar som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag. Detta rekvisit inrymmer de mest allvarliga och mest kränkande sexuella övergrepp som skall bedömas som våldtäkt. Rekvisitet är klart och tydligt samt ger tillämpande myndigheter en relativt klar gräns för hur ett handlande skall bedömas. Jag anser att den gällande lagstiftningen angående kravet på en sexuell handling för att den skall bedömas som våldtäkt skall behållas dock med den ändringen att sexuellt umgänge ersätts med uttrycket sexuell handling.

Vidare förslås en utvidgning av våldtäktsbegreppet på så sätt att en gärning där annan person tilltvingar sig en sexuell handling genom att utnyttja att offret inte har förmåga att värja sig på grund av berusning eller ett liknade tillstånd eller den hotfulla situation han eller hon befinner sig i skall vara straffbar som våldtäkt. Denna ändring tillstyrks dock med samma invändning som anförts ovan angående den sexuella handlingen att man inte skall frånga kravet på anknytning till samlag. Denna typ av handlingar bedöms enligt gällande rätt normalt som sexuellt utnyttjande. Gärningarna är dock sådana att kränkningen för offret är fullt jämförbar med kränkningen vid våldtäkt. Det är också bra att förslaget upptar situationen där ett offer utnyttjas i en hotfull situation eftersom denna situation är ganska vanligt förekommande.

När det gäller gradindelningen av våldtäkt föreslås att straffansvar för mindre allvarliga brott enligt gällande rätt skall tas bort. Jag delar denna uppfattning då denna bestämmelse har haft en liten praktisk betydelse.

Enligt förslaget kommer våldtäkt att bedömas som normalt brott eller grovt brott. Det är bra att det föreslås en utvidgning när det gäller att bedöma brottet som grovt genom att ytterligare omständigheter anges även om dessa i praxis föranlett att våldtäkten bedömts som grov.

Åklagarkammaren i Linköping

Överväganden

Våldtäkt bör endast avse de allvarligaste formerna av sexuella övergrepp. Med den av kommittén föreslagna lösningen utvidgas våldtäktsansvaret väsentligt. T.ex. skulle den som onanerar på ett förödmjukande sätt inför offret och släpper sin utlösning på offret kunna dömas till våldtäkt till två års fängelse. Begreppet sexuell handling är dessutom alltför vagt. Det kan befaras komma i konflikt med rättssäkerheten och legalitetsprincipen då svåra gränsdragningsproblem skulle tänkas kunna uppkomma mellan 1 § och 2 § när det gäller allvarligt kränkande sexuella handlingar. Jag föreslår att våldtäktsbestämmelsen utformas i enlighet med experten Gunvor Martinssons särskilda yttrande och att anknytningen till samlag eller en handling som är jämförlig med ett påtvingat samlag behålls.

Den av kommittén föreslagna lydelsen till 1 § innebär vidare att ansvar för våldtäkt kan komma i fråga om någon utnyttjar att annan saknar förmåga att värja sig på grund av berusning eller liknande tillstånd oavsett om offret själv försatt sig i den situationen eller inte. Den föreslagna lydelsen kommer i konflikt med 3 § sexuellt utnyttjande eftersom den kommer att medföra att den som själv berusat sig kan om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda - bli utsatt för våldtäkt medan en person som lider av en psykisk störning endast kan bli utsatt för sexuellt utnyttjande. Jag delar Gunvor Martinssons bedömning att endast om gärningsmannen försätter offret i en sådan situation kan ansvar för våldtäkt komma i fråga. Med den föreslagna lösningen skulle det också uppstå gränsdragningsproblem mellan lokutionen "*berusning och liknande tillstånd*" i 1 § och "*i annat fall.....inte har förmåga att värja sig*" i 3 §.

Jag delar kommitténs förslag att det inte bör krävas ett s.k. råntvång för att ansvar ska komma i fråga för våldtäkt. Däremot anser jag att det som ett förtydligande bör anges både såvitt avser våldtäkt och våldtäkt mot barn att det ska vara fråga om hot om brottslig gärning.

Åklagarmyndigheten i Malmö

1.1 Sexualbrott mot vuxna

Här föreslås en indelning i våldtäkt, *sexuellt tvång*, *sexuellt utnyttjande*, *sexuell kränkning* och *sexuell exploatering av ungdom*. I våldtäktsparagrafen kan särskilt noteras att den som sexuellt förgriper sig på den som är utslagen av droger eller berusning skall dömas för våldtäkt. Dessutom föreslås också att våldtäkten skall bedömas som grov vid s.k. gängvåldtäkter. Det nya uttrycket *sexuell handling* kommer att innebära en viss utvidgning av det straffbara området. Avgörande skall inte längre vara om handlingen haft en viss varaktighet eller sett ut på ett visst sätt, utan istället skall man pröva om gärningen haft en påtagligt sexuell prägel och om den har varit avsedd att kränka offrets sexuella integritet. Förslagen är bra eftersom gällande lydelse av våldtäktsparagrafen är alltför otidsenlig.

Åklagarmyndigheten i Göteborg

Sexualbrott mot vuxna

Jag anser att det i syfte att tydliggöra och modernisera de aktuella bestämmelserna är väl motiverat att byta ut uttrycket *sexuellt umgänge* mot *sexuell handling*. Som kommittén har anfört ger uttrycket *sexuellt umgänge* ibland upphov till problem när det gäller varaktigheten av gärningen.

När det gäller själva utformningen av lagtexten för våldtäkt delar jag den uppfattning och de synpunkter som framförts i det särskilda yttrandet av experten Gunvor Martinsson. Det är viktigt att lagtexten utformas tydligt och med objektiva rekvisit.

Jag ställer mig dock tveksam till kommitténs förslag att utvidga våldtäktsparagrafen med förfaranden då gärningsmannen *sexuellt utnyttjar* en person som inte har förmåga att värja sig. Den föreslagna skärpta straffskalan för brottet *sexuellt utnyttjande* bör kunna täcka även dessa allvarliga former av sexualbrott.

I likhet med kommittén menar jag att bestämmelsen om mindre allvarlig våldtäkt skall avskaffas. De gärningar som idag omfattas av 6 kap 1 § 2 st brottsbalken bör antingen bedömas som våldtäkt eller som *sexuellt tvång* i den nya regleringen i 6:e kapitlet.

Åklagarmyndigheten i Västerås

1 § Våldtäkt, första meningen

Jag ansluter mig till det särskilda yttrande som avgetts av experten Gunvor Martinsson.

Kommittén har haft som en av sina utgångspunkter, för en ny bestämmelse om våldtäkt, att kränkningen av offret bör lyftas fram och få en större betydelse vid prövningen av om ett beteende skall bedömas som en sexuell handling. Detta är en riktig utgångspunkt enligt min bedömning. Kommittén har dock i sitt förslag till ny våldtäktsparagraf helt frångått anknytningen till samlag och kommit att fokusera på kränkningen på ett sådant sätt att det straffbara området inte är möjligt att direkt utläsa ur straffbestämmelsen. Detta har fått till följd att paragrafen fått en alltför vag och oklar utformning med risk för att den dels blir svårtolkad och dels riskerar att strida mot legalitetsprincipen.

1 § Våldtäkt, andra meningen

Vidare har kommittén, enligt sitt förslag, i våldtäktsparagrafens andra mening infört (och från tidigare 3 § överfört) att som våldtäkt skall bedömas det fall att någon tilltvingar sig en sexuell handling genom att utnyttja att en person inte har förmåga att värja sig på grund av berusning. Med tanke på att den som genomför en sexuell handling med någon i de fall då utnyttjande sker av att en person står i beroendeställning, lider av psykisk störning eller, av annat skäl än berusning, saknar förmåga att värja sig, skall kvarstå i 3 § och alltjämt bedömas som sexuellt utnyttjande kan följden bli svåra gränsdragningsproblem mellan 1 och 3 §. Vidare synes inte flyttandet av "berusningsfallen" till våldtäktsparagrafen vara motiverat ur vare sig reform - eller straffvärdessynpunkt.

Åklagarmyndigheten i Umeå

6 kapitlet 1 § brottsbalken, våldtäkt

För det första finner jag uttrycket sexuell handling oprecist eftersom det endast är kopplat till en kränkning. Alltför många händelser kommer med den föreslagna lydelsen att rymmas i paragrafen. Min åsikt är att våldtäktsparagrafen skall vara förbehållen allvarliga kränkningar som utövats under våld eller hot och som är kopplade till samlag eller därmed jämförlig handling. Jag har förståelse för kommitténs önskan att byta ut det positivt laddade ordet sexuellt umgänge men då måste ordet sexuell handling även fortsättningsvis relateras till samlag eller därmed jämförlig handling.

För det andra har jag invändningar mot kommitténs förslag att utnyttjande av personer som frivilligt berusat sig skall falla in under

våldtäktsparagrafen. Förvånansvärt nog har kommittén inte ansett att psykiskt sjuka eller fysiskt handikappade personer skall åtnjuta samma skydd. Emellertid anser jag att ingen av dessa grupper skall hänföras till våldtäktsparagrafen utan istället till paragrafen om sexuellt utnyttjande. För den händelse utnyttjande av någon av dessa kategorier skett med våld, hot om våld eller utnyttjande av en hotfull situation torde gärningen numera ändå falla under våldtäktsparagrafen. Det har i den rättspolitiska debatten kring våldtäkt ofta förbisetts att även andra brott i 6 kapitlet brottsbalken har höga straffmaxima.

Rikspolisstyrelsen

6.1.1 En sexuell handling bör omfatta något mer än ett sexuellt umgänge

Kommittén har föreslagit att begreppet sexuellt umgänge skall ersättas med sexuell handling. Det nya begreppet avses enligt förslaget i allt väsentligt motsvara sexuellt umgänge och återkommer konsekvent i flertalet av straffbestämmelserna. Enligt RPS mening föreligger det emellertid en sådan skillnad i betydelse mellan de båda begreppen att det är långt ifrån säkert att uttalanden i annan riktning kommer att få genomslag. RPS anser att sådana föreslagna bestämmelser om sexualbrott som tar sikte på sexuella handlingar med fog kan anses ha blivit alltför otydliga och att brottsrequisitet bör anges med en större precision.

6.1.4 Straffansvar när offret annars inte kan värja sig

RPS delar som nämnts kommitténs bedömning vad gäller straffansvaret för våldtäkt när offret annars inte kan värja sig. Det finns dock skäl att i förtydligande syfte närmare utveckla vad som avses med "berusning eller liknande tillstånd" eftersom det inte framstår som självklart att t.ex. medvetlöshet till följd av sjukdom eller olycka är ett sådant liknande tillstånd.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Fokus riktas mot den sexuella kränkningen istället för på sexualhandlingen

BRÅ anser att förskjutningen från en inriktning på själva sexualhandlingen mot att bedöma ett brott utifrån den kränkning som offret blivit utsatt för är positiv. För att upprätthålla stringensen i lagstiftningen kan det vara relevant att fortfarande ha kvar någon anknytning till samlaget. Det kan ske genom att för våldtäkt döms "den som med våld eller hot tvingar en annan person till samlag eller sexuell handling som är allvarligt kränkande...". Det kan emellertid ändå uppstå

svåra gränsdragningsproblem. Exempel på fall när gränsdragningsproblem kan uppstå anges nedan:

Gränsen för våldtäktsparagrafens tillämpningsområde

Det finns risk för tillämpningsproblem och att våldtäktsparagrafen kommer att få ett alltför vidsträckt tillämpningsområde med den nu föreslagna ändringen, även om betänkandet på flera ställen påtalar att våldtäktsparagrafen fortfarande skall vara avsedd endast för de allvarligaste brotten. Kommittén anför (bl a på sid 157) att den sexuella handlingen skall vägas mot arten och graden av tvånget vid bedömningen av om handlingen har varit allvarligt kränkande. Särskilt det förhållandet att man vid bedömningen skall ägna sig åt ett slags "vågsåltänkande" (sid 539) kan öka osäkerheten kring hur gränsdragningen skall ske och ge utrymme för godtyckliga bedömningar i rättstillämpningen.

Gränsen mellan våldtäkt och sexuellt tvång

Gränsen mellan våldtäkt och sexuellt tvång dras mellan vad som utgör en allvarlig sexuell kränkning och vad som utgör en sexuell kränkning. Genom borttagandet av "rån tvånget" i våldtäktsparagrafen, föreligger ingen skillnad i den grad av hot eller tvång som utgör rekvisit för tillämpningen av BrB 6:1 respektive 6:2 (sid 140). Det är även i 2 § frågan om allvarliga övergrepp. Gränsdragningen mellan de två bestämmelserna – där man vid brottsbestämningen huvudsakligen endast har att överväga allvaret i kränkningen – är oklar och leder till att förutsebarheten eftersätts.

Gränsen mellan sexuellt utnyttjande och våldtäkt

Även när det gäller gränsdragningen mellan 1 och 3 §§ är kränkningens art av avgörande betydelse. 3 § skall inte vara något sekundärt brott i förhållande till 1 § (bl a sid 169, 191). Det skapar förvirring när ändå gradskillnader avseende den sexuella kränkningen skall vara avgörande för brottsrubriceringen; är det frågan om en allvarlig kränkning, skall en gärning – som till sin innebörd i dag skulle bedömas som ett sexuellt utnyttjande – enligt kommitténs förslag istället bedömas som våldtäkt (sid 17).

BRÅ anser att distinktionen mellan de olika paragraferna, våldtäkt respektive sexuellt tvång å ena sidan och sexuellt utnyttjande å andra sidan, skall upprätthållas och stärkas. 1 – 2 §§ har andra skyddsintressen än 3 § (sid 165). Genom kommitténs förslag suddas gränsen mellan de båda brottstyperna ut, särskilt som vissa delar av nuvarande 3 § bryts ut och förs över till en ny punkt i 1 § 1 st. Lagstiftningen bör markera att det är frågan om två sidoställda brott och att det även när det är fråga om att döma för brott enligt 3 §, är fråga om allvarliga övergrepp. En sådan markering skulle kunna uppnås genom att brottet får en annan rubricering som markerar allvaret i gärningen samt genom att införa ett straffmaximum som bättre korresponderar med 1 § 1 st. Genom en sådan ordning undviks problemet med att övergrepp mot en berusad person

lyfts ut och bedöms enligt en särskild ordning. Ett sådant förhållande försvårar systematiken i brottsbalken samt kan verka stötande för det allmänna rättsmedvetandet, då även övergrepp mot t ex personer som lider av en psykiskt störning kan anses minst lika straffvärda som övergrepp mot berusade personer.

Ett alternativt sätt att upprätthålla stringensen och reglera förhållandet mellan paragraferna skulle kunna vara att låta 1 st i 1 § omfatta även den som lider av en psykisk störning eller i annat fall inte har förmåga att värja sig. En psykiskt störd person eller person som av annan anledning inte har förmåga att värja sig får då samma skyddsställning som en berusad person som blir utnyttjad pga sin bristande förmåga att värja sig mot ett övergrepp. 3 § skulle då omfatta sexuellt utnyttjande av personer som står i en beroendeställning till gärningsmannen samt den som är avkomling till denne etc.

Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet

Sexualbrott mot vuxna.

Våldtäkt. Fakultetsnämnden delar kommitténs uppfattning att straffansvaret för våldtäkt inte bör baseras på avsaknad av samtycke till den sexuella handlingen. Förslaget att slopa kravet på s k råntvång och låta våldtäktsbrottet även omfatta fall där tvånget är av lindrigare grad tillstyrks, liksom utbytet av det olämpliga uttrycket "sexuellt umgänge" mot "sexuell handling". De svårigheter som kan uppkomma genom att straffansvaret avgränsas med det normativa uttrycket "kränkande" berörs nedan vid förslaget om reglering av sexualbrott mot barn. Den avsedda utvidgningen av straffbara handlingen jämfört med dagens våldtäktsansvar tillstyrks i sak. Detsamma gäller utvidgningen av våldtäktsansvaret till att omfatta utnyttjanden av personer som inte har förmåga att värja sig; behovet härav har ju blott alltför väl dokumenterats i en rad uppmärksammade rättsfall.

Att förekomsten av flera gärningsmän upptas som ett kriterium för en bedömning som grov våldtäkt är också mycket välmotiverat.

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet

Ett nytt 6 kapitel brottsbalken

Kommittén har konsekvent bytt ut uttrycket sexuellt umgänge mot uttrycket sexuell handling. Vissa goda skäl talar för denna ändring. Trots detta kan man ifrågasätta om ändringen alltid leder till att brottsbeskrivningen tillfredsställande beskriver den kränkning som utgör kriminaliseringens kärna. Redan den centrala bestämmelsen om våldtäkt kan exemplifiera detta. Enligt brottsbeskrivningen skall den dömas för

våldtäkt som "tvingar en annan person till en sexuell handling". Denna brottsbeskrivning kan inte sägas beskriva på ett adekvat sätt en sexuell kränkning som oftast inte består i att offret tvingas till en viss handling, utan i att offret tvingas utstå en viss handling.

Uttrycket "sexuell handling" är också rätt oklart då det används i en straffrättslig lagtext på det sätt som kommittén föreslår. Vad avses med "en handling som haft en påtaglig sexuell prägel för offret eller gärningsmannen"? Ett uttryck vars innehåll kunde fastställas objektivt på ett mer precist sätt vore att föredra.

Kommittén föreslår att kravet på råntvång skall slopas i våldtäktsbestämmelsen. Detta förslag kan bifallas. Kommittén föreslår också att en person som "tilltvingar sig en sexuell handling genom att utnyttja att denna person inte har förmåga att värja sig på grund av berusning eller ett annat liknande tillstånd" skall kunna bestraffas för våldtäkt. Trots att det finns vissa relevanta skäl för denna ändring kan den också ifrågasättas. Bestämmelsen kommer nämligen inte bara att aktualiseras i situationer då offret är berusat, utan vanligare i situationer då både gärningsmannen och offret är berusade. På grund av bestämmelsen i brottsbalken 1 kap. 2 § stycke 2 kommer gärningsmannens berusning inte att beaktas som en omständighet till hans/hennes förmån vid uppsåtsbedömningen. Offrets berusning kommer åter att beaktas som en tillräcklig grund för att anse att en viss handling tilltvingades av honom/henne motvilligt. I en efterföljande rättegång svarar den bevissituation som härigenom uppstår inte på ett ideellt sätt mot kravet på en likvärdig behandling av parterna. Man kan också på andra skäl hävda att det vore bättre att sådana tilltvingade sexuella handlingar i första hand skulle bedömas med stöd av andra bestämmelser än den som gäller våldtäkt.

Som ett kvalificerande kriterium använder kommittén i flera av förslagen till nya bestämmelser att "brottet har begåtts av flera gärningsmän". Detta skall enligt kommittén tolkas så att det gäller fall "då fler än en gärningsman genomför det sexuella övergreppet och sålunda samverkar vid brottet". Trots denna precisering blir uttrycket oklart. Är det ett krav att alla skall kunna dömas som "gärningsmän", eller gäller den också andra som medverkat i brottet på sätt som avses i brottsbalken 23 kap. 4 §? Är det överhuvudtaget ett krav att alla dessa personer kan dömas för medverkan i brottet?

Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet

Sexualbrott mot vuxna

I 1 § av det nya 6 kapitlet beskrivs våldtäktsbrottet. Kommitténs framhållande av kränkningen som det centrala momentet i sexualbrotten är en markering som vi till fullo ställer oss bakom. Trots detta anser vi att våldtäktsparagrafen i kommitténs lagförslag fått en onödigt vag

utformning på ett sätt som kan vålla osäkerhet och tillämpningssvårigheter för domstolarna och - inte minst - försvåra för allmänheten att på ett enkelt sätt få kunskap om vad våldtäkt i lagens mening innebär. Varje sexuellt övergrepp kan i en viss mening ses som en allvarlig kränkning av offrets, personliga och sexuella integritet. För att skilja våldtäkt från övriga sexualbrott bör därför våldtäktsparagrafen, utöver kravet på allvarlig kränkning, innehålla en beskrivning av en objektiv gärning som konstituerar detta brott. Formuleringen kan lämpligen vara att gärningen utgörs av samlag eller annan sexuell handling som "med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är *jämförlig med påtvingat samlag*". Om någon beskrivning av gärningens art inte ges i lagtexten minskar rättssäkerheten och risk finns att den rättsliga innebörden av begreppet våldtäkt med tiden vidgas på ett sätt som trots allt inte är avsedd. Det har gjorts gällande att den av kommittén föreslagna lydelsen skulle stå i strid med legalitetsgrundsatsen. Så långt vill vi i och för sig inte gå. Däremot anser vi att modern lagstiftning fyller, och även bör fylla, en viktig pedagogisk funktion visavi allmänheten. I det perspektivet är en konstruktion där gärningens art endast framgår av lagförarbeten och rättspraxis onödigt vag. Det nu förda resonemanget äger sin tillämplighet även på sexualbrott mot barn varför vi anser att det även i den föreslagna 6 § - våldtäkt mot barn - bör införas en formulering om gärningens art (se vidare nedan).

Rädda Barnen

6 Sexualbrott mot vuxna

6.1.1. En sexuell handling bör omfatta något mer än ett sexuellt umgänge

Rädda Barnen är positiv till att uttrycket "sexuellt umgänge" byts ut när det gäller övergrepp. Vilket annat begrepp som kan ersätta sexuell umgänge är svårt att ta ställning till. Begreppet sexuell handling är enligt Rädda Barnens mening acceptabelt. Rädda Barnen delar utredningens uppfattning att "sexuell handling" bör ges en innebörd som i allt väsentligt motsvarar "sexuellt umgänge" med en viss utvidgning. Rädda Barnen delar också utredningens uppfattning att kränkningen av offret bör ha en större betydelse vid prövningen av om ett beteende skall bedömas som sexuell handling. Det faktum att uttrycket "sexuell handling" i viss utsträckning kan bli föremål för tolkning behöver inte innebära att det strider mot legalitetsprincipen. Även det nuvarande uttryckssättet i våldtäktsparagrafen är många gånger föremål för tolkning.

6.1.3. Straffansvar när offret utsatts för våld eller hot

Rädda Barnen delar kommitténs bedömning att för våldtäkt mot vuxna bör en lägre grad av tvång, s.k. olaga tvång, leda till straffansvar.

6.1.4 Straffansvar när offret annars inte kan värja sig

Rädda Barnen delar utredningens uppfattning att "vanmakt" bör utmönstras och i stället ersättas med uttrycket "inte har förmåga att värja sig".

Rädda Barnen anser att det inte finns anledning att skilja på de fall där gärningsmannen tilltvingar sig en sexuell handling med ett offer som i vanliga fall har förmåga att värja sig och de fall där offret mer varaktigt saknar förmåga att värja sig. Det är inte rimligt att betrakta övergrepp på ett offer som saknar förmåga att värja sig p.g.a. att personen själv berusat eller drogat sig som allvarligare än ett övergrepp på ett offer som inte kan värja sig eller förstå gärningens innebörd p.g.a. sjukdom, fysiskt eller psykiskt handikapp, medvetlöshet e t c. Enligt Rädda Barnens uppfattning bör därför samtliga fall där gärningsmannen tilltvingar sig en sexuell handling, som är allvarligt kränkande, genom att utnyttja att en person saknar förmåga att värja sig, behandlas lika. Rädda Barnen anser att dessa brott bör rubriceras som våldtäkt.

6.1.5 Det bör inte finnas en särskild bestämmelse om straffansvar för mindre allvarlig våldtäkt

Rädda Barnen delar utredningens uppfattning att ingen våldtäkt skall bedömas som "mindre allvarlig". Att kalla en våldtäkt för "mindre allvarlig" är enligt Rädda Barnen stötande och kränkande för brottsoffret.

6.1.6 Gruppvåldtäkter och andra fall av grovt brott

Rädda Barnen delar kommitténs uppfattning att området för när en våldtäkt ska bedömas som grov bör utvidgas samt att omständigheter som kan leda till att brottet skall bedömas som grovt exemplifieras. Av den praxisundersökning som gjorts framgår att såväl åklagare som domstolar är för restriktiva med att rubricera ett våldtäktsbrott som grovt. Det finns därför behov av att dels utvidga detta område, dels att uttryckligen i lagstiftningen exemplifiera omständigheter som kan leda till att våldtäkten skall rubriceras som grov. Rädda Barnen anser att vid bedömningen av om en våldtäkt skall bedömas som grov bör även hänsyn tas till offrets ålder. Ett barn, som i och för sig nått åldern för sexuell bestämmanderätt, men som är under 18 år befinner sig i en särskilt utsatt situation. Även detta bör därför tas med i bedömningen av om en gärningsman "utnyttjat offrets särskilt utsatta situation".

Sveriges Advokatsamfund

Begreppet sexuell handling som är allvarligt kränkande

Enligt Advokatsamfundets mening kan emellertid begreppet "sexuell handling som är allvarligt kränkande" och som uttryckligen avser att vidga det straffbara området för våldtäkt till andra sexuella handlingar än

sexuellt umgänge, medföra risker för en betydande juridisk och allmän osäkerhet om hur vida gränserna är för våldtäktsbrottet. Formuleringen kan medföra en urvattning av begreppet våldtäkt som innebär att respekten för lagen och människors sexuella integritet kan komma att minska. Begreppet kan också befaras komma att medföra avsevärda bevis- och gränsdragningsproblem i rättstillämpningen, särskilt med avseende på vilka sexuella handlingar som skall bedömas som allvarligt kränkande.

Redan i dag föreligger svårigheter att redovisa säkerställda bevis för att våldtäkt skett genom sexuellt umgänge – t.ex. då anmälan inte skett direkt, då brottsoffret tvättat sig efter våldtäkten och före anmälan samt efter orala samlag då det ofta saknas medicinskt påvisbara bevis. Med beaktande av att det redan idag förekommer stora bevissvårigheter så inger kommitténs förslag viss oro genom sina vida, allmänna, svårtydda och vaga formuleringar.

Advokatsamfundets mening är att de av kommittén föreslagna ändringarna torde öka omfattningen av bevissvårigheterna samt öka rättsosäkerheten kring vad våldtäkt är och minska förutsebarheten av vad som faller innanför det straffbara området.

Vissa reservanter i kommittén och experter i den har föreslagit en modifierad variant av våldtäktsbestämmelsen. Den tillgodoser i huvudsak att det straffbara området utökas, men innebär också att bestämmelsen inte blir för vid eller vag. Advokatsamfundet ansluter sig således i huvudsak till att våldtäktsparagrafen ändras i den begränsade omfattning och mening som föreslås av reservanterna och i de särskilda yttrandena.

Sveriges Akademikers Centralorganisation – SACO

SACO delar i alla väsentliga avseenden Kvinnovåldskommitténs syn snarare än Sexualbrottskommitténs.

Konstruktionen av den föreslagna regleringen förbryllar organisationen. Endera borde bedömningen ta sin utgångspunkt i upplevd kränkning, varvid individen själv kan åläggas att åberopa sitt skydd fullt ut. Eller också kan man vila bedömningen på en konstruerad norm (som föreslås) och då överlåta åt åklagare att driva ärendet. Den kombination av individuellt åberopande och konstruerad norm som föreslås förefaller inte helt användbar.

Därtill kommer med en konstruerad norm en pedagogisk utmaning för fackföreningsrörelsen och andra aktörer med att beskriva och förtydliga densamma på arbetsplatser och i skolmiljön. En utmaning att lägga till det faktum att frågan i sig redan är svårarbetad. Att kunna utgå från individers upplevelser har hittills varit en styrka i detta arbete.

I sina övriga delar anser SACO att förslaget är tillfredsställande. Det är av särskild nödvändighet att avföra bedömningar baserade på gärningsmannens förmodade upplevelser från rättens dagordning, i det att det ogörliga i sådana bedömningar blivit manifest i NJA 1997, sidan 359.

Att alla sexuella övertygelser innesluts av den nya regleringen är utmärkt.

Sveriges Domareförbund

Avsnitt 6

Den straffbara handlingen föreslås av utredningen definieras "sexuell handling som är allvarligt kränkande". Detta uttryck avses tydligen omfatta endast "något" mer än det nuvarande uttrycket sexuellt umgänge. Det tänkta tillämpningsområde exemplifieras på s. 151 samt s. 160 f. Förbundet delar i och för sig uppfattningen att där beskrivna beteenden bör kunna falla in under den nya bestämmelsens tillämpningsområde men anser att det valda uttrycket "sexuell handling" inte är tillräckligt preciserat. Den kritik som kan riktas mot det för närvarande använda uttrycket sexuellt umgänge och den innebörd detta kommit att få går främst ut på att viss varaktighet fordras för att en handling skall kunna betecknas så (förbundet bortser från synpunkten att uttrycket "sexuellt umgänge" har en positiv laddning; detsamma torde kunna anföras om uttrycket "sexuell handling"). Med den av utredningen valda utformningen av lagtexten torde det enligt ordalydelsen kunna bli straffbart som våldtäkt att med föreskriven grad av tvång förmå någon att exempelvis posera eller uppträda naken, om en sådan sexuell handling bedöms vara allvarligt kränkande - något som mycket väl kan vara fallet. Detta torde föra alltför långt. Förfaranden som språkligt och i det allmänna rättsmedvetandet kan betecknas som våldtäkt torde ha det gemensamt att de inbegriper någon - låt vara även kortvarig kroppskontakt mellan offer och förövare. Detta bör komma till uttryck i bestämmelsen. Den valda formuleringen är enligt förbundets mening inte godtagbar från rättssäkerhetssynpunkt.

Att föra in övergrepp mot en person som till följd av självförvållad berusning saknar förmåga att värja sig under våldtäktsbestämmelsens tillämpningsområde är en ändring som har goda skäl för sig. Svåra gränsdragningsfrågor lär inte kunna undvikas då det i rättstillämpningen skall avgöras när en berusad person mister förmågan att värja sig. Förbundet godtar regleringen och anser att begreppet "liknande tillstånd" är tillräckligt preciserat för att det skall kunna överlämnas till domstolarna att bedöma vilken närmare innebörd begreppet skall ha. När det gäller lokutionen "den hotfulla situation han eller hon befinner sig i" torde härmed avses situationer där hot eller våld förekommit tidigare från gärningsmannens sida samt situationer som uppkommit utan gärningsmannens direkta vållande men som ändå täcks av hans uppsåt.

Rekvisitet bör anges i obestämd form; "en hotfull situation, i vilken han eller hon befinner sig." Möjligen bör det kvalificeras genom angivande av att situationen skall vara särskilt hotfull.

Det kan ifrågasättas om inte lagstiftningen bör ge uttryck för uppfattningen att en våldtäkt har ett högre straffvärde, om den föregåtts av att gärningsmannen själv drogat sitt offer. I sådant fall skulle sådant förfarande kunna vara en omständighet som medför att brottet blir att betrakta som grovt.

En bestämmelse som avser mindre allvarlig våldtäkt erfordras, som kommittén funnit, inte.

Sveriges Psykologförbund

Det nya förslaget innebär också att en gärningsman kan fällas till ansvar för våldtäkt både om han försätter någon annan i ett visst tillstånd, t ex berusning, och sedan utnyttjar detta tillstånd för att genomföra en sexuell handling och om han under vissa omständigheter drar sådan fördel av en annan person som till följd av t ex frivillig berusning inte har förmåga att värja sig. Denna paragraf i sin nuvarande lydelse har varit uppe till diskussion i massmedia flera gånger de senaste åren i samband med ett par så kallade gruppvåldtäkter mot flickor som varit berusade vid händelsen. Diskussionen har handlat om: Får man skylla sig själv om man är berusad och blir utsatt för sexuella övergrepp? Hur tydligt har offret gjort motstånd? Hur tydligt har offret sagt nej? I några fall har rättegången lett till fällande dom, i andra till frikännande på grund av olika tolkningar av rådande lagtext. Förhoppningsvis ska den nya, tydligare lagtexten leda till större konsekvens i bedömningen.

Det framgår också nu i förslaget att en våldtäkt som begåtts av fler än en gärningsman skall bedömas som grovt brott. Det faktum att gärningsmännen är flera skapar ett förstärkt underläge för offret och att utnyttja det skall betraktas som ett grövre brott även om inte något tydligt yttre våld har använts för att genomföra handlingen.

Riksförbundet för Sexuell Uppllysning (RFSU)

Avsnitt 6.1 Utgångspunkter för en ny bestämmelse om våldtäkt.

RFSU ställer sig helt bakom förslaget om ny bestämmelse om våldtäkt. RFSU stödjer förslaget att innebörden av begreppet våldtäkt utvidgas till att även gälla när offret inte kan värja sig, till exempel på grund av att offret har berusat sig utan att förövaren har varit inblandad.

Förslaget att ersätta uttrycken "samlag" och "annat sexuellt umgänge" med "sexuell handling" är genomtänkt och mer överensstämmande med modern sexologisk praxis och dagens språkbruk.

Vi är eniga med kommittén avseende att våldtäktsbestämmelsen bör reserveras för allvarligt kränkande sexuella handlingar. Det förslag till ny våldtäktsbestämmelse som kommittén föreslår tycker RFSU är genomtänkt och följer rättsutvecklingen. Vi tror också att förslaget överensstämmer med vad allmänheten anser om brottet.

Vi är medvetna om att några av kommitténs ledamöter reserverat sig mot förslaget, bl.a. med motiveringen att våldtäktsbrottet blivit för vagt utformat. RFSU kan emellertid inte instämma i den kritiken. Redan idag används förarbeten och praxis för att leda domstolarna i vad som kan anses vara våldtäkt, d.v.s. "samlag eller annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag". Det är inte nödvändigt eller ens möjligt att i lagrummet räkna upp de konkreta handlingar straffbudet avser. Liksom kommitténs majoritet anser vi att uttrycket "sexuell handling" inte kommer att strida mot legalitetsprincipen så som förslaget till nytt straffbud nu är utformat. Förarbeten och övrig doktrin kan användas som hjälp vid tolkning av straffbudet, precis som idag.

Reservanterna skriver även att "brottet är beskrivet som ett sinnestillstånd hos brottsoffret" och att en känsla är individuell samt omöjlig att objektivt identifiera (s. 569). RFSU konstaterar emellertid att kommitténs majoritet anfört att frågan om en sexuell handling varit allvarligt kränkande inte bör prövas utifrån offrets upplevelse i det enskilda fallet (s. 158). En objektiv bedömning av gärningsmannens handlande bör göras istället. Vi instämmer även här med kommitténs majoritet.

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL)

6 Sexualbrott mot vuxna

Sammanfattning: RFSL anser att alla frivilliga och ömsesidiga sexuella relationer mellan vuxna ska betraktas som likvärdiga. Sexualbrottslagstiftningen får inte behandla människor olika beroende på kön eller sexuell läggning. Vi bedömer att kommitténs förslag till lagstiftning lever upp till detta och har därför inga invändningar.

RFSL anser att hivpositiva har rätt till sex under ansvar. Medveten spridning av hiv bör dock straffrättsligt jämsställas med andra former av grov misshandel. Därför välkomnar vi kommitténs ställningstagande att ett sexualbrott ska ses som grovt om det förelegat risk för att hivsmitta skulle överföras.

Ordet pervers är starkt negativt värdeladdat och används nedsättande om personer vars sexualitet man vill markera avstånd ifrån. Ordet har använts för att beskriva snart sagt varje sexuell handling utöver det äktenskapliga vaginala samlaget i missionärsställning. Inte minst används ordet om sex mellan personer av samma kön. Även

transpersoner blir ibland kallade perversa trots att det har med könsidentitet och hur den uttrycks och inte med sexualitet att göra. Det är därför på ett olyckligt sätt öppet för tolkning vad kommittén menar när den skriver att perversa inslag regelmässigt bör leda till att ett övergrepp ses som grovt. RFSL anser att det i det fortsatta lagstiftningsarbetet bör preciseras vad som avses och att ordet pervers bör undvikas.

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)

6 Sexualbrott mot vuxna

Det har under årens lopp förekommit en del upprörande domar angående sexualbrott där kvinnans beteende vid våldtäkten varit avgörande. I och med kommitténs förslag ser vi att man vill flytta fokus till dem som har begått sexualbrotten. Kommittén föreslår att slopa begreppet vanmakt och hjälplöst tillstånd i lagtexten. Som kommittén skriver har detta fått orimliga konsekvenser för flickor och kvinnor. Således ska inte frågan om vem som satt offret i vanmakt eller hjälplöst tillstånd längre vara relevant i bedömning av gärningen som våldtäkt.

ROKS anser också att det är mycket angeläget att ta bort begreppet sexuellt umgänge och som kommittén föreslår ersättas med sexuell handling där man betonar kränkningen. Kommitténs betoning på att gruppvåldtäkter bör bedömas som grovt brott ser vi som en självklarhet.

Stödcentrum BEDA

6 kap.

Vi stöder utredningens förslag till ett nytt 6:e kapitel och att man tar mer fasta på den sexuella kränkningen och mindre vid den sexuella handlingen. Vi stöder också utvidgningen av våldtäktsbegreppet när det gäller små barn, men vill gå ännu längre så att det även gäller vuxna. Vi anser att straffsатserna generellt är för låga.

§ 1

Förslag

För våldtäkt döms den som tvingar en annan person till en sexuell handling som är allvarligt kränkande.

Skälen till detta är följande: Vi anser att det alltid är våldtäkt när samtycke ej ges och att en våldtäkt alltid är allvarligt kränkande.

Handikappombudsmannen

Tidigare bestämmelser om våldtäkt bygger på föreställningen om att den enskilda kan markera sin vilja och därmed lämna sitt samtycke och således har en viss förmåga att bjuda motstånd. Bestämmelserna om sexuellt utnyttjande bygger på intresset att skydda den som inte har förmåga att värja sig eller bjuda motstånd.

Kommitténs förslag innebär att vissa situationer bryts ur bestämmelsen om sexuellt utnyttjande i 6 kap. 3 § BrB och förs till bestämmelsen om våldtäkt. I första hand är det situationer där offret har en förmåga att värja sig och markera sin vilja men på grund av viss omständighet som t.ex. berusning mister denna förmåga. Kommittén anser att det inte finns lika starka skäl att föra in situationer där någon inte kan värja sig på grund av att de t.ex. är gravt fysiskt funktionshindrade under våldtäktsbestämmelsen. Det framhålls dock att det inte kan uteslutas att en situation i något fall är sådan att en reformerad våldtäktsbestämmelse blir tillämplig. HO ifrågasätter starkt slutsatsen att det inte finns lika starka skäl att människor med funktionshinder, fysiska eller psykiska, omfattas av en reformerad våldtäktsbestämmelse. HO anser att det är en stor brist att utredningen inte närmare har analyserat även dessa situationer.

HO vill framhålla att även personer med vissa slags funktionshinder kan ha motsvarande oförmåga att reagera eller värja sig. Ett utnyttjande av en person med funktionshinder som inte kan värja sig är enligt HOs mening lika allvarlig som när det gäller utnyttjande av personer som inte kan värja sig av andra orsaker. Det är således oförmågan att värja sig som är det centrala. Brotsrubriceringen bör därför vara densamma för en gärning då en person försätts i hjälplöst tillstånd som då en person p.g.a. funktionshinder befinner sig i detta tillstånd. De argument som kommittén framhållit för att bestämmelsen om våldtäkt ska vara tillämplig anser HO bör vara tillämpliga även i detta fall. HO är därmed kritisk till förslaget att bestämmelsen om våldtäkt inte ska omfatta en person som saknar förmåga att värja sig på grund av fysiska eller psykiska funktionshinder.

Sammanfattningsvis tar HO starkt avstånd från en reglering där grovt kränkande sexuella handlingar mot människor med funktionshinder regelmässigt bedöms som brott där straffskalan är lägre, vilket tyder på att man anser dessa handlingar mindre straffvärda.

Kvinnofronten

Kapitel 6. Sexualbrott mot vuxna

6.1 Våldtäkt

Kvinnofronten välkomnar att uttrycket *sexuellt umgänge* äntligen föreslås avskaffas, men vi har som sagt invändningar mot kommitténs förslag *sexuella handlingar*, utifrån hur uttrycket definieras.

Vi menar att uttrycket *sexuell handling* bör gälla alla handlingar som har en påtaglig sexuell prägel, typiskt sett och/eller i det enskilda fallet. Det som sedan avgör om ett brott begåtts är hur den sexuella handlingen genomförts. Medlen för handlingens utförande och graden av eventuell kränkning borde avgöra om, och i så fall vilket, brott det gäller. Vi instämmer alltså inte i utredningens definition av sexuell handling, vilken säger att uttrycket bör reserveras för "*mer kvalificerade åtgärder av sexuell karaktär*" (sidan 151).

Vår definition skulle med andra ord få till följd att till exempel blottning skulle definieras som *sexuell handling* även i lagens bemärkelse. Att blotta sig är ju för gärningsmannen definitivt en sexuell handling, och det har dessutom visat sig att förövare som blottar sig ofta går vidare till att begå grövre sexualbrott.

Rättstillämpningen i Sverige har också visat att kvinnors och barns perspektiv alltför ofta osynliggörs i rättsförfarandet. Vi vänder oss därför mot formuleringen "*varit ägnad att kränka offrets sexuella integritet*". Vi ser en risk i att rätten kan komma att anse att rekvisiten inte är uppfyllda om gärningsmannen påstår sig inte *ha menat* att kränka offret.

Allvarligt kränkande sexuella handlingar

Kvinnofronten anser att alla former av sexuella övergrepp både är allvarliga och kränkande. Vi anser därför att utredningen förringar övriga brott när man definierar våldtäkt som just en *allvarligt* kränkande handling till skillnad från andra sexualbrott, som t.ex. brottet *sexuellt tvång*, där handlingen sägs vara kränkande, men inte allvarligt kränkande. Vi skulle hellre tala om våldtäkt som "*särskilt allvarligt kränkande*".

Våld eller hot

Kvinnofronten menar att det är bra om graden av tvång sänks från råntvång till olaga tvång, men vi ifrågasätter hur tvånget ska bedömas. I den nu gällande våldtäktsparagrafen finns formuleringen "*...hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara*". Det är viktigt att lagtexten på något sätt fortfar att slå fast att offrets upplevelse är av betydelse. Vi hänvisar även här till hur kvinnors och barns perspektiv alltför ofta försvinner i rättstillämpningen, se *Kvinnofrontens grundsyn*.

När offret inte kan värja sig

Kvinnofronten instämmer med utredningen att det borde vara straffbart att utnyttja någons hjälplösa tillstånd, och att det därmed ska vara förbjudet att utnyttja berusade kvinnor oavsett hur berusningen gått till. Vi anser dock att *alla* som inte kan värja sig eller befinner sig i ett hjälplöst tillstånd är särskilt skyddsvärda, oavsett hur tillståndet uppkommit och oavsett om tillståndet är tillfälligt eller ej. Vi anser också att kommittén brister i helhetssyn och konsekvens när man bryter ut en del av 3 § om sexuellt utnyttjande och endast låter dessa brott ingå i våldtäktsparagrafen.

Forskaren Stina Jeffner har i sin avhandling "*Liksom våldtäkt, typ*" visat att den allmänna uppfattningen bland folk i Sverige är att det som sker efter att en kvinna sagt nej är en våldtäkt. Rättstillämpningen, däremot, har genom historien varit benägen att *inte* döma övergrepp som våldtäkt. I flera omgångar har man därför skärpt och förtydligat lagstiftningen. Under de senaste åren har många upprörts över att förövare kunnat slingra sig undan straff med hänvisning till att ett litet barn, eller en berusad kvinna, inte gjort tillräckligt motstånd. Istället för att då se sambanden mellan olika utsatta kvinnors och barns situationer, har utredningen försökt komma till rätta endast med de speciella fall som hittills uppmärksammats. I själva verket finns betydligt fler situationer då kvinnor på motsvarande sätt utnyttjas p.g.a. sitt hjälplösa tillstånd.

Genom bl.a. kvinnorörelsen och RSMH vet vi idag att många kvinnor som vårdas inom psykiatrin varit utsatta för sexualiserat våld innan de hamnat där, och vi vet att dessa kvinnor medan de befinner sig inom den psykiatriska vården blir utsatta igen. Kvinnor med fysiska funktionshinder har berättat hur de blir utsatta av t.ex. färdtjänstpersonal. Unga flickor som omhändertagits för samhällsvård har blivit utsatta på det behandlingshem där de placerats. Listan med olika grupper av särskilt utsatta kvinnor kan göras lång. Det gemensamma är att män utnyttjar kvinnor när det är svårt eller omöjligt för kvinnan att skydda sig. Det är inte avgörande om situationen är tillfällig eller ej, det är fortfarande våldtäkter det handlar om.

Att utnyttja en kvinna som p.g.a. funktionshinder aldrig kan värja sig eller ge uttryck för sin vilja, eller en förståndshandikappad kvinna som inte förstår övergreppet, är minst lika allvarligt som att utnyttja en berusad kvinna. Kvinnofronten menar att förövaren även i dessa fall ska kunna dömas för våldtäkt. Detsamma gäller de exempel utredningen tar upp angående kvinnor som lever i Sverige utan uppehållstillstånd, eller under hot om utvisning p.g.a. 2-årsregeln (sidan 164 och 545). Enligt utredningen kan en man som tilltvingar sig en sexuell handling med hjälp av dessa hot dömas för antingen våldtäkt eller sexuellt utnyttjande. Att hotas av att tvingas lämna landet är ett mycket allvarligt hot, och vi anser att även det bör ses som särskilt allvarligt kränkande, d.v.s. dömas som våldtäkt.

Kvinnofronten anser mot bakgrund av det ovan anförda, att de brott som i kommitténs förslag finns kvar i 3 § - *sexuellt utnyttjande* - precis som när det gäller en berusad kvinna, ska överföras till 1 §. På samma sätt som våldtäkt mot barn bedöms som våldtäkt oavsett våld eller tvång, ska våldtäkt mot en hjälplös kvinna i dessa situationer också dömas som just våldtäkt.

Grov våldtäkt

Kvinnofronten anser att det är bra att lagförslaget tydliggör för åklagare och domstolar i vilka fall en våldtäkt ska dömas som grov, särskilt med tanke på att domstolarna så sällan dömer för grov våldtäkt. Kvinnofronten instämmer i de kriterier för grovt brott som utredningen tar upp. Vi är dock även här kritiska till användningen av begreppet *ägnat*; "...*använt hot som har varit ägnat att framkalla allvarlig fruktan för liv eller säkerhet hos offret*". Vi anser även här att offrets upplevelse måste vara av betydelse och föreslår istället formuleringen "*..använt hot som hos offret framkallat allvarlig fruktan för liv eller säkerhet*".

Handikappförbundens Samarbetsorgan HSO

HSO välkomnar i och för sig en lagstiftning som utvidgar våldtäktsbestämmelsens tillämpningsområde.

HSO är dock starkt kritiska till att bestämmelsen om våldtäkt i 1 § enligt kommitténs betänkande inte kommer att omfatta personer som saknar förmåga att värja sig på grund av att de har ett gravt fysiskt funktionshinder. HSO delar inte kommitténs bedömning att det inte föreligger tillräckligt starka skäl för att föra in den här gruppen under våldtäktsbestämmelsen.

Kommittén har föreslagit att för våldtäkt skall dömas också den som tilltvingat sig en allvarligt kränkande sexuell handling av en annan person genom att utnyttja att denna person inte har förmåga att värja sig på grund av berusning eller liknande tillstånd eller på grund av den hotfulla situation han eller hon befinner sig i. Att det är fråga om ett tilltvingande också i dessa fall kan enligt kommittén motiveras med att offret tvingas att tåla något som händer med honom eller henne utan att kunna ha ett eget inflytande. Det är enligt kommittén även i denna situation fråga om ett slags våld.

HSO menar att även personer som utsätts för en allvarligt kränkande sexuell handling i en situation där en gärningsman dragit fördel av deras fysiska funktionshinder, utsätts för tvång som kan likställas med ett slags våld. Även dessa personer tvingas tåla det som händer utan eget inflytande. Det är därför av stor vikt att våldtäktsbestämmelsen är tillämplig även i dessa situationer.

Enligt HSOs mening är det därför inte tillfredsställande med en reglering där grovt kränkande sexuella handlingar mot människor med grava funktionshinder regelmässigt bedöms som sexuellt utnyttjande enligt 3 §, där straffskalan är lägre, och därmed anses mindre straffvärda.

6.2 Utgångspunkter för en ny bestämmelse om sexuellt tvång

Kommitténs bedömning är att även i en ny reglering bör det finnas en bestämmelse som är subsidiär i förhållande till bestämmelsen om våldtäkt i det fall gärningsmannen med olaga tvång tvingar en annan person till en allvarligt kränkande sexuell handling. Bestämmelsen bör omfatta de fall då gärningsmannen med olaga tvång har framtvingat en sexuell handling som är kränkande, men inte så allvarligt kränkande att ansvar för våldtäkt kan komma ifråga. Brottet bör rubriceras som sexuellt tvång.

Kommitténs bedömning är att straffskalan bör vara fängelse i högst fyra år. Någon särskild bestämmelse med straffansvar för grovt sexuellt tvång bör inte införas.

Sammanfattning av remissvaren: Endast ett fåtal remissinstanser har lämnat synpunkter på kommitténs förslag i denna del. Majoriteten av de instanser som har yttrat sig har inte haft något att erinra mot att bestämmelsen om sexuellt tvång behålls. Några instanser anser dock att den anknytning till bestämmelsen om olaga tvång som kommittén förordar bör komma till uttryck direkt i lagtexten. Ett par instanser tycker att det även fortsättningsvis bör finnas ett stadgande för grovt sexuellt tvång.

Göta Hovrätt

Avsnittet 6.2

I lagtexten begränsas ordet "hot" dels av att det skall vara fråga om ett annat fall än det som sägs i 1 § första stycket första meningen och dels av att hotet skall ha medfört att någon tvingats företa eller tåla en sexuell handling. Enligt ordalydelsen faller därmed samtliga hot som medfört den angivna effekten och som inte faller under 1 § första stycket första meningen under paragrafens tillämpningsområde. Enligt lagtextens lydelse skulle således t.ex. hot att inte genomföra en planerad gemensam semester kunna vara tillräckligt. Detta motsvarar nog inte vad kommittén avsett. Uttrycket "med våld eller hot" bör därför i lagtexten bytas ut mot "genom olaga tvång".

För det fall att kravet på råntvång behålls i 1 § måste erforderliga följdändringar göras i den föreslagna lydelsen av 2 §. För de fall som därvid tillkommer bör det även fortsättningsvis finnas ett stadgande för "grovt sexuellt tvång". Hit bör föras t.ex. det fallet att en man tilltvingar

sig samlag genom att hota att avslöja den olagliga vistelsen i landet för en kvinna som lurats hit och här lever utan uppehållstillstånd.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

6.2 Sexuellt tvång

Hovrätten har inget att erinra mot förslaget att bestämmelsen om sexuell tvång behålls. Hovrätten vill dock åter peka på svårigheterna när det gäller gränsdragningen mellan olika brottsrubriceringar. Som hovrätten uppfattat förslaget kan det bli fråga om att döma för sexuell tvång och inte för våldtäkt då gärningsmannen tvingat offret till en sexuell handling men handlingen inte varit allvarligt kränkande. Eftersom uttrycket sexuell handling enligt kommittén skall kunna omfatta mer än vad som idag utgör sexuell umgänge skall också beteenden som enligt nuvarande bestämmelser varit att bedöma som sexuell ofredande, trots att de genomförts med tvång, kunna bedömas som sexuell tvång. Det kommer alltså att bli fråga om en gränsdragning mellan bestämmelserna sexuell tvång och sexuell kränkning som gäller vad som å ena sidan är en sexuell handling och vad som å andra sidan är ett beteende som kan kränka den utsatte personens sexuella integritet. Hur denna gränsdragning skall ske utvecklas inte närmare. Hovrätten befarar att de gränsdragningsproblem som i dag finns mellan sexuell umgänge och andra sexuella beteenden inte kommer att underlättas med kommitténs förslag utan att problemen tvärtom blir avsevärt större.

Malmö tingsrätt

6 kap 2 §

Med hänsyn till det som anförts ovan beträffande 6 kap 1 § anser tingsrätten att begreppet sexuell umgänge i 6 kap 2 § bör behållas.

Åklagarmyndigheten i Stockholm

Sexuellt tvång

Jag anser att gradindelningen för brottet skall behållas så att straffansvar för grovt tvång även i fortsättningen skall vara möjlig. Eftersom jag motsätter mig utvidgningen av den sexuella handlingen för våldtäkt anser jag att det skall vara möjligt att bedöma ett sexuell utnyttjande som grovt brott och att det skall finnas en strängare straffskala.

Åklagarmyndigheten i Umeå

6 kapitlet 2 § brottsbalken, sexuellt tvång

I konsekvens med min uppfattning att våldtäktsparagrafen endast bör avse sexuella gärningar som är att jämställa med samlag måste paragrafen om sexuellt tvång även innehålla ett stycke om grovt brott. I annat fall kommer sexuella handlingar som är grovt kränkande och som inte kan hänföras till våldtäktsparagrafen att få för lågt straffvärde. Som exempel kan nämnas sexuella kränkningar som pågått under en lång tid.

Rädda Barnen

6 Sexualbrott mot vuxna

6.2.1 Det finns ett behov av en bestämmelse som är subsidiär i förhållande till den om våldtäkt

Rädda Barnen delar utredningens uppfattning att det finns behov av en bestämmelse som är subsidiär till våldtäkt. Rädda Barnen delar även uppfattningen att denna bestämmelse bör omfatta de fall då gärningsmannen med olaga tvång har framtvingat en sexuell handling som är kränkande, men inte så allvarligt kränkande att ansvar för våldtäkt kan komma i fråga.

Sveriges Domareförbund

Avsnitt 6

När det gäller den till föreslagna 6 kap. 1 § subsidiära 2 § hänvisar förbundet till vad som tidigare anförts om begreppet "våld eller hot" - varvid särskilt skall framhållas att i nuvarande kap. 6 kap. 2 § tvångsgraden uttrycks som "olaga tvång" - och om begreppet "sexuell handling". Även här behöver tillämpningsområdet uttryckligen begränsas så att paragrafen inte omfattar barn under 15 år.

6.3 Utgångspunkter för en ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande

<p>Kommitténs bedömning är att bestämmelsen om sexuellt utnyttjande bör skydda den som står i en beroendeställning till gärningsmannen, lider av en psykisk störning eller i annat fall än som omfattas av en ny våldtäktsbestämmelse inte har förmåga att värja sig. Den bör också omfatta ett ovillkorligt skydd för ungdomar mellan 15 och 18 år mot sexuella handlingar från vuxna som har ett särskilt ansvar för dem.</p>
--

Kommitténs bedömning är att bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av den som befinner sig i beroendeställning till gärningsmannen bör i allt väsentligt vara oförändrad i sak. För straffansvar bör det emellertid inte längre förutsättas att gärningsmannen har förmått den andra personen till den sexuella handlingen eller att det har varit frågan om ett allvarligt missbruk av dennes beroendeställning.

Kommitténs bedömning är att bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av den som lider av en psykisk störning bör i allt väsentligt vara oförändrad i sak. Straffansvaret bör emellertid inte längre förutsätta att utnyttjandet varit otillbörligt.

Kommitténs bedömning är att den som genomför en sexuell handling med en annan person och därigenom utnyttjar att personen i ett annat fall än som bör omfattas av en ny bestämmelse om våldtäkt inte har förmåga att värja sig bör dömas enligt en ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande.

Kommitténs bedömning är att bestämmelsen om sexuellt utnyttjande bör gälla brott som riktas mot den som har fyllt 15 år. Bestämmelsen bör dessutom innehålla ett absolut och utvidgat skydd för ungdomar som inte har fyllt 18 år mot att utnyttjas av vissa närstående eller andra vuxna med ett särskilt ansvar för dem. Det bör i ett sådant fall inte krävas någon prövning av om det i det enskilda fallet har förelegat ett utnyttjande av den unga personen. I viss utsträckning bör alltså regleringen i den nuvarande 4 § om sexuellt utnyttjande av underårig flyttas till en ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande. En mindre utvidgning bör göras samtidigt.

Kommitténs bedömning är att den som har visat särskild hänsynslöshet bör dömas för grovt sexuellt utnyttjande. Brottet bör bedömas som grovt också om det har förövats av fler än en gärningsman.

Kommitténs bedömning är att straffskalan bör skärpas både för normalgraden av sexuellt utnyttjande och för grovt brott.

Sammanfattning av remissvaren: Kommitténs förslag till ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande har fått ett blandat mottagande av remissinstanserna. Några tillstyrker förslaget, medan andra förespråkar den nuvarande lydelsen av bestämmelsen. Majoriteten av remissinstanserna ställer sig dock positiva till den del av förslaget som avser sexuellt utnyttjande av ungdomar mellan 15 och 18 år.

Göta Hovrätt

Avsnittet 6.3.2

Det är i Sverige, frånsett prostitutionsfallet, tillåtet att inleda sexuella förhållanden med det enda syftet att skaffa sig sociala, ekonomiska eller

materiella fördelar. I betänkandet föreslås en kriminalisering av det fallet att den som står i beroendeförhållande till en annan tar initiativet att skaffa sig fördelar genom att erbjuda sexuella handlingar. Hur klandervärt detta än må vara skiljer fallet sig, så länge den som vinner på bytesaffären medverkar frivilligt, inte från andra situationer i samhället där någon utnyttjar en sexuell handling för att uppnå något. Samhället saknar därför anledning att specialreglera denna situation. Det bör därför även i fortsättningen krävas för straffbarhet att det är gärningsmannen som är den aktive och som förmår offret att medverka i sådan handling. Kravet på att gärningsmannen skall ha *förmått* den andre till en sexuell handling bör därför kvarstå.

Kommittén har vidare föreslagit att ordet *allvarligt* skall utgå ur lagtexten. Kommittén menar att man redan genom kravet på missbruk och utnyttjande avskiljt de situationer där förhållandet varit frivilligt. I lagtexten har emellertid såväl *allvarligt* som *missbruka* tagits bort. Kommitténs motivering överensstämmer således inte med lagtextens formulering. Hovrätten är av uppfattningen att det är till fördel om ordet *missbruk*, i rätt böjningsform, kvarstår. Hovrätten har dock ingen erinran mot att ordet *allvarligt* utgår.

Avsnittet 6.3.3

Lagstiftningen bör utformas så att den inte motverkar att sjuka eller utvecklingsstörda människor tillerkänns en rätt till sexualliv på villkor som – så långt möjligt – svarar mot vad som gäller för andra människor. Därvid torde det vara till fördel att ordet *otillbörligt* står kvar i lagrummet. Kommittén har inte heller haft för avsikt att ändra omfattningen av det straffbara området.

Avsnittet 6.3.5

Kommitténs överväganden om vilken personkrets som skall omfattas av stadgandet torde inte i nämnvärd utsträckning påverkas av om "förmår" även fortsättningsvis skall vara ett rekvisit för sexuellt utnyttjande enligt avsnitt 6.3.2.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

6.3 Sexuellt utnyttjande

När det gäller det fall av utnyttjande som avser skydda den som står i beroendeställning till gärningsmannen föreslås två förändringar i sak. Dels vill kommittén utvidga det straffbara området så att det inte skall krävas att gärningsmannen förmått offret till den sexuella handlingen. Syftet härmed är att även situationer där målsäganden tagit initiativet till den sexuella handlingen skall vara straffbara. Vidare skall det inte krävas att det varit fråga om ett allvarligt missbruk av beroendeställningen.

Frivilliga förhållanden undantas redan genom kravet på att det skall vara ett missbruk och utnyttjande.

Hovrätten anser att den lydelse som kommittén föreslagit är sämre än den nuvarande. Hovrätten ställer sig frågande till hur det skall vara möjligt att bedöma om den sexuella handlingen företagits fullt frivilligt utan otillbörliga inslag eller om det visserligen varit så att målsäganden tagit initiativet men egentligen inte velat. Riskerna är att bedömningen i sådana fall kan komma att ske utifrån mer eller mindre moraliserande tanke sätt om vad som är lämpliga förhållanden.

När det gäller sexuellt utnyttjande av den som är psykiskt sjuk används redan i dag ordet utnyttja i lagtexten. Hovrätten anser emellertid inte att detta kan tas till intäkt för att uttryckssättet bör vara detsamma när det gäller personer som står i beroendeställning till gärningsmannen. Det är då inte fråga om människor som är sjuka eller på annat sätt har svårt att ta vara på sig själva. De får således antas vanligtvis vara fullt kapabla att avgöra om de vill ha en sexuell förbindelse eller inte. En psykiskt sjuk person kan inte alltid förväntas ha bedömningsförmåga varför det synes mer naturligt att tala om ett utnyttjande även om det är den psykiskt sjuke som tagit initiativ till handlingen.

Genom att alltså behålla kravet på att gärningsmannen skall ha förmått målsäganden att genomföra en sexuell handling kan vissa situationer där målsäganden tagit initiativet till den sexuella handlingen komma att falla utanför det straffbara området. Detta följer även av den nuvarande regleringen och är enligt hovrättens uppfattning en konsekvens som får godtas. Det bör framhållas att beteenden som uppfattas som olämpliga, utan att för den skull vara direkt straffbara, bör kunna föranleda ingripande t.ex. enligt arbetsrättslig lagstiftning.

Hovrätten har inget att erinra mot att den del av bestämmelsen i 6 kap. 4 § som avser sexuellt utnyttjande av ungdomar mellan 15 och 18 år förs till 3 §. Hovrätten vill emellertid i detta sammanhang peka på de begrepp som används i denna bestämmelse jämfört med t.ex. begreppen i de föreslagna bestämmelserna om våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn. I 3 § krävs att gärningsmannen skall ha genomfört en sexuell handling med någon. Detsamma gäller i 6 §. I 7 § skall däremot gärningsmannen ha förmått barnet att företa viss handling eller utsatt barnet för en handling. Det har inte gått att genomskåda om kommittén avsett någon saklig skillnad när det gäller kravet på gärningsmannens aktivitet i de olika paragraferna. Hovrätten efterlyser en allmän uppstramning av de begrepp som används i dessa sammanhang.

Malmö tingsrätt

6 kap 3 §

Med hänsyn till det som berörts i det föregående beträffande 6 kap 1 § anser tingsrätten att alla fall av sexuellt utnyttjande, så som tidigare, bör regleras i 6 kap 3 §. Tingsrätten hänvisar även till vad som ovan anförts beträffande det föreslagna uttrycket sexuell handling.

Domstolsverket

Förslag till ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande

Beträffande 1 st. första meningen, första ledet, ifrågasätter Domstolsverket om inte borttagandet av kravet på att gärningsmannen skall ha förmått offret till den sexuella handlingen kan, i vissa fall där beroendeställningen mellan offret och gärningsmannen är mindre utpräglad, medföra att det kriminaliserade området blir för stort.

Att t.ex. en arbetsgivare efter initiativ från en anställd genomför en sexuell handling med denne skulle enligt förslaget, även i de fall där initiativet inte tas på grund av ens outtalade löften eller "hot", ofta kunna föranleda straffansvar för arbetsgivaren. Detta eftersom det i vart fall kan argumenteras för att många fall av sexuella handlingar i förhållanden mellan arbetsgivare och anställd innebär ett "utnyttjande" av arbetstagarens beroendeställning. Att "utnyttja" är ju ett mer mångtydigt begrepp, som lämnar dörren öppen för olika tolkningar, än att förmå annan till något, vilket oftast är ett klart och iakttagbart skeende.

Sammantaget riskerar förslaget i detta avseende att straffbelägga vissa beteenden som möjligen är klandervärda, men som inte bör vara kriminaliserade. Det kan dessutom bli svårt för en "gärningsman" att förutse om hans beteende är straffbart

Beträffande 1 st. första meningen, tredje ledet, vill Domstolsverket framhålla följande. I förslaget till ny bestämmelse om våldtäkt straffbeläggs ett tilltvingande av en *allvarligt kränkande* sexuell handling av en person som inte har förmåga att värja sig på grund av berusning eller liknande tillstånd, eller den hotfulla situation som personen befinner sig i. Om gärningsmannen av en person som av sådana anledningar inte kan värja sig tilltvingar sig en sexuell handling som inte är allvarligt kränkande omfattas beteendet dock, av naturliga skäl, inte av bestämmelsen.

I förslaget till ny bestämmelse om sexuellt tvång straffbeläggs sexuella handlingar som genomförts med olaga tvång men som inte är allvarligt kränkande. Bestämmelsen är inte subsidiär till 6 kap. 1 § 1 st. andra meningen. Den omfattar således inte icke allvarligt kränkande sexuella handlingar med personer som inte kan värja sig på grund av t.ex.

berusning. Detta följer av att det för straffansvar enligt bestämmelsen krävs att tvånget skett med våld eller hot.

Enligt förslaget till ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande skall den dömas för detta brott som genomför en sexuell handling, oavsett om denna är allvarligt kränkande eller inte, och därigenom t.ex. utnyttjar att offret i annat fall än som anges i bestämmelsen om våldtäkt inte har förmåga att värja sig. Den passus som i förslaget lyder "...eller i annat fall än som sägs i 1 § första stycket andra meningen inte har förmåga att värja sig" innebär att sexuella handlingar med offer som *av andra anledningar* än de som finns angivna i 1 § inte kan värja sig är att bedöma som sexuellt utnyttjande. Den förefaller däremot inte omfatta några slags sexuella handlingar med personer som av de anledningar som anges i 1 § (t.ex. berusning eller en hotfull situation) inte kan värja sig. Dessa personer har, som tidigare nämnts, skydd mot allvarligt kränkande sexuella handlingar enligt 1 §. Som förslaget är utformat kommer emellertid sexuella handlingar, som inte är allvarligt kränkande, med dessa personer inte att vara kriminaliserade som sexuellt utnyttjande, utan endast som sexuell kränkning. Detta överensstämmer inte med gällande rätt, eller med de intentioner som präglar kommitténs förslag, och kan inte vara avsikten.

I övrigt hänvisas till vad som ovan anförts i anledning av förslaget till ny bestämmelse om våldtäkt, i de delar detta berör även bestämmelsen om sexuellt utnyttjande.

Åklagarmyndigheten i Stockholm

Sexuellt utnyttjande, sexuell kränkning och sexuell exploatering av ungdom

Kommittén föreslår en skärpning av straffskalan för sexuellt utnyttjande , även för grovt brott. Härvid anförts att sexuellt utnyttjande från straffvärdesynpunkt är likvärdigt med sexuell tvång och därför föreslås en skärpning. Jag delar denna uppfattning samt vill också peka på att sexuellt utnyttjande är skydd för ungdomar mellan 15 och 18 år och att straffvärdet är högt.

I övrigt har jag ingen erinran mot de föreslagna ändringarna och rubriceringarna beträffande ovanstående brott.

Institutet för psykosocial medicin (IPM)

Sexuellt utnyttjande

I texten exemplifieras lagtextens uttryck ”beroendeställning”(sid 544). Bl a nämns relationen lärare/elev och det påpekas att om en lärare förmår en

elev till sexuella handlingar genom att förespegla särskilda förmåner eller en ogynnsam behandling så kan en beroendeställning föreligga. Om man utgår från åldersgruppen 15-17 år, så kan man dock fråga sig om inte relationen i sig (såsom lärare/elev eller präst/konfirmand) utgör en beroendeställning, som gör att sexuell kontakt ska betraktas som kriminell (för den vuxne; i exemplet lärare, präst) oavsett om förmåner eller motsvarande förespeglats eller ej. Ett klagorand på denna punkt vore värdefullt.

Barnombudsmannen

6.3.5 När ungdomar utnyttjas av vissa närstående

BO instämmer i kommitténs bedömning att bestämmelsen om sexuellt utnyttjande bör innehålla ett absolut och utvidgat skydd för ungdomar som inte har fyllt 18 år mot att utnyttjas av vissa närstående eller andra vuxna som har ett särskilt ansvar för dem. BO anser att det är av vikt att det absoluta skyddet för ungdomar mot sexuella övergrepp även bör utvidgas till sådana vuxna som har en liknande ställning som fostrare. Det kan vara svårare för barnet att värja sig och avslöja ett eventuellt övergrepp om det t.ex. är en partner till föräldern som förgriper sig på barnet.

Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet

Sexuellt utnyttjande. Utvidgningen av straffansvaret för sexuellt utnyttjande av den som är i beroendeställning till att omfatta även fall där gärningsmannen inte påverkat den andre tillstyrks. Detsamma gäller utvidgningen till personer som intar en särskild ställning i den unges liv utan att vara ”fostrare”.

Norrköpings kommun

6 kapitlet 3 § sexuellt utnyttjande

Personer med funktionshinder kan vara lika utsatta som barn, när det gäller att bli utsatta för brott. Särskilt utsatta är de som har en utvecklingsstörning, demenssjukdom eller andra psykiska funktionshinder på grund av hjärnskador. Denna personkrets bör även ingå i den nya bestämmelsen om sexuellt utnyttjande, samt betinga ett straffvärde som när barn blir utsatta för sexualbrott.

Rädda Barnen

6 Sexualbrott mot vuxna

6.3 Utgångspunkter för en ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande

6.3.2 När någon i en beroendeställning utnyttjas

Rädda Barnen delar utredningens uppfattning att kravet på att gärningsmannen skall ha "förmått" den andra personen till den sexuella handlingen skall tas bort och att straffansvar bör komma ifråga oavsett vem som tagit initiativ till den sexuella handlingen.

6.3.3 När någon som lider av en psykisk störning utnyttjas

Rädda Barnen delar utredningens uppfattning att det för straffansvar inte bör krävas att utnyttjandet varit otillbörligt.

6.3.4 När någon som inte har förmågan att värja sig utnyttjas

Såsom Rädda Barnen tidigare kommenterat under punkten 6.1.4 ang. våldtäkt anser Rädda Barnen att det inte finns anledning att skilja på de fall där gärningsmannen tilltvingar sig en sexuell handling med ett offer som i vanliga fall har förmåga att värja sig och de fall där offret mer varaktigt saknar förmåga att värja sig. Det är inte rimligt att betrakta ett övergrepp på ett offer som saknar förmåga att värja sig p.g.a. att personen själv berusat eller drogat sig som allvarligare än ett övergrepp på ett offer som inte kan värja sig eller som inte förstår gärningens innebörd p.g.a. sjukdom, fysiskt eller psykiskt handikapp, medvetslöshet e. t. c. Enligt Rädda Barnens uppfattning bör därför alla fall där gärningsmannen tilltvingar sig en sexuell handling som är allvarligt kränkande genom att utnyttja att en person saknar förmåga att värja sig, behandlas lika. Rädda Barnen anser att dessa brott bör rubriceras som våldtäkt.

6.3.5 När ungdomar utnyttjas av vissa närstående

Rädda Barnen tillstyrker förslaget att bestämmelsen om sexuellt utnyttjande även skall omfatta ett absolut och utvidgat skydd för ungdomar mellan 15 och 18 år, mot att utnyttjas av vissa närstående eller andra vuxna med ett särskilt ansvar för dem. Rädda Barnen är positiv till att ansvaret utvidgas till att omfatta inte bara den som genomför en sexuell handling med den som står under gärningsmannens fostran, utan också den som har ett liknande förhållande till den unge. Detta innebär att ungdomar får ett absolut skydd mot sexuella närmanden från sådana vuxna som har en liknande ställning som fostrare t ex nya partners till föräldrar.

6.3.6 Särskilt hänsynslösa fall bör bedömas som grovt brott

Rädda Barnen delar utredningens uppfattning att den som visat särskild hänsynslöshet bör dömas för grovt sexuellt utnyttjande. Detsamma bör gälla om brottet förövats av fler än en gärningsman.

6.3.7 Straffskalor

Rädda Barnen tillstyrker att straffskalan skärps både för normalgraden av sexuellt utnyttjande och för grovt brott.

Sveriges Domareförbund

Avsnitt 6

När det gäller sexuellt utnyttjande, föreslagna och nuvarande 6 kap. 3 §, fordras enligt nu gällande lagtext ett allvarligt missbruk av någons beroende ställning för att straffbarhet skall inträda medan utredningen enligt ordalydelsen i förslaget låter det räcka med ett "utnyttjande". Det kan finnas skäl att omformulera rekvisitet, men enligt förbundets mening bör tillämpningsområdet begränsas i lagtexten och inte bara genom motivuttalanden om att någon utvidgning inte avsetts. Om man inte vill använda ordet "missbruka" kan det utnyttjande som krävs i stället kvalificeras som "otillbörligt".

Sveriges Psykologförbund

Kommittén föreslår också att § 3, om sexuellt utnyttjande, skall omfatta *ett ovillkorligt skydd för ungdomar mellan 15 och 18 år* mot sexuella handlingar av personer som har särskilt ansvar för dem. Man har utvidgat personkretsen för vilken det är ett absolut förbud, till andra närstående vuxna, t ex föräldrars nya partners. Tonvikten ligger på beroendeställningen mellan den unga och den vuxne, som har ansvar. Att utnyttja den innebär ett straffansvar för den vuxne även när den unge är mellan 15 och 18 år. Paragrafen skall också skydda unga personer som lockas till porrklubbar och prostitution. Detta är ett viktigt och konsekvent tillägg till paragrafen.

Riksförbundet för Sexuell Uppllysning (RFSU)

Avsnitt 6.3.3 När någon som lider av psykisk störning utnyttjas

RFSU delar inte kommitténs bedömning av sexuellt utnyttjande av den som lider av psykisk störning. RFSU anser att vuxna personers sexuella självbestämmande bör respekteras så långt som möjligt. Dessutom är det

en svår definitionsfråga vad som avses med psykisk störning. Vi anser att det är en inskränkning av det sexuella självbestämmandet att även sexuella handlingar som en vuxen person som lider av psykisk störning har tagit initiativ till ska vara straffbara för motparten. En sexuell relation mellan skötare och intagen är olämplig av flera skäl men bör snarare vara en fråga för etiska regler på arbetsplatsen och eventuellt avsked än något som regleras i brottsbalken.

Riksförbundet BRIS, Barnens Rätt I Samhället

6.3 Utgångspunkten för en ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande

6.3.5. När ungdomar utnyttjas av vissa närstående

BRIS anser, liksom utredningen, att den nuvarande regeln om sexuellt utnyttjande är oklar. Särskilt med hänvisning till att många gärningar kan falla utanför straffbarheten eftersom nuvarande regel riktar sig mot den som den unge ”står under fostran” hos. Utredningen föreslår en utvidgad lydelse med tillägget ”eller har ett liknande förhållande till denne”.

Enligt BRIS innebär den nya lydelsen av regeln om sexuellt utnyttjande att kretsen av personer som kan straffas enligt bestämmelsen blir utvidgad.

Med hänvisning till de levnadsvillkor som idag föreligger för många barn, med särboende föräldrar etc., är utredningens förslag positivt för möjliggörandet av ett utökat skydd för ungdomar mellan 15-18 år.

Föreningen Svenska UNICEF-kommittén

Sexuellt utnyttjande 3 §

UNICEF instämmer i förslaget.

Kvinnofronten

Kapitel 6 Sexualbrott mot vuxna

6.3 Sexuellt utnyttjande

Kvinnofronten anser, som ovan beskrivits, att de gärningar som enligt utredningsförslaget återfinns under *sexuellt utnyttjande* ska flyttas till 1 §. Sexuellt utnyttjande ska istället innefatta situationer då gärningsmannen utnyttjat någon på annat sätt än vad som faller under §§ 1 eller 2, samt då gärningsmannen genomfört en sexuell handling,

visserligen utan våld eller tvång, men trots att han varit medveten om att kvinnan inte önskade genomföra denna.

Forum om barn och våld

Särskilt skydd för unga

Ny bestämmelse om sexuellt utnyttjande

Forum stödjer förslaget om införande av en bestämmelse om sexuellt utnyttjande som innehåller ett förstärkt skydd för unga : " Den bör också omfatta ett ovillkorligt skydd för ungdomar mellan 15 och 18 år mot sexuella handlingar från vuxna som har ett särskilt ansvar för dem "

6.4 Utgångspunkter för en ny bestämmelse om sexuell kränkning

Kommitténs bedömning är att det även i en ny reglering finns ett behov av en bestämmelse om straffansvar för de handlingar som enligt gällande rätt beskrivs som blottning eller annat anstötligt uppträdande. Straffansvaret bör riktas mot kränkningar av den sexuella integriteten som inte är straffbara enligt andra bestämmelser rörande sexualbrott av allvarigare slag. Frågan om gärningsmannen handlat i syfte att söka reta eller tillfredsställa sin sexualdrift bör inte vara styrande för straffbarheten.

Kommitténs bedömning är att i en ny bestämmelse bör det föreskrivas ansvar för den som utsätter en person för ett beteende som kan kränka personens sexuella integritet. En sådan bestämmelse innebär i förhållande till gällande rätt en viss utvidgning av det straffbara området, bl.a. beträffande kränkande uttalanden med sexuell anspelning. Vid bedömningen av om ett visst beteende är straffbart bör, i likhet med gällande rätt, hänsyn tas till bl.a. mot vem yttrandet riktas mot samt tids- och miljöförhållanden. Bestämmelsens syfte kommer bäst till uttryck om brottsbeteckningen blir sexuell kränkning.

Kommitténs bedömning är att straffskalan bör motsvara vad som för närvarande gäller beträffande sexuellt ofredande.

Sammanfattning av remissvaren: Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker en viss utvidgning av det kriminaliserade området. Några instanser har dock synpunkter på utformningen av lagtexten och menar att den är alltför vag och allmänt hållen. Vissa instanser anser att det är olämpligt att begreppet sexuell kränkning görs till en särskild brottsrubricering.

Göta Hovrätt

Avsnittet 6.4.5

I avsnittet ges exempel på författningar som kommer i beröring med begreppet "sexuella trakasserier". Uppräkningen av författningar är dock inte fullständig. Dagens svenska arbetsrätt ger vid handen att även annan diskriminering kan ta sig uttryck i sexuella trakasserier, t.ex. etnisk diskriminering (SFS 1999:130), diskriminering av handikappade (SFS 1999:132) och diskriminering på grund av sexuell läggning (SFS 1999:133). Även dåvarande Arbetarskyddsstyrelsens mer allmänt hållna kungörelse (1993:17) med föreskrifter om åtgärder mot kränkande särbehandling i arbetslivet kan här nämnas. Inom EG-rätten kan hänvisas till direktiven 2000/43/EG och 2000/78/EG.

Redan befintlig rättspraxis visar att det kan uppkomma bekymmer vid rättstillämpningen på detta sidoområde, se t.ex. kompetenskonflikten mellan Arbetsdomstolen och numera Arbetsmiljöverket i domen AD 1997 nr 115. Här kan också nämnas samma domstols bekymmer med begreppet "sexuella trakasserier" i rättsfallet AD 1996 nr 10. Det finns därför goda skäl för att statsmakterna i detta lagstiftningsärende ger vägledning för rättstillämpningen även utanför brottsbalkens område.

Avsnittet 6.4.8

Enligt den nu gällande straffregeln om sexuellt ofredande är det, såvitt avser blottare, tillräckligt att handlingen är ägnad att väcka anstöt hos annan. I betänkandet föreslås att motsvarande även fortsättningsvis skall gälla. I tidigare lagstiftningsarbete har denna "objektiva norm" motiverats med att blottarna "stundom visat sig kunna under andra situationer begå andra och svårare sexualbrott", se prop. 1962:10 del B s. 183. Utifrån det antagandet är kravet på endast en objektiv norm tillräckligt. Antagandet om blottarnas farlighet har emellertid till och ifrån ifrågasatts, se t.ex. prop. 1983/84:105 s. 35 f, varvid det gjorts gällande att blottare som regel är ofarliga. Vid en så omfattande utredning av 6 kap. brottsbalken som kommittén har företagit hade det varit till fördel om man hade undersökt i vad mån blottare verkligen begår allvarligare brott och om det därmed finns anledning att stävja sådan exhibitionism i sig. I betänkandet föreslås att den objektiva normen skall gälla såväl för blottningsfallen som för de övriga fall som omfattas av stadgandet. Någon övertygande motivering till varför den objektiva normen även skall omfatta de övriga fallen har inte givits i betänkandet. Det straffvärda i och för sig av att en man flyktigt berör en kvinnas kropp, torde vara mycket litet i de fall kvinnan samtycker till det eller inte har något att erinra. I sexualbrottslagstiftningen i övrigt har det vid aktiviteter mellan vuxna lagts stor vikt vid om samtycke föreligger eller inte. Kommittén har också beträffande föreslagna ändringar i 6 kap. brottsbalken betonat betydelsen av att man beaktar den kränkning som offret tillfogats. Förevarande paragraf har vidare rubriceringen "sexuell kränkning". Mot den bakgrunden kan det finnas anledning att i det

fortsatta lagstiftningsarbetet överväga den "objektiva norm" som medför kriminalisering i fall då ingen egentlig kränkning förekommer.

Som hovrätten tidigare har varit inne på, är det viktigt att i lagtexten använda ord och uttryck som på ett riktigt sätt beskriver vad som har hänt. I förarbetena till den nuvarande lagstiftningen om sexuellt ofredande (se prop. 1962:10 del B s. 183 ff) har såvitt avser blottningsfallet undvikits ordet "kränka", eftersom det har ansetts att offret inte i första hand har blivit "kränkt" av gärningen. Ordet kränka har därvid synts vara något för restriktivt för att på ett riktigt sätt beskriva vad som avsetts. Uttrycket "ägnad att kränka annan" har därför fått stå tillbaka till förmån för uttrycket "ägnat att väcka anstöt". Härvid har anförts att "För att ett angrepp mot någons anständighetskänsla skall anses innefatta ett kränkande måste fordras att handlingen är av viss svårare beskaffenhet". Hovrätten finner emellertid, med beaktande av den ändring som skett i synen på sexualbrotten, att den som utsatts för blottning även får anses kränkt. Hovrätten har därför ingen erinran mot rubriceringen, även om ordet "kränkning" i och för sig kan ge associationer till grövre brott än de som omfattas av de restfall som det nu aktuella stadgandet reglerar.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

6.4 Sexuell kränkning

Hovrätten delar i och för sig kommitténs uppfattning att den nuvarande bestämmelsen om sexuellt ofredande och angränsande bestämmelser inte i tillräcklig omfattning ger den enskilda skydd mot kränkningar av den sexuella integriteten. Den lydelse av bestämmelsen som kommittén föreslagit kan dock bli problematisk eftersom ordalydelsen kan innefatta en stor mängd beteenden. Den enda begränsningen som anges är att det skall vara ett beteende som "kan kränka personens sexuella integritet". Av kommitténs motivering framgår att man avsett att lagtexten skall uttrycka en s.k. objektiv norm. Hovrätten anser inte att orden "kan kränka" har en sådan innebörd. I stället borde det stå "är ägnat att kränka".

Kommittén har i motiven uttryckt att användningen av enstaka könsord även i fortsättningen skall komma att falla utanför regleringen. Detta är dock svårt att uttolka ur lagtexten. Hovrätten delar dock uppfattningen att det bör dras en gräns för bestämmelsens tillämpning när det gäller verbala förolämpningar. Strävan behöver inte nödvändigtvis vara att alla beteenden med kränkande inslag skall falla inom det straffbara området. Det är inte lämpligt att införa straffbestämmelser i allmänt uppfostringsyfte. Ett beteende kan också vara sådant att det väcker anstöt hos en person men det behöver inte nödvändigtvis vara ägnat att kränka personen i fråga. En viss återhållsamhet i bedömningen av vad som skall vara straffvärt är eftersträvansvärd. Kommittén har i sammanhanget påpekat att det vid bedömningen av om ett beteende är straffbart eller inte bör tas hänsyn till mot vem yttrandet riktas samt vilka

tids- och miljöförhållanden som råder. Kommittén har dock inte angett närmare på vilket sätt och efter vilka kriterier en sådan bedömning skall göras.

Hovrätten ifrågasätter slutligen om brottsrubriceringen sexuell kränkning är lämplig. Kommittén har härvid anfört att bestämmelsens syfte kommer bäst till uttryck med denna beteckning. Emellertid innefattar alla brott i 6 kap. en sexuell kränkning som är mer eller mindre allvarlig. Det förefaller mot den bakgrunden märkligt att använda orden som brottsrubricering beträffande vissa beteenden. Det har inte framförts några bärande skäl för varför den nuvarande rubriceringen sexuellt ofredande skulle vara mindre lämplig. Enligt hovrättens uppfattning bör den nuvarande rubriceringen kunna behållas.

Stockholms tingsrätt

Det nya brottet Sexuell kränkning

Tingsrätten tillstyrker förslaget om en viss utvidgning av tillämpningsområdet för det som idag bedöms som sexuellt ofredande. Detta särskilt mot bakgrund av Högsta domstolens dom NJA 1997 s. 359. Tingsrätten menar dock att begreppet "sexuell kränkningsom kan kränka personens integritet" i sig är så vagt att det inte bör läggas till grund för lagstiftning.

Malmö tingsrätt

6 kap 4 §

Tingsrätten kan hålla med om att det i förhållande till 6 kap 7 § tredje stycket brottsbalken behövs en viss utvidgning av det kriminaliserade området, bl.a. för att täcka in en sådan situation som bedömdes i NJA 1997 s. 359. Paragrafen är emellertid alltför allmänt hållen och behöver stramas upp. Det är inte lätt att säga vad som typiskt sätt skall anses som en kränkning i paragrafens mening. Det torde, enligt tingsrättens mening, föra för långt att döma någon för sexuell kränkning i de situationer som berörs på s. 232 i betänkandet. Liksom hittills torde det i dessa fall vara tillräckligt med ansvar för ofredande.

Domstolsverket

Förslag till ny bestämmelse om sexuell kränkning (samt sexuell kränkning av barn)

Domstolsverket vill påpeka att lydelsen "...ett beteende som kan kränka personens sexuella integritet" enligt ett normalt språkbruk omfattar fler beteenden än sådana som *typiskt* sett utgör en kränkning av offrets

sexuella integritet, vilka är de beteenden som förslaget avsett att straffbelägga.

Riksåklagaren

När det gäller förslagen i övrigt avseende sexualbrott mot vuxna har jag bara ett par ytterligare erinringar. En är att brottsrubriceringen sexuell kränkning i 4 § inte är lyckad. Alla brott i det föreslagna 6:e kapitlet BrB avser sexuella kränkningar av olika allvarlig grad. Det ter sig därför något egenartat att använda det begreppet som rubricering för ett särskilt brott. Jag kan inte se något skäl att frångå rubriceringen sexuell ofredande. När det gäller förslaget vill jag också peka på att lydelsen ...kan kränka en persons sexuella integritet...gör att bestämmelsen kan tillämpas i en större utsträckning än jag tror är avsedd. Jag föreslår därför att orden kan kränka ersätts med ordet kränker.

Åklagarmyndigheten i Stockholm

Sexuellt utnyttjande, sexuell kränkning och sexuell exploatering av ungdom

Kommittén föreslår en skärpning av straffskalan för sexuell utnyttjande , även för grovt brott. Härvid anförs att sexuell utnyttjande från straffvärdesynpunkt är likvärdigt med sexuell tvång och därför föreslås en skärpning. Jag delar denna uppfattning samt vill också peka på att sexuell utnyttjande är skydd för ungdomar mellan 15 och 18 år och att straffvärdet är högt.

I övrigt har jag ingen erinran mot de föreslagna ändringarna och rubriceringarna beträffande ovanstående brott.

Åklagarmyndigheten i Malmö

1. 1 Sexualbrott mot vuxna

Det straffbara området vid *sexuell kränkning* utvidgas något enligt förslaget jämfört med det nuvarande brottet sexuell ofredande. Bl.a. kan detta vara ett bra sätt att rättsligt kunna angripa de alltmer vanliga kränkande uttalandena med sexuell anspelning som förekommer i samhället.

Rikspolisstyrelsen

6.4 Utgångspunkter för en ny bestämmelse om sexuell kränkning

Kommittén har föreslagit en helt ny bestämmelse avsedd att i allt väsentligt ersätta bestämmelserna om sexuellt ofredande som dessa i dag är utformade i 6 kap. 7 § tredje stycket brottsbalken. Som styrelsen ser saken torde den föreslagna bestämmelsen, i förhållande till den nämnda nu gällande, medföra en betydande utvidgning av det kriminaliserade området. Hur långt utvidgningen sträcker sig är dock svårt att bedöma. Sådana handlingar i form av i sig kränkande uttalanden som i dag bedöms som förolämpning synes dock kunna rymmas inom tillämpningsområdet för sexuell kränkning. Förolämpning kräver som huvudregel att enskilt åtal väcks och den föreslagna bestämmelsen skulle alltså medföra en utvidgning av området för allmänt åtal. Även om det kan finnas goda skäl för en viss utvidgning av det straffbara området, finns det enligt styrelsens mening anledning att betona vikten av att för straffrätten grundläggande principer om tydlighet och förutsebarhet iakttas. För det fall sådana preciseringar inte görs, avstyrker RPS förslaget.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Begreppsförvirring

Sexuell kränkning och sexuell kränkning mot barn

Det finns enligt BRÅ risk för förvirring genom att i särskilda paragrafer reglera ansvar för sexuell kränkning, eftersom fokus för hela kapitlet skall ligga på den sexuella kränkningen istället för på den sexuella handlingen. Gränsdragningen inom och mellan paragrafer skall också göras mer eller mindre enbart utifrån den sexuella kränkningens art. Termen används som en slags samlingsbeteckning på de förhållanden som kan grunda straffansvar enligt de olika paragraferna i 6 kap BrB. Mot bakgrund av ovanstående är det olämpligt att sexuell kränkning utgör en särskild brottsrubricering.

Ytterligare en synpunkt är att skrivningen "...utsätter en person för ett beteende som kan kränka personens sexuella integritet" blir vag och eventuellt bör omformuleras.

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet

Ett nytt 6 kapitel brottsbalken

Också den föreslagna brottbeskrivningen för sexuell kränkning är oklart. I brottbeskrivningen används en "kan"-konstruktion som gör delikter till något slags abstrakt faredelikt. Men hur skall en domstol bedöma om ett

visst beteende är sådant att det "kan kränka personens sexuella integritet"?

Jämställdhetsombudsmannen

Hur skall sexuella trakasserier bedömas straffrättsligt?

Bakgrund

För sexuellt ofredande (6 kap. 7 § 3 st. BrB) döms den som genom ord eller handling på ett uppenbart sedlighetssårande sätt uppträder anstötligt mot annan. Denna bestämmelse har fått kritik vad det gäller dess tillämpning på yttranden med sexuell anspelning. Många anser att förekomsten av könsord ökat och att språkbruket i samhället blivit råare. Det har framförts en oro för att särskilt unga flickor ofta utsätts för nedvärderande tillmälen med sexuell anspelning. Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 1997 s. 359 prövat hur vissa yttranden med uppenbart sexuell anspelning skall bedömas straffrättsligt. I sexualbrottskommitténs direktiv (dir.1998:48) anges att detta avgörande ger anledning att utreda om bestämmelserna om kränkande uttalanden med sexuell anspelning är tillfredställande utformade. Vidare skall kommissionen överväga Kvinnovaldscommissionens förslag om ändringar i de bestämmelser som kan vara tillämpliga på sådana uttalanden (Kvinnovaldscommissionens slutbetänkande Kvinnovald SOU 1995:60).

Kvinnovaldscommissionens förslag vad beträffar sexuella trakasserier

Kvinnovaldscommissionen föreslog bl.a. att ordet "trakasserar" skulle ingå i gärningsbeskrivningarna för ofredande (4 kap. 7 § BrB) och ingå i sexuellt ofredande (6 kap. 7 § BrB) för att förtydliga att omfattande och systematiska trakasserier utgör en särskilt straffvärd typ av ofredande samt markera att vissa typer av sexuella trakasserier t.ex. på arbetsplatser omfattas av tillämpningsområdet. Kvinnovaldscommissionen föreslog dessutom att förolämpning på grund av kön skulle ligga under allmänt åtal. Förslaget innebar lagtekniskt att ordet "kön" skulle läggas till uppräknningen i 5 kap. 5 § 1 st. BrB.

Sexualbrottskommittén om sexuella trakasserier

Sexualbrottskommittén betonar att lagstiftningen om sexualbrott bör skydda angrepp mot den sexuella självbestämmanderätten och den sexuella integriteten. Det avgörande bör vara om gärningsmannens beteende, i ord eller handling, typiskt sett utgör en kränkning av offrets sexuella integritet. Frågan om gärningsmannen handlat i syfte att söka reta eller tillfredställa sin sexualdrift bör alltså inte vara styrande för straffbarheten. Med bakgrund härav finner inte kommittén det lämpligt att, som kvinnovaldscommissionen föreslår, införa ordet trakasserar i den nya lagstiftningen. Kommittén anser att den legala definitionen av ordet trakassera omfattar betydligt mer än kränkande uttalanden av sexuell natur. Enligt jämställdhetslagen (1991:433) behöver trakasserier inte

vara av sexuell natur för att definieras som sexuella trakasserier, det avgörande är om de är relaterade till den trakasserades kön. JämO delar i denna fråga kommitténs uppfattning att det är olämpligt att införa ordet trakasserier i 6 kapitlet eftersom det ordet inrymmer mer än vad som omfattas av nämnda kapitel.

Sexuell kränkning och förolämpning

Enligt kommitténs mening bör en ny bestämmelse, benämnd sexuell kränkning, motsvarande nuvarande 6 kap. 7 § 3 st. BrB ges ett vidare tillämpningsområde än idag. I den nya regleringen bör straffansvaret allmänt riktas mot kränkning av den enskildas sexuella integritet. Enligt kommittén uppnås med en sådan lagstiftning ett sådant skydd att det från de synpunkter kommittén har att beakta inte behövs några ytterligare förändringar beträffande ofredande (4 kap. 7 § BrB) eller förolämpning (5 kap. 3 § BrB).

JämO instämmer inte i kommitténs slutsats att någon ändring av brottet förolämpning inte är nödvändig. En mycket vanlig form av trakasserier är kränkning som anspelar på kön utan att vara av sexuell natur. Det är, som Kvinnovaldscommissionen framfört, inte ovanligt att särskilt kvinnor får ta emot förolämpningar som på ett synnerligen kränkande sätt anspelar på kön. Dessa förolämpningar bör behandlas med samma allvar som när det rör anspelningar på bl.a. ras, hudfärg eller homosexuell läggning. För att trakasserier p.g.a. kön skall falla in under brottet förolämpning måste grunden kön införas under uppräkningslistan i 5 kap. 5 § BrB, något som JämO till skillnad från kommittén anser nödvändigt. Det bör i sammanhanget påpekas att kränkningar på grund av kön inte heller täcks av stadgandet om olaga diskriminering (16 kap. 9 § BrB).

JämO framför även kritik mot den allmänt hållna och oklara utformning som brottet sexuell kränkning fått. Kommittén har inte heller i sitt betänkande klargjort tillämpningsområdet för stadgandet. Det förekommer tvetydigheter i betänkandet, t.ex. framförs att kränkande uttalande av det slag som förekom i NJA s 359 ("hora") ska falla in i tillämpningsområdet men "användningen av enstaka könsord kommer dock normalt falla utanför regleringen i 6 kapitlet och i första hand bedömas som förolämpning" (s. 230-231). Det kan inte anses tillräckligt klart framgå av lagtexten vilka handlingar som faller in under dess lydelse. Detta kan försvåra rättstillämpningen och dessutom försvaga lagens genomslagskraft.

Annan lagstiftning och åtgärder om sexuella trakasserier

JämO vill också uppmärksamma det förestående förslaget på ändring av EG-direktivet 76/270 EEG om genomförandet av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om tillgång till anställning, yrkesutbildning och befordran samt arbetsvillkor. I förslaget till ändring av detta direktiv föreslås att trakasserier och sexuella trakasserier skall anses som diskriminering på grund av kön och därför skall förbjudas.

Direktivet definierar trakasserier som "en situation där ett oönskat könsrelaterat beteende äger rum vid tillgång till anställning eller på arbetsplatsen, under anställning eller yrkesutbildning med syftet eller effekten att kränka en persons värdighet eller skapa en hotfull, fientlig, förnedrande, förödmjukande, kränkande eller störande miljö" (Art. 1 a). Sexuella trakasserier definieras på följande sätt: "En situation där någon form av verbalt, icke-verbalt eller fysiskt beteende av sexuell natur äger rum, som förövaren är medveten om eller bör vara medveten om, vid tillgång till anställning eller på arbetsplatsen, under anställning eller yrkesutbildning med syftet eller effekten att kränka en persons värdighet eller skapa en hotfull, fientlig, förnedrande, förödmjukande, kränkande eller störande miljö." (Art. 1 a).

Om förslaget till ändring av direktiv 76/270 accepteras, vilket med stor sannolikhet sker, måste Sverige inom tre år efter dess antagande implementera direktivet och införa ett uttryckligt förbud mot trakasserier och sexuella trakasserier. Det blir en fråga för den nationella lagstiftningen om trakasserier ska förbjudas civilrättsligt och/eller straffrättsligt. Vem det är som ska träffas av förbudet, trakasseraren eller arbetsgivaren, avgörs också på nationell nivå.

Jämställdhetslagen definierar sexuella trakasserier och ålägger arbetsgivaren en skyldighet att förebygga, utreda och i vissa fall åtgärda dessa. Lagen innehåller också ett förbud mot trakasserier från arbetsgivarens sida då arbetstagaren avvisat arbetsgivarens, sexuella närmanden (6, 22 och 22a §§ jämställdhetslagen). Den föreslagna utformningen av sexuell kränkning uppfyller inte EG-direktivets förbud mot trakasserier på grund av kön, något som bör uppmärksammas om Sverige väljer att implementera direktivet i straffrätten.

Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning - HomO

Sexuell kränkning

Förslaget att införa en ny bestämmelse som föreskriver straffansvar för den som utsätter en person för ett beteende som kan kränka hennes eller hans sexuella integritet välkomnas av HomO. En sådan bestämmelse kan nämligen komma att innebära ett förstärkt skydd mot kränkningar av personer med homosexuell läggning. Ett exempel på detta är om en ung homosexuell värnpliktig av någon eller några av sina kamrater på "luckan" utsätts för verbala kränkningar med tydligt sexuell anspelning men utan direkt anspelning på just den sexuella *läggningen*. Ett annat rör lesbiska kvinnors många gånger särskilda utsatthet. Lesbiska kvinnors sexualitet har i vårt samhälle inte sällan reducerats till att bli objekt för heterosexuella mäns sexuella önskningar eller fantasier. En följd av detta kan vara att en heterosexuell man, trots kvinnans tydligt avvisande hållning, fortsätter att närma sig henne med sexuella anspelningar i ord eller handling.

I sammanhanget bör emellertid understrykas att bestämmelsen om sexuell kränkning inte får ges en sådan tolkning att det anses straffbart att i och för sig kalla någon för bög eller lesbisk. Ett sådant påstående bör aldrig i sig kunna betraktas som kränkande i straffrättslig mening.

Rädda Barnen

6 Sexualbrott mot vuxna

6.4 Utgångspunkten för en ny bestämmelse om sexuell kränkning

6.4.7 En ny bestämmelse om sexuell kränkning bör ersätta bestämmelsen i 7 § tredje stycket

Rädda Barnen delar kommitténs uppfattning att det finns ett behov av en bestämmelse om straffansvar för de handlingar som enligt gällande rätt beskrivs som blottning eller annat anstötligt uppträdande samt att straffansvaret bör riktas mot kränkningar av den sexuella integriteten som inte är straffbara enligt andra bestämmelser om sexualbrott. Rädda Barnen anser inte heller att frågan om gärningsmannen handlat i syfte att söka reta eller tillfredställa sin sexualdrift skall vara styrande för straffbarheten.

6.4.8 Den nya bestämmelsen bör föreskriva ansvar för den som utsätter en person för ett beteende som kan kränka personens sexuella integritet

Rädda Barnen tillstyrker att det sker en viss utvidgning av det straffbara området bl.a. beträffande kränkande uttalanden med sexuell anspelning.

Kvinnofronten

Kapitel 6. Sexualbrott mot vuxna

6.4 Sexuell kränkning

Kvinnofronten anser att paragrafen bör förtydligas. Det är förvirrande när ett speciellt brott har rubriken *sexuell kränkning*, samtidigt som andra brott beskrivs som sexuell kränkning. Vi anser vidare att blottning bör finnas kvar i lagtexten som exempel på sexuell kränkning: "...utsätter en person för blottning eller annat beteende som kan kränka personens sexuella integritet".

6.5 Utgångspunkter för en ny bestämmelse om sexuell exploatering av ungdom

Kommitténs bedömning är att en särskild straffbestämmelse bör införas som omfattar köp av sexuella tjänster av ungdomar samt användande av ungdomar för sexuell posering. Brottet bör rubriceras sexuell exploatering av ungdom.

Kommitténs bedömning är att förbudet mot köp av sexuella tjänster av underåriga bör skärpas. I en ny bestämmelse bör det föreskrivas straffrättsligt ansvar för den som genomför en sexuell handling med en person under 18 år, om den unge har företagit handlingen mot ersättning.

Kommitténs bedömning är att det straffrättsliga skyddet för ungdomar mot att användas för sexuell posering bör stärkas. Ett absolut förbud bör gälla beträffande vissa typiska former av allvarliga utnyttjanden i pornografiska sammanhang. Sådana sammanhang är sexuell posering som är ett led i en framställning av pornografisk bild och sexuell posering som sker mot ersättning. Utanför detta område bör den underåriga med stigande ålder och mognad tillerkännas ett visst ansvar och självbestämmanderätt. Kriminaliseringen bör här omfatta de fall av posering som annars kan skada hans eller hennes utveckling.

Kommitténs bedömning är att straffskalan bör vara böter eller fängelse i högst två år. Detta innebär en skärpning jämfört med vad som för närvarande föreskrivs i straffbestämmelsen om förförelse av ungdom.

Sammanfattning av remissvaren: Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker kommitténs förslag till en ny bestämmelse om sexuell exploatering av ungdom. Några instanser har dock synpunkter på utformningen av lagtexten och anser att den i vissa delar är alltför diffus och kan förorsaka tillämpningsproblem. Ett par instanser anser att kriminaliseringen av sexuell posering bör begränsas till otillbörliga förfaranden.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

6.5 Sexuell exploatering av ungdom

Hovrätten har inte något att erinra mot kommitténs förslag när det gäller straffrättsligt ansvar för den som genomför en sexuell handling med en ungdom mot ersättning. När det gäller skyddet för ungdomar att utnyttjas vid sexuell posering bör det, som kommittén funnit, införas ett absolut förbud även beträffande ungdomar mellan 15 och 18 år när det gäller vissa typer av posering. Hovrätten anser emellertid att avgränsningen mellan det område där det råder absolut straffbarhet och det område där den unges egen vilja kan ha betydelse måste göras på ett tydligare sätt. Som avgränsningen uttryckts i punkten 3 är den alltför diffus och svårtolkad.

Stockholms tingsrätt

Barnens särställning

Vidare tillstyrker tingsrätten förslaget om ett särskilt skydd för personer mellan 15 och 18 år i vissa situationer. Brottsrubriceringen, Sexuell exploatering av ungdom, anser tingsrätten dock är mindre väl funnen, inte minst med hänsyn till uppdraget att förenkla språket.

Malmö tingsrätt

6 kap 5 §

Tingsrätten hänvisar till en början till vad som i det föregående har sagts om uttrycket sexuell handling. Av betänkandet (s. 255 och 259) framgår vidare att ersättningen kan ha getts ut helt eller delvis till någon annan än den unge personen. Enligt tingsrättens mening bör detta framgå också av lagtexten. Punkt tre är slutligen enligt tingsrättens mening alltför allmänt hållen och kan förorsaka tillämpningssvårigheter. Tingsrätten ifrågasätter om inte den punkten kan utgå. Den kriminalisering som i övrigt har skett genom den föreslagna bestämmelsen förefaller vara tillräcklig.

Domstolsverket

Förslag till ny bestämmelse om sexuell exploatering av ungdom

I kommentaren till bestämmelsen anges att om poseringen varit av särskilt kvalificerad art, om den ägt rum vid upprepade tillfällen eller om den varit förenad med andra sexualhandlingar av gärningsmannen, kan gärningen bedömas som sexuellt övergrepp enligt den föreslagna 6 kap. 7 § (sexuellt övergrepp mot barn). Som Domstolsverket har förstått förslaget skall bestämmelsen om sexuell exploatering av ungdom tillämpas i fråga om ungdomar mellan 15 och 18 år. För barn under 15 år finns, såsom anges bl.a. i sista stycket i den aktuella paragrafen, särskilda bestämmelser. Till exempel finns förbud mot främjande av sexuell posering av barn under 15 år i förslaget 8 §. Även om poseringen enligt 6:5, d.v.s. en posering som utförts av någon mellan 15 och 18 år, varit av sådan kvalificerad art som anges inledningsvis kan därför inte detta bedömas som sexuellt övergrepp mot barn. Däremot kan en posering enligt 6:8, d.v.s. en posering av ett barn under 15 år, möjligen omfattas även av bestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn.

Åklagarmyndigheten i Stockholm

Sexuellt utnyttjande, sexuell kränkning och sexuell exploatering av ungdom

Kommittén föreslår en skärpning av straffskalan för sexuellt utnyttjande, även för grovt brott. Härvid anförs att sexuellt utnyttjande från straffvärdessynpunkt är likvärdigt med sexuell tvång och därför föreslås en skärpning. Jag delar denna uppfattning samt vill också peka på att sexuellt utnyttjande är skydd för ungdomar mellan 15 och 18 år och att straffvärdet är högt.

I övrigt har jag ingen erinran mot de föreslagna ändringarna och rubriceringarna beträffande ovanstående brott.

Åklagarmyndigheten i Malmö

1. 1 Sexualbrott mot vuxna

Bestämmelsen om sexuell exploatering av ungdom är avsedd att ge ett särskilt vidgat skydd för ungdomar mellan 15 och 18 år, något som jag anser vara erforderligt för att hindra ungdomar från att hamna i prostitution eller liknande negativ verksamhet.

Barnombudsmannen

6.5.5 En ny bestämmelse om sexuell exploatering bör införas

BO tillstyrker förslaget om att införa en ny straffbestämmelse som omfattar köp av sexuella tjänster av ungdomar samt användande av ungdomar för sexuell posering.

6.5.6 Förbudet mot köp av sexuella tjänster av underåriga bör skärpas

BO är positiv till att förbudet mot sexuella tjänster bör skärpas. Det är viktigt att personer under 18 år skyddas på ett effektivt sätt mot att dras in i prostitution.

6.5.7 Skyddet för ungdomar mot att användas för sexuell posering bör stärkas

BO stödjer förslaget att stärka skyddet för ungdomar mot att användas för sexuell posering. Med utgångspunkt i barnkonventionens krav på skydd för unga under 18 år mot att utsättas för sexuell exploatering (artikel 34) bör man helt bortse från den unges egen inställning vid vissa former av allvarliga utnyttjanden i pornografiska sammanhang. Oavsett om barnet medverkar frivilligt till att vara modell vid pornografisk bild eller sexuell posering mot ersättning riskerar det att ta skada och har

svårt att överblicka konsekvenserna av sitt handlande. Förbudet bör därför vara absolut.

6.5.8 Straffskalan

BO tillstyrker en skärpning av straffskalan. Det är av stor vikt att samhället markerar att det är ett allvarligt brott att köpa sexuella tjänster av ungdomar och därför skärper straffskalan.

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet

Ett nytt 6 kapitel brottsbalken

Kommittén anger att den som ett centralt syfte har haft att göra lagstiftningen tydligare. Trots detta innehåller förslaget vissa uttryck som saknar precist innehåll och som därför vid rättstillämpningen kan leda till oönskade resultat. Ett sådant uttryck är "sexuell exploatering" som dels används som en brottsbenämning i förslaget till 6 kap. 5 § brottsbalken och dels (som en referens till denna brottsbenämning) i förslaget till 4 kap. 3 a § och 3b § brottsbalken. Uttrycket sexuell exploatering kan ges ett innehåll bara genom den brottsbeskrivning som föreslås ingå i förstnämnda lagrum, men denna gärningsbeskrivning förefaller mycket vag särskilt till den del den hänvisar till sexuell posering. Vad avses med att någon "främjar" att den unge utför en posering? Vad avses med att denna posering är "sexuell"? Vad avses i detta fall med att poseringen är ett led i framställningen av en "pornografisk bild"? Och hur skall domstolen avgöra om poseringen annars "kan skada" (abstrakt fara?) hans eller hennes utveckling?

Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet

Sexuell exploatering av ungdom

Utredningen föreslår att en ny bestämmelse införs som omfattar dels köp av sexuella tjänster av ungdomar, dels användande av ungdomar för sexuell posering. Syftet är att skydda ungdomar i åldersgruppen 15-18 år mot att dras in i pornografihantering och prostitution. Trots att den nya bestämmelsen innebär viss inskränkning av ungdomars sexuella självbestämmanderätt anser vi att förslaget är befogat. Dels därför att det innebär en harmonisering med de internationella åtaganden som Sverige gjort när det gäller kampen mot barnpornografen, dels därför att förslaget har stöd i forskningen om barns och ungdomars väg in i prostitutionen. I denna forskning förklaras steget in i prostitutionen som ett resultat av en interaktiv process, dvs. som en följd av ett flertal samverkande händelser under kortare eller längre tid. I processen samverkar inre och yttre faktorer på olika nivåer. Kvinnans könsmissiga underordning i samhället och den syn på sexualitet och kön, som denna ger upphov till, är viktiga sådana faktorer. I ett visst läge tillkommer dessutom utlösande faktorer:

arbetslöshet, brist på pengar, prostitutionens tillgänglighet, kontakter i "branschen", erfarenheter av posering samt medverkan i framställningen av pornografiska bilder och filmer (Hedin & Månsson, 1998, Vägen ut ! - om kvinnors uppbrott ur prostitutionen, s 68 ff).

Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning - HomO

5 § Sexuell exploatering av ungdom

Den sexuella självbestämmanderätten beskrivs som en av de viktigaste skyddsintressena bakom de föreslagna regleringarna. Ombudsmannen instämmer i vikten av att understryka denna rättighet, liksom att ge skydd mot kränkningar och övergrepp. När det gäller dessa skyddsintressens giltighet för homo- och bisexuella krävs dock en särskild vaksamhet. Det finns med den föreslagna utformningen av bestämmelsen om sexuell exploatering av ungdom risk för att paragrafen på ett diskriminerande sätt kommer att drabba homo- och bisexuella ungdomar.

Enligt det föreslagna lagrummet blir det straffbart för en person redan att t.ex. ta ett polaroidfotografi föreställande hennes eller hans flick- eller pojkvän i en sexuell situation, oavsett om bilden aldrig sprids eller publiceras. Inget undantag från straffbarheten görs för den situationen att det är fråga om två ungdomar mellan 15 och 18 år som fotograferar varandra. Redan detta förhållande innebär en inskränkning av den sexuella självbestämmanderätten. Det kan med fog ifrågasättas om en sådan inskränkning alls är motiverad.

En rad attitydundersökningar visar på att det hos delar av befolkningen fortfarande finns negativa attityder till homosexuella och homosexualitet. Det är därför, enligt HomOs uppfattning, uppenbart att en bild av det beskrivna slaget riskerar att väcka olika reaktioner - och därmed ge upphov till olika behandling beroende på om den som tagit bilden och den som blivit fotograferad är av samma kön eller av olika kön. Det betyder i klartext en risk för att heterosexuella ungdomars sexuella självbestämmanderätt i praktiken kommer att respekteras i större utsträckning än homosexuella ungdomars rätt härvidlag i motsvarande situation.

En förälder som hittar en bild föreställande en 15-årig son i en sexuell situation och som får veta att fotografen är en 17-årig man som har ett förhållande med sonen kan dessvärre fortfarande i vårt samhälle befaras reagera mera negativt än om fotografen varit en 17-årig flickvän. Kommitténs egen praxisgenomgång visar att samma attityder som redovisats när det gäller allmänhetens inställning till homosexuella finns också hos aktörer inom rättsväsendet, där man alltså inte alltigenom klarat av att förhålla sig neutral till frågor om sexuell läggning. Förälderns eventuella "överreaktion" kan i sin tur med lite otur komma att delas av såväl socialtjänst som polis, åklagare och domstol.

Ombudsmannen får särskilt understryka att den särskilda åtalsbegränsningsregel som föreslås för de fall där åklagaren anser att skillnaden i ålder och utveckling mellan "fotograf" och "modell" inte är betydande och där det inte heller finns skäl att väcka åtal från allmän synpunkt inte är tillräcklig för att de farhågor som ovan redovisats skall kunna lämnas utan avseende.

Den aktuella bestämmelsen bör i stället utformas på så sätt att det för straffbarhet krävs någon form av *otillbörligt* främjande av den unges posering.

Rädda Barnen

6 Sexualbrott mot vuxna

6.5 Utgångspunkter för en ny bestämmelse om sexuell exploatering av ungdom

6.5.5 En ny bestämmelse om sexuell exploatering bör införas

Rädda Barnen delar utredningens uppfattning att det bör införas en särskild straffbestämmelse som omfattar köp av sexuella tjänster av ungdomar under 18 år samt användandet av ungdomar under 18 år för sexuell posering.

6.5.6 Förbudet mot köp av sexuella tjänster av underåriga bör skärpas

Det tillstyrks att förbudet mot köp av sexuella tjänster av underåriga skärps. Rädda Barnen tillstyrker också att det föreskrivs ett straffrättsligt ansvar för den som genomför en sexuell handling med en person under 18 år, om den unge har företagit handlingen mot ersättning.

6.5.7 Skyddet för ungdomar mot att användas för sexuell posering bör stärkas

Rädda Barnen tillstyrker att det, för ungdomar under 18 år, införs ett absolut förbud mot allvarliga utnyttjanden i pornografiska sammanhang såsom sexuell posering som är ett led i en framställning av pornografisk bild och sexuell posering som sker mot ersättning. Det tillstyrks också att kriminaliseringen även bör omfatta de fall av posering som annars kan skada den unges utveckling.

Detta förbud stämmer väl överens med FN:s konvention om barnets rättigheter där konventionsstaterna har åtagit sig att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp bl.a. att barn utnyttjas i pornografiska föreställningar och i pornografiskt material.

Sveriges Advokatsamfund

Sexuell exploatering av ungdomar

Advokatsamfundet ansluter sig till kommitténs uppfattning att det rättsliga skyddet för ungdomar mot sexuell exploatering bör förstärkas. Förbudet bör, som kommittén föreslår, omfatta sexuell posering och framställning av pornografiska bilder. Ett absolut förbud mot sexuell posering och framställning av pornografiska bilder kan dock medföra risker för obefogade ingrepp i ungdomars självvalda sexuella relationer. Kriminaliseringen bör därför begränsas till otillbörliga förfaranden. Vidare kan ifrågasättas om rekvisitet i den föreslagna 6 kap. 5 § första stycket 3, ”annars kan skada hans eller hennes utveckling”, är tillräckligt preciserat. Gränsen för det straffbara området framstår inte som alldeles klar. Även här bör en begränsning till otillbörliga förfaranden vara tillräcklig.

Riksförbundet BRIS, Barnens Rätt I Samhället

6.5.5 En ny bestämmelse om sexuell exploatering bör införas

Den föreslagna regeln innebär enligt BRIS både förtydliganden av de gärningar som kan bli aktuella för brottet sexuell exploatering samt skärpningar och förstärkningar i skyddet för de utsatta. Med hänvisning till de tekniska media som idag föreligger är det enligt BRIS viktigt med ett utökat skydd för de ungdomar mellan 15-18 år som kan bli aktuella för den exploatering som utredningen beskriver i sitt förslag. Likaså är föreslagen förändring en förstärkning av det skydd som Sverige åtagit sig i förhållande till vad som stadgas i barnkonventionen.

BRIS välkomnar det absoluta förbudet mot sexuell exploatering som ett led i framställningen av pornografisk bild och sexuell posering mot ersättning, vilket innebär en utvidgning av ansvarsområdet i förhållande till dagens regler.

Den språkliga förändringen att använda begreppet ”främja” i stället för ”förmå” innebär enligt BRIS ett bra förtydligande och det kommer framför allt innebära förenklingar för de domstolar som har att ta ställning till begreppens innebörd. Begreppet ”främja” innebär också att det ur bevishänseende blir enklare att avgöra när ett brott är begånget. Det nuvarande begreppet förmå innebär större krav på företeende av bevisning att någon verkligen förmått någon att genomföra en viss handling.

Föreningen Svenska UNICEF-kommittén

Sexuell exploatering av ungdom 5 §

UNICEF är positiv till förslaget som innebär ett förstärkt straffrättsligt skydd för ungdomar mot att användas för sexuell exploatering. Skärpningen är helt i linje med de internationella åtaganden som Sverige har gjort. Skärpningen är särskilt motiverad med hänsyn till den undersökning som lagts fram av ECPAT innebärande att ca 400 barn i Sverige i åldrarna 4 månader till 17 år utnyttjas eller har utnyttjas i någon form av kommersiell sexuell exploatering.

Kvinnofronten

Kapitel 6. Sexualbrott mot vuxna

6.5 Sexuell exploatering av ungdom

Kvinnofronten anser inte att det faktum att den sexuella självbestämmanderätten inträder vid 15 år måste innebära att vissa förbud inte kan eller bör vara absoluta och generella. Sverige har lagar som absolut förbjuder ungdomar att t.ex. köpa sprit eller tobak när de är under 18 år. Konsekvenserna av att t.ex. supa sig full är oftast inte tillnärmelsevis så skadliga som de som uppstår när någon exempelvis deltagit i pornografiframställning eller posering på "sexklubb". Ungdomar under 18 år måste därför anses särskilt skyddsvärda när det gäller all sexuell exploatering, oavsett eventuell "frivillighet".

Vi anser vidare att straffsatserna här inte står i proportion till den skada dessa brott innebär för de unga flickor som utsätts för brotten.

Kvinnofronten tycker inte att det är helt självklart att den första delen av denna paragraf hör hemma här. Man kan resonera att köpslag när det gäller ungdomar kanske borde gälla som ett grövre brott under köpslagstiftningen. Fördelen med att ha det under paragrafen om *sexuell exploatering av ungdom* är förstås att andra förhållanden än de som utgör prostitution blir straffbara. Vi vänder oss dock mot kommentaren att gärningen inte ska vara straffbar om gärningsmannen påstår att en ung flicka, som utlovats eller fått ersättning för en sexuell handling, utfört den för att hon varit förälskad i honom och detta inte kan motbevisas (sidan 549). Männerna bakom porr-, prostitutions- och "sexklubbverksamhet" använder sig ofta av särskilda män som har som uppgift att locka unga flickor till verksamheten genom att "uppvakta" flickan och få henne att bli förälskad. Det är hans sexuella exploatering som måste vara avgörande, inte hennes eventuella förälskelse.

Forum om barn och våld

Särskilt skydd för unga

Ny bestämmelse om sexuell exploatering av ungdom

Forum stödjer kommitténs förslag om en ny bestämmelse som omfattar köp av sexuella tjänster av ungdomar samt användande av ungdomar för sexuell posering.

IOGT-NTOs Juniorförbund

Sexuell exploatering av ungdom § 5

IOGT-NTOs Juniorförbund är positiv till förslaget som innebär ett förstärkt straffrättsligt skydd för ungdomar mot att användas för sexuell exploatering. Skärpningen är helt i linje med de internationella åtagande som Sverige har gjort.

7 Sexualbrott mot barn

Våldtäkt mot barn

Kommitténs bedömning är att en särskild straffbestämmelse som tar sikte på de mest allvarliga sexuella övergreppen mot barn bör införas. Det bör inte förutsättas för straffansvar att gärningsmannen har använt våld eller hot. Brottet bör kallas våldtäkt mot barn.

Kommitténs bedömning är att en ny straffbestämmelse som kriminaliserar allvarliga sexuella övergrepp mot barn inte bör innehålla något krav på tvång. För en sådan reglering talar inte minst det förhållandet att gärningsmännen enligt vad som framgått i praxis och forskning sällan behöver ta till våld eller hot för att genomföra sexuella handlingar med barn.

Kommitténs bedömning är att en bestämmelse med straffansvar för de allvarligaste sexuella övergreppen mot barn bör kallas våldtäkt mot barn. En sådan rubricering markerar både allvaret i gärningen och att det är frågan om en ny straffbestämmelse.

Kommitténs bedömning är att den som genomför en sexuell handling som är allvarligt kränkande med ett barn under 15 år bör kunna dömas enligt en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn. Bedömningen av om den sexuella handlingen är allvarligt kränkande bör göras med hänsyn till den sexuella handlingens art eller till omständigheterna i övrigt.

Kommitténs bedömning är att utformningen av en bestämmelse med straffansvar för grov våldtäkt mot barn bör beakta de särskilda skyddsbehov och förutsättningar som barn har. Det bör i större utsträckning än vad som gäller beträffande övergrepp mot vuxna kunna komma ifråga att bedöma en våldtäkt mot barn som grovt brott.

Kommitténs bedömning är att straffskalorna för våldtäkt mot barn bör vara fängelse i lägst två och högst sex år för normalgraden och fängelse i lägst fyra och högst tio år för grovt brott.

Sexuellt övergrepp mot barn

Kommitténs bedömning är att en särskild straffbestämmelse som tar sikte på sexualbrott som inte omfattas av en bestämmelse om våldtäkt mot barn bör införas. Brottet bör kallas sexuellt övergrepp mot barn. Graderingen mellan de två bestämmelserna om sexualbrott mot barn bör ske utifrån främst om gärningen kan bedömas som allvarligt kränkande eller inte.

Kommitténs bedömning är att den som har förmått ett barn att företa eller utsätter barnet för en sexuell handling som är allvarligt kränkande bör anses ha gjort sig skyldig till våldtäkt mot barn. Någon särskild bestämmelse med straffansvar för grovt sexuellt övergrepp mot barn bör därför inte införas.

Kommitténs bedömning är att straffskalan bör motsvara den som föreslås för en ny bestämmelse om sexuellt tvång mot den som har fyllt 15 år. Bestämmelsen om sexuellt övergrepp bör dock föreskriva ett lägsta straff.

Sexuell kränkning av barn

Kommitténs bedömning är att en särskild straffbestämmelse som tar sikte på sexualbrott som inte innefattar en sexuell handling, i den mening detta uttryck har i bestämmelserna om grövre sexualbrott, bör införas. Straffansvaret bör omfatta beteenden genom vilka barn utnyttjas sexuellt på ett sätt att det innebär en kränkning av barnets sexuella integritet. I den nya bestämmelsen bör föreskrivas ansvar för den som främjar att ett barn utför en sexuell posering eller annars utsätter barnet för ett beteende som kan kränka barnets sexuella integritet. Brottet bör kallas sexuell kränkning av barn.

Kommitténs bedömning är att straffskalan bör motsvara vad som för närvarande gäller beträffande sexuellt ofredande.

Sammanfattning av remissvaren: Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker kommitténs förslag om särreglering av barn under 15 år och att tvångsrekvisitet i bestämmelsen om våldtäkt mot barn tas bort. Flera instanser anser dock att de föreslagna bestämmelserna är så oklara och vaga att de kan ge upphov till gränsdragningsproblem samt att det inte är lämpligt att låta ett och samma begrepp, ”våldtäkt”, ha

olika innebörd i olika paragrafer. Några instanser tycker att anknytningen till samlag i den nuvarande bestämmelsen om våldtäkt även bör finnas kvar i en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn.

Göta Hovrätt

Avsnittet 7.1.2

Det är inte en lyckad lagstiftningsmetod att i ett och samma brottsbalkskapitel använda sig av två ord med samma lydelse men med sinsemellan olika innebörd: "våldtäkt" resp. "våldtäkt mot barn". Förmodligen beror kommitténs förslag i denna del på att man inte har funnit någon bättre benämning på det brott som skall täcka in hela det straffbara området, när barn är föremål för övergreppen. Det finns också utrymme för missförstånd i och med att det föreslagna lagrummet täcker in både våldtäkt mot barn i gängse mening samt dessutom något annat som egentligen inte är våldtäkt. Enligt hovrättens mening skulle det vara bättre att behålla det "gamla" våldtäktsbrottet, vilken omfattar både barn, ungdomar och vuxna, men lägga till ett efterföljande lagrum som tar upp de "jämförbara fallen".

De semantiska frågor som här möter har vid tidigare lagstiftningstillfällen inte fått någon framträdande plats i lagstiftningsarbetet. Så utmönstrades exempelvis strafflagens och brottsbalkens begrepp "otukt med barn" utan några egentliga överväganden. I SOU 1982:61 s. 17 heter det bara att terminologin skulle "moderniseras".

Som hovrätten i det föregående har snuddat vid, finns det många praktiskt verksamma domare som under nästan två decennier har haft att tillämpa det "modernare" uttrycket "sexuellt utnyttjande av underårig" men fått känna av att de - hur pedagogiskt domskälen än är skrivna - kommer att mötas av kritik i kvällspress m.m. för att gärningsmannen inte dömdes för "våldtäkt", ett i folkmun mer fördömande uttryck som dessutom kanske ger offret större upprättelse (betänkandet s. 139-141).

Här finns en lika viktig som grannlaga uppgift för lagstiftaren att se till, inte bara att lagtexten får en utformning som inte kan missförstås, utan också att rättsreglerna får en lydelse som förmår förmedla de känslor som ligger bakom straffreglerna. "Övergrepp på barn" är kanske ett sådant uttryck som skulle lämpa sig för de "jämförbara fallen", men det uttrycket är redan upptaget som andrahandsalternativ genom den föreslagna 6 kap. 7 §. Annars är det inte så lätt att finna en lämplig brottsbenämning. Det moderna språket är inte rikt på ord som uttrycker fördömanden i moralfrågor.

I den situationen finns det goda skäl att låta "otukt med barn" komma till heders igen, när det gäller att täcka in de fall där samtliga rekvisit i våldtäktsbrottet inte är uppfyllda men straffvärdet är lika högt, exempelvis vid incest. "Otukt med barn" skulle lätt kunna passas in i den föreslagna lagtexten i övrigt.

Avsnittet 7.1.3

Det kan här observeras att inte endast begreppet "våldtäkt" utan även begreppet "kränkning" har en annan betydelse i denna paragraf än i den första paragrafen. Där torde med kränkning avses att förövaren inte har beaktat offrets sexuella integritet och sexuella självbestämmanderätt. I förevarande paragraf skall däremot en objektiv prövning göras av vad som utgör en kränkning, fristående från hur offret har uppfattat situationen. Det är inte tillfredsställande att samma uttryck har olika innebörd i olika paragrafer. Det stämmer inte med legalitetsprincipens krav på tydlighet.

Kränkningensbegreppet i denna paragraf bygger helt på att offret inte har uppnått åldern för sexuellt självbestämmande. Offret anses därmed sakna en laglig möjlighet att ge samtycke till en sexuell handling. Systematiken i lagstiftningen brister härvidlag på så sätt att det för "våldtäkt" inte är tillräckligt med bristande samtycke. Särskilt tydligt blir den bristande systematiken i de fall där barnet har givit ett faktiskt samtycke, t.ex. genom att själv ta initiativet till en sexuell handling. Vad som anförts under avsnittet 7.1.2 får härmed ytterligare stöd.

Avsnittet 7.3.3

Med anledning av kommitténs uttalanden i detta avsnitt vill hovrätten, med avseende på straffvärdet, fästa uppmärksamheten på rättsfallet NJA 1991 s. 228 som gällde sexuellt umgänge med barn. Rättsfallet avsåg en ungdomsledare/tränare i en brottningsklubb som i samband med bad resp. i en bastulokal hade förgripit sig på (onani) en 8-årig pojke vid 4-5 tillfällen under en sommar. - Med tanke på att brottet var riktat mot ett barn, att kränkningen var betydande och att risken för framtida men knappast var försumbar, framstår det utdömda straffet om en månads fängelse som alldeles för lågt. Det bör därför klargöras, inom ramen för lagstiftningsarbetet, att de av statsmakterna gjorda uttalandena på flera punkter bör leda till förändringar inom ramen för den befintliga straffskalan.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Kapitel 7 Sexualbrott mot barn

Hovrätten har inledningsvis redogjort för sin uppfattning om att de föreslagna bestämmelserna om våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn inte är uttryckta så att de ger utrymme för att värdera alla de olika sexuella beteenden där barn under 15 år är inblandade. Vidare är den kritik som hovrätten riktat mot bestämmelsen om våldtäkt mot vuxna och avgränsningen av den straffbara sexuella handlingen relevant även när det gäller våldtäkt mot barn. Hovrätten har också i det föregående efterlyst en uppstramning av de begrepp som används för att ange hur den sexuella handlingen skall ha företagits (om gärningsmannen skall ha

förmått barnet till handlingen eller om han skall ha genomfört en sexuell handling osv.).

Hovrätten vill här särskilt peka på otydligheten i 7 § där det sägs att gärningsmannen skall ha förmått ett barn att företa en sexuell handling eller utsätter barnet för en sexuell handling. Avsikten har emellertid varit att straffbarhet - liksom i dag - skall gälla för alla sexualhandlingar med underåriga, dvs. även sådana där initiativet tagits av den underårige och genomförts med dennes samtycke. När detta är syftet med uttryckssättet synes ordet utsätter vara mindre lämpligt. Det ordet ger uttryck för krav på ett visst mått av aktivitet - oklart vilken - från gärningsmannens sida. Uttryckssättet skall jämföras med ordet genomför som används i bl.a. 6 §.

Hovrätten ifrågasätter de föreslagna brottsrubriceringarna när det gäller sexualbrott mot barn. Det synes inte helt lyckat från språklig utgångspunkt att ordet våldtäkt används i förslagets 7 § samtidigt som det inte krävs att våld skall ha utövats för att bestämmelsen skall bli tillämplig. Dock skulle kunna hävdas att benämningen stämmer väl överens med hur dylika övergrepp allmänt sett uppfattas. Hovrätten ifrågasätter dock om inte beteckningen sexuellt övergrepp mot barn skulle passa bättre för dessa gärningar än för de situationer där den rubriceringen föreslås, nämligen situationer som enligt nuvarande regler bedöms som sexuellt utnyttjande av underårig.

Rubriceringen sexuellt övergrepp mot barn framstår enligt hovrättens uppfattning inte som i alla delar lämplig när det gäller gärningar som enligt nuvarande regler bedöms som sexuellt utnyttjande av barn under 15 år. När bestämmelsen om straff för sexuellt umgänge med barn under 15 år fördes över från 6 kap. 5 § till 6 kap. 4 § var motivet bl.a. att gärningar som består i att någon har sexuellt umgänge med ett barn under 15 år typiskt sett framstår som ett utslag av utnyttjande. Kommittén utgår på motsvarande sätt från att en gärning som består av att någon genomför en sexuell handling med ett barn under 15 år alltid är ett övergrepp. Bestämmelsen måste emellertid kunna tillämpas också i situationer där beteendet - även om det är straffbart med hänsyn till barnets ålder - inte kan karaktäriseras som ett övergrepp.

När det gäller en situation där två ungdomar som har en relation har samlag med varandra eller på annat sätt har ett sexuellt umgänge framstår varken rubriceringen sexuellt övergrepp mot barn eller våldtäkt mot barn som särskilt adekvat. Kommittén kommenterar denna situation på så sätt att det sannolikt inte skulle kunna komma i fråga att bedöma beteendet som våldtäkt eftersom det inte har inneburit en allvarlig kränkning. Då återstår, med kommitténs förslag, att bedöma den sexuella relation som ungdomarna haft som sexuellt övergrepp mot barn. Visserligen finns en möjlighet för åklagaren att underlåta att väcka åtal (se vidare nedan), men faktum kvarstår att gärningen skulle, om åtal väcks, rubriceras som sexuellt övergrepp mot barn och ha ett minimistraff på sex månaders fängelse. En sådan bedömning är enligt hovrättens uppfattning inte rimlig även om utgångspunkten är att det inte är tillåtet att ha sexuellt

umgänge med den som är under 15 år. Enligt nuvarande bestämmelser är rubriceringen mera adekvat.

När det gäller den föreslagna straffskalan för brottet sexuellt övergrepp mot barn anser hovrätten att det inte bör stadgas ett lägsta straff på fängelse sex månader. Hovrätten anser i likhet med vad som anförts beträffande den nuvarande bestämmelsen i 6 kap. 1 § andra stycket om mindre allvarlig våldtäkt mot vuxna att det, med hänsyn till den mängd olika handlingar som kan komma att falla inom ramen för bestämmelsens tillämpningsområde, bör ges möjlighet för domstolarna att kunna bedöma straffvärdet utan begränsning till visst lägsta straff. Kommittén har föreslagit (avsnitt 9.3) att den nuvarande begränsning som finns i åklagarens rätt och plikt att åtala skall finnas kvar när det gäller bl.a. sexuella övergrepp mot barn. Hovrätten har i och för sig inte något att erinra mot det förslaget. Hovrätten vill emellertid peka på konsekvenserna av att en åklagare väljer att åtala i en situation där ett sådant beslut kan synas tveksamt. Som bestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn är utformad har domstolen ingen möjlighet att göra de överväganden som åklagaren kan göra då han eller hon överväger om åtal skall väckas eller inte. Det rör sig av en typ av överväganden som i andra sammanhang hänförs till gränserna för kriminaliseringen. Hovrätten anser att det även i straffbestämmelsen bör införas en möjlighet att ogilla åtalet eller att bedöma gärningen som mindre allvarlig om det är påkallat med hänsyn till de inblandades relation eller ålder. Detta gäller särskilt om kommitténs förslag om skärpt straffskala för brottet genomförs.

Stockholms tingsrätt

Barnens särställning

Tingsrätten tillstyrker kommitténs förslag om att barn under 15 år bör särregleras samt att ingen ytterligare reglering bör göras för små barn.

I kommitténs förslag ligger att en våldtäkt mot en person under 15 år kan ske utan att våld eller hot förekommer. Tingsrätten tillstyrker det förslaget. De allmänna synpunkter som anförts ovan mot begreppet "sexuell handling som är allvarligt kränkande" gäller dock även det föreslagna lagrummet om våldtäkt mot barn.

Vid bedömningen av en sådan gärning och särskilt rekvisitet "allvarligt kränkande handling", menar kommittén att en strikt objektiv bedömning av gärningen skall ske, utan hänsyn till hur offret upplevt händelsen (s. 268). Tingsrätten anser dock att en t. ex. nästan 15 - årig persons upplevelser från ett sexuellt övergrepp rimligen måste tillmätas betydelse vid bedömningen av gärningen. Ålder och mognad bör spela en roll för vilken betydelse offrets uppfattning skall ha. Uppfattningen bör dock inte vara avgörande för hur den sexuella kränkningen skall bedömas.

När det gäller brottsbenämningen menar tingsrätten att begreppet våldtäkt är så nära förknippat med någon typ av våld eller hot att våldtäkt mot barn, i avsaknad av sådana rekvisit, bör ha en annan brottsbenämning.

Malmö tingsrätt

6 kap 6 och 7 §§

Tingsrätten anser att det inte finns någon täckning för att använda brottsrubriceringen "våldtäkt mot barn" när det enligt paragrafen inte ställs något krav på att våld eller hot använts. Den föreslagna ordningen skulle medföra att våldtäkt inte betyder samma sak i 6 kap 1 § som i 6 kap 6 §. Utredningen har i betänkandet (s.266) en övertygande argumentering för att rubriceringen våldtäkt mot barn både språkligt och sakligt passar dåligt ihop med den föreslagna brottsbeskrivningen. Tingsrätten förordar i stället att alla våldtäktsfall bör regleras i 6 kap 1 §. En ny bestämmelse om sexuellt övergrepp mot barn bör införas. Särskilt allvarliga fall av sexuellt övergrepp mot barn, i princip de som nu omfattas av den föreslagna regeln i 6 kap 6 §, bör betecknas som grova brott. Övriga fall bör hänföras till normalgraden av sexuellt övergrepp mot barn. Tingsrätten hänvisar även till vad som i det föregående har sagts om begreppet sexuell handling.

6 kap 8 §

Tingsrätten hänvisar i fråga om andra meningen i paragrafen till vad som anförts i det föregående i anslutning till 6 kap 4 §.

Göteborgs tingsrätt

När det gäller utformningen av 6 § andra stycket ifrågasätter tingsrätten något den språkliga utformningen. Eftersom paragrafen rör våldtäkt mot barn är det ju i samtliga fall fråga om låg ålder. Det torde räcka att barnets ålder skall beaktas särskilt.

Justitiekanslern

Förslaget till nya bestämmelser rörande våldtäkt (föreslagna 6 kap. 1 och 6 §§ brottsbalken)

För att en sexuell handling skall bedömas som våldtäkt skall den innefatta en allvarlig kränkning. Fråga om en allvarlig kränkning skett skall avgöras med utgångspunkt i tvångets art eller omständigheterna i övrigt. Det skall alltså ske en objektiv bedömning av kränkningen. Det är möjligt att det i vissa fall och särskilt när det är fråga om övergrepp på barn efter en objektiv måttstock går att avgöra vad som typiskt sett får

anses som en kränkning. I andra fall synes det emellertid främst vara offrets subjektiva upplevelse som till sist måste fälla utslaget. Att så också är fallet bestyrks av vad som anges i specialmotiveringen (s. 539) när det där uttalas att offrets upplevelse är av underordnad betydelse. Justitiekanslern anser att den föreslagna bestämmelsen är alltför oklar och vag i sin utformning för att med hänsyn till legalitetsprincipen kunna tillstyrkas. Ytterligare överväganden i denna fråga bör därför ske under det fortsatta beredningsarbetet.

Domstolsverket

Förslag till ny bestämmelse om våldtäkt mot barn

Domstolsverket instämmer i vad experten Gunvor Martinsson anfört under punkten 4 i sitt särskilda yttrande.

För det fall kommitténs förslag ändå anses vara det mest lämpliga, vill Domstolsverket vad gäller den föreslagna lydelsen av bestämmelsen påpeka följande.

Som anförts ovan, under förslaget till ny bestämmelse om våldtäkt, är den sexuella handlingen i sig en sak, och omständigheterna kring handlingen, exempelvis förekomsten av tvång, en annan. Att det har förekommit tvång kan inte anses göra den sexuella handlingen i sig mer kränkande. Däremot kan detta förhållande anses göra gärningen mer kränkande. Visserligen finns i denna bestämmelse inte någon direkt koppling mellan tvångets art och hur allvarligt kränkande den sexuella handlingen i sig skall anses vara. Flera av de förhållanden som föreslås ingå i bedömningen av om den sexuella handlingen är allvarligt kränkande, genom att beaktas som "omständigheterna i övrigt", är dock sådana att det vore mer logiskt att ge bestämmelsen följande lydelse: "... en sexuell handling *om gärningen* är allvarligt kränkande med hänsyn till den sexuella handlingens art eller till omständigheterna i övrigt."

Kommittén har föreslagit att samtliga sexuella handlingar som vissa närstående genomför med ett barn alltid skall vara att bedöma som allvarligt kränkande, och därmed föranleda ansvar för våldtäkt mot barn. Att förslaget innebär att tvångsrekvisitet tas bort, att när det gäller närstående det inte behöver föreligga några andra försvårande omständigheter för att en sexuell handling skall anses som allvarligt kränkande, samt att uttrycket sexuell handling innefattar fler beteenden än sexuellt umgänge, leder sammantaget till att gärningar som idag är att bedöma som sexuellt ofredande kommer att bedömas som våldtäkt mot barn. Kommittén har dessutom anfört att det förhållandet att det är en närstående som genomför den sexuella handlingen ofta bör kvalificera brottet som grovt. Domstolsverket vill med detta peka på att kommitténs förslag i detta avseende innebär en mycket långtgående förskjutning i den straffrättsliga bedömningen av vissa beteenden.

Riksåklagaren

Sexualbrott mot barn

Delar av det jag fört fram ovan gäller också förslagen avseende våldtäkt mot barn.

Därutöver vill jag peka på att enligt § 7 i förslaget skall den som i annat fall än som sägs i 6 § förmår ett barn under femton år att företa en sexuell handling eller *utsätter barnet* för en sådan handling dömas för sexuell övergrepp mot barn. Bestämmelsen avses ge ett ovillkorligt straffrättsligt skydd mot sexuella handlingar riktade mot dem som är under femton år. Detta gäller också för det fall att den underårige själv tagit initiativ och samtyckt till handlingen. Det framgår inte klart av den föreslagna lagtextens ord utsätter. I enlighet med förslaget till § 6 torde texten kunna utformas så att för sexuell övergrepp mot barn döms den som i annat fall än som sägs i 6 § genomför en sexuell handling med ett barn under femton år eller förmår ett sådant barn att företa en sexuell handling...

Åklagarmyndigheten i Stockholm

Sexualbrott mot barn

När det gäller den sexuella handlingen för straffansvar för våldtäkt mot barn föreslår kommittén här samma utvidgning av handlingen som anförts under våldtäkt beträffande sexualbrott mot vuxna. Förslaget innebär att kränkningen skall komma fram tydligare. Med hänvisning till vad jag ovan anfört angående denna utvidgning avstyrker jag detta förslag och anser att kravet på den straffbara sexuella handlingen skall vara samma som för våldtäkt mot vuxna. Det skall alltså krävas samlag eller sexuell umgänge jämförligt med samlag eller gärningar som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag. Dock skall uttrycket sexuell umgänge ersättas med uttrycket sexuell handling enligt vad jag anfört ovan under allmänt.

Kommittén föreslår vidare att för straffansvar för våldtäkt mot barn och sexuell övergrepp mot barn skall det inte krävas något tvång. Gärningsmannen behöver alltså inte använda våld eller hot eller genomföra handlingen med något annat särskilt medel. Förhållanden i forskning och i praxis visar att gärningsmän sällan behöver ta till våld eller hot för att genomföra sexuella handlingar med barn. Bland annat detta samt omständigheten att barns skydd skall vara total gör att det inte skall krävas något tvång för våldtäkt mot barn. Jag tillstyrker och delar kommitténs förslag.

I enlighet med vad jag anfört angående sexualbrott mot vuxna under sexuell tvång anser jag att det för brottet sexuell övergrepp mot barn skall införas en bestämmelse om grovt brott. Eftersom jag motsätter mig den föreslagna utvidgningen av den sexuella handlingen för våldtäkt mot

barn anser jag att det skall vara möjligt att bedöma ett sexuellt övergrepp mot barn som grovt brott och att det skall finnas en strängare straffskala.

Enligt förslaget föreslås en bestämmelse om särskild åtalsprövning i vissa fall vid sexuella brott mot barn. Vid tillämpning av denna bestämmelse skall det beaktas om det inte råder någon betydande skillnad i ålder och utveckling mellan parterna får åtal väckas endast om det krävs från allmän synpunkt. Bestämmelsen är begränsad till sexuella handlingar mellan tonåringar och som nämnts i utredningen förekommer det att förälskade tonåringar har samlag även om ena parten inte fyllt 15 år. Våldtäkt mot barn är inte med i förslaget om åtalsbegränsning. Eftersom kommittén föreslår en utvidgning av sexuella handlingen med beaktande av kränkningen anförs i utredningen att en sådan handling automatiskt medför att kränkningen inte anses allvarlig och inte heller skall vara straffbar (se s 271). Eftersom jag motsätter mig denna utvidgning av sexuella handlingen och anser att kravet på anknytning till samlag skall behållas samtidigt som kravet på tvång eller våld borttas för övergrepp mot barn anser jag att det måste finnas en åtalsbegränsningsregel även för våldtäkt mot barn med tanke på nämnda tonårsrelationer.

Åklagarkammaren i Linköping

Brottet sexuellt övergrepp mot barn kommer enligt förslaget att omfatta gärningar som tidigare endast kunde rubriceras som sexuellt ofredande eftersom något sexuellt umgänge inte förelåg.

Åklagarmyndigheten i Malmö

1.2 Sexualbrott mot barn

Indelningen *våldtäkt mot barn, sexuellt övergrepp mot barn, och sexuell kränkning av barn* tycker jag är välfunnen. Särskilt kan man notera beträffande våldtäkt mot barn att det inte krävs vare sig våld eller hot. Det är utmärkt eftersom lagstiftningen därigenom anpassas till den kunskap och erfarenhet som finns beträffande mål som handlar om övergrepp mot barn. Det är snarare regel än undantag att gärningsmannen genomför sina övergrepp utan att vare sig använda våld eller hot, Han utnyttjar "endast" sin auktoritet som vuxen. Kränkningen bör - som föreslagits - vara avgörande vid bedömningen av gärningen. Om kränkningen inte är så allvarlig att den omfattas av brottet våldtäkt mot barn skall gärningsmannen dömas för sexuellt övergrepp mot barn. Detta är en ny bestämmelse som är subsidiär till våldtäkt mot barn och som på ett bra sätt klart markerar att straffskyddet för barn är ovillkorligt. Det föreslås också en bestämmelse om sexuell kränkning av barn. Den är avsedd att tillämpas mot dem som på något sätt främjar att ett barn utsätts för något som kränker dess sexuella integritet, främst personer som är delaktiga i att barnet utnyttjas t.ex. för framställning av pornografisk bild.

Mot bakgrund av den alltmer ökande spridningen av barnpornografi på nätet är det i högsta grad motiverat med en lagstiftning som ger bättre möjligheter att rättsligt komma åt dem som ligger bakom sådan verksamhet.

Åklagarmyndigheten i Göteborg

Sexualbrott mot barn

Det är angeläget att införa ett särskilt straffstadgande beträffande våldtäkt mot barn för gärningar där varken våld eller uttalat hot finns med, eftersom det är jämförbart med ett påtvingat samlag. Enligt min uppfattning behöver inte gärningsmannen ta till våld eller hot mot barn för att kunna begå ett sexualbrott eftersom barn oftast befinner sig i ett hjälplöst tillstånd. Jag delar därför kommitténs uppfattning i denna del.

Vidare bör utformningen av författningsförslaget för våldtäkt mot barn förtydligas i enlighet med det särskilda yttrande som avgivits av Gunvor Martinsson.

Förslaget att benämna gärningar som sexuella övergrepp mot barn anser jag vara semantiskt mer adekvat än benämningen sexuellt utnyttjande och speglar mer samhällets syn på denna typ av brottslighet.

Åklagarmyndigheten i Västerås

6 § Våldtäkt mot barn

Jag ansluter mig till det särskilda yttrande som avgetts av experten Gunvor Martinsson.

Med hänsyn till vad som anförts ovan under 1 § våldtäkt, första meningen bl.a. att kommittén helt frångått anknytningen till samlag bör 6 § få den utformning som förslås på s. 581 i utredningen.

Åklagarmyndigheten i Umeå

6 kapitlet 6 § brottsbalken, våldtäkt mot barn

Med motsvarande argumentation som har skett i våldtäktsparagrafen måste även den allvarligt sexuellt kränkande handlingen mot barn kopplas till samlag eller därmed jämförlig handling. Gränsdragningsproblematiken är än mer uppenbar i barnparagraferna än i motsvarande för vuxna. Se t.ex. kommitténs egen bedömning av ett likartat fall på sid. 269 och sid. 278 i betänkandet. I exemplet berör gärningsmannen en flicka i underlivet med munnen. Kommittén har ansett att gärningen faller in under paragrafen våldtäkt mot barn i det ena

fallet och paragrafen för sexuellt övergrepp mot barn i det andra fallet. Det kan befaras att domstolarna kan komma till olika domslut på liknande material.

6 kap 7 § brottsbalken, sexuellt övergrepp mot barn

I konsekvens med den uppfattning jag gett uttryck för i föregående paragraf måste paragrafen sexuellt övergrepp mot barn kompletteras med ett stycke som reglerar grövre brott

Rikspolisstyrelsen

7.1 En ny bestämmelse om våldtäkt mot barn bör införas

RPS tillstyrker som nämnts kommitténs förslag att en särskild bestämmelse för våldtäkt mot barn införs där kravet på tvång utmönstrats.

Den föreslagna lydelsen av bestämmelsen om våldtäkt mot barn synes kunna bli tillämplig i sådana situationer som kommittén benämner som ungdomsförseelser. Den särskilda åtalsbegränsningsregel som föreslås i 6 kap. 13 § brottsbalken omfattar bl.a. sexuell kränkning mot barn och sexuellt övergrepp mot barn. Mot bakgrund av att åtalsbegränsningsregeln inte omfattar våldtäkt mot barn anser RPS att det krävs förtydliganden om hur bestämmelsen om våldtäkt mot barn skall tillämpas vid s.k. ungdomsförseelser.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Gränsdragningsproblem vad gäller brottet våldtäkt mot barn

Brottets art

När det gäller våldtäkt mot barn föreslår kommittén att övergrepp inte längre skall behöva vara förenade med någon form av tvång. En sådan utveckling välkomnas. Kommittén anför dock att övergreppen ”bör normalt ha innefattat en kroppslig beröring” (s 269). Det exempel som anförs ger en indikation på vad som skulle kunna innefattas i paragrafens tillämpningsområde. Det finns dock en uppenbar risk att gränsdragningen ”neråt” blir vag och svävande och att paragrafen kan komma att få ett alltför vitt tillämpningsområde.

Barnets ålder

När det gäller våldtäkt och andra övergrepp mot barn inträder barnets sexuella självbestämmanderätt vid 15 års ålder. Det finns således en objektiv norm given för när man skall betraktas som barn. Kommittén föreslår dock att barnets ålder kan spela roll i vissa angivna avseenden.

a) En gärning skall alltid anses vara allvarligt kränkande och således rubriceras som våldtäkt mot barn om någon genomför ett samlag eller samlagsliknande handlingar med ett ”barn som inte ens har nått sin pubertet eller är könsmogot” (s 268). Bedömningen av om en sexuell handling är allvarligt kränkande när det gäller ”äldre barn” skall göras utifrån en allsidig prövning av omständigheterna i det enskilda fallet (s 270).

En uppenbar risk finns här för att det kommer att ske en sådan ”offerfokusering” som man velat undvika i den nya lagstiftningen, där barnets mognad och fysiska utveckling kommer att stå i fokus under utredning och domstolsförhandling. En sådan utveckling kan inte anses önskvärd. Som ”barn” i paragrafens mening bör anses alla barn som inte har uppnått åldern för den sexuella självbestämmanderätten.

b) Barnets ålder kan vara av betydelse för brottsrubriceringen: Brott mot små barn skall regelmässigt leda till en kvalificering av brottet som grovt (s 270).

Distinktionen är väl motiverad, men gränsdragningsproblem kan uppstå – det råder oklarhet om gränsen för att det skall vara frågan om en ”låg ålder” går vid åldern när barnet inte har nått puberteten eller blivit könsmogen, eller om en lägre ålder avses (och i så fall vilken).

Begreppsförvirring

Sexuell kränkning och sexuell kränkning mot barn

Det finns enligt BRÅ risk för förvirring genom att i särskilda paragrafer reglera ansvar för sexuell kränkning, eftersom fokus för hela kapitlet skall ligga på den sexuella kränkningen istället för på den sexuella handlingen. Gränsdragningen inom och mellan paragrafer skall också göras mer eller mindre enbart utifrån den sexuella kränkningens art. Termen används som en slags samlingsbeteckning på de förhållanden som kan grunda straffansvar enligt de olika paragraferna i 6 kap BrB. Mot bakgrund av ovanstående är det olämpligt att sexuell kränkning utgör en särskild brottsrubricering.

Ytterligare en synpunkt är att skrivningen ”...utsätter en person för ett beteende som *kan kränka* personens sexuella integritet” blir vag och eventuellt bör omformuleras.

Sexuellt övergrepp mot barn

Också när det gäller sexuellt övergrepp mot barn skapar termen oklarheter. Dels används den (även av kommittén) som samlingsbegrepp för olika typer av sexuella övergrepp, utan att de är hänförliga just till paragrafen som reglerar sexuellt övergrepp mot barn. Dels hänvisar 1 – 3 §§ i den föreslagna lydelsen till att ”sexuella övergrepp mot barn” regleras i 6 – 8 §§. Även här används således termen i en övergripande

mening, vilket är förvirrande eftersom ju brottet sexuella övergrepp mot barn regleras endast i 7 §. 1 – 3 §§ bör istället hänvisa till "sexualbrott mot barn" som en övergripande term.

Om straffskärpning

Kommittén påpekar att i de fall då förövaren är barnets förälder eller en annan närstående person måste kränkningen som barnet utsätts för alltid betraktas som allvarlig. BRÅ:s uppfattning är att en möjlighet att betona detta är att, liksom barnmisshandelskommittén gjorde (SOU 2001:72), föreslå en ny grund för straffskärpning i brottsbalkens 29 kap. (29:2 p 8): "om brottet inneburit att ett barn kränkts av en närstående eller tidigare närstående person."

Institutet för psykosocial medicin (IPM)

Begreppet våldtäkt mot barn

Ovanstående resonemang är relevant också vid en analys av kommitténs definition av "våldtäkt mot barn". Detta begrepp synes väl vagt definierat och borde enligt vår mening snarare knytas till övergrepp av samlagskaraktär (inkluderande även s k oralsex och analsex). Vi delar således Gunvor Martinssons uppfattning (i hennes särskilda yttrande) i denna fråga.

Med nuvarande definition skulle t ex följande övergrepp enligt de angivna kriterierna definieras som "våldtäkt mot barn": En vuxen man förgriper sig sexuellt mot 14-årig styvdotter genom att smeka hennes bröst.

Vi är också något förvånade inför den av kommittén framförda tanken att beteendet "... slickar en flicka i underlivet ..." inte självklart skulle definieras som våldtäkt (sid 278, andra stycket). Vi har i alla fall svårt att hypotetiskt mana fram realistiska omständigheter som skulle kunna motivera en annan kategorisering.

Däremot delar vi kommitténs uppfattning att straffbestämmelsen om våldtäkt inte bör innehålla något krav på tvång (sid 264).

Rent generellt kan man vidare fråga sig om det är rimligt att använda begrepp som våldtäkt på ett sätt, som avviker så mycket från tidigare användning i rättsliga sammanhang och i såväl vetenskapligt som vardagligt språk.

Folkhälsoinstitutet

Förslag till lag om ändring i brottsbalken: 6 kap. 7 § Sexuellt övergrepp mot barn.

Brottsrubriceringen "sexuellt övergrepp mot barn" är mycket allmän och oprecis, då ju alla sexuella handlingar riktade mot barn är sexuella övergrepp och begreppet således är alltför vitt och övergripande. Straffsatsen för nämnda brott är dessutom förhållandevis låg, vilket kan medföra att effekterna av det högre straffvärde kommittén vill tillmätta sexualbrott mot barn motverkas.

Istället föreslår vi rubriceringen "Sexuellt utnyttjande av barn", med samma föreslagna rekvisit som i föreliggande text 7 §. Den vore mer adekvat och i överensstämmelse med brottsrubriceringen som gäller sexualbrott mot vuxna i 3 §. Även straffsatsen kunde vara mer i paritet med 3 § och därmed skärpas.

Barnombudsmannen

7.1 En ny bestämmelse om våldtäkt mot barn bör införas

BO är positiv till att det införs en särskild straffbestämmelse om våldtäkt mot barn under 15 år. Bestämmelsen bör inte innehålla något krav på tvång då det framkommit i praxis och forskning att sexuella övergrepp mot barn sällan genomförs med våld eller hot. Utan gärningsmannen använder sig av sin auktoritet, mutor eller kvalificerade övertalningar. De små barnen förstår inte alltid vad som händer. Brottsrubriceringen våldtäkt mot barn är även en markering av samhällets syn på sådana brott.

7.2 En ny bestämmelse om sexuellt övergrepp mot barn bör införas

BO instämmer i kommitténs bedömning att det bör införas en ny bestämmelse om sexuellt övergrepp mot barn. Den bör bli tillämplig på sexualbrott mot barn under 15 år som inte omfattas av bestämmelsen om våldtäkt mot barn.

7.3 En ny bestämmelse om sexuell kränkning av barn bör införas

BO tillstyrker förslaget att införa en särskild straffbestämmelse om sexuell kränkning av barn.

Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet

Sexualbrott mot barn.

En viktig följd av ökade insikter när det gäller sexuella övergrepp är att man inte kan jämställa barn och vuxna när man prövar ett misstänkt sexualbrott. Begrepp som våld, tvång, samtycke och företeelser som sexuella inviter och initiativ, som ofta har en stor betydelse vid prövningen av misstänkta övergrepp med vuxna offer, är lika ofta helt

irrelevanta för prövningen av ett sexuellt övergrepp gentemot ett barn. Kommittén har tagit konsekvensen av dessa skillnader och - vilket är ett mycket betydelsefullt steg avskiljt sexualbrotten mot barn från "vuxenbrotten". Enligt förslaget kommer kapitlet därmed att innehålla ett antal helt nya brott, genom vilka olika former och därmed olika grovhet beträffande sexuella kränkningar av barn ska beivras.

Även om beslutet att skilja barn från vuxna är det viktigaste och bästa med kommitténs förslag till ny lag på sexualbrottsområdet, är det också i konstruktionen av dessa olika brott mot barn som förslaget har sina uppenbara svagheter och brister. Framför allt är gränsdragningen mellan de olika brotten mycket lös. Om förslaget går igenom kommer det att krävas en lång tid av praxisutveckling för att kunna fastlägga var gränslinjen mellan de olika brotten går.

Problemet med gränsdragningen bottnar dels i uppdelningen på ett flertal brott, dels och framför allt - i att kommittén valt att luckra upp rekvisiten för de olika sexualbrotten mot barn. Vad som framför allt ska åtskilja brotten är den *grad av kränkning* barnet utsatts för och inte själva handlandets karaktär. Detta innebär bl.a. att samma faktiska handlande inte bara ska värderas utan även rubriceras olika beroende på vem som är förövare. Den gärning som betecknas som *våldtäkt mot barn* när den begås av en närstående kan därmed komma att betecknas som *sexuell övergrepp mot barn* eller rentav som *sexuell kränkning av barn* när den begås av en utomstående.

Även om idén bakom denna differentiering är korrekt, att en kränkning är allvarligare ju närmare barnet den vuxne står, kommer dessa gränsdragningar att vålla stora tillämpningssvårigheter. Svårigheterna att finna rätt rubrik består dock inte endast i att korrekt definiera gärningsmannens relation till offret utan fastmer i problemet att definiera själva gärningen. I lagtexten används inte längre konkreta beskrivningar, traditionella rekvisit, för gärningarna utan endast mer normativa begrepp som "sexuell handling som är allvarligt kränkande med hänsyn till sin art" (6 §) resp. "i annat fall än som sägs i 6 §" utsätter eller förmår ett barn till sådan gärning (7 §) eller "annars utsätter barnet för ett beteende som kan kränka barnets sexuella integritet" (8 §). Rent strukturmässigt hade det varit mer naturligt att samla gärningarna i fråga under *ett* brott och låta motiv och praxis utmejsla gränserna mellan olika svårhetsgrader av detta brott. Att kommittén avstår från denna lösning, som tidigare föreslagits av Kvinnovaldskommisionen (SOU 1995:60), sammanhänger med rubriceringsaspekten; rubriceringen "våldtäkt mot barn", som Kvinnovaldskommisionen föreslog för allt sexuellt utnyttjande av barn, anses böra reserveras för de grövsta fallen.

Frågan är dock om inte det lagda förslaget, förutom gränsdragningsproblemen, i stället leder till en uppluckring av våldtäktsbegreppet om fokus flyttas i alltför hög grad från handlande till person. Möjligen kan specialmotiveringens exempel under 6 § bidra till att upprätthålla våldtäktsbrottets särställning även beträffande övergrepp mot barn.

De vaga, normativa rekvisiten leder också till problem när det gäller utformningen av åklagarens gärningsbeskrivning, d.v.s. bevistemat i målet. Eftersom åklagaren inte kan knyta an till rättsfakta som angivits av lagstiftaren, t.ex. samlag eller tvång, måste han/hon i stället göra en konkret beskrivning av det faktiska handlandet och sedan, i vart fall så länge praxis är oklar, åtala alternativt för flera brott och låta domstolen välja den lämpliga rubriceringen. Risken är uppenbar att tillämpningen därmed under lång tid kommer uttrycka rättsosäkerhet, eftersom man kan anta att olika domare kommer att bedöma kränkningens allvar olika och därmed också komma till skilda resultat beträffande rubrik, straffvärde och påföljd. Ur ett principiellt perspektiv kan man rentav hävda att den vaghet, som präglar straffbudens utformning, strider mot legalitetsprincipen (- se reservationer av Rolf Åbjörnsson och Jeppe Johnsson s. 569 f och av Gunvor Martinsson s. 581), då det inte av lag går att utläsa vad som är straffbart utan kräver domstols tolkning av vad som vid varje tidpunkt är att anse såsom "sexuell" eller "kränkande" handling.

Den föreslagna fokuseringen på gärningarnas kränkande karaktär, snarare än objektiva art, som onekligen är befogad i ett brottsofferperspektiv, löser inte de bevisproblem, som otvivelaktigt föreligger när det gäller sexuella övergrepp mot barn och som i många fall omöjliggör lagföring (eftersom åklagaren, på grund av barnets i detta avseende ofta otillräckliga utsaga, inte kan bevisa hur ett sådant övergrepp gått till). Dessa allvarliga problem måste tacklas genom förbättrade utredningar och genom att processen på andra sätt bättre anpassas till barnets förutsättningar.

Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet

Sexualbrott mot barn

Som tidigare sagts välkomnar vi förslagen om nya, särskilda bestämmelser om sexualbrott mot barn. Utredningens markering att brottet *våldtäkt mot barn* inte förutsätter att gärningsmannen har använt våld eller hot är central och ligger helt i linje med vad den moderna forskningen säger om dynamiken i själva övergreppsprocessen. I sin doktorsavhandling om män dömda för sexuella övergrepp mot barn visar t.ex. den norska kriminologen Marianne Brantsaeter hur övergreppen ofta startar och utvecklar sig. Händelseförloppet är sällan våldsamt utan tycks istället följa ett mer allmänt sexuellt mönster för hur en vuxen, sexuell relation börjar och fortsätter, dvs. med inledande kontakt, tillitsskapande och ett gradvis ökande avancemang vad gäller sexuella handlingar. Männens har en tendens att framställa övergreppsrelationen som en serie ömsesidiga handlingar. Detta ses av forskaren, inte bara som ett uttryck för männens strävan att reducera sin skuld och sitt ansvar, utan också som ett sätt att normalisera relationen. Det sexuella övergreppet förvandlas härigenom till en handling inom ramen för en vanlig, normal heterosexuell relation. Övergreppet, när det erkänns som

sådant av männen, betraktas främst som en slags överdrift, att man har gått för långt och missbrukat ett barns tillit och förtroende. Det handlar i människans ögon mer om en *förskjutning i relationen* än om ett normbrott. Denna förskjutning beror enligt männen minst lika mycket på barnets eller hustruns beteende som på deras eget agerande. Hustrun har visat brist på ömhet eller varit sexuellt avvisande, medan barnet har gjort motsatsen, dvs. uppträtt förstående, tröstande och tjänstvilligt (Brantsaeter, 2001, Möter med menn dömt för sexuella övergrep mot barn).

Som nämnts tidigare anser vi att straffstadgandet om våldtäkt mot barn bör kompletteras med en beskrivning av gärningens art. Formuleringen kan lämpligen vara att det är fråga om samlag eller annan sexuell handling, vilken med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt "är jämförlig med påtvingat samlag".

Norrköpings kommun

Norrköpings kommun anser att kommitténs förslag om *särregleringen vid åldersgränsen 15 år vid sexualbrott kan ifrågasättas*. Åldersgränsen 15 år för den sexuella självbestämmanderätten bör dock ligga kvar, som kommittén föreslår. Svensk lagstiftning skyddar idag barn upp till 15 år.

Enligt FN:s barnkonvention artikel 1 "avses med barn varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet". Detta medför att lagstiftaren vid utformningen av all reglering som rör barn och ungdomar måste särskilt beakta deras intressen och särskilda behov. Ungdomar skall erhålla ett särskilt skydd i rättsordningen mot alla sexuella kränkningar. Det är ofrånkomligt att ett utvidgat skydd medför en inskränkning i ungdomars sexuella självbestämmanderätt. Detta speciella skydd för den sexuella integriteten bör således gälla tills de fyllt 18 år. Ungdomar mognar i olika takt. De kan befinna sig i situationer som de inte bemästrar. Bestämmelserna i 6 kapitlet § 6 och § 7 bör ändras så att den äldre ålderskategorin erhåller samma skydd som barn under 15 år.

Straffvärde och straffmätning i mål om sexualbrott

Kommittén föreslår, att straffet för våldtäkt både mot vuxna och barn ska vara fängelse lägst två år och högst sex år samt om brottet är grovt fängelse i lägst fyra och högst tio år. Norrköpings kommun anser att straffet ska vara högre, när det är barn som utsätts för våldtäkt. Detta är viktigt, då det straffrättsliga sanktionssystemet har en central roll för att bekämpa sexuella övergrepp och speciellt att beakta barnens utsatta situation.

BUP-Elefanten, Barn och ungdomspsykiatriska kliniken, Universitetssjukhuset i Linköping

7.1 En ny bestämmelse om våldtäkt mot barn bör införas

BUP-Elefanten är helt enig med Kommittén.

7.1.1 Bestämmelsen bör inte innehålla något krav på tvång

BUP-Elefanten stödjer detta helt.

7.1.2 Brottet bör kallas våldtäkt mot barn

BUP-Elefanten tycker att detta är mycket positivt.

7.1.3 Straffansvaret bör omfatta allvarligt kränkande sexuella handlingar

BUP-Elefanten ser mycket positivt på Kommitténs bedömning.

7.1.4 Våldtäkt mot barn och andra fall av grovt brott

BUP-Elefanten ser mycket positivt på detta.

7.2.2 Något utrymme för ett grovt brott finns inte

BUP-Elefanten ser mycket positivt på Kommitténs bedömning.

Rädda Barnen

7 Sexualbrott mot barn

7.1 En ny bestämmelse om våldtäkt mot barn bör införas

Rädda Barnen tycker att det är mycket bra att sexualbrott mot barn under 15 år särregleras. Dagens lagstiftning ger inte barn under 15 år tillräckligt skydd och tar inte heller tillräcklig hänsyn till de förhållanden som råder när barn blir utsatta för olika former av sexuella övergrepp.

7.1.1 Bestämmelsen bör inte innehålla något krav på tvång

Rädda Barnen delar kommitténs uppfattning att en ny straffbestämmelse som kriminaliserar allvarliga sexuella övergrepp mot barn inte bör innehålla något krav på tvång. Rädda Barnens erfarenhet är, vilket även kommittén erfarit, att gärningsmän sällan behöver använda våld eller hot för att genomföra sexuella handlingar med barn. Även om inte våld eller hot använts är övergreppet skrämmande och smärtsamt, inte minst psykiskt. Rädda Barnen delar utredningens uppfattning att ett sexuellt övergrepp mot barn som utövats utan fysiskt våld eller hot är lika

straffvärt som ett sexuellt övergrepp riktat mot en vuxen och som innehåller tvång.

7.1.2 Brottet bör kallas våldtäkt mot barn

Rädda Barnen tillstyrker att bestämmelsen med straffansvar för de allvarligaste sexuella övergreppen mot barn kallas våldtäkt mot barn. Rubriceringen våldtäkt för tankarna till de allvarligaste sexuella övergreppen. Varje sexuellt övergrepp mot barn är dessutom förenat med ett psykiskt våld och innebär en ytterst allvarlig kränkning av barnets integritet. Rubriceringen våldtäkt mot barn är därför en adekvat rubricering.

7.1.3 Straffansvaret bör omfatta allvarligt kränkande sexuella handlingar

Rädda Barnen delar utredningens uppfattning att vid bedömningen av om den sexuella handlingen är allvarligt kränkande skall hänsyn tas till den sexuella handlingens art eller omständigheterna i övrigt. Rädda Barnen anser också, i likhet med kommittén, att det bör kunna ställas lägre krav, än vid våldtäkt mot den över 15 år, på vad som kan utgöra en allvarligt kränkande sexuell handling om övergreppet har riktats mot ett barn under 15 år. Det faktum att en gärningsman är närstående till barnet bör, precis som kommittén noterat, alltid göra att den sexuella handlingen är allvarligt kränkande.

7.1.4 Våldtäkt mot små barn och andra fall av grovt brott

Rädda Barnen anser att våldtäkt mot barn i större utsträckning bör bedömas som grova brott än vad som gäller beträffande våldtäkt mot vuxna. Rädda Barnen delar utredningens uppfattning att vid bedömningen av om en våldtäkt mot barn är ett grovt brott bör särskilt beaktas barnets låga ålder, om våld eller hot har använt, om barnets särskilt utsatta situation har utnyttjats, om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet eller om brottet har begåtts av flera gärningsmän. Det är emellertid viktigt att poängtera att även andra omständigheter kan göra att brottet bör rubriceras som grovt och att det måste göras en helhetsbedömning.

7.1.5 Straffskalor

Rädda Barnen delar utredningens uppfattning att straffskalorna för våldtäkt mot barn bör vara fängelse lägst två och högst sex år samt fängelse i lägst fyra och högst tio år för grovt brott.

7.2 En ny bestämmelse om sexuellt övergrepp mot barn bör införas

Rädda Barnen tillstyrker att det införs en särskild straffbestämmelse som tar sikte på sexualbrott som inte omfattas av en bestämmelse om våldtäkt mot barn. Utgångspunkten för vilken straffbestämmelse som ska vara aktuell bör vara graden av kränkning.

7.2.1 Bestämmelsen bör vara subsidiär till den om våldtäkt mot barn

Det tillstyrks att graderingen mellan de olika bestämmelserna och nyanseringen av sexuella övergrepp mot barn bör ske främst utifrån allvaret i det sexuella övergreppet. Är den sexuella handlingen allvarligt kränkande ska brottet alltid rubriceras som våldtäkt. Kommittén har som exempel på vad som bör rubriceras som sexuellt övergrepp mot barn särskilt tagit upp att någon kort slickar en flicka i underlivet. Enligt Rädda Barnens uppfattning kan det ifrågasättas om inte en sådan gärning är allvarligt kränkande och skall bedömas som våldtäkt.

7.2.2 Något utrymme för ett grovt brott finns inte

Rädda Barnen delar kommitténs bedömning att det inte finns något utrymme för grovt brott.

7.3 En ny bestämmelse om sexuell kränkning av barn bör införas

Rädda Barnen delar kommitténs uppfattning att straffansvar bör omfatta beteenden genom vilka barn utnyttjas sexuellt på ett sätt som innebär en kränkning av barnets sexuella integritet. Även den som främjar att ett barn utför en sexuell posering eller annars utsätter barnet för ett beteende som kan kränka barnets sexuella integritet, bör omfattas av straffansvar.

Sveriges Advokatsamfund

Rubriceringen våldtäkt mot barn

Advokatsamfundet ansluter sig till kommitténs betoning av alla barns särskilda och absoluta behov av skydd. En särreglering för våldtäkt mot barn innebär många fördelar. Kravet ökar på särskild kunskap och lämplighet hos barnutredare inom polisen, särskilt anpassad förhörsmetodik för barn i olika åldrar och ökar möjligheten att vidta förebyggande åtgärder, framför allt genom ökade möjligheter till insyn och uppföljning.

Advokatsamfundet ansluter sig till vad kommittén anför som grunder för särregleringen.

I fråga om våldtäkt mot barn finns det emellertid inte anledning att som vid våldtäkt ha invändningar mot den föreslagna utformningen av rekvisiten för brottet av det skälet att sexuella handlingar riktade mot barn är inte tillåtna. Sexualbrotten mot barn är även till sin natur regelmässigt svårare att täcka in med termen sexuellt umgänge. De sexuella handlingarna mot barn är ofta annorlunda, mer ovanliga, mer varierade och pågår oftare under mycket längre tidsperioder än de sexuella handlingarna i våldtäktsbrott som begås mot vuxna.

Det som kan, enligt Advokatsamfundets mening, finnas anledning att i den fortsatta beredningen överväga gränsdragningen mellan 6 och 7 §§. Risken är att i rättstillämpningen brottsrubriceringen sexuellt övergrepp mot barn kan komma att väljas i första hand – såsom för närvarande sker i konkurrens mellan våldtäkt och sexuellt utnyttjande av underårig – före våldtäktsparagrafen. Advokatsamfundet föreslår att övervägande sker huruvida gärningen i 7 § istället kan inarbetas i 6 § med en alternativ benämning, t.ex. mindre allvarlig våldtäkt mot barn och med en lägre strafflatitud. På så sätt så markeras det absoluta avståndstagandet emot alla former av sexuella övergrepp mot barn.

Sveriges Domareförbund

Avsnitt 7

Förbundet har som nämnts ingen erinran mot att särskilda bestämmelser införs avseende sexualbrott mot barn.

Även om en särskild åtalsbestämmelse införs när det gäller sexuellt övergrepp mot barn och försök till sådant brott när kontrahenterna är unga och det inte är någon betydande åldersskillnad mellan dem anser förbundet att det, för det fall åtal väcks och fällande dom meddelas, bör öppnas en möjlighet att döma för brott som är att betrakta som ringa och där rubriceringen är en annan än sexuellt övergrepp mot barn. Den föreslagna rubriceringen för nämligen enligt förbundets mening tanken fel när det gäller en ung gärningsman och gärningsmannens pojk- eller flickvän.

Det är olyckligt från såväl juridiska som språkliga utgångspunkter att ordet "våldtäkt" genom brottsbenämningen i förslagets 6 kap. 6 §, våldtäkt mot barn, föreslås omfatta även förfaranden som inte alls inbegriper någon användning av våld eller hot. Det kan visserligen hävdas att en sådan benämning stämmer väl med hur det allmänna rättsmedvetandet uppfattar dylika övergrepp och att det redan i dag förekommer att samma ord givits något olika innebörd, se till exempel 6 kap. 3 och 4 §§ brottsbalken. Förbundet förordar dock att annan rubricering övervägs. Vad förbundet redan anfört om begreppet "sexuell handling" gäller även denna bestämmelse.

Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU)

Kapitel 7 Sexualbrott mot barn

RFSU välkomnar förslagen om nya bestämmelser om sexualbrott mot barn, som tydligt särskiljer brott mot barn från brott mot vuxna. De föreslagna lagarna är väl formulerade, särskilt att bestämmelserna inte längre innehåller krav på tvång och formuleringen "främja" istället för "förmå" (se kommitténs resonemang s. 260). Barn är utan skuld vilket

klart framgår av texten. RFSU instämmer också i ett utvidgat skydd för ungdomar mot att utnyttjas av närstående och andra vuxna med ett särskilt ansvar för dem, t.ex. fosterföräldrar, kontaktpersoner m.fl. Dessa fall bör bedömas som grova.

RFSU ser emellertid svårigheter med gränsdragningen mellan brottet 6 § Våldtäkt mot barn och 7 § Sexuellt övergrepp mot barn. Kopplat till det faktum att brotten har olika straffskalor, vilket inte jämförbara brott mot vuxna (våldtäkt och sexuellt utnyttjande) har, kan detta bli problematiskt och olyckligt.

Riksförbundet BRIS, Barnens Rätt I Samhället

7.0 Sexualbrott mot barn

7.1 En ny bestämmelse om våldtäkt mot barn

BRIS välkomnar den föreslagna bestämmelsen om våldtäkt mot barn som innebär att det för straffansvar inte krävs att gärningsmannen använt våld eller hot mot barnet.

Inledningsvis önskar BRIS understryka vikten av att sexualbrotten mot barn skiljs från sexualbrotten mot vuxna. Det är ur ett barnperspektiv en mycket viktig förändring som föreslagits. Det blir nu möjligt att utifrån olika och särskilda utgångspunkter bedöma sexuella våldshandlingar mot barn. Vidare är det av stor vikt att en våldtäkt mot barn inte avgränsas på det sätt som gäller vid liknande våldshandlingar mot vuxna.

BRIS har under en tid av snart trettio år bevakat barns rättigheter och inom flera olika områden förespråkat bättre skydd för de unga i samhället. Utredningens förslag innebär en förstärkning av barnets behov av starkare skydd mot sexuella övergrepp. Enligt BRIS har barnet rätt till ett så absolut skydd som möjligt vad gäller sexuella övergrepp.

När det gäller all lagstiftning som avser att skydda barn från övergrepp eller kränkningar av något slag, ska utgångspunkten vara att ett barn aldrig ska anses ge uttryck för att frivilligt samtycka till sådana handlingar. En sådan grundläggande inställning måste finnas för att barnets behov av totalt skydd ska tillgodoses och utredningens förslag stärker barnets skydd.

Med hänvisning till den praxisgenomgång som utredningen genomfört framgår hur den nuvarande lagstiftningen utvecklats i praxis. Det är helt klart att domstolarna, mot bakgrund av nuvarande lagstiftning, haft svårigheter avseende de beviskrav som föreligger i samband med sexuella övergrepp mot barn. Den föreslagna regeln om våldtäkt mot barn innebär att inget tvång från gärningsmannens sida krävs för att döma till våldtäkt mot barn. För BRIS innebär den föreslagna förändringen en självklar förbättring vid en jämförelse med dagens regler.

7.1.1 Bestämmelsen bör inte innehålla något krav på tvång

Utifrån det barnperspektiv BRIS arbetar är en gärningsman alltid hotfull mot ett barn i samband med ett övergrepp, oavsett om gärningsmannen använt sig av något fysiskt våld/tvång eller hot av något slag. Enbart omständigheten att bli utsatt för ett övergrepp innebär för barnet ett hot eftersom det har en oskyddad och kan uppleva situationen som mycket skrämmande. Vid sidan av det fysiska övergreppet uppstår för barnet en sådan psykisk påverkan/skada som i sig kan liknas vid våld och hot, oavsett om gärningsmannen hotat barnet eller använt sig av tvång.

Med hänvisning till utredningsmaterialet föreligger enligt BRIS ett bra stöd och underlag som visar att sexuella övergrepp mot barn ofta genomförs utan våld eller hot. Gärningsmannen använder sig oftast av andra metoder för att kunna genomföra övergreppet och mot bakgrund härav anser BRIS att den föreslagna utformningen av 6 kap 6 § är en förbättring.

Den föreslagna förändringen visar enligt BRIS på ett positivt nytänkande vad gäller förstärkningen av barnets rätt till skydd mot sexuella övergrepp. Med hänvisning till vad som stadgas i barnkonventionen (Art 34) anser BRIS att föreslagna förändringar visar att lagstiftaren tar sitt ansvar för det nationella ansvar som Sverige förbundit sig till genom ratificeringen av barnkonventionen.

Varje sexuellt övergrepp mot ett barn är enligt BRIS perspektiv att betrakta som en straffbar handling oavsett om gärningsmannen använt sig av våld eller någon form av hot. Den föreslagna regeln innebär att gärningsmannen inte behöver ha använt vare sig våld eller hot för att handlingen ska vara straffbar enligt bestämmelsen. Detta är en positiv förbättring och ett bevis på ett bra nytänkande inom lagstiftningen till skydd för de unga i samhället.

7.1.2 Begreppet våldtäkt mot barn

BRIS instämmer i att de allvarligaste sexuella övergreppen mot barn ska kallas ”våldtäkt mot barn”. Detta med hänvisning till att våldtäkt historiskt sett avsett de allvarligaste sexualbrotten. Ett sexuellt övergrepp mot barn måste alltid ses som en våldshandling eftersom övergreppet utgör både en fysisk och psykisk kränkning mot barnets integritet.

7.1.3 Straffet bör omfatta allvarligt kränkande sexuella handlingar

Utredningen föreslår att våldtäkt mot barn ska kunna utdömas om någon genomför en sexuell handling med ett barn under 15 år och som är allvarligt kränkande. Begreppet sexuell handling ersätter således nuvarande brott som benämns sexuellt umgänge. Av utredningen framgår att nuvarande praxis innebär att det i princip måste ha förekommit någon form av fysisk beröring av gärningsmannens eller offrets könsorgan för

att sexuellt umgänge ska anses uppfyllt. Likaså krävs viss varaktighet av den sexuella handlingen.

Enligts BRIS uppfattning ska barn vara helt fredade från att bli utsatta för sexuella närmanden av vilket slag det än må vara. Det nya begreppet sexuell handling innebär enligt BRIS bedömning att området för straffbarhet utökas, eftersom det enligt utredningens förslag inte krävs någon direkt fysisk beröring för att den sexuella handlingen ska anses straffbar. Det som blir avgörande är i stället om det är fråga om en handling med sexuell prägel för antingen gärningsmannen eller offret.

Enligt utredningens förslag är det själva kränkningen mot barnet som är avgörande för om handlingen är straffbar eller inte. BRIS delar utredningens uppfattning att det är gärningsmannens handlande som ska vara i centrum för den rättsliga bedömningen om kränkning förelegat. Handlingens art och omständigheterna i övrigt är det som objektivt sett ska ligga till grund för domstolens prövning. Det viktigaste med den föreslagna förändringen är enligt BRIS uppfattning att domstolen har att göra en objektiv bedömning över handlingens art och omständigheterna i övrigt i varje enskilt fall. Innebörden härav är att prövningen inte behöver göras utifrån offrets upplevelser etc.

Ur ett barnperspektiv är den föreslagna ändringen positiv. Det är väl känt, och det ger också utredningen stöd för, att barn har mycket svårt att berätta om sådana traumatiska upplevelser som ett sexuellt övergrepp innebär. Med den föreslagna ändringen blir det lättare för domstolar att, utifrån en objektiv bedömning av handlingens art och övriga omständigheter, ta ställning till om det varit fråga om en allvarligt kränkande handling.

Avslutningsvis konstaterar BRIS att utredningens förslag innebär att det i subjektivt hänseende inte krävs uppsåt från gärningsmannens sida när det gäller offrets ålder. Det blir således tillräckligt för straffbarhet att gärningsmannen hade skälig anledning att anta att barnet inte hade fyllt 15 år. BRIS önskar understryka att det är bra att denna reglering bevaras och förs vidare i den nya lagstiftningen.

7.1.4 Våldtäkt mot små barn och andra fall av grovt brott

Utredningen redovisar sin syn på när en våldtäkt mot barn skall anses som ”grov” våldtäkt mot barn. Utredningen redogör bl.a. för vilka kvalificerade omständigheter som ska kunna ligga till grund för att brottet är att bedöma som grovt.

BRIS är medveten om att en domstol i framtiden har att vidta en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. I denna bedömning ingår naturligtvis barnets ålder. BRIS önskar i den delen understryka de gränsdragningsproblem som kan uppstå ju närmre barnet är 15 år och som utgör en gräns för den sexuella självbestämmanderätten.

Enligt den praxisgenomgång utredningen redovisar framgår att en våldtäkt ska anses som grov om den skett mot ett barn som är under åldern 10-12 år. BRIS önskar dock understryka att, beroende på barnets utvecklingsnivå, en våldtäkt mycket väl kan anses som grov även om barnet närmar sig 15 års ålder. BRIS anser därför att nuvarande praxis, med avseende på åldersgränsen (10-12 år), inte får anses utgöra någon absolut gräns för när grov våldtäkt ska anses föreligga med avseende på ålder. BRIS utgår från att utredningens förslag inte utesluter att grov våldtäkt kan utdömas även när barnet är i åldern mellan 12-15 år.

7.1.5 Straffskalor

Med hänvisning till den grova kränkning våldtäkt mot barn utgör och att de föreslagna lagändringarna i princip innebär att det straffbara området för våldtäkt mot barn utökas, kan de föreslagna förändringarna indirekt innebära en straffskärpning i förhållande till vad som i dag gäller.

Med hänvisning till barnets totala behov av skydd mot sexuella övergrepp anser BRIS att föreslagna straffskalor är för låga. BRIS förordar, mot bakgrund av att det avser ett brott som oftast medför svåra kränkningar mot barn, att våldtäkt mot barn ska innebära fängelsestraff i lägst fyra år och högst åtta år vid normalgraden och lägst sex och högst tio års fängelse vid grov våldtäkt mot barn.

BRIS uppfattning är att våldtäkt mot barn är ett av de grävsta brotten som finns i brottsbalken. Detta mot bakgrund av att barnet oftast inte har någon möjlighet att försvara sig från övergreppet och i övrigt hamnar både i fysiskt och psykiskt underläge, vilket i sin tur innebär en mycket allvarlig kränkning av barnets personliga och sexuella integritet. Inte sällan utövas också brottet av någon person som barnet har ett särskilt beroendeförhållande till. BRIS anser således att våldtäkt mot barn måste ha en högre straffskala än den utredningen föreslagit. Barn ska alltid ha ett högt skyddsvärde i svensk lagstiftning och därför förordar BRIS en högre straffskala än den utredningen föreslår.

7.2 En ny bestämmelse om sexuellt övergrepp mot barn bör införas

BRIS konstaterar att den föreslagna regeln avseende sexuellt övergrepp mot barn (6 kap 7 §) ska ses som en gränsdragningsregel i förhållande till våldtäktsparagrafen. BRIS önskar än en gång understryka vikten av barnets rätt till totalt skydd mot sexuella övergrepp. Mot bakgrund härav ska regeln om sexuellt övergrepp endast kunna tillämpas om brottet våldtäkt mot barn är helt uteslutet.

Det är som alltid svårt att i samband med ny lagstiftning få klara gränsdragningar mellan olika paragrafer. Med hänvisning till de regler som utredningen föreslår blir det upp till rättstillämpningen att visa gränsdragningen mellan våldtäkt mot och sexuellt övergrepp mot barn. Vad det här främst blir fråga om är att bedöma om den sexuella handlingen är allvarligt kränkande eller inte. Är det en allvarligt kränkande handling ska det enligt utredningens förslag dömas till

våldtäkt. Är det fråga om en sexuell handling, som inte är allvarligt kränkande, ska för brottet i stället dömas till sexuellt övergrepp.

BRIS är införstådd med den framtida gränsdragningsproblematiken mellan våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn. Med hänvisning till utredningens understrykning att ”sexuellt övergrepp mot barn bör bli tillämplig endast när bestämmelsen om våldtäkt mot barn är utesluten” (s 278, stycke 2), önskar BRIS uppmärksamma det stora ansvaret för domstolarna i framtiden. Med utgångspunkt i vad som är bäst för barnet blir det domstolarnas uppgift att skapa en gränsdragning mellan reglerna om våldtäkt mot och sexuellt övergrepp mot barn. Utifrån ett barnperspektiv måste brottet våldtäkt mot barn ha företräde i de fall osäkerhet föreligger om den sexuella handlingen varit allvarligt kränkande eller inte.

Avslutningsvis anser BRIS, liksom utredningen, att om två unga personer utfört sexuella handlingar med varandra och det visar sig att den ena är strax under 15 år, ska den sexuella gärningen bedömas som sexuellt övergrepp och inte våldtäkt mot barn. Dock endast under förutsättningen att helhetsbedömningen av samtliga omständigheter visar att det inte varit fråga om en handling som varit allvarligt kränkande för offret. Vid sådana fall skall det kunna dömas för våldtäkt mot barn.

7.2.2. Något utrymme för ett grovt brott finns inte

BRIS anser, med hänvisning till utredningens förslag på systematik i lagförslaget, att det inte ska finnas något utrymme för ett grovt ansvar för sexuellt umgänge med barn. Vid sådana gränsdragningsfall ska det i stället dömas till våldtäkt i enlighet med vad BRIS anfört under föregående avsnitt.

7.2.3 Straffskalan

Med hänvisning till vad som tidigare framförts är ett sexuellt övergrepp mot barn alltid att betrakta som ett mycket allvarligt brott. Mot bakgrund av att sexuellt övergrepp mot barn endast bör bli tillämpligt om våldtäkt mot barn är uteslutet, anser BRIS att den föreslagna straffskalan är rimlig.

7.3 En ny bestämmelse om sexuell kränkning av barn bör införas

Ur ett barnperspektiv är den föreslagna regeln om sexuell kränkning av barn (6 kap 8 §) ett välkommet förslag. Den nuvarande regeln om sexuellt ofredande är något oklar vad avser regelns tillämpningsområde. Den föreslagna regeln innebär, enligt BRIS uppfattning, att det är främjandet av gärningar med sexuell karaktär som är straffbara om de kränker barnets sexuella integritet. I centrum för straffbarheten står således främjandet av gärningar av sexuell karaktär och hur dessa kan anses kränka barnets sexuella integritet.

Enligt BRIS innebär den föreslagna regeln utvidgade möjligheter för domstolarna att få sexuella gärningar straffbelagda med stöd av regeln. Detta innebär en förbättring vid en jämförelse mot föreliggande lagstiftning.

Föreningen Svenska UNICEF-kommittén

Våldtäkt mot barn 6 §

UNICEF instämmer i förslaget innebärande att det inte längre förutsätts att gärningsmannen använt våld eller hot vid genomförandet av den sexuella handlingen. Bestämmelsen i den nya paragrafen är närmast identisk med första paragrafen samma kapitel med den avgörande skillnaden att paragrafen inte innehåller något krav på tvång. En grundläggande förutsättning för straffansvar enligt 6 § är på motsvarande sätt som i första paragrafen att den sexuella handlingen varit allvarligt kränkande. Denna bedömning skall göras utifrån handlingens art eller omständigheterna i övrigt och avser samtliga omständigheter vid den enskilda situationen.

UNICEF är positiv till förslaget men anser att den föreslagna utformningen av lagtexten är alltför vagt utformad och kan leda till att paragrafen blir svårtolkad. Den utformning av lagtexten som nu föreslagits kan leda till osäkerhet om lagens innebörd vilket i sin tur kan leda till att kränkningar mot barn som enligt lagstiftaren torde vara att betrakta som våldtäkt mot barn i stället rubriceras som ett lindrigare brott. Enligt UNICEF:s mening bör lagtexten tydligare klargöra vad som avses med "allvarligt kränkande med hänsyn till sin art eller omständigheterna i övrigt". Kommittén har i sin översyn tagit upp omständigheter som bör ha betydelse vid bedömningen av frågan om den sexuella handlingen skall bedömas som allvarligt kränkande. UNICEF har förståelse för att alla omständigheter inte kan preciseras i lagtexten men anser dock att lagtexten bör vara tydligare.

UNICEF ansluter sig till den uppfattning som sexbrottskommittén också har konstaterat i sin översyn, nämligen att en grundläggande utgångspunkt för prövning av kränkningen redan utgör den omständigheten att gärningen riktas mot ett barn. Barn måste vara totalt skyddade mot att utsättas för sexuella handlingar. Med den utgångspunkten bör det kanske räcka att man i lagtexten anger att den sexuella handlingen är "kränkande med hänsyn till sin art eller omständigheterna i övrigt". Således skulle ordet allvarligt tas bort i lagtexten.

UNICEF ansluter sig till kommitténs förslag innebärande att straffskalorna för våldtäkt mot barn bör vara fängelse lägst två och högst sex år samt fängelse i lägst fyra och högst tio år för grovt brott.

Sexuellt övergrepp mot barn 7 §

UNICEF instämmer med förslaget avseende en ny paragraf med rubriceringen sexuellt övergrepp mot barn. Bestämmelsen i 7 § är subsidiär i förhållande till den om våldtäkt mot barn. Avgörande för om brottet skall utgöra sexuellt övergrepp mot barn alternativt våldtäkt mot barn är om gärningen kan bedömas som allvarligt kränkande eller inte.

Sammanfattningsvis är det Unicefs uppfattning att gränsdragningen mellan våldtäkt av normalgraden, grov våldtäkt och sexuellt övergrepp mot barn bli svår. Även om kommittén i sin utredning tar upp olika exempel och rättsfall vilka enligt kommittén skall vara vägledande tror UNICEF att gränsdragningen kommer att bli svår och det är därför nödvändigt att en ytterligare precisering sker i lagtexten.

Sexuell kränkning av barn 8 §

UNICEF instämmer i kommitténs uppfattning att straffansvar bör omfatta även den som främjar att ett barn utför en sexuell posering eller annars utsätter barnet för ett beteende som kan kränka barnets sexuella integritet.

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)

7 Sexualbrott mot barn

7.1.1 Bestämmelser bör inte innehålla något krav på tvång

Kommittén föreslår en ny bestämmelse om våldtäkt mot barn, där det inte förutsätts för straffansvar att gärningsmannen har använt våld eller hot.

Som kommittén påpekar

”för straffbarhet för våldtäkt mot barn gäller idag liksom för vuxna att gärningsmannen har använt tvång. Detta har lett till avgöranden där domstolarna prövat om barnet självt har medverkat och alltså inte har behövts tvingats. Detta får anses som en orimlig ordning.”

ROKS vill starkt understryka vikten av denna förändring. Brotsrubriceringen "Våldtäkt mot barn" är mycket tydlig och betonar brottets allvar. Att uttrycket förförelse av ungdom slopas ser ROKS som positivt.

Stödcentrum BEDA

6 §

Förslag

För våldtäkt mot barn döms den som med ett barn under arton år genomför en sexuell handling som är allvarligt kränkande. Skälen till detta är: Enligt FN:s barnkonvention är vi barn fram till dess vi fyllt arton år. Det bör även vara grunden rent juridiskt.

RSCI – Riksorganisationen stödcentrum mot incest

Kapitel 7 Sexualbrott mot barn

Ett barn på 15 år kan vara så krossat av andra övergrepp genom livet och därför utan förmåga till det försvar som kan förväntas av henne/honom i relation till åldern. Det måste även vara barnets emotionella förmåga som avgör i straffgraden.

7.1.2 Brottet bör kallas våldtäkt mot barn

Ja, det är våldtäkt mot barn. Att ha samma straffvärde oavsett om brottet gäller barn eller vuxen är en svårförståelig bedömning. Barnet skall genom sitt växande lära tillit och kärlek till världen, de har ingen sexuell erfarenhet och skall inte heller ha det. Sexuell erfarenhet är något som skall komma i vuxen ålder då kroppen är mogen för den. Därför är brottet mot ett barn allvarligare!

7.1.3 Innebörden av uttrycket sexuell handling bör vara densamma som när det handlar om sexualbrott mot vuxna

Nej. Alla sexuella handlingar har en påtaglig sexuell prägel, och ägnad att kränka den sexuella integriteten om den utförs mot en svagare part. Barnet har en mycket svagare ställning och detta bör öka straffvärdet.

Bedömningen av om den sexuella handlingen har varit allvarligt kränkande bör ske efter något andra principer. Oavsett tillvägagångssätt bör en gärning som riktas mot ett barn bedömas som våldtäkt mot barn. Det är alltid en allvarlig kränkning - inte bara bör anses - utan skall anses som allvarligt kränkande när det gäller barns utsatthet. Och alldeles speciellt i de fall då det är någon vuxen som har ett ansvarsförhållande till barnet.

7.1.4 Våldtäkt mot barn och andra fall av grovt våld

Meningen sista stycket är anmärkningsvärd, citat: "Visserligen är det inte säkert att ett litet barn ens upplever att det utsatts för ett sexuellt övergrepp." Många kan i vuxen ålder vittna om minnen av sexuella

övergrepp ner i spädbarnsåldern. Detta kan verka otroligt, men då gärningen är en så hotfull situation för barnet, sätter den outplånliga spår i minnet. Ibland med förträngning som följd rent mentalt för att överleva. Minnet kommer ofta i form av kroppsminnen i vuxen ålder.

Hot om skada mot keldjur, gosedjur, syskon eller liknande är en kränkning i dubbel bemärkelse och ett hot mot barnets överlevnad. Hotet mot ett kärt föremål kan upplevas som större än mot det egna jaget.

7.1.5. Straffskalor

Det är anmärkningsvärt att kommittén anser dessa straffskalor tillräckliga samt jämförbara som straff för vuxna. Straffen är låga då man betänker den skada barnet lider. De låga straffen står inte i proportion till den stympling barnet utsätts för.

Kvinnofronten

Kapitel 7. Sexualbrott mot barn

7.1 Våldtäkt mot barn

Kvinnofronten anser att det är bra att sexualbrott mot barn behandlas i egna paragrafer. Vi anser det dock orimligt att straffsatserna vid våldtäkt mot vuxna respektive mot barn ska vara likvärdiga - våldtäkt mot barn bör absolut ha ett högre straffvärde.

Vad gäller de brott där offret står under gärningsmannens vård och fostran anser Kvinnofronten att dessa ska ingå i en särskild incestparagraf. *Se vidare kapitel 10.*

7.3 Sexuell kränkning av barn bör införas

Kvinnofronten reagerar starkt mot att så allvarliga brott som sexuell beröring av barn och att främja att barn utför sexuell posering - även vid barnpornografiframställning - ska likställas med brott som blottning.

Vi menar dessutom att kommitténs förslag till straffsats för brottet "*sexuell kränkning av barn*" innebär att de två förstnämnda gärningarna bagatelliseras. Gärningsmännen borde vid dessa grova brott inte kunna slippa undan med bötesstraff.

Forum om barn och våld

Sexualbrott mot barn

Huvudkapitlet om sexualbrott mot barn är enligt Forum genomtänkt och välformulerat.

Indelningen i tre sexualbrott mot barn förefaller rimlig, våldtäkt mot barn, sexuellt övergrepp och sexuell kränkning av barn. Det är bra att brottet "Våldtäkt mot barn" inte innehåller något krav på tvång.

IOGT-NTOs Juniorförbund

Våldtäkt mot barn § 6

IOGT-NTOs Juniorförbund instämmer i förslaget som innebär att det inte längre förutsätts att gärningsmannen använt våld eller hot vid genomförandet av den sexuella handlingen. Bestämmelsen i den nya paragrafen är närmast identisk med första paragrafen samma kapitel med den avgörande skillnaden att den nya paragrafen inte innehåller något krav på tvång.

En grundläggande förutsättning för straffansvar enligt § 6 är på motsvarande sätt som i första paragrafen att den sexuella handlingen varit *allvarligt* kränkande. Denna bedömning skall göras utifrån handlingens art eller omständigheterna i övrigt och avser samtliga omständigheter vid den enskilda situationen.

Vi är positiva till förslaget men anser att den föreslagna utformningen av lagtexten är alltför vag, vilket kan leda till att paragrafen blir svårtolkad. Den utformning av lagtexten som nu föreslagits kan leda till osäkerhet om lagens innebörd, vilket i sin tur kan leda till att kränkningar mot barn, som enligt lagstiftaren borde vara att betrakta som våldtäkt mot barn i stället rubriceras som ett lindrigare brott.

Vi ansluter oss till den uppfattning som sexbrottskommittén också har konstaterat i sin översyn, nämligen att en grundläggande utgångspunkt för prövning av kränkningen redan utgör den omständighet att gärningen riktas mot ett barn. Barn måste vara totalt skyddade från att utsättas för sexuella handlingar. Vi anser därför att ordet *allvarligt* skall tas bort i lagtexten och att det räcker med att den sexuella handlingen varit kränkande för att ett brott skall betraktas som våldtäkt.

Sexuellt övergrepp mot barn § 7

IOGT-NTOs Juniorförbund instämmer med förslaget avseende en ny paragraf med rubriceringen *sexuellt övergrepp mot barn*. Bestämmelserna i denna paragraf är subsidiär i förhållande till den om våldtäkt mot barn. Avgörande för om brottet skall utgöra sexuell övergrepp alternativt våldtäkt enligt förslaget är om gärningen kan bedömas som *allvarligt* kränkande eller inte. Med hänvisning till vad vi anfört ovan anser vi att ett brott i första hand skall betraktas som våldtäkt och endast i undantagsfall som ett sexuell övergrepp.

8 Koppleri och prostitution

8.1 Utgångspunkter för en ny bestämmelse om koppleri

Kommitténs bedömning är att paragrafen om koppleri även i fortsättningen bör finnas i 6 kapitlet brottsbalken.

Kommitténs bedömning är att det nuvarande kravet på att det skall vara fråga om mer än en förbindelse som skall främjas eller ekonomiskt utnyttjas bör behållas. Koppleribestämmelsen bör alltså innehålla ett villkor om att det skall vara fråga om att främja eller ekonomiskt utnyttja att någon annan vid ett flertal tillfällen har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning.

Kommitténs bedömning är att koppleriansvaret bör vara begränsat till sådana sexuella aktiviteter som enligt gällande rätt utgör sexuellt umgänge.

Kommitténs bedömning är att koppleriparagrafen inte heller i fortsättningen bör omfatta främjande eller utnyttjande av stadigvarande förbindelser. Den närmare avgränsningen får överlämnas till domstolarna.

Kommitténs bedömning är att uttrycket tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning bör ersättas med uttrycket prostitution. Koppleriansvaret kommer därmed att omfatta främjande eller utnyttjande av att annan prostituerar sig vid ett flertal tillfällen. Ändringen är betingad av språkliga skäl och är alltså inte avsedd att medföra någon saklig skillnad i förhållande till gällande rätt.

Kommitténs bedömning är att bestämmelsen i nuvarande 8 § andra stycket BrB bör utformas som en självständig gärningsbeskrivning och inte som ett exempel på ett sådant främjande som är straffbelagt i paragrafens första stycke. Vidare föreslås vissa språkliga ändringar i nuvarande första och andra stycket.

Kommitténs bedömning är att till de omständigheter som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt bör läggas att brottet har avsett en verksamhet som har bedrivits i organiserad form eller som har medfört en betydande vinning för gärningsmannen.

Kommitténs bedömning är att straffskalorna inte bör ändras. För koppleri bör alltså straffet vara fängelse i högst fyra år och för grovt brott fängelse i lägst två och högst sex år.

Sammanfattning av remissvaren: Kommitténs förslag till ny bestämmelse om koppleri har fått ett blandat mottagande av remissinstanserna. Några instanser är kritiska till förslaget och har bl.a. ifrågasatt om det inte vore tydligare och mer konsekvent att även låta

koppleribrottet anknyta till begreppet sexuell handling. En del instanser är kritiska mot att begreppet "prostitution" införs och anför bl.a. att begreppet är vagt och att det inte finns någon given definition av det.

Majoriteten av de instanser som har yttrat sig i frågan avstyrker kommitténs förslag om att behålla det nuvarande kravet på att det skall vara fråga om *mer än en* förbindelse som skall främjas eller ekonomiskt utnyttjas. De anser i stället att det för straffbarhet bör räcka med främjande eller utnyttjande av *en* sådan förbindelse.

Göta Hovrätt

Avsnitten 8.1.1 och 8.2.1

Beträffande brotten "koppleri" och "köp av sexuella tjänster" kan det ifrågasättas om de verkligen avser brott mot person och ifall de till sin typ är av kränkande natur. Ifall dessa brott upptas i 6 kap innebär det därmed möjligen att systematiken i kapitlet störs. Hovrätten har emellertid ingen erinran mot att brotten placeras i kapitlet, vilket såvitt avser koppleri redan i dag är fallet, eftersom det är svårt att hitta något annat kapitel som bättre tar hand om dessa brottstyper.

Avsnittet 8.1.4

Koppleriansvaret föreslås vara begränsat till sådana sexuella aktiviteter som enligt gällande rätt utgör sexuellt umgänge. Därmed har koppleriansvaret i detta avseende ett annat rekvisit än vad som följer av stadgandet om sexuell exploatering av ungdom. I 6 kap. har vidare begreppet sexuellt umgänge genomgående, utom såvitt avser köp av sexuella tjänster, ersatts av begreppet sexuell handling. Det kan därmed möjligen hävdas att lagstiftningen blir "enklare" ifall även koppleriansvaret utgår från rekvisitet sexuell handling. Paragrafen rörande sexuell exploatering av ungdom har emellertid ett mer utvidgat skyddsintresse än paragraferna avseende koppleri och köp av sexuella tjänster. Såvitt gäller övriga paragrafer har dessa på sätt som anges i betänkandet på sid. 297 ett annat skyddsintresse. Det praktiska fall där skillnaden mellan sexuellt umgänge och sexuell handling möjligtvis kan få betydelse kan hänföras till sexklubbarna, och då kanske framför allt vid enskild posering. Det handlande som det då är fråga om, torde inte enligt gängse rättsuppfattning vara hänförligt till prostitution. Åtgärder mot sexklubbarna har redovisats i betänkandets 12 kap. Dessa åtgärder torde i förevarande avseende vara tillräckliga. Hovrätten tillstyrker därför kommitténs förslag.

Avsnittet 8.1.7

Kommittén föreslår att uttrycket "på ett otillbörligt sätt" utgår utan att det skall medföra någon saklig skillnad i förhållande till gällande rätt. Hovrätten anser att lagrummet blir tydligare om uttrycket står kvar.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Kapitel 8 Koppleri och prostitution

8.1 Koppleri

Hovrätten delar inte kommitténs uppfattning att det skulle bli mer klart vad som avses om uttrycket "tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning" byts ut mot ordet "prostitution". Även om ordet prostitution förekommer i svenska språket ifrågasätter hovrätten om detta har en stringent innebörd. Det kan t.ex. förefalla tveksamt om det enligt gängse språkbruk är fråga om prostitution om en person vid enstaka tillfällen utför sexuella tjänster mot ersättning, men det torde vara klart att det är fråga om "tillfälliga sexuella förbindelse mot ersättning". Uttrycket prostitution har en högre abstraktionsnivå och är dessutom starkt negativt värdeladdat och i viss mån moraliserande. Det är inte lämpligt att använda sådana uttryck i lagtexten vid avgränsningen av det straffbara området. De pekar dessutom ut dem som skall skyddas med bestämmelsen på ett olyckligt sätt.

Kommittén anför att begreppet prostitution skall omfatta endast sådana handlingar som idag bedöms som sexuellt umgänge. Denna term utmönstras emellertid ur lagtexten och det får ifrågasättas om inte kriminaliseringen bör anknyta till de sexuella handlingar som avses i kapitlet i övrigt.

Kommittén har föreslagit införandet av vissa nya omständigheter som kan medföra att brottet rubriceras som grovt och avsikten har varit att utvidga tillämpningsområdet för grovt koppleri något. Som längre fram skall redogöras för har hovrätten invändningar mot behovet av att införa en ny straffbestämmelse gällande människosmuggling för sexuella ändamål. Mot bakgrund härav ifrågasätter hovrätten även om det föreligger behov av att utvidga tillämpningsområdet för grovt koppleri. För det fall den nya bestämmelsen gällande människosmuggling för sexuella ändamål införs förefaller det vidare tveksamt om omfattningen av de gärningar som skulle falla utanför den nya lagens tillämpningsområde, och som är att bedöma som koppleri, är så stor att det finns skäl att på grund därav utöka tillämpningsområdet för grovt koppleri.

Hovrätten har inte något att erinra mot kommitténs övriga överväganden och förslag gällande koppleribestämmelsen.

Malmö tingsrätt

6 kap 10 §

Tingsrätten menar att det inte finns någon given definition av begreppet "prostitution" och att det väl inarbetade begreppet "tillfälliga sexuella förbindelse mot ersättning" därför bör behållas.

Domstolsverket

Förslag till ändringar i bestämmelserna om koppleri och köp av sexuella tjänster

När det nu föreslås att begreppet sexuellt umgänge helt skall utmönstras ur 6 kap. brottsbalken vore det tydligare och mer konsekvent om man även i dessa bestämmelser anknyter till begreppet sexuell handling istället för sexuellt umgänge. Ett på detta sätt utvidgat straffbart område torde få endast en marginell praktisk betydelse och, såvitt kan bedömas, inte medföra att beteenden som inte kan anses straffvärda enligt de överväganden som ligger bakom de båda bestämmelserna skulle kriminaliseras.

Riksåklagaren

Samma invändning som jag fört fram ovan beträffande förslaget till brottet köp av sexuella tjänster kan också riktas mot förslaget till brottet koppleri.

Åklagarmyndigheten i Stockholm

När det gäller koppleri och prostitution delar jag kommitténs överväganden och tillstyrker de föreslagna ändringarna. Ändringarna innebär i huvudsak språkliga ändringar samt ytterligare omständigheter anföras för att bedöma koppleri som grovt brott.

Åklagarmyndigheten i Malmö

1.3 Koppleri och prostitution

Endast språkliga och redaktionella ändringar föreslås. Uttrycket tillfällig sexuell förbindelse ersätts med uttrycket prostitution. Den språkliga förändringen är bra eftersom nuvarande uttryck har vållat en del problem.

Åklagarmyndigheten i Göteborg

Koppleri och prostitution

Jag delar kommitténs uppfattning att koppleriparagrafen skall vara kvar i 6:e kapitlet i brottsbalken trots att brottet inte primärt utgör brott mot person. Det är också logiskt att införa förbudet mot köp av sexuella tjänster i samma kapitel eftersom skyddsintresset är det samma som i koppleribestämmelsen.

Ansvar för koppleribrott bör även i framtiden förutsätta främjande eller utnyttjande av ett flertal förbindelser eftersom det är fråga om ett brott med högt straffvärde. Förmedling av enstaka förbindelser bör i stället beivras enligt bestämmelsen om förbud mot köp av sexuella tjänster.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Om organiserad brottslighet

När det gäller kommitténs förslag om omständigheter som bör beaktas om koppleri ska bedömas som grovt nämns att koppleri som bedrivits i organiserad form särskilt bör beaktas. Enligt BRÅ:s uppfattning bör begreppet ”organiserad form” definieras. Innebär det samma sak som ”organiserad brottslighet”? Är detta fallet bör även denna bestämmelse ses över om en övergripande översyn av lagstiftningen när det gäller organiserad brottslighet genomförs. Ytterligare ett frågetecken gäller om koppleri överhuvudtaget kan bedrivas utan att det sker i någon slags organiserad form.

Brottsoffermyndigheten

En gärning tillräcklig för koppleribrott

Beträffande koppleribrottet åberopar betänkandet bland annat att redan 1977 års Sexualbrottskommitté föreslog att det för straffansvar skulle vara tillräckligt med främjande eller utnyttjande av *en* prostitutionsförbindelse. Efter sexköpslagen är detta numera möjligt att bestraffa som anstiftan av eller medhjälp till brott mot sexköpslagen. Åtskilliga argument kan dock åberopas för att redan en förmedling av prostitution borde uppfattas som det allvarigare brottet koppleri. Menar man allvar med att försöka bekämpa prostitutionen för både samhällets och enskildas skull, vill man förhindra att ytterligare personer lockas in i prostitution och vill man ta fasta på den kunskap som finns angående prostitutionens skadliga effekter så bör redan *en* sådan gärning vara tillräcklig. Att sätta denna restriktivare gräns för koppleri skulle främst öka risktagandet för exploatering, men även kunna påverka rekryteringen till prostitution och i någon mån minska möjligheten för den som önskar köpa sex att kunna förverkliga det.

Koppleribrottet kan också förtjänas att bli jämfört med häleribrottet. För den som förmedlar eller skaffar sig otillbörlig vinning av kriminellt åtkommet gods är det tillräckligt med en gärning. För ett kriminellt utnyttjande av en person borde inte någon högre gräns för straffvärde behöva diskuteras.

I författningskommentaren till koppleribrottet (s 560) återopas och återges en text av Per Ole Träskman "Går det att tygla lustan?". Det kan vara värt att framföra att den texten bland annat har analyserats av Eva-Maria Svensson och av Hanna Olsson, som båda förhåller sig kritiska till Träskmans utgångspunkter beträffande sexualitet.¹⁷

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet

Ett nytt 6 kapitel brottsbalken

Som ett kvalificerande kriterium i förslaget till koppleri (brottsbalken 6 kap. 10 §) används att verksamheten har bedrivits "i organiserad form". Inte heller detta uttryck kan bestämmas med hjälp av en legal definition och är också i övrigt alltför oklart.

Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet

Koppleri

Förslagen i detta avsnitt innehåller inga större ändringar i förhållande till existerande lagstiftning. Det som anförs avser i första hand förtydliganden och språkliga justeringar. Här är vi dock beredda att instämma i det påpekande om oklarhet och inkonsekvens som görs i ett av betänkandets särskilda yttranden (Ulla Hoffman, s. 567). Det finns såvitt vi kan se inte någon anledning att den som främjar att en person prostituerar sig vid ett enda tillfälle inte skall kunna dömas för koppleri. Förvisso kan vi förstå att utredaren framför allt vill komma åt koppleriet som verksamhet. Men sett ur den enskilda kvinnans perspektiv är främjandet inte mindre skadligt bara för att det sker vid ett enstaka tillfälle och bara gäller henne.

Landsorganisationen i Sverige – LO

Kommittén föreslår att den som främjar eller ekonomiskt utnyttjar att en person prostituerar sig vid *ett* tillfälle inte ska kunna straffas med stöd av koppleribestämmelsen i Brottsbalkens 6 kapitel, 10 §.

¹⁷ Eva-Maria Svensson "Kritik av en juridisk argumentation – det krävs två för att dansa en tango!" i Nordborg m.fl. (red) 2000 *Strategier och kontrakt för ekonomi och kärlek. Rapport från 10:e nordiska Kvinnojuristmötet*, s 23-44, Hanna Olsson "Männen, lagen och prostitutionen, i samma rapport", s 135-148.

Koppleri är enligt LO ett allvarigare brott än köp av sexuella tjänster.

LO föreslår därför att koppleribestämmelsen ges följande lydelse; *För koppleri döms den som främjar eller ekonomiskt utnyttjar att en person prostituerar sig. Det bör vara straffbart att profitera på prostitution oavsett om prostitutionen sker vid ett eller flera tillfällen.*

Sveriges Domareförbund

Förbundet har ingen erinran mot att de föreslagna 6 kap. 10 och 11 §§ inbegrips i förevarande brottsbalkskapitel, även om brotten till skillnad från övriga brott i kapitlet inte kan sägas vara riktade mot någon viss persons sexuella integritet.

Sveriges Fastighetsägare

Enligt 6 kap 8 § första stycket brottsbalken kan den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning dömas för koppleri. Den som upplåter en lägenhet med vetskap om att den inte skall användas för bostadsändamål utan helt eller väsentligen användas för prostitutionsverksamhet, anses främja sådan verksamhet och kan alltså dömas för koppleri. I detta fall krävs det således att upplåtaren redan vid upplåtelse tillfället kände till den avsedda användningen av lägenheten.

I paragrafens andra stycke finns en kompletterande bestämmelse som tar sikte på den situationen att upplåtaren av nyttjanderätten får vetskap om de verkliga förhållandena först efter upplåtelse tillfället. Om i sådant fall upplåtaren inte gör vad som skäligen kan begäras av honom för att få upplåtelsen att upphöra, skall han eller hon, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar för koppleri.

Den kompletterande bestämmelsen omfattar såväl upplåtelse av nyttjanderätt av lägenhet mot ersättning som benefika upplåtelse. Även upplåtelse genom bostadsrätt omfattas av bestämmelsen.

I det framlagda förslaget har de nuvarande första och andra styckena i 6 kap. 8 § brottsbalken sammanförts till ett stycke i en ny paragraf (6 kap. 10 § första stycket brottsbalken). Bestämmelsen i det nuvarande andra stycket har därvid utformats som en självständig gärningsbeskrivning. I betänkandet anförs att förslaget inte innebär någon saklig ändring. Enligt förbundets mening kan det ifrågasättas om så ändå inte skett. I den föreslagna paragrafens andra och tredje meningar sägs att ”För koppleri döms också den som *upplåtit en lägenhet med nyttjanderätt* och som får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för prostitution. Detta gäller dock endast om *hyresvärden* inte gör vad som skäligen kan

begäras för att upplåtelsen skall upphöra, om verksamheten i lägenheten eller återupptas efter avbrott.”

Begreppet hyresvärd förekommer inte i den nuvarande lagtexten. Om begreppet skall ha samma innebörd som i hyreslagen (12 kap. jordabalken), vilket synes naturligt, uppkommer frågan om vad som i fortsättningen skall gälla vid bostadsrättsupplåtelser och gratisupplåtelser. Kommer undantaget i tredje meningen inte att omfatta dessa former av nyttjanderättsupplåtelser? Om så är fallet, synes lagförslaget innebära en skärpning av gällande rätt. Mot bakgrund av att det är fråga om straffrättslig lagstiftning bör den angivna osäkerheten klaras ut under den fortsatta beredningen av betänkandet.

Stödcentrum BEDA

10 §

Förslag

För koppleri döms den som främjar eller ekonomiskt utnyttjar att en person blir prostituerad vid ett eller flera tillfällen. ...att upplåtelsen skall upphöra, om utnyttjandet fortsätter i lägenheten...

Skälen till detta är: Att prostituera sig är inget egentligt val, som ordvalet indikerar, i ett samhälle baserat på över- och underordning. Antalet tillfällen har ingen betydelse för om det är ett brott eller inte. Talesättet, "en gång är ingen gång", gäller inte här. Ordet verksamhet är ett ord som döljer vad det handlar om - sexuellt utnyttjande.

Vänsterpartiets Kvinnopolitiska Utskott

Koppleri - 6 kap 10§

Kommittén föreslår inte några förändringar vad gäller hur många tillfälliga förbindelser som krävs för att koppleriparagrafen ska träda i kraft. Enligt förarbetena skall det vara fråga om ett främjande eller utnyttjande av "mer än en tillfällig förbindelse". Det har i litteraturen på området hävdats att det skall vara fråga om en "verksamhet".

I den s.k. sexköpslagen kan den som köper en "sexuell tjänst under förhållanden som utgör prostitution" straffas.

Enligt vår mening bör detta även gälla koppleribrottet. Den som främjar att en person prostituerar sig vid ett tillfälle bör därför kunna falla under koppleribestämmelsen. Därmed skulle den som ekonomiskt profiterar på en prostituerad eller främjar hans eller hennes prostitution jämföras med den som tillfälligt köper sig en sexuell tjänst. Ett led i bekämpningen av prostitutionen är förvisso att minska efterfrågan. Ett annat led borde vara

att bekämpa de som av ekonomisk vinning främjar prostitution och inte låta deras brott omfattas av en mildare lagstiftning.

Ytterligare en anledning är att paragrafen träffar den som främjar att en prostituerad prostituerar sig vid ett flertal tillfällen, men inte den kopplare som främjar att flera kvinnor prostituerar sig vid ett tillfälle.

Vänsterpartiets Kvinnopolitiska utskott anser därför att 10 § i 6 kapitlet bör ha följande lydelse: "För koppleri döms den som främjar eller ekonomiskt utnyttjar att en person prostituerar sig vid ett eller ett flertal tillfällen. För koppleri"

8.2 Utgångspunkter för en ny bestämmelse om köp av sexuella tjänster

Kommitténs bedömning är att förbudet mot köp av sexuella tjänster bör tas in i en ny paragraf i 6 kapitlet brottsbalken.

Kommitténs bedömning är att förbudet mot köp av sexuella tjänster bör innehålla ett villkor om att det skall vara fråga om sådana sexuella aktiviteter som enligt gällande rätt utgör sexuellt umgänge.

Kommitténs bedömning är att förbudet mot köp av sexuella tjänster bör omfatta även en stadigvarande kund eller stamkund hos en prostituerad.

Kommitténs bedömning är att förbudet mot köp av sexuella tjänster bör inte heller i fortsättningen omfatta stadigvarande förbindelse. Den närmare avgränsningen får överlämnas till domstolarna.

Kommitténs bedömning är att förbudet mot köp av sexuella tjänster bör omfatta även den som låter skaffa sig en sexuell tjänst. Med uttrycket avses den som nyttjar den sexuella tjänsten men låter annan betala den.

Kommitténs bedömning är att uttrycket tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning bör ersättas med prostitution. Förbudet mot köp av sexuella tjänster bör alltså avse den som skaffar eller låter skaffa sig en sexuell tjänst under förhållanden som utgör prostitution. Ändringen är betingad av språkliga skäl och är alltså inte avsedd att medföra någon saklig skillnad.

Sammanfattning av remissvaren: Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker att förbudet mot köp av sexuella tjänster inarbetas i 6 kapitlet brottsbalken. Några instanser är dock kritiska till vissa delar av förslaget och ifrågasätter bl.a. om det inte vore tydligare och mer konsekvent att även låta förbudet mot köp av sexuella tjänster anknyta till begreppet sexuell handling. En del instanser är kritiska till att begreppet "prostitution" införs och menar att begreppet är vagt och att

det inte finns någon given definition av det. Ett par instanser efterfrågar en mer genomgripande utvärdering av lagen innan sakliga ändringar görs.

Göta Hovrätt

Avsnitten 8.1.1 och 8.2.1

Beträffande brotten "koppleri" och "köp av sexuella tjänster" kan det ifrågasättas om de verkligen avser brott mot person och ifall de till sin typ är av kränkande natur. Ifall dessa brott upptas i 6 kap innebär det därmed möjligen att systematiken i kapitlet störs. Hovrätten har emellertid ingen erinran mot att brotten placeras i kapitlet, vilket såvitt avser koppleri redan i dag är fallet, eftersom det är svårt att hitta något annat kapitel som bättre tar hand om dessa brottstyper.

Avsnittet 8.2.4

Hovrätten anser, liksom kommittén, att ett ansvar för "sexuellt umgänge" är tillräckligt, se avsnitt 8.1.4 ovan.

Kommittén överlåter åt rättspraxis att utveckla den närmare gränsdragningen mellan ansvar för medverkan till överträdelse av förbudet mot köp av sexuella tjänster och ansvar för koppleri (sid. 316). En sådan gränsdragning bör helst framgå direkt av lagen. I vart fall bör lagstiftaren i det fortsatta lagstiftningsarbetet ange riktlinjer för hur en sådan gränsdragning bör ske.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Kapitel 8 Koppleri och prostitution

8.2 Köp av sexuella tjänster

Hovrätten gör samma invändning vad avser den språkliga ändringen av begreppet "tillfällig sexuell förbindelse" till "prostitution" som hovrätten gjort ovan avseende koppleribestämmelsen i detta hänseende. I övrigt tillstyrker hovrätten de föreslagna ändringarna i paragrafen och att bestämmelsen förs in i kapitel 6.

Malmö tingsrätt

6 kap 11 §

Tingsrätten hänvisar till vad som anförts ovan beträffande 6 kap 10 §.

Domstolsverket

Förslag till ändringar i bestämmelserna om koppleri och köp av sexuella tjänster

När det nu föreslås att begreppet sexuellt umgänge helt skall utmönstras ur 6 kap. brottsbalken vore det tydligare och mer konsekvent om man även i dessa bestämmelser anknyter till begreppet sexuell handling istället för sexuellt umgänge. Ett på detta sätt utvidgat straffbart område torde få endast en marginell praktisk betydelse och, såvitt kan bedömas, inte medföra att beteenden som inte kan anses straffvärda enligt de överväganden som ligger bakom de båda bestämmelserna skulle kriminaliseras.

Riksåklagaren

I § 11 föreslår kommittén bl a att uttrycket ”tillfällig sexuell förbindelse” skall ersättas med uttrycket ”sexuell tjänst under förhållanden som utgör prostitution”. Enligt kommittén handlar det om en språklig modernisering och inte någon ändring i sak. Enligt min mening har dock inte ordet prostitution någon helt bestämd innebörd. Det torde exempelvis vara tveksamt om det är fråga om prostitution om en person vid enstaka tillfällen utför sexuella tjänster mot ersättning. Jag avstyrker därför förslaget i denna del. Övriga förändringar i 11 § tillstyrker jag dock.

Åklagarmyndigheten i Stockholm

När det gäller koppleri och prostitution delar jag kommitténs överväganden och tillstyrker de föreslagna ändringarna. Ändringarna innebär i huvudsak språkliga ändringar samt ytterligare omständigheter anförs för att bedöma koppleri som grovt brott. Det är bra att bestämmelserna om förbud mot köp av sexuella tjänster, den s.k. sexköpslagen, förs in i 6 kap så bestämmelserna angående denna typ av brott blir samlade.

Åklagarmyndigheten i Malmö

1.3 Koppleri och prostitution

Endast språkliga och redaktionella ändringar föreslås. Uttrycket tillfällig sexuell förbindelse ersätts med uttrycket prostitution. Den språkliga förändringen är bra eftersom nuvarande uttryck har vållat en del problem.

Åklagarmyndigheten i Göteborg

Koppleri och prostitution

Jag delar kommitténs uppfattning att koppleriparagrafen skall vara kvar i 6:e kapitlet i brottsbalken trots att brottet inte primärt utgör brott mot person. Det är också logiskt att införa förbudet mot köp av sexuella tjänster i samma kapitel eftersom skyddsintresset är det samma som i koppleribestämmelsen.

Rikspolisstyrelsen

8.2 Utgångspunkter för en ny bestämmelse om köp av sexuella tjänster

Lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster trädde i kraft den 1 januari 1999. Någon utvärdering av lagen har inte gjorts sedan Brottsförebyggande rådet genomförde en studie som syftade till att kartlägga tillämpningen av lagen under dess första år. Eftersom lagen nu varit i kraft i några år kan det enligt RPS mening finnas skäl att göra en mer genomgripande utvärdering av reformen innan sakliga ändringar görs.

Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet

Sexualbrott mot vuxna

Köp av sexuella tjänster. De företagna ändringarna i brottsbeskrivningen - "skaffar eller låter skaffa sig" och "under förhållanden som utgör prostitution" - tillstyrks. Att låta annan betala för sig eller att mera regelbundet köpa sexuella tjänster av samma prostituerad omfattas därmed tydligt av straffansvaret.

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet

Ett nytt 6 kapitel brottsbalken

Ett annat uttryck som saknar ett så bestämt innehåll som den straffrättsliga legalitetsprincipen kan anses förutsätta är uttrycket "förhållanden som utgör prostitution" i förslaget till bestämmelse om köp av sexuella tjänster (6 kap. 11 § brottsbalken). Det finns inte någon legal definition av vad som avses med prostitution, och den "allmän språkliga" betydelse som kan inläggas i ordet är alltför oklar för att uttrycket skall kunna användas som ett av de centrala kriterierna i en brottsbeskrivning.

Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet

Prostitution

I kommitténs uppdrag har inte ingått att utreda huruvida den s.k. sexköpslagen bör finnas kvar eller ej, utan bara om förbudet bör tas in i 6 kapitlet brottsbalken, vilket också är utredningens förslag. Därtill, som ett svar på de tolkningsproblem som framkommit i debatten, föreslår man vissa förtydliganden vad gäller bestämmelsens tillämpningsområde. Frågan är dock om man lyckas i sitt uppsåt. Resonemanget om huruvida förbudet fortsättningsvis bör omfatta stadigvarande förbindelse lämnar en del i övrigt att önska vad gäller klarhet. Här slår utredningen knut på sig själv; stycket borde ha strukits.

Sveriges Domareförbund

Förbundet har ingen erinran mot att de föreslagna 6 kap. 10 och 11 §§ inbegrips i förevarande brottsbalkskapitel, även om brotten till skillnad från övriga brott i kapitlet inte kan sägas vara riktade mot någon viss persons sexuella integritet. Det är en fördel att förbudet mot köp av sexuella tjänster inarbetas i brottsbalken. De förtydliganden som föreslås i den bestämmelsen är väl motiverade.

Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU)

Avsnitt 8.2 Köp av sexuella tjänster

RFSU anser att en ny utredning med uppgift att utvärdera effekterna och konsekvenserna av lagen om förbud av köp av sexuella tjänster bör tillsättas. I RFSUs yttrande över Betänkandet av 1993 års prostitutionsutredning (SOU 1995:15) avstyrkte RFSU förslaget om en kriminalisering av könshandeln. Motiven till detta framgår av yttrandet som bifogas till det nu aktuella remissyttrandet. RFSU står fast vid den bedömningen och menar att den genomgång sexualbrottskommittén nu har gjort av effekterna av sexköpslagen stödjer vår ståndpunkt. Bland annat har sociala insatser, förebyggande och behandlande, fått mindre resurser medan polisen har fått något mer resurser.

Redan 1993 års Prostitutionsutredning underströk vikten av att köpare av sexuella tjänster erbjuds vård och hjälp att förstå och upphöra med sitt beteende. RFSU vill framhålla att den mesta hjälpen hittills erbjudits av frivilligorganisationer såsom RFSU och mansjourer. Undantaget är KAST-projektet, en angelägen försöksverksamhet inom socialtjänsten i Göteborg, som fortfarande kämpar för att bli permanent.

Ytterligare en komplikation har tillkommit. Kommittén påpekar i avsnitt 14.5.1 att förbudet mot köp av sexuella tjänster har medfört svårigheter att utreda och bevisa det grövre brottet koppleri. Det framgår att tidigare

kunde män som köpt sådana tjänster relativt ofta återopas som vittnen. Numera har det visat sig näst intill omöjligt, eftersom männen då avslöjar att de själva gjort sig skyldiga till brott.

Avsnitt 8.2.4 Det straffbara området bör förtydligas.

Vi undrar vad avsnittet med rubriken "Förbudet bör inte heller i fortsättningen omfatta stadigvarande förbindelse" (s. 311) syftar till. Enligt RFSUs kunskapsutbyte med systerorganisationer i länder där prostitution är kriminaliserad, t.ex. Thailand och Ryssland, är det vanligt att parterna i könshandel lägger upp ett motspel för att undgå polisen. De uppträder som "förälskade", umgås flera dygn eller veckor i sträck, visar sig tillsammans öppet och betar sig som ett "vanligt" par. Sett ur ett svenskt perspektiv är detta en skärpning av utnyttjande, tvång och förtryck av kvinnor i könshandeln. Är det detta kommittén vill uppmuntra?

Det framgår i och för sig att tanken är att skilja mellan stamkund och stadigvarande förbindelse men inte heller detta förtydligar. Även en prostituerad och en stamkund har ju en form av stadigvarande förbindelse. Är det just kontanta pengar i ersättning från ena parten för sexualitet som är skillnaden? Hur ska en stadigvarande stamkundsförbindelse, för så skulle den också kunna benämnas, betraktas enligt lagen om en stamkund istället köper med sig mat, betalar kvinnans hyra etc.? Vår uppfattning är att denna lag blir mer och mer svårtolkad. Risken att stamkunderna åker fast är i alla händelser begränsad, eftersom stamkundsförbindelser sällan sker på gatan utan inomhus och det är gatuprostitutionen som lagen i bästa fall kommer åt. Justitiedepartementet bör diskutera ovanstående formuleringar än en gång och förmodligen stryka avsnittet om stadigvarande förbindelse helt. Det otydliggör snarare än förtydligar vilket faktiskt är den övergripande rubriken för avsnittet.

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL)

8 Koppleri och prostitution

Sammanfattning: RFSL tar avstånd från prostitution som företeelse och anser att köp och försäljning av sexuella tjänster ska motverkas genom sociala insatser. RFSL vill därför att lagstiftningen om förbud mot köp av sexuella tjänster avskaffas, och tar inte ställning till kommitténs förslag till revideringar av denna bestämmelse.

Med anledning av den pågående samhällsdebatten fastslog förbundskongressen i Uppsala 1995 att RFSL tar avstånd från prostitution som företeelse. Prostitutionen ska motverkas med sociala insatser och inte genom kriminalisering av köp eller försäljning av sexuella tjänster. Det fanns flera viktiga skäl bakom detta ställningstagande.

Bland annat framhölls att det vore ytterst osannolikt att en kriminalisering av prostitutionen i Sverige skulle få prostitutionen som företeelse att försvinna. Förbundet pekade också på de allvarliga bevisföringsproblem som skulle uppstå vid lagens tillämpning. Vidare framhölls att en tänkt kriminalisering av enbart köparen skulle skapa utomordentliga möjligheter för ny kriminalitet i form av t.ex. utpressning. Förbundet påpekade också att det vore omotiverat att införa lagstiftningen av enbart normbildande skäl, eftersom det redan finns en mycket stark samhällsnorm som slår fast att det är förkastligt att köpa sexuella tjänster.

RFSL kan nu konstatera att förbundets invändningar mot kriminalisering visade sig äga betydande verklighetsförankring. Kriminaliseringen av köp av sexuella tjänster har inte kunnat påvisas leda till någon minskning av prostitutionen som företeelse. Däremot har prostitutionen i viss utsträckning, oklart hur stor, lämnat gaturummet och sökt sig andra kontaktvägar, vilket också skapat helt nya möjligheter för kopplare. Bevisföringsproblemen har visat sig vara av sådan art att det i normalfallet är näst intill omöjligt att få en misstänkt person fälld mot dennes nekande.

Slutligen är lagstiftningen ytterst kostnadskrävande. För att framgångsrikt kunna beivra köp av sexuella tjänster tvingas polisen avsätta mycket stora spaningsresurser för ett brott som i normalfallet bestraffas med böter. Det kan ifrågasättas om inte motsvarande resurser skulle komma till bättre användning inom den uppsökande sociala verksamheten riktad till prostituerade och sexköpare.

RFSL anser därför att bestämmelsen om köp av sexuella tjänster bör avskaffas. Eftersom det inte har legat i kommitténs uppdrag att ta ställning till bestämmelsens vara eller icke vara avstår förbundet från synpunkter på de redaktionella och språkliga förändringar som föreslås. Vi konstaterar att ett liknande resonemang förs i ledamoten Jeppe Johnssons yttrande (s. 573).

Kvinnofronten

Kapitel 8. Koppleri och prostitution

Kvinnofronten anser att språket i förslagets § 11 om köp av sexuella tjänster bör förändras. "*Sexuella tjänster*" indikerar likhet med "*sexarbete*", som av prostitutionsliberaler lanseras för att jämställa prostitution med övrigt "arbete". Därför skulle det vara bättre att använda uttrycket "sexuell handling" även här, d.v.s. "*skaffar eller låter skaffa sig en sexuell handling under förhållanden som utgör prostitution*". Ett nytt namn på paragrafen skulle kunna vara "*Prostitutionsköp*".

Kvinnofronten anser vidare - till skillnad från utredningen - att prostitutionsparagrafen bör utvidgas så att prostitutionsköp även ska komma ifråga när en man som i utredningens exempel (sidan 314) "*köper*

enskild posering på sexklubb bestående i att en kvinna poserar naken framför honom under det att han (utan att vidröra henne) onanerar vid anblicken". Vi anser att allt köp av kvinnor för sexuella ändamål ska vara förbjudet. Erfarenheten visar också att kvinnors utsatthet vid prostitution och vid s.k. "posering i sexklubsverksamhet" liknar varandra så väsentligt att gränsen mellan företeelserna ibland kan vara svår att dra.

Vi anser även att koppleriparagrafen bör utvidgas på motsvarande sätt. Se kapitel 12 och 13.

9 Övriga bestämmelser i 6 kapitlet

Kommitténs bedömning är att det även i fortsättningen bör vara tillräckligt att gärningsmannen hade skälig anledning att anta att barnet eller tonåringen inte uppnått den åldern som föreskrivs för straffansvar i de enskilda bestämmelserna. Det subjektiva rekvisitet bör alltså i vissa avseenden vara oaktsamhet.

Kommitténs bedömning är att någon utvidgning av de brott som är straffbara på försöksstadiet inte bör göras. Däremot bör det göras en viss utvidgning av straffansvaret för brott som kriminaliseras som förberedelse och stämpling. Detsamma gäller underlåtenhet att avslöja sexualbrott.

Kommitténs bedömning är att det också fortsättningsvis bör finnas en möjlighet för åklagaren att inte väcka åtal. Detta bör gälla när det är frågan om s.k. ungdomsförseelser.

Sammanfattning av remissvaren: Endast ett fåtal remissinstanser har lämnat synpunkter på kommitténs förslag i denna del. Majoriteten av de instanser som har yttrat sig ställer sig i huvudsak bakom kommitténs förslag. Några instanser anser dock att det bör övervägas om inte en gärningsman *alltid* skall dömas för brott när brottet riktar sig mot ett barn som inte har uppnått den ålder som föreskrivs, d.v.s. oavsett om gärningsmannen inte insett barnets ålder eller inte hade skälig anledning att antaga att barnet inte hade uppnått den aktuella åldern.

Rädda Barnen

9. Övriga bestämmelser i 6 kapitlet

9.1. Det bör även i fortsättningen räcka med oaktsamhet om offrets ålder

Kommittén föreslår att det även i fortsättningen skall vara tillräckligt att gärningsmannen hade skälig anledning att anta att barnet eller tonåringen inte uppnått den åldern som föreskrivs för straffansvar i de enskilda bestämmelserna. Kommittén anser vidare att en gärningsman inte skall dömas om barnet har en kroppsutveckling som är naturlig för den som

klart passerat åldersgränsen och omständigheterna i övrigt inte ger gärningsmannen anledning att vara på sin vakt. Med hänsyn till att barns kroppsutveckling kan inträffa vid väldigt olika tidpunkter och det finns flickor som är väl utvecklade redan vid 10-11 års ålder, menar Rädda Barnen att det måste läggas ett större ansvar på gärningsmannen än vad kommittén har föreslagit. Rädda Barnen anser att alla barn, oavsett kroppsutveckling, skall åtnjuta samma skydd. Det bör därför övervägas om inte en gärningsman alltid skall dömas för brott när brottet riktar sig mot ett barn som inte uppnått den ålder som föreskrivs, oavsett om gärningsmannen inte insett barnets ålder eller inte hade skälig anledning att anta att barnet inte uppnått den aktuella åldern. Detta skulle också stämma väl överens med FN:s konvention om barnets rättigheter, där inget barn skall diskrimineras och alla barn åtnjuta samma skydd mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp.

9.2 Försök och medverkan till brott

Rädda Barnen delar utredningens uppfattning att det bör göras en viss utvidgning av straffansvaret för brott som kriminaliseras som förberedelse och stämpling samt underlåtenhet att avslöja sexualbrott.

9.3 En bestämmelse om särskild åtalsbegränsning behövs för vissa brott

Rädda Barnen delar uppfattningen att det finns skäl för en särskild regel om åtalsbegränsning i fall där det är fråga om frivilliga sexuella handlingar mellan två tonåringar som skiljer sig obetydligt i ålder och utveckling. Rädda Barnen delar också uppfattningen att regeln inte ska vara tillämplig vid våldtäkt.

Sveriges Domareförbund

Övriga föreslagna bestämmelser i 6 kap. brottsbalken lämnas utan erinran, liksom kommitténs ställningstaganden i fråga om straffskalor.

Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU)

Avsnitt 9.1 Det bör även i fortsättningen räcka med oaksamhet om offrets ålder

När det gäller flickor är det vetenskapligt fastslaget att genomsnittsåldern för när den biologiska puberteten inträder, sjunker världen över. Att flickor blir könsmogna tidigare i livet korrelerar inte med deras psykiska mognad. Därför är det viktigt att den tidigare könsmognaden inte får inverka på bedömningen om straffansvar eller inte. Utan straffansvar skall endast bero på offrets faktiska ålder.

Föreningen Svenska UNICEF-kommittén

Oaktsamhet om ålder

Kommitténs förslag innebär att någon ändring i sak inte har skett. Kommittén anser att det även fortsättningsvis skall vara tillräckligt att gärningsmannen hade skälig anledning att antaga att barnet eller tonåringen inte uppnått den ålder som föreskrivs för straffansvar i de enskilda bestämmelserna. Bestämmelsen innebär att det inte skall finnas något krav på full insikt eller fullt uppsåt vid dessa brott utan att det skall vara tillräckligt med oaktsamhet. Kommittén anser att en gärningsman inte skall dömas om barnet har en kroppsutveckling som är naturlig för den som klart passerat åldersgränsen och omständigheterna i övrigt inte ger gärningsmannen anledning att vara på sin vakt. UNICEF anser att alla barn oavsett kroppsutveckling skall ha samma skydd.

När det gäller flickor är det vetenskapligt fastslaget att genomsnittsåldern för när den biologiska puberteten inträder, sjunker världen över. (Se Marcia Herman-Giddens forskning bl a artikel i *Pediatrics*, april 1997). Att flickor blir könsmogna tidigare i livet korrelerar inte med deras psykiska mognad. Därför är det viktigt att den tidigare könsmognaden inte får inverka på bedömningen om gärningsmannens straffansvar eller inte. Utan straffansvaret skall endast bero på offrets faktiska ålder.

UNICEF anser därför att det bör övervägas om inte en gärningsman alltid skall dömas för brott när brottet riktar sig mot ett barn som inte uppnått den ålder som föreskrivs oavsett om gärningsmannen inte insett barnets ålder eller inte hade skälig anledning att antaga att barnet inte uppnått den aktuella åldern.

Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter skall alla barn åtnjuta samma skydd mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp.

Kvinnofronten

Kapitel 9. Övriga bestämmelser i 6 kapitlet

9.1 Det bör även i fortsättningen räkna med oaktsamhet om offrets ålder

Kvinnofronten instämmer helt med utredningen i fråga om att gärningsmannen inte ska slippa undan med hänvisning till att han "inte trodde att hon var så ung", utan att han ska dömas om han hade anledning att anta att barnet eller tonåringen inte uppnått 15 respektive 18 år.

9.3 Särskild åtalstergift för vissa brott

Kvinnofronten instämmer naturligtvis i att det bör finnas en möjlighet för åklagaren att inte väcka åtal, t.ex. då det gäller två 14-åringar som vill ha

samlag med varandra. Men vi har samtidigt erfarenhet av att många flickor övertalas till att delta i (privat och/eller kommersiell) pornografiframställning av sina jämnåriga pojkvänner. Det är också vanligt att porrindustrin i t.ex. tidningar uttryckligen uppmanar unga pojkar att fotografera sina flickvänner eller andra unga tjejer i sexuella sammanhang, för att sedan sälja bilderna till tidningarna. Det förekommer vidare att pojkar efter att förhållandet tagit slut sprider bilder vidare, t.ex. inom flickans bekantskapskrets eller skola. Eftersom ingen kan stå utanför den samhällseliga könsstruktur, finns det ett könsmaktförhållande även mellan unga flickor och pojkar, och därmed måste unga flickor ses som särskilt skyddsvärda - inte minst med hänsyn till det att vetenskapen om pornografins spridning skadar flickan ännu långt efter att bilderna spritts. Man kan därför inte självklart utgå från samtycke i dessa fall.

Det är med andra ord inte alls säkert att det *inte* ska anses kränkande att unga killar fotograferar/filmar unga tjejer, även om de (ännu) inte spritt bilderna vidare. Åtalseftergift bör alltså användas med stor restriktion när det gäller just pornografi, även om flickan och pojken har ett förhållande och är nära varann i ålder.

Vi vill också påpeka att vuxna har en tendens att bagatellisera unga pojkars sexuella trakasserier och tvång mot unga flickor, kanske för att en ung pojke för den vuxne inte framstår som särskilt hotfull. Men många unga tjejer i tidiga tonåren beskriver hur de känner sig pressade av sina pojkvänner att "gå med på" samlag mot sin vilja. Barnens/ungdomarnas likhet i ålder bör alltså *inte i sig* vara skäl att överväga åtalseftergift.

10 Sexuella handlingar mellan närstående

Kommitténs bedömning är att vad som framkommit under utredningens arbete har inte gett tillräcklig anledning att föreslå någon ändring i sak av bestämmelserna.

Kommitténs bedömning är att bestämmelserna förutsätter för straffansvar inget sexuellt angrepp på den enskilda personen. De grundas främst på arvs genetiska i någon mån på etiska ställningstaganden. Bestämmelserna hör därför inte hemma i 6 kapitlet.

Sammanfattning av remissvaren: Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan avstyrker kommitténs förslag att flytta bestämmelsen om incestförbud till 7 kapitlet brottsbalken.

Flertalet remissinstanser anser att incestförbudet bör utsträckas till att även omfatta homosexuella förhållanden. Invändningar har också framförts mot att, som kommittén gjort, ange genetiska skäl som motiv för kriminaliseringen av incest. Någon remissinstans anser att frivilliga

sexuella handlingar mellan närstående vuxna inte längre bör vara straffbara.

Göta Hovrätt

Avsnittet 10.1.1

Det kan i detta sammanhang finnas anledning att erinra om att det i tidigare lagstiftningsarbete, se prop. 1983/84 s. 33 f, diskuterades huruvida incestparagrafen skulle kompletteras med en regel av innebörden att åtal skulle väckas endast när det var påkallat från allmän synpunkt eller att åtal skulle kunna underlåtas för ömmande fall. Som exempel på sådana fall nämndes förbindelser mellan vuxna helsyskon som, då förbindelsen inleddes, inte kände till att de var släkt. En sådan reglering ansågs emellertid inte nödvändig med beaktande av de få fall då denna problematik var för handen och möjligheten att döma till exempelvis villkorlig dom, möjligheten till att underlåta åtal med stöd av den allmänna regeln i 27 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken eller att efterge påföljd. De överväganden som därvid gjordes har fortfarande bärkraft.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Kapitel 10 Sexuella handlingar mellan närstående.

Hovrätten delar inte kommitténs uppfattning att bestämmelsen passar bättre i 7 kap. Det motiv som anförs är att bestämmelsen saknar inslag av sexuellt tvång eller utnyttjande och att motiveringen för att behålla kriminalisering huvudsakligen är arvsogenetiska skäl och allmänna moraliska överväganden. Emellertid är det ett sexuellt beteende som straffbeläggs och kopplingen till 6 kap. finns därmed. När det gäller koppleribestämmelsen och bestämmelsen om köp av sexuella tjänster har kommittén som skäl för att dessa bestämmelser skall tas in i 6 kap. anfört just att brotten har nära anknytning till sexuallivet. Hovrätten anser inte att det finns anledning att göra någon annan bedömning när det gäller samlag mellan närstående.

Stockholms tingsrätt

Sexuella handlingar mellan närstående

Tingsrätten menar att frivilliga sexuella handlingar mellan närstående vuxna inte längre bör vara straffbara. Straffbudet har använts i mycket liten utsträckning.

Riksåklagaren

När det gäller den systematik i lagstiftningen som kommittén föreslår menar jag att man med fog kan hävda att bestämmelsen om straffansvar för människohandel och den om samlag med eget barn eller dess avkomling borde ha sina platser i 6 kap.

Institutet för psykosocial medicin (IPM)

Sexuella handlingar mellan närstående

Vi noterar att kommittén åberopar arvs-genetiska skäl som huvudmotiv för kriminalisering av sexuella förbindelser mellan syskon, trots att den genetiske expert som man vänt sig till uttryckligen avrått från sådan motivering. I sammanhanget bör nämnas att det inte är kriminellt för par, med ökad risk för att deras barn ska drabbas av genetisk/sjukdom/handikapp, att ändå försöka få barn. Eftersom invändningar således kan formuleras mot kommitténs genetiska argument, framstår en analys av det etiska argumentet som angeläget. Frågan är om de etiskt önskade effekterna, med ett annat ord normbildningen vad gäller sexuell kontakt mellan syskon, inte kan utvecklas på andra sätt. En genomgång av internationella erfarenheter skulle möjligen kunna bidra till ett bättre beslutsunderlag i denna fråga.

Ett argument för att avkriminalisera samlag mellan syskon är att detta förmodligen skulle underlätta för de berörda att söka hjälp för psykologiska problem, som är relaterade till den sexuella kontakten.

Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet

Sexuella handlingar mellan närstående

Kapitlet om sexuella handlingar mellan närstående är kort, delvis beroende på att kommittén enligt direktiven inte haft något särskilt uppdrag beträffande 6 §, dvs. den paragraf som reglerar dessa förhållanden. Kommittén konstaterar dock att vad som framkommit under utredningens gång inte gett anledning att föreslå någon ändring av bestämmelserna i sak. Straffbar skall således även i fortsättningen den vara som i annat fall än som anges i 6 kap har samlag med eget barn (eller dess avkomling) eller med sitt eget helsyskon. I förtydligande syfte anges att straffbarhet enbart inträder om den andra personen är av motsatt kön.

Eftersom kommittén inte haft något särskilt uppdrag när det gäller reglerna om vuxenincest har vi förståelse för att kommittén inte presenterar några förändringar i sak. Det föreslagna tillägget blir emellertid förvillande eftersom samlag i brottsbalkens mening, som kommittén själv framhåller, endast kan förekomma mellan personer av

olika kön. Detta tillägg bör följaktligen utgå. Frågan om i vilken utsträckning sexuella handlingar mellan vuxna närstående bör vara kriminaliserade är emellertid viktig och bör enligt vår mening utredas vidare. Tillämpningsområdet för de nuvarande reglerna om vuxenincest är mycket snävt och ger uttryck för ett extremt arvsgenetiskt synsätt. De etiska aspekterna beaktas nästan inte alls. Även i det perspektivet är kommitténs förslag till ny lagtext en försämring eftersom det närmast fäster människors uppmärksamhet på att sexuella handlingar mellan närstående av samma kön för närvarande *inte är straffbara*. Den moderna familjebildningen är emellertid sådan att frågan om kriminaliseringsgraden av sexuella handlingar mellan vuxna anhöriga bör bli föremål för en grundlig utredning.

Jämställdhetsombudsmannen

Sexuella handlingar mellan vissa närstående

Sexualbrottskommittén anser att brottet samlag med eget barn eller dess avkomling (6 Kap. 6 § BrB), incest i dagligt tal, hör hemma under 7 kap. då det inte är ett brott mot person såsom övriga sexualbrott i 6 kap. BrB. Kommittén menar att incestbrottet är en handling som bör kriminaliseras främst av genetiska skäl men också av respekt för den allmänna djupt omfattade tabuföreställningen om incest. Kommittén ifrågasätter dessutom om bestämmelsen har någon praktisk betydelse eftersom det väcks så få åtal.

JämO reagerar starkt mot kommitténs resonemang i denna del. Under samma avsnitt (10.1.1) hänvisar kommittén till tidigare resonemang om barns starka beroendeförhållande till sina föräldrar vilket motiverar ett skydd mot sexuella övergrepp från föräldrarnas sida. Man anför vidare hur detta beroendeförhållande inte upphör bara för att barnet fyller 18 år. Detta konstaterande borde ha utvecklats till ett resonemang om att det är det psykiska lidande som i många fall är resultatet av detta missbruk av beroendeförhållande från föräldrarnas sida som borde vara huvudskälet till kriminaliseringen av incest. När en förälder missbrukar sin makt och utnyttjar barnets beroendeställning genom att sexuellt utnyttja barnet leder det till psykiska skador eller störningar som barnet kan bära med sig under lång tid, ibland under det återstående av livet. De barn som blir utsatta för övergrepp innan de fyller arton år kan fortsätta att befinna sig i en stark beroendeställning gentemot den förälder som begått övergreppen. Därigenom kan de även i vuxen ålder vara oförmögna att värja sig mot övergreppen.

Kommitténs resonemang om genetiska risker rimmar också illa med utredningens ambition att sätta kränkningen av offrets sexuella integritet i fokus. Att grunda ett incestförbud på genetiska resonemang för också tankarna - såsom Ulla Hoffman påpekar i sitt särskilda yttrande - till teorierna om tvångssteriliseringar.

Sammanfattningsvis anser JämO att den förälder som begår incest mot sitt vuxna barn begår ett brott mot person. JämO motsätter sig därför att brottet flyttas till 7 kapitlet.

Brottet bör inte begränsas till att avse heterosexuella samlag

Om huvudorsaken till en kriminalisering av incest är det psykiska lidande som det i många fall leder till, bör den kriminaliserade handlingen inte begränsas till heterosexuella samlag utan även omfatta andra sexuella handlingar, heterosexuella som homosexuella.

Samlag mellan helsyskon

Beroendeförhållandet och maktmissbruket är inte lika tydligt i de fall då vuxna syskon har samlag (nuvarande 6 kap. 6 § 2 st BrB). För systematikens skull bör dock detta brott även fortsättningsvis sammankopplas med incest mellan förälder och barn.

Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning – HomO

7 kap. Om brott mot familj

Kommitténs slutsats när det gäller sexuella handlingar mellan närstående är att bestämmelsen bör föras vidare i en ny reglering. Skälen härför är desamma som åberopats till stöd för nuvarande lagstiftning. De avgörande faktorerna för kriminalisering av s.k. vuxenincest är enligt kommittén både arvs genetiska och etiska. Nu gällande straffbestämmelse omfattar endast vuxenincest mellan personer av olika kön. Kommitténs förslag skulle innebära att denna särbehandling på grund av sexuell läggning består.

När det gäller de etiska skälen handlar dessa främst om att bibehålla ett allmänt omfattat tabu mot incest också mellan vuxna. Ett särskilt redovisat skäl är också att ett skydd bör finnas mot att vuxna barn som fortfarande kan stå i beroendeställning till sina föräldrar involveras i sexuella förbindelser med dessa. Båda dessa motiveringar har, enligt HomO:s uppfattning, samma giltighet oavsett könet på de inblandade parterna.

De arvs genetiska skälen för att upprätthålla straffansvaret vid vuxenincest anges vara den markant större risken för skador på foster och barn vid graviditeter till följd av sådana sexuella förbindelser. I det av utredningen inhämtade expertutlåtandet i denna del framhålls emellertid att ett fortsatt straffrättsligt sanktionerat förbud mot vuxenincest måste motiveras på annat sätt än genom hänvisning till genetiskt biologiska argument. HomO delar denna uppfattning. Något egentligt skäl till varför kommitténs majoritet kommit fram till en annan slutsats härvidlag har inte redovisats i betänkandet. Det bör i sammanhanget framhållas att det i

svensk lag inte i övrigt finns något förbud mot sexuella förbindelser där det finns en markant ökad risk för ärftliga skador eller sjukdomar hos foster eller barn.

HomO har, med utgångspunkt i myndighetsuppdraget från riksdag och regering, inte anledning att ta ställning till om frivilliga sexuella förbindelser mellan vuxna föräldrar och barn respektive mellan syskon skall vara straffbara eller inte. För att även fortsättningsvis göra straffbarheten beroende av om de inblandade parterna är av samma eller olika kön bör det emellertid kunna redovisas starka sakliga skäl för en sådan särbehandling. Det har inte utredningen gjort, vilket bör observeras i den fortsatta beredningen av förslagen inom Regeringskansliet.

Norrköpings kommun

Sexuella handlingar mellan närstående.

Kommittén föreslår inte här någon förändring i sak av nuvarande bestämmelse, som den är reglerad i nuvarande 6 kapitlet 6 § BrB. Bestämmelsen om reglering av sexuellt umgänge med avkomling respektive syskon finns här. Straffansvaret avser helsyskon, biologiskt släktskap samt den äldres handling.

Tillämpningsområdet omfattar endast biologiska släktskap. Samlag i adoptiv- eller styvbarnsförhållanden kan inte straffas enligt denna paragraf. När det är frågan om sexuellt umgänge med avkomling är det endast den äldres handlingar som är straffbara. Avkomlingens handling är straffria. Kriminaliseringen av vuxenincest ger uttryck för samhällets ogillande av sexuella förbindelser mellan nära anförvanter och har arvs genetiska skäl.

Norrköpings kommun anser, att det är rimligt att även lägga etiska synpunkter på sexuellt umgänge med adoptiv- eller styvbarn samt vuxen avkomlings sexuella umgänge med förälder om den lider av t.ex. funktionshinder som demens eller annan svårartad personlighetsstörning. Tillämpningsområdet bör även innefatta dessa relationer samt halvsyskon. Lagen bör skydda vuxna barn från att dras in i eller bli involverade i sexuella förbindelser med föräldrar och andra närstående. Även föräldrar, som t.ex. har drabbats av demens ska kunna skyddas från sina barn att bli utsatta för sexuellt umgänge.

Samlag enligt brottsbalkens mening förekommer endast mellan personer av olika kön. Norrköpings kommun ställer sig bakom särskilt yttrande av ledamoten Ulla Hoffmann, då hon anser att incestförbudet ska utsträckas och omfatta även homosexuella. Majoriteten i kommittén har beslutat att grunda sitt förbud på genetiska grunder med den risk som finns för genetiska förändringar hos ett barn, som blivit följden av samlaget.

Avdelningen för klinisk genetik, Lunds Universitet

Fakta att beakta

Det föreligger tveklöst en väsentligt ökad risk för missfall och allvarliga ärftligt betingade sjukdomar hos avkomma till föräldrapar som är förstegradssläktingar. Risken kan uppskattas till 30 - 50%. Detta förhållande kan dock inte utgöra en bärande grund för kriminalisering. Det viktigaste argumentet är att föräldrapar där den ene eller båda är bärare av ett sjukdomsanlag inte förbjuds att skaffa sig barn även om risken för barnet att drabbas av sjukdom är i samma storleksordning eller t.o.m. betydligt högre än i incestuösa förhållanden. Sålunda är t.ex. risken för ett föräldrapar att få ett barn med en dominant ärftlig sjukdom 50% om den ene föräldern är anlagsbärare, 75% om båda föräldrarna är bärare av samma anlag. Anlagsbärarens rätt att skaffa sig barn ifrågasätts inte. Det är följaktligen ologiskt och anstötligt att ange genetiska skäl som motiv för kriminalisering av incest.

Sveriges Domareförbund

Avsnitt 10

Förbundet delar uppfattningen att förbudet mot incest mellan vuxna bör behållas och har ingen erinran mot att bestämmelsen härom flyttas till 7 kap. Förbudet bör upprätthållas inte bara av de genetiska skäl, som utredningen särskilt framhållit. Att vidmakthålla rådande tabu på detta område torde även tjäna syftet att skydda minderåriga mot övergrepp inom familjen. Från denna utgångspunkt kan det ifrågasättas om inte homosexuella handlingar borde jämföras med heterosexuella (vilket i så fall skulle göra det nödvändigt att beskriva den straffbara handlingen på annat sätt).

Sveriges Psykologförbund

Frivilliga sexuella förbindelser mellan *vuxna anförvanter* föreslås regleras i ett annat kapitel, nämligen kapitel 7 i BrB, brott mot familj. I dessa handlingar saknas tvång och våld men fortfarande är det en straffbar handling på grund av genetiska skäl. Man tar helt enkelt hänsyn till risken för det ofödda barnet att drabbas av sjukdomar, missbildningar o s v. Detta brott har ju en annan innebörd än sexuellt våld.

Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU)

Kap 10 Sexuella handlingar mellan närstående

Kriminaliseringen av samlag med avkomling och samlag med syskon motiveras i betänkandet främst av genetiska skäl. RFSU har inte

möjlighet att bedöma det underlag som utredningen presenterar (bilaga 4) men konstaterar att forskningen är ifrågasatt.

Kriminaliseringen motiveras i utredningen även av etiska skäl. Den medför "en förstärkning av den allmänt rådande uppfattningen att det är skadligt och förkastligt med sexuella handlingar mellan närstående" (s. 328). Utredningen anser att tabuföreställningen om incest bör respekteras. De etiska skälen anses dock inte vara starka nog för att utvidga kriminaliseringen till homosexuella förbindelser inom familjen.

Sexuella handlingar mellan närstående är komplicerade. RFSU är en organisation som verkar för vuxna människors sexuella självbestämmande. Vi är emellertid medvetna om de beroendeförhållanden som kan uppstå mellan föräldrar och barn samt mellan syskon. Vi ser här ingen skillnad mellan hetero- och homosexuella handlingar eller sexuella handlingar mellan hel- respektive halvsyskon, adoptivföräldrar och deras barn. RFSU är dock tveksam till om dessa handlingar ska regleras i brottsbalken.

Eftersom vi anser att det genetiska argumentet är svagt och det etiska skälen inte tillräckligt utredda uppmanar RFSU justitiedepartementet att återigen belysa denna fråga.

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL)

10 Sexuella handlingar mellan närstående

RFSL anser att det är en mycket viktig princip att lagstiftningen när det gäller sexuella handlingar ska vara lika oberoende av kön eller sexuell läggning hos de inblandade personerna. Vi anser inte att kommittén framför tillräckligt starka skäl för att frångå den principen och konstaterar att ledamöterna Ulla Hoffmann och Kia Andreasson delar den uppfattningen.

Stödcentrum BEDA

7 kap 3a §

Förslag

... med eget barn eller dess avkomling döms för...

Skälen till detta är: Oavsett kön är det en handling som är skadlig och ej frivillig. Med vår kunskap om sexuella övergrepp anser vi att "frivilliga" samlag ej kan förekomma mellan biologiska föräldrar och barn oavsett vad de berörda parterna uttrycker. Det är inte genetiken som skall avgöra om det är ett brott, utan den sexuella kränkningen.

Kvinnofronten

Kapitel 10. Sexuella handlingar mellan närstående

Kvinnofronten vill bestämt protestera mot utredningens resonemang kring incest och förslaget att flytta paragrafen till brotten mot familj i 7 kapitlet brottsbalken. Det är visserligen riktigt, som utredningen säger, att alla sexuella handlingar som innefattar tvång egentligen borde falla under andra paragrafer i kapitel 6. Men utsatta barns erfarenheter av incest visar att det tvång som används vid incest kan vara oerhört subtilt, och närheten till förövaren kan göra att barnet inte själv ser tvånget. Detta gäller även den som fyllt 18 år. Därmed kan det i praktiken vara svårt att alltid lagföra brottet under paragrafer som förutsätter tvång.

Det har dessutom visat sig att de psykiska skadorna av biologisk incest oftast är särskilt svåra. Av dessa skäl bör incest definitivt anses som ett sexualbrott mot person. Det är en provokation mot alla överlevare av incest att utredningen skriver: "*Det är svårt att motivera straffbestämmelserna sexuellt umgänge med avkomling eller med syskon utifrån skyddet för den sexuella självbestämmanderätten eller den sexuella integriteten.*" Forskning kring kvinnomisshandel visar att det finns en normaliseringsprocess hos kvinnan respektive mannen, vilket gör att kvinnan gradvis lär sig att se misshandeln som normal vardag och därmed inte något att ifrågasätta. En liknande normaliseringsprocess finns också vid incest. Även när exempelvis en man begår incest mot sin vuxna dotter utan synbart tvång, måste man därför förutsätta att hon i en sådan normaliseringsprocess framtogs möjligheten att hävda någon sexuell självbestämmanderätt. Incest är därför en ännu större kränkning av den sexuella integriteten än ett sexualbrott med en okänd gärningsman.

Kvinnofronten finner utredningens resonemang kring incest som ett genetiskt brott groteskt. Om incest bara handlade om genetik kunde lagen lika väl säga att incest är legalt bara förövaren använder kondom. Brottet incest handlar inte om genetik, utan om sexuella övergrepp och kränkningar.

Vi anser sammantaget att utredningen genom formuleringen av förslagen till lagtext osynliggör sexuella övergrepp mot, och sexuellt utnyttjande av, barn under femton år inom familjen. Kommittén skriver om detta i betänkandet, men i de konkreta förslagen till lagtext angående våldtäkt respektive sexuellt utnyttjande av barn nämns inte fall där förövaren är en nära anhörig eller vårdnadshavare för barnet. Detta trots att man i betänkandet konstaterar att just dessa brott är de allvarligaste sexuella övergreppen mot barn. Att bli utsatt av någon under vars vård och fostran barnet lever, innebär ett näst intill ofattbart tillitsbrott. När det dessutom sker mot en avkomling, d.v.s. biologisk incest, är brottet än svårare. Erfarenheter visar att de vanligaste förövarna är fäder, styvfäder och bröder. I dessa fall blir också konsekvenserna för offren svårast.

Incest som egen paragraf

Mot denna bakgrund anser Kvinnofronten att incestbrottet är så speciellt och allvarligt att det måste innefattas i en egen paragraf samt att paragrafen självklart ska sortera under 6 kapitlet. Det ska därmed självklart också innefatta alla sexuella handlingar, och självklart ska det även gälla när offer och gärningsman är av samma kön. Utgångspunkten ska vara offrets utsatthet, oavsett kön.

Incestparagrafen ska innefatta de fall då offret står under gärningsmannens vård eller fostran. Därmed ska incesten gälla även styvfäder och liknande. Paragrafen bör innefatta ett normalbrott och ett grovt brott.

Också då gärningsmannen är en bror ska brottet falla inom denna paragraf. Liksom i nuvarande lagparagraf om *sexuellt umgänge med syskon* bör det dock finnas med en skrivning om att straffrihet ska gälla för den som förmåtts till gärningen genom tvång eller på annat otillbörligt sätt.

Denna paragraf ska även innefatta ett stycke där lagen slår fast att incest mot avkomling *alltid är* förbjudet, oavsett offrets ålder, d.v.s. även mot den som är över 18 år.

Vänsterpartiets Kvinnopolitiska Utskott

Incest - 7 kap 3a §

Kommittén har valt att flytta "incest" paragrafen från 6 kapitlet till 7 kapitlet Brott mot familj. Det är bra, eftersom det här handlar om s.k. frivilliga samlag mellan vuxna heterosexuella närstående som inte omfattas av 6 kapitlet. Förbudet omfattar den som har samlag med eget barn eller dess avkomling eller två helsyskon som har det.

Vi anser dock att detta förbud bör utsträckas till att omfatta även homosexuella.

Majoriteten i kommittén har dock beslutat att grunda sitt förbud på genetiska grunder, dvs risken för genetiska förändringar hos det barn som eventuellt blir följden av samlaget.

Det utlåtande som docenten i klinisk genetik, Jan Wahlström, som kommittén inhämtat visar att det finns en uppenbar risk för genetiska förändringar i sådana situationer. Utlåtandet visar också att det finns uppenbara risker för genetiskt nedärva sjukdomar även för barn till föräldrar som själva har genetiska förändringar, men som inte är nära släkt till varandra. Där har samhället, som tur är, tagit bort detta genetiskt grundade förbud och överlätit beslutsfattandet till de blivande föräldrarna.

Vår uppfattning är att ett incestförbud grundat på genetiken för tankarna till de bakomliggande grunderna till bl.a. tvångssteriliseringarna.

Vänsterpartiets Kvinnopolitiska Utskott anser därför att lagstiftningen bör se ut som följer:

"Den som i annat fall än som sägs i 6 kapitlet har samlag eller genomför samlagsliknande handlingar med eget barn eller dess avkomling döms för samlag med avkomling till fängelse i högst två år.

Den som i annat fall än som sägs i 6 kap har samlag eller genomför samlagsliknande handlingar med sitt helsyskon döms för samlag med syskon till fängelse i högst ett år. Vad som sägs i denna paragraf gäller inte den som förmåtts till gärningen genom olaga tvång eller på något annat otillbörligt sätt."

11 Utredningar och lagföringar av sexualbrott

11.1 Förundersökningar och bevisvärdering av sexualbrott

Kommitténs bedömning är att kommittén mot barnmisshandel har lämnat en rad förslag som har betydelse för förundersökningar om sexualbrott mot barn. Om den kommitténs förslag om kortare handläggningstider genomförs bör införandet av motsvarande frister för handläggningen i domstol av mål om allvarigare sexualbrott mot den som inte har fyllt 18 år övervägas.

Kommitténs bedömning är att det inte har påträffats några särskilda brister i bevisvärderingen. Domstolsverket bör dock ges i uppdrag att tillsammans med Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen och Brottsoffermyndigheten vidta åtgärder för fortbildning av personal inom rättsväsendet i frågor om bl.a. offers beteenden i hotfulla situationer, minnesfunktioner samt barns förmåga att kommunicera.

Sammanfattning av remissvaren: Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker kommitténs förslag i denna del. Några instanser vill dock gå längre och föreslår bl.a. att fortbildningsåtgärder även bör bedrivas för advokater och för personal inom socialtjänsten. Ett par instanser har betonat att domstolarna knappast kan åläggas att hantera nya s.k. fristmål utan att de tillförs ytterligare resurser.

Stockholms tingsrätt

Övrigt

I förslaget (s. 332) gör kommittén en bedömning om att det kan komma att behöva införas en tidsfrist i handläggningen av allvarigare sexualbrott mot personer under 18 år. Tingsrätten vill påpeka att ännu en

tidsfrist skulle ställa ytterligare krav på redan hårt pressade domstolar. Den diskuterade förändringen kräver att ytterligare resurser tillförs.

Domstolsverket

Förslag att uppdra åt Domstolsverket att anordna kurser för fortbildning av personal

Det finns redan nu ett allmänt uppdrag att Domstolsverket och Brottsoffermyndigheten i samverkan skall genomföra utbildning i brottsofferfrågor för den personal vid landets allmänna domstolar, som i sitt dagliga arbete kommer i kontakt med människor som utsatts för brott, och som ännu inte genomgått särskild brottsofferutbildning. Den utbildningen bör enligt regeringsuppdraget ta sikte på bemötande- och informationsfrågor, men också vilket stöd som finns att få från andra myndigheter och från ideella föreningar. Kontakter har tagits med Brottsoffermyndigheten, som kommer att genomföra ett par pilotutbildningar under hösten. Utbildning för domstolspersonal kan sedan genomföras under år 2002.

Inom uppdraget "Våld mot kvinnor" anordnas under hösten 2001 fördjupningsdagar då bl.a. minnesforskning ingår i programmet.

Domstolsverket har tidigare genomfört utbildningsdagar för domare om sexuella övergrepp mot barn (1996).

I den utbildning som är obligatorisk för alla nyutnämnda ordinarie domare ingår redan inslag om barnet i rättsprocessen och då behandlas t.ex. frågor om barns beteenden. Där kommer bl.a. någon barnpsykolog att medverka. I övrigt behandlas frågor som "att tala med barn" och "om barn och föräldrar vid separation - psykiaterns erfarenheter" vid DVs seminarium i vårdnadsmål.

De utbildningsåtgärder som kommittén föreslår täcks således delvis av redan förekommande eller planerade utbildningar inom domstolsväsendet.

Domstolsverket skulle föredra att varje myndighet ges i uppdrag att utbilda personal inom den egna verksamheten. Med ett sådant uppdrag kan myndigheterna gemensamt anordna utbildning i de avseenden detta bedöms vara den lämpligaste lösningen.

Brottsoffermyndigheten

Utredningar och lagföring

Sexualbrottskommittén har också haft i uppdrag att göra praxisundersökningar beträffande utredning, bevisvärdering och straffmätning i mål angående sexualbrott.

Kommittén anger att senare tids forskning ger anledning att ifrågasätta de erfarenhetssatser och bevisvärderingsmetoder som tillämpas beträffande sexualbrott mot barn (s 345). Dessvärre finns det anledning att med kraft understryka detta. Utöver de referenser som utredningen redovisar kan särskilt publikationen av Diesen med flera Bevis 6 Sexuella övergrepp mot barn åberopas. Där framkommer bland annat att en genomgång av förundersökningar efter samtliga anmälningar inom ett polisdistrikt i Stockholm visar att inte ens erkännanden alltid leder till åtal¹⁸, att många undersökningar läggs ner för tidigt liksom att åtalsprövningen kan vara för restriktiv i bevishänseende. Åtalsfrekvensen har minskat radikalt, från 12 procent 1996 till sex procent under 1998 och år 2000. Orsakerna till detta analyseras också. Bland dessa nämns att sexuella övergrepp är krävande att utreda, varierande men ofta otillräcklig kompetens särskilt beträffande förhörstekniker och defensiva hållningar. Slutsatsen är att det knappast finns någon rättvisa för utsatta barn. Dessutom är det inte heller att vänta att de sociala myndigheterna kommer att kunna lösa den konflikt som utmynnat i misstanken. Om den misstänkte är en förälder till barnet kan effekten bli att barnet måste leva tillsammans med den misstänkte förövaren som vårdnadshavare eller i princip åläggs umgängesplikt med denne. Detta kan kontrasteras mot att en vuxen som upplever sig utsatt för övergrepp har möjlighet att välja separation eller skilsmässa och kanske också kan få visst skydd via besöksförbud.

Barnens situation är mest utsatt och värnlös. Också beträffande vuxna finns det anledning att ifrågasätta rättssystemets värderingar, vilket redan framhållits ovan. Brottsoffermyndigheten har utöver detta anledning att framhålla att ärenden angående brottskadeersättning har visat på att reglerna om förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse inte alltid tar den hänsyn till enskilda intressen som lag och förarbeten förutsätter.

Också beträffande värderingen av vuxna offer som utsatts för sexualbrott finns, vilket torde ha framgått ovan mycket övrigt att önska. Inom rättssystemet finns stora variationer beträffande detta, vilket också är problematiskt utifrån rättsstatens princip om likhet inför lagen. Åtskilliga rättsfall kan åberopas till stöd för att kvinnan för att få juridisk upprättelse för våld eller sexuella övergrepp måste uppfylla kriterier av ärlighet och vara övertygande i positionen som ”det goda offret” utifrån föreställningar om den kvinnliga sexualiteten. Helena Sutorius bidrar till

¹⁸ Diesen 2001 s 98.

att belysa detta i en tydlig analys av det så kallade Södertäljemålet, NJA 1997 s 538.¹⁹

Sammantaget visar detta att utbildningsbehovet är stort för i princip samtliga rättsväsendets aktörer. Härtill kommer insikter om att brister i kompetens för att möta särskilt barns men även vuxnas behov efter sexuella övergrepp finns också inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Förutom att forskningen blottlägger detta kan Brottsoffermyndigheten konstatera brister via dokument och uppgifter i ärenden om brottsskadeersättning.

Brottsoffermyndigheten hävdar därför att det är nödvändigt med speciella utbildningsinsatser angående sexualbrotten. Det aktuella betänkandet är därvidlag inriktat på rättsväsendets aktörer, vilka kan ses som en primär målgrupp. Utöver de yrkesgrupper som betänkandet aktualiserar vill Brottsoffermyndigheten även framhålla advokatkåren. Bland dem ska målsägandebiträden rekryteras. De har särskilt viktiga funktioner för att tillvarata brottsoffrens intressen och rättigheter. Utbildningssatsningar bör därför även inkludera fortbildning av dem. Beträffande de som kan komma att utses till särskilda företrädare för barn har Brottsoffermyndigheten erbjudit utbildningar på regeringens uppdrag. Dessa utbildningar mötte en glädjande stor efterfrågan och behöver upprepas för att nå fler intresserade advokater.

Dessutom behöver personal inom socialtjänsten fortbildning, i synnerhet för att kunna förverkliga ett relevant stöd till barn som utsatts för sexuella övergrepp.

Kommitténs förslag om fortbildning (s 336) bör enligt Brottsoffermyndighetens mening därför ges hög prioritet. Myndigheten vill också framföra att det särskilt för att komma närmare ett förverkligande av principen om barnens bästa bör bedrivas motsvarande fortbildning för advokater och för socialtjänstens personal. Brottsoffermyndigheten har, som betänkandet framhåller, bred kunskap om brottsofferfrågor och har dessutom genomgående fått goda omdömen för genomförd fortbildning. Utbildningssatsningarna bör därför genomföras i samverkan med myndigheten.

Myndigheten vill dessutom framhålla att fortbildningen bör tilldelas ekonomiska resurser. Flera skäl kan åberopas. Det tyngst vägande skälet är att det för att skapa fördjupade insikter och relevant kompetens krävs medverkan av kompetenta föreläsare. Ett annat skäl är att statsmakten annars riskerar att visa tecken på ett avtagande intresse för brott mot kvinnor och barn, eftersom vissa medel för utbildning ställts till förfogande i samband med kvinnofridsreformerna och brottsofferpropositionen. De utbildningssatsningarna är visserligen ännu inte slutförda, men även om de kan förväntas lägga grunder till ökade

¹⁹ ”Södertäljemålet och frågan om kvinnors sexuella självbestämmanderätt” i Görel Granström (red) 1999 *Lika inför lagen?* Uppsala: Iustus förlag.

insikter så avser de inte de ur flera perspektiv särskilt krävande sexualbrotten.

Institutet för psykosocial medicin (IPM)

Att höra barn som vittnen

I betänkandet redovisas motiven bakom att pröva om någon som är under 15 år ska höras som vittne (sid 338). Även om dessa motiv grundar sig på respekt för barnet, kan det påpekas att det också kan finnas fördelar med att höra även yngre barn inför rätten. Ett sådant förfarande kan vara ett sätt att visa respekt för barnet. Det finns också en risk i sammanhang av detta slag att barns kompetens underskattas. Om domstolssituationen anpassas till ett barns förutsättningar kan det finnas skäl att överväga en svensk praxisändring, åtminstone i form av en försöksverksamhet baserad på internationella erfarenheter.

Domstolarnas bevisvärdering

I rubriken för avsnitt 11.2.2. sägs: ”Det har inte påträffats några särskilda brister i domstolarnas bevisvärdering”. Detta får betraktas som ett kraftfullt yttrande. I vår egen forskning har vi närmast oss dessa frågeställningar, bland annat i ett avhandlingsarbete som rör samspelet mellan domstolar och psykologiska/psykiatriska experter. Enligt vår uppfattning är detta en mycket komplicerad och för rättssäkerheten betydelsefull fråga som kräver en ingående analys och en ödmjuk ansats för att kunna besvaras på ett tillförlitligt sätt. Vi uppfattar inte att den i och för sig intressanta undersökning som presenteras som bilaga 2 utgör tillräckligt underlag för att besvara frågan.

Barnombudsmannen

11.2.2 Det har inte påträffats några särskilda brister i domstolarnas bevisvärdering

BO stödjer förslaget att Domstolsverket ges i uppdrag med Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen och Brottsoffermyndigheten att anordna kurser för fortbildning om barn och sexuella övergrepp av personal inom domstolsväsendet. Om personalens kompetens inom rättsväsendet förbättras kan det innebära att förutsättningarna för en prövning av omständigheterna och bevisvärderingen när barn är målsäganden förbättras ytterligare. Det behövs bl.a. nya kunskaper och erfarenheter om både minnets funktioner och barns kommunikationsförmåga.

BUP-Elefanten, Barn och ungdomspsykiatriska kliniken, Universitetssjukhuset i Linköping

11.2.1 Det har föreslagits åtgärder som kan förbättra förundersökningarna

Vi vill starkt understryka att vår erfarenhet är att handläggningstiderna vid misstanke om sexualbrott mot barn i allmänhet är alltför långa. Väntan på en rättsprocess i ett halvår, ett år eller mer innebär förutom stor vånda och plåga för barnet att den psykologiska läkningsprocessen kraftigt fördröjs och att barnets utveckling därmed kan äventyras. F.ö. se den inledande sammanfattningen.

11.2.2 Det har inte påträffats några särskilda brister i domstolarnas bevisvärdering

Fällman och Christiansson (1999) konstaterar i sin rapport ”Kvinnor som dömts för sexualbrott mot barn; brottets omfattning och karaktär” att kvinnor som förgriper sig mot barn får lägre straff jämfört med män för samma brott.

Rädda Barnen

11 Utredningar och lagföringar av sexualbrott

11.2.1 Det har föreslagits åtgärder som kan förbättra förundersökningarna

Kommittén föreslår att det bör övervägas om det bör genomföras en frist för handläggningen i domstol av mål om allvarigare sexualbrott mot den som inte har fyllt 18 år. Detta under förutsättning att Barnmisshandelskommitténs förslag om kortare handläggningstider hos polis och åklagare vad gäller sexualbrott mot barn genomförs. Rädda Barnen vill erinra om att Barnmisshandelskommitténs förslag om tidsfrister för förundersökningar gällde brott mot barn enligt 3, 4 och 6 kap brottsbalken. Rädda Barnens uppfattning är att det även i domstolarna måste införas en tidsfrist inom vilket mål, som avser brott mot 3, 4 eller 6 kap brottsbalken där barn är målsäganden, skall sättas ut till förhandling. Även väntan på rättegång och eventuellt överklagande innebär stora påfrestningar för barnet, speciellt om en av föräldrarna eller någon närstående person är åtalad.

11.2.2 Det har inte påträffats några särskilda brister i domstolarnas bevisvärdering

Rädda Barnen delar kommitténs uppfattning att den senare tidens forskning ger anledning att ifrågasätta om de erfarenhetssatser och den bevisvärderingsmetod som i dag tillämpas i mål om sexualbrott mot barn, är de bästa. Enligt Rädda Barnens uppfattning är barnkompetensen i

domstolarna generellt sett låg, i vissa fall till och med obefintlig. Barnmisshandelskommittén har föreslagit att endast poliser och åklagare som har genomgått vidareutbildning inom området barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn ska handlägga dessa mål. Enligt Rädda Barnens uppfattning bör detta även gälla domare (juristdomare). Även domare måste förstå ett barns intellektuella funktioners utveckling som tänkande, förståelse och minne. Det är också viktigt att ha kunskap om hur ett barn påverkas av ett övergrepp och vilka konsekvenser detta kan få för personlighetsutvecklingen samt hur ett trauma i vissa fall påverkar förmågan att detaljerat återge en berättelse. En domare som saknar sådan kunskap och kompetens kan inte rätt bedöma vilken tilltro som kan sättas till ett barns berättelse. Rädda Barnen menar därför att mål där målsägande är ett barn, endast skall få handläggas av juristdomare som har gått igenom vidareutbildning på området.

Kommitténs förslag, att Domstolsverket ges i uppdrag att tillsammans med RÅ, RPS och Brottsoffermyndigheten anordna kurser för fortbildning av personal inom rättsväsendet, är bra, men inte tillräckligt. Rädda Barnen anser att mål där barn är målsägande skall lottas på särskilda domare som är lämpliga och har ett särskilt intresse för denna typ av mål samt har genomgått vidareutbildning inom området.

Sveriges Domareförbund

Avsnitt 11

Förbundet instämmer i de slutsatser kommittén dragit rörande utredningen och lagföringen av sexualbrott. I anslutning till vad som anförs i avsnitt 11.2.1 vill förbundet betona att domstolarna, som redan i dag är hårt ansträngda, knappast kan åläggas att hantera nya kategorier av s.k. fristmål utan att resurser tillförs.

Riksförbundet för Sexuell Uppllysning (RFSU)

Kapitel 11 Utredningar och lagföringar av sexualbrott

RFSU stödjer varmt kommitténs bedömning att det behövs fortbildning om barn och sexuella övergrepp. Det är också viktigt att ge förundersökningarna av sexualbrott (avsnitt 11.2) högre prioritet så att de inte tar så lång tid som idag. Detta gäller i synnerhet sexualbrott mot barn.

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)

11. Utredningar och lagföringar av sexualbrott.

11.2.2 Det har inte påträffats några särskilda brister i domstolarnas bevisvärdering.

ROKS stöder kommitténs förslag på kurser i fortbildning av personal inom rättsväsendet beträffande sexualbrott mot barn.

Forum om barn och våld

Förslag för att förbättra förundersökningarna

Forum tycker det är bra att kommittén lyfter fram förslaget från Kommittén mot barnmisshandel om att införa en tidsfrist för att förkorta handläggningstiden vid förundersökningen. Samma tidsfrist bör råda vid utredandet av sexualbrott mot barn och unga. Vidare anser Forum det välbetänkt att kommittén även anknyter till förslaget om en gemensam vidareutbildning för rättsväsendet inom områdena barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn.

11.2 Straffvärde och straffmätning i mål sexualbrott

Kommitténs bedömning är att domstolarna för generellt korta resonemang i frågor om straffvärde och straffmätning. Det finns dock ingen anledning att införa några särskilda regler i detta avseende för mål om sexualbrott.

Sammanfattning av remissvaren: Remissopinionen ställer sig i huvudsak bakom kommitténs förslag. Några remissinstanser har dock påpekat att det bör framgå av författningskommentaren att det inte skall vara någon skillnad i bedömningen av homo- och heterosexuella handlingar.

Rädda Barnen

11.3 Straffvärde och straffmätning i mål om sexualbrott

Kommittén har inte ansett att det finns anledning att införa några särskilda regler i fråga om domstolarnas resonemang om straffvärde och straffmätning.

Rädda Barnen vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på den uppseendeväckande slutsatsen som refererats i utredningens bilaga 2 (Hur dömer domstolarna i mål om sexualbrott?). På sidan 670 framgår att hovrätten som förmildrande omständighet vid bedömningen av

straffvärdet angivit att den tilltalade lider av en psykisk störning - pedofili - vilket han inte kunnat kontrollera intellektuellt (BrB 29 kap 3 § första stycket 2). Rädda Barnen anser att det är en upprörande slutsats att pedofili skall leda till strafflindring. Ett förtydligande från lagstiftaren om hur pedofili skall påverka straffet är därför av vikt.

Sveriges Advokatsamfund

Domstolarnas straffmätning och straffvärdebedömningar

Avslutningsvis vill Advokatsamfundet anföra följande. Kommittén har genomfört en praxisundersökning och funnit brister i fråga om hur domskälen i mål om sexualbrott redovisas. Kommittén har t.ex. konstaterat vissa brister i enhetlighet i bedömningarna av brottsrekvisit och fåtaliga öppet redovisade domskäl avseende framförallt resonemangen om alternativa brottsrubriceringar. Endast i rena undantagsfall har kommittén funnit att det förs uttryckliga straffvärdes- eller straffmätningens resonemang i sexualbrottsdomar.

Kommittén föreslår emellertid inga åtgärder i dessa avseenden och bedömer att domstolarnas straffmätning är tillfredsställande, att de allmänna bestämmelserna i brottsbalken är tillräckliga och att ovan angivna förhållanden inte är unika för sexualbrott.

Advokatsamfundet ansluter sig till kommitténs bedömning att det inte är lämpligt att införa särskilda regler i nu angivna avseenden för sexualbrott.

Advokatsamfundet menar emellertid att frågan inte bör lämnas därhän. Det är av stor vikt för rättstillämpningen att Justitiedepartementet ytterligare utreder vilka allmänna åtgärder i form av utbildning, information och uppföljning som bör vidtas inom rättsväsendet för att öka kvaliteten i brottmålsavgöranden i dessa avseende. Frågan är emellertid inte unik för sexualbrott utan har generell räckvidd.

Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU)

Kapitel 11 Utredningar och lagföringar av sexualbrott

Kommittén menar att straffmätningen vid brott där den sexuella handlingen är av homosexuell karaktär inte är annorlunda än vid motsvarande brott av heterosexuell natur (s. 353). Av praxisundersökningen framgår emellertid att det vid våldtäkt har beaktats i försvårande riktning att gärningen varit av homosexuell natur (s. 640). RFSU anser att det bör framgå i författningskommentarerna att det inte ska vara någon skillnad i bedömningen av homo- och heterosexuella handlingar.

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL)

11 Utredningar och lagföringar av sexualbrott (jfr även bilaga 2)

Sammanfattning: RFSL anser att det tydligt bör framgå av författningskommentarerna att sexualbrott riktade mot en person av samma kön ska bedömas som lika allvarligt som ett brott mot en person av motsatt kön. Dessutom finns skäl att genom fortsatta studier och utbildningsinsatser för rättsväsendet säkerställa en sådan tillämpning av lagen.

Det är snart 20 år sedan lagstiftaren uttryckligen slog fast principen att ett sexualbrott är lika allvarligt om det riktar sig mot en person av samma kön som det är om det riktar sig mot en person av motsatt kön. Det är därför anmärkningsvärt att det av kommitténs praxisundersökning framgår att domstolarna inte alltid känner till detta.

I praxisundersökningen förekommer ett tjugotal fall av övergrepp mot person av samma kön. I det stora flertalet fall framgår det inte av domskälen hur domstolen vid straffmätningen eller straffvärdesbedömningen sett på det faktum att gärningsmannen och offret varit av samma kön. Det är emellertid med förvåning som RFSL noterar att domstolarna i två av fallen uttryckligen angett att övergreppets homosexuella karaktär varit en försvårande omständighet.

1. Tingsrättsdom, våldtäkt (s. 635-636). Man begår övergrepp mot 14-årig pojke. Tingsrätten anger vid straffets bestämmande som en försvårande omständighet att övergreppet varit av homosexuell natur.

2. Hovrättsdom, sexuellt utnyttjande (s. 669-670). Farbroder begår övergrepp mot två syskonbarn. I domskälen nämner hovrätten som försvårande omständighet bland annat att handlingen varit av homosexuell karaktär.

Att domstolarna i två av ett tjugotal undersökta fall anser övergrepp av homosexuell karaktär vara allvarligare än övergrepp av heterosexuell karaktär inger oro, eftersom det innebär att domstolarna i 10 procent av de undersökta fallen låter en diskriminerande syn på homosexualitet spela in i straffmättnings- och straffvärdesfrågorna. Till detta kommer det mörkertal av rättsfall där domstolarna bedömt övergrepp av homosexuell karaktär strängare utan att uttryckligen nämna detta i domskälen.

Den enda rimliga ståndpunkten är att sexuella övergrepp ska bedömas lika strängt oavsett om gärningsman och offer är av samma eller motsatt kön. I annat fall skulle rättsväsendet bakvägen återinföra den diskriminerande syn på homosexualitet som utmönstrades ur strafflagstiftningen 1978 i och med införandet av en gemensam åldersgräns.

En diskriminerande syn på övergrepp av homosexuell karaktär skulle dessutom indirekt drabba kvinnor som grupp. Eftersom gärningsmannen i de fall av sexuella övergrepp som kommer rättsväsendet till kännedom vanligtvis är man skulle en strängare syn på övergrepp mot personer av samma kön leda till att rättsväsendet ansåg det vara mindre bekymmersamt om män begick övergrepp mot kvinnor eller flickor än mot män eller pojkar.

RFSL konstaterar att gällande lagstiftning inte ger något utrymme för att låta övergreppets homosexuella eller heterosexuella karaktär i sig spela in vid straffmätningen och straffvärdesbedömningen. Det är viktigt att detta tydligt framgår av författningskommentarerna. Det är också angeläget att genom fortsatta studier och utbildningsinsatser till rättsväsendets myndigheter säkerställa att lagstiftningen tillämpas korrekt även på denna punkt.

11.3 Bör den särskilda preskriptionsbestämmelsen för sexualbrott mot barn utvidgas?

Kommitténs bedömning är att en ny särskild preskriptionsbestämmelse bör införas som rör sexualbrott mot personer under 18 år. Brott som normalt inte föranleder någon annan påföljd än böter bör dock inte omfattas av bestämmelsen.

Sammanfattning av remissvaren: Kommitténs förslag till ny preskriptionsbestämmelse har fått ett blandat mottagande. Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan tillstyrker förslaget, medan ett flertal instanser avstyrker eller är tveksamma till det. Som skäl mot att ytterligare förlänga preskriptionstiden anförs bl.a. rättsäkerhetsskäl.

Göta Hovrätt

Avsnittet 11.4.5

Brottsbalkens preskriptionsregler har som utgångspunkt att brott med likartade straffvärden skall ha samma preskriptionstid. I syfte att skapa effektiva möjligheter till lagföring för vissa sexualbrott mot barn, har det dock gjorts avsteg från denna grundregel. Således gäller för dessa brott att preskriptionstiden börjar löpa först när barnet fyller eller skulle ha fyllt 15 år. Undantaget från huvudregeln har motiverats med de svårigheter som underåriga barn kan ha att påtala sexuella övergrepp för omgivningen. Frågan är nu om det finns anledning att utöka preskriptionstiden ytterligare genom att låta börjedagen inträda först i och med att barnet fyller 18 år. Härvid bör beaktas att preskriptionstiden för vissa gärningar har förlängts redan genom att strafflatituden för sexuellt tvång av normalgraden har höjts och genom att begreppet "sexuellt umgänge" har bytts ut mot "sexuell handling". Därmed har vissa förfaranden som tidigare rubricerades som sexuellt ofredande kommit att falla under brottsrubriceringen sexuellt övergrepp mot barn,

sexuellt tvång eller sexuellt utnyttjande, vilka alla har en högre strafflatitud. Beträffande samtliga de paragrafer som berörs av den föreslagna ändringen, utom 5 § och 8 § 1 st. 1 meningen, är vidare tiden för åtalspreskription 10 år. Detta innebär, med beaktande av att preskriptionstiden såsom fallet är i dag börjar löpa först när den unge fyller 15 år, att det föreligger gott om tid efter det att barnet har blivit vuxet att anmäla och utreda brottet. Något behov av en ytterligare förlängning av preskriptionstiden i dessa fall kan inte anses föreligga. Beträffande brotten i 5 § och 8 § 1 st. 1 är situationen något annorlunda. Dessa gärningar har endast en åtalspreskriptionstid på fem år. Med beaktande av att preskriptionstiden för dessa handlingar i dag börjar löpa först när offret blivit 15 år finns emellertid även för dessa fall goda möjligheter att anmäla först sedan barnet har nått en högre mognadsgrad och självständighet. Även beträffande dessa fall torde det vara tillräckligt att preskriptionstiden börjar löpa vid 15 års ålder. Vid en samlad bedömning finner hovrätten således att skälen som talar mot den föreslagna ändringen är starkare än de som talar för en ändring.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Kapitel 11 Utredningar och lagföring av sexualbrotten

Kommittén har föreslagit att preskriptionstiderna för sexualbrott mot barn bör beräknas med utgångspunkt från barnens myndighetsålder. Den har till stöd för detta anfört bl.a. att detta står i överensstämmelse med barnkonventionen och att allt fler länder knyter preskriptionsreglerna på området till barnens myndighetsålder. Vad avser andra länders bestämmelser finner hovrätten att det inte går att ta ställning till den reella innebörden av deras lagstiftning, eftersom kommittén inte redovisat ländernas preskriptionstider som sådana. Vid en jämförelse mellan preskriptionstiderna för de sexualbrott som enligt kommittén bör omfattas av den aktuella preskriptionsregeln med preskriptionstiderna för de sexualbrott som omfattas idag, har det skett en generell höjning av preskriptionstiderna på grund av att kommittén föreslagit förändringar i sexualbrottens straffskalor. För vissa gärningar kommer således preskriptionstiderna redan härigenom att bli längre. Även om vissa gärningar uppdragas först efter det att barnet fyllt 15 år, finns det genom de nu gällande preskriptionsbestämmelserna tid för att utreda brotten. Kommittén har inte redovisat några erfarenheter av sexualbrott som inte kunnat lagföras på grund av att de varit preskriberade. Kommittén har inte heller angett om den genomförda förlängningen av preskriptionstiden med anknytning till 15-årsgränsen i praktiken lett till att fler sexualbrottslingar kunnat lagföras. Det saknas också underlag som påvisar ett praktiskt behov av att ytterligare förlänga tiden. En framflyttning av den tidpunkt som utgör utgångspunkt för beräkningen av preskriptionstiden, i kombination med att kommitténs förslag redan i sig medför längre preskriptionstider för vissa gärningar, gör att rättssäkerheten för den påstådda gärningsmannen tunnast ut. Ett viktigt motiv för preskriptionsreglerna är att svårigheterna att reda ut vad som hänt ökar med tidens gång. Dessa svårigheter är särskilt uttalade vid

påstådda sexualbrott. Det måste finnas starka skäl för att ytterligare fjärma sig från grundregeln att preskriptionstiderna skall bestämmas efter brottets straffvärde såsom det kommit till uttryck i straffskalan. Sådana skäl har kommittén inte anfört.

Malmö tingsrätt

35 kap 4 §

Tingsrätten ifrågasätter om inte 6 kap 8 § andra meningen bör omfattas av paragrafen eftersom straffskalan är densamma som beträffande 6 kap 8 § första meningen. Straffvärdet av olika gärningar får anses avspegla sig i straffskalorna.

Justitiekanslern

Förslaget till förlängning av preskriptionsbestämmelser rörande sexualbrott

Tiden för åtalspreskription börjar som huvudregel löpa vid den tidpunkt då brottet begicks. Särbestämmelser finns dock när det gäller vissa skattebrott, bokföringsbrott och vissa sexualbrott mot barn. Justitiekanslern vill peka på att i de lagstiftningsärenden där frågan om förlängning av preskriptionstider varit aktuella har uttalats att starka skäl måste åberopas för en avvikelse från den generellt gällande preskriptionstiden, i all synnerhet när det är fråga om att förlänga den. Justitiekanslern anser inte att de skäl som nu åberopas för ytterligare en förlängning av preskriptionstiderna när det gäller sexualbrott mot barn är tillräckligt starka och föreslår därför att ytterligare överväganden äger rum i denna fråga.

Domstolsverket

Förslag till ändringar i bestämmelserna om preskription och s.k. dubbel straffbarhet

I enlighet med det resonemang som förs i betänkandets avsnitt 8.1.1. bör målsäganderätt inte alltid tillerkännas den prostituerade vid brottet koppleri. Enligt de föreslagna ändringarna i nu aktuella bestämmelser skall det gälla andra preskriptionstider än för närvarande såvitt fråga är om t.ex. koppleri och brottet har riktats mot någon som inte har fyllt arton år, samt skall kravet på s.k. dubbel straffbarhet tas bort vad gäller exempelvis koppleri, om brottet har begåtts mot en person som inte fyllt arton år. Domstolsverket vill påpeka att detta kan leda till tillämpningssvårigheter i fråga om huruvida ett koppleribrott kan anses ha riktats mot någon.

Riksåklagaren

Kommittén föreslår en förlängning av preskriptionsreglerna rörande sexualbrott mot barn. Allmänt kan sägas att det bör föreligga mycket starka skäl för en avvikelse, särskilt en förlängning, från de generellt gällande preskriptionstiderna. Kommittén har, enligt min mening, inte på ett övertygande sätt motiverat varför det skulle vara behov av en förlängning utöver den som redan gäller. Även utan en förlängning kan exempelvis en grov våldtäkt av barn få en längre preskriptionstid än den som gäller för mord. Jag avstyrker förslaget i denna del.

Åklagarkammaren i Linköping

Såvitt avser den föreslagna utgångspunkten för preskriptionstidens beräkning gör jag följande övervägningar. Den nuvarande utgångspunkten 15 år är tillräcklig. De allvarliga brott som kan komma i fråga har regelmässigt långa preskriptionstider.

Åklagarmyndigheten i Malmö

3 Preskription

Det är bra att preskriptionsbestämmelserna anpassas till barnkonventionen. Detta medför att preskriptionstiden börjar löpa när barnet fyller 18 år istället för 15. Preskriptionsreglerna kommer härmed inte att i så hög grad hindra en effektiv lagföring.

Åklagarmyndigheten i Göteborg

Lagföring av sexualbrott

När det gäller den särskilda preskriptionsbestämmelsen för sexualbrott mot barn anser jag i likhet med kommittén att det är motiverat att utgångspunkten för beräkningen av preskriptionstiden blir 18 år trots att det innebär avsteg från de generella preskriptionsreglerna. Detta för att barn som utsatts för sexuella övergrepp ofta inte förmår tala om övergreppen med någon utomstående förrän efter lång tid. Vidare stadgar FN:s barnkonvention att alla är barn fram till 18 års ålder. Det är viktigt att Sverige anpassar sig till den internationella utvecklingen av preskriptionstiderna vid sexualbrott mot barn, som knyter preskriptionstidens början till barnets myndighetsålder.

Åklagarmyndigheten i Västerås

Preskription

Den 1 januari 1995 infördes den nu gällande regeln om preskription för grövre sexualbrott riktade mot barn under 15 år som innebär att preskriptionstiden börjar löpa den dag barnet fyller eller skulle ha fyllt 15 år. Detta är ett avsteg från huvudregeln, som anger att preskriptionstiden skall räknas från den dag brottet begicks.

Vid införandet 1995 anförde justitieutskottet att det krävs starka skäl för en sådan avvikelse. Regeringen ansåg att det fanns starka skäl för en särbehandling av sexualbrott mot barn i preskriptionshänseende och angav som främsta argument för detta att det i många fall har förflutit lång tid innan sexuella övergrepp mot barn upptäcks (p g a att det i många fall är svårt för barn att berätta innan de nått en viss ålder och mognad) och att det då skulle vara stötande om preskriptionsreglerna skulle hindra en lagföring.

Att nu förlänga preskriptionstiden ytterligare kan inte anses nödvändigt. Redan, genom de regler som gäller idag, har det skett en avsevärd förlängning av preskriptionstiden och i praktiken innebär detta att en målsägande, t ex i de fall där 10-årig preskription gäller, ska fylla 25 år innan preskription inträder. Enligt den föreslagna nya preskriptionsbestämmelsen skulle motsvarande ålder bli 28 år. Mot bakgrund av det argument som angavs vid införandet av den nya regeln 1995, att barnet skulle ha en möjlighet att nå sådan självständighet och mognad att det kunde berätta vad det varit utsatt för, så är skillnaden mellan 25 år och 28 år, ur detta perspektiv, så liten att en lagändring inte kan anses befogad.

Kommittén anför som främsta, och egentligen enda, argument för att preskriptionstiden bör förlängas, att det skall ske en anpassning till barnkonventionen. Barnkonventionen uppställer dock inget krav på att straffrättsliga lagstiftningsåtgärder måste vidtas för att uppfylla konventionens mål och dessutom anser jag att nuvarande preskriptionsbestämmelser väl uppfyller barnkonventionens krav på att barn under 18 år skall skyddas mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp.

Åklagarmyndigheten i Umeå

35 kapitlet 4 § brottsbalken, preskriptionsregler

Före 1995 tillämpades ingen särreglering för preskriptionstider för brott mot 6 kapitlet brottsbalken. Den 1 januari 1995 trädde en ny lydelse av 35 kapitlets 4 § i kraft och preskriptionstiden för sexualbrott som riktar sig mot barn förlängdes på så sätt att preskriptionstiden började löpa först den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 15 år

Kommittén har föreslagit ytterligare förlängning av preskriptionstiden, nämligen att den skall räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 18 år.

Redan i ett yttrande i anledning av förslaget som ledde till 1995 års ändringar framförde jag invändningar. Jag är fortfarande tveksam. Sexualbrottsutredningar är ofta förenade med stora bevissvårigheter och ju längre tillbaka i tiden bevisningen finns desto svårare blir det att få den hållbar. Jag kan också konstatera att det är mycket sällan, i vart fall i de fyra nordliga länen, som sexualbrott som har begåtts för mer än tio år sedan anmäls. Slutligen anser jag att preskriptionstiden med den föreslagna regleringen blir väl lång. Preskriptionstiden för våldtäkt mot barn kan bli så lång som 27 år vilket kan jämföras med preskriptionstiden för mord som är 25 år. Eftersom mord betraktas som det svåraste brottet över huvud taget förefaller det mig egendomligt att preskriptionstiden kan bli längre för sexualbrott hur allvarliga dessa än är.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Frågan om preskriptionsbestämmelsen bör omfatta personer under 18 år

Behovet av möjligheter för barn som blivit utsatt för sexuella övergrepp att, även lång tid efter att ett brott blivit begånget, få upprättelse genom en lagföring av gärningsmannen har tidigare berörts (sid 357, hänvisning till prop. 1994/95:2). Regeringen anförde i lagstiftningsärendet att det skulle vara stötande om man inte skulle kunna lagföra ett brott på grund av preskriptionsreglerna. Detta argument får särskild giltighet vid beaktande av debatten om bortträngda minnen, där det framhålls att det kan ta flera år innan ett barn förmår bearbeta en traumatisk händelse och sedan berätta om den. Det har även betydande effekter för barnets rehabilitering att en lagföring kommer till stånd. Mycket talar således för en utvidgning av bestämmelsen. Det som skulle kunna tala emot en utvidgning av bestämmelsen är samma debatt som ovan nämnts, då det också hävdas att risken för felaktiga och påverkade minnesbilder ökar med tiden. Vissa forskare hävdar till och med att det inte existerar ett sådant fenomen som bortträngda minnen. Därtill kommer risken att barn med stigande ålder och förstånd, i den ibland svåra period som puberteten och tonåren innebär, i vissa fall kan komma att utnyttja gällande lagstiftning på ett stötande sätt.

Barnombudsmannen

11.4.5 Den särskilda preskriptionsbestämmelsen för sexualbrott mot barn bör utvidgas

BO välkomnar förslaget att en ny särskild preskriptionsbestämmelse bör införas som rör sexualbrott mot barn under 18 år. BO anser att

sexualbrott mot barn intar en sådan särställning i straffrätten att man bör göra undantag från generella principer i straffrätten. Brott där barn t.ex. förmås att onanera framför en videokamera har ett högt straffvärde och barnet utsatts för en oerhörd integritetskränkning. Eftersom övergreppen kan hålla på i flera år och de tidigaste övergreppen ibland framstår som de mest straffvärde är det otillfredsställande att preskriptionsregler idag lägger hinder i vägen för lagföring även av dessa brott.

Jämställdhetsombudsmannen

Preskriptionstiden för incest

För brottet sexuellt umgänge med avkomling är preskriptionstiden fem år. Det är en allmän erfarenhet att det ofta tar lång tid för ett offer för sexuella övergrepp att bli medveten om vad hon eller han blivit utsatt för och att reagera mot det. För den som stått i beroendeställning till förövaren, särskilt då denne är ens förälder, kan det vara extra svårt att våga anmäla övergreppet. Det är också JämO:s erfarenhet att anmälningar om sexuella trakasserier som inkommer till JämO ofta är flera år gamla och därmed preskriberade sedan länge. Offren har ofta genomgått en långvarig terapi eller annan medvetandeprocess som resulterat i att de sent omsider vill anmäla övergreppet till en rättsinstans för att få någon form av upprättelse. Preskriptionstiden bör därför ta hänsyn till dessa omständigheter. JämO anser att man bör överväga att förlänga preskriptionstiden för detta brott.

Stockholms kommun

Förslaget om att förlänga preskriptionstiden för sexualbrott mot barn innebär ett avsteg från de generella preskriptionsregler som gäller för övriga typer av brott. När den i dag gällande ordningen infördes framfördes en rad skäl mot att låta preskriptionstiden löpa från den dag då den unge fyller eller skulle fyllt 15 år. Problemet med att barn som utsatts för sexualbrott inte sällan befinner sig i beroendeställning till förövaren (eller på annat sätt har ett sådant förhållande till denne att polisanmälan av det inträffade blir orimligt svårt) har dock uppmärksamrats alltmer och får anses väga tyngre än de generella principerna för preskriptionstid. Att ha 18 år som generell utgångspunkt för preskriptionstiden avseende just sexualbrott äger alltså sitt berättigande. 18 år bör alltså framförallt ses som en rimlig utgångspunkt för preskriptionstiden eftersom risken för att brottsoffret befinner sig i någon form av beroendeställning till förövaren sannolikt har störst förutsättningar att försvinna då den som drabbats av brottet blir myndig. Dessutom stadgar barnkonventionen att den som är under 18 år ska betraktas som barn.

Rädda Barnen

11.4 Bör den särskilda preskriptionsbestämmelsen för sexualbrott mot barn utvidgas?

Rädda Barnen tillstyrker kommitténs förslag att införa en ny särskild preskriptionsbestämmelse som rör sexualbrott mot personer under 18 år. Rädda Barnen delar också kommitténs uppfattning att brott som normalt inte föranleder någon annan påföljd än böter inte bör omfattas av bestämmelsen.

Sveriges Domareförbund

Förbundet ställer sig tveksamt till den föreslagna ändringen av den särskilda preskriptionsregeln. Det kan anföras att det rättssäkerhetsintresse, som ligger i att lagföring måste ske inom viss tid, i tillräcklig mån begränsats genom den nuvarande regeln att preskriptionstid börjar löpa först då målsäganden uppnår femton års ålder.

Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU)

Kapitel 11 Utredningar och lagföringar av sexualbrott

RFSU stödjer även förslaget att införa en särskild och utvidgad preskriptionsbestämmelse som rör sexualbrott mot personer under 18 år (avsnitt 11.4.5).

Riksförbundet BRIS, Barnens Rätt I Samhället

11.4.5 Den särskilda preskriptionsbestämmelsen för sexualbrott mot barn bör utvidgas.

Utredningen föreslår en ny förändring av preskriptionstiderna i 35 kap 4 § brottsbalken, vilken innebär att preskriptionstiden börjar löpa från det att offret (målsäganden) fyllt 18 år. Detta är ur barnsynpunkt en mycket viktig förändring och det är en anpassning som innebär mer enhetlighet till barnkonventionens barnbegrepp.

Vid beaktandet av att många unga inte vågar att berätta, eller att det åtminstone tar lång tid innan de verkligen kan tala om för någon vad de utsatts för i samband med exempelvis ett övergrepp, blir det enligt förslaget möjligt att även efter fyllda 18 år föra ett ärende vidare till allmänt åtal.

Föreningen Svenska UNICEF-kommittén

Åtalspreskription

UNICEF ansluter sig till kommitténs förslag avseende ändringar beträffande preskriptionstiden för sexualbrott innebärande att preskriptionstiden skall börja räknas från brottsoffrets 18-årsdag i stället för 15-årsdagen. Enligt FN:s barnkonvention är personer under 18 år att anses som barn. Eftersom konventionsstaterna har åtagit sig att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp, artikel 34, är kommitténs förslag helt i linje med barnkonventionen.

RSCI – Riksorganisationen stödcentrum mot incest

11.4 Bör den särskilda preskriptionsbestämmelsen för sexualbrott mot barn utvidgas?

Rätten att berätta vad som skett bör finnas genom hela livet för den som i barndomen utsatts för ett sexuellt övergrepp. Det är av stor vikt för möjligheten att nå läkning av de skador man åsamkats. Att få berätta kan vara det avgörandet som innebär möjligheten att komma vidare och växa. För offret har tiden ingen relevans eftersom skadorna följer genom livet och kan förstärkas i och av olika situationer. Att ha så kort preskriptionstid som 5 år är orealistiskt med tanke på att det kan ta många år att komma fram till ett erkännande även inför sig själv att man varit utsatt för ett sexuellt övergrepp. I sambandet ska tilläggas att det finns en felaktig tro att terapeuter "matar" sin klient med att hon/han blivit utsatt för sexuellt övergrepp. Det är ett faktum många drabbade kan vittna om att många terapeuter skyr beröring av dessa skador, vilket får till följd att den drabbade utsätts för flera års fördröjning av sin bearbetning och därmed tillgång till att få tillstånd en anmälan. Många förmår inte berätta förrän långt upp i åren, om ens någonsin.

Kvinnofronten

Kapitel 11. Utredningar och lagföringar av sexualbrott

11.4.5 Särskild preskriptionsbestämmande för sexualbrott mot barn

Kvinnofronten instämmer i att särskilda preskriptionstidsbestämmelser bör gälla för sexualbrott mot barn upp till 18 år. Men förutom att ändra punkten då preskriptionstiden ska börja gälla, vill vi även förlänga preskriptionstiden.

För den som utsatts är det en lång och svår process att bearbeta och ta itu med konsekvenserna av sexuella övergrepp. Att förvänta sig att ett barn ska göra detta mitt i sin tonårsperiod är orimligt. Det finns dokumenterat att många barn inte berättar om sexuella övergrepp som bevisligen skett,

eller berättar först långt efter att de vuxit upp. Erfarenheterna visar dessutom att många kvinnor först i vuxen ålder börjar minnas och ta itu med övergrepp de utsatts för under barndomen. Det kan vara efter att kvinnan fått egna barn eller efter att dessa vuxit upp. Därför anser Kvinnofronten, precis som vi hävdade i tidigare remissvar (*se exempelvis svar till Betänkandet Ds 1993:80, Ökat skydd för barn*), att preskriptionstiden när det gäller sexuella övergrepp mot barn bör vara 50 år.

Kvinnofronten ser vidare en risk i att undantagen skulle kopplas till brottets straffsats. Preskriptionstid för alla sexualbrott som begås mot en omyndig person bör alltid beräknas från offrets 18 årsdag. Därmed ger man det utsatta barnet en möjlighet att som vuxen begära upprättelse.

Som vi påpekat (*se kapitel 10*) protesterar Kvinnofronten bestämt mot utredningens förslag att incest skulle ses som genetiskt brott. Incest är alltid ett sexualbrott. Självklart anser vi därför också att incest ska omfattas av den särskilda preskriptionstiden.

Forum om barn och våld

Preskriptionstid

Forum tycker det är ett bra förslag att införa en ny särskild preskriptionsbestämmelse som rör sexualbrott mot personer under 18 år.

IOGT-NTOs Juniorförbund

Åtalspreskription

IOGT-NTOs Juniorförbund ansluter sig till kommitténs förslag angående ändringar av preskriptionstiden för sexualbrott, vilket innebär att preskriptionstiden skall börja räknas från brottsoffrets 18-årsdag i stället för från 15-årsdagen. Enligt FN:s barnkonvention är personer under 18 år att anse som barn. Konventionsstaterna har åtagit sig att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp, vilket motiverar en höjning av preskriptionsåldern.

12 Sexklubbar

<p>Kommitténs bedömning är att bestämmelsen om förbud mot anordnande av pornografisk föreställning i ordningslagen bör förtydligas. Det bör framgå av bestämmelsen att enskild posering som sker i anslutning till föreställningen skall anses utgöra en del av föreställningen och att sådan posering sålunda bör beaktas vid bedömningen av om föreställningen i dess helhet är pornografisk.</p>
--

Straffskalan bör skärpas i förhållande till gällande rätt. Straffet bör vara böter eller fängelse i högst två år. Den som endast har uppträtt i föreställningen bör vara fri från ansvar för medverkan till brottet. Förverkande bör kunna ske också av egendom som har använts såsom hjälpmedel vid brottet.

Sammanfattning av remissvaren: Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig är positiva till kommitténs förslag i denna del. Några instanser är dock tveksamma till om de föreslagna förändringarna i praktiken kommer att ha någon effekt och menar att sexklubbarnas skadeverkningar bäst bekämpas med upplysning och socialt arbete. Ett par remissinstanser har synpunkter på utformningen av lagtexten.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Kapitel 12 Sexklubbar

Enligt kommittén var avsikten när förbudet mot anordnande av pornografiska föreställningar infördes att enskild posering skulle omfattas av förbudet, om poseringen kunde anses utgöra eller vara del av tillställningen. Lagstiftarens intention var enligt kommittén således att posering som sker på scen i förening med möjligheten för åskådarna att köpa enskild posering sammantaget skall utgöra grunden för bedömningen om föreställningen är pornografisk eller inte. Kommittén har till följd härav föreslagit att det bör klargöras i lagtexten att enskild posering som sker i anslutning till föreställningen skall anses utgöra del av denna. Hovrätten har i och för sig inget att erinra mot att ett förtydligande införs i lagtexten. Som förslaget till lagtext har utformats är det enligt hovrättens mening dock tveksamt om förtydligandet kommit till uttryck på sätt som avsetts, eftersom det i lagtexten endast angetts "posering" och inte enskild sådan.

Enligt nuvarande 2 kap. 29 § ordningslagen följer att fängelse ingår i straffskalan vid överträdelse av vissa av ordningslagens förbudsbestämmelser. Redan genom 23 kap. 4 § första stycket brottsbalken följer att i de fall fängelse ingår i straffskalan i specialstraffrätten är brottsbalkens medverkansbestämmelser tillämpliga. Som kommittén konstaterat finns det trots det en klargörande bestämmelse i nuvarande 2 kap. 29 § tredje stycket ordningslagen som föreskriver att brottsbalkens medverkans bestämmelser är tillämpliga vid straffbelagda överträdelser av ordningslagen. Hovrätten har i och för sig ingen erinran mot att det i ordningslagen införs en begränsning innebärande att de som medverkar endast genom att delta i föreställningarna skall undgå ansvar för medverkan. Som kommittén utformat förslaget blir lagtexten dock inte konsekvent, eftersom det gällande de andra brotten i ordningslagen kommer att föreskrivas att medverkans bestämmelserna i brottsbalken är tillämpliga, medan det gällande förbudet mot anordnande av pornografisk tillställning endast föreskrivs att de som endast deltar i föreställningen inte skall dömas för medverkan. Den nya bestämmelsen borde enligt hovrättens mening

utformas så att det liksom i 2 kap. 29 § ordningslagen framgår att medverkansbestämmelserna i brottsbalken är tillämpliga, men med föreslagen inskränkning av straffansvaret för de som endast deltar i föreställningen.

Hovrätten har inte någon erinran mot kommitténs övriga överväganden i avsnitt 12.

Stockholms tingsrätt

Dubbel straffbarhet och särskild reglering av människohandel m. m.

Inte heller har tingsrätten någon erinran mot förslaget om ändringar i ordningslagen.

Åklagarmyndigheten i Stockholm

Beträffande sexklubbar delar jag kommitténs överväganden och tillstyrker de föreslagna ändringarna som främst avser förtydligande i ordningslagen angående anordnande av pornografisk föreställning samt en skärpning av straffskalan.

Åklagarmyndigheten i Göteborg

Bestämmelsen i Ordningslagen om förbud mot anordnandet av offentlig tillställning som utgör pornografisk föreställning förtydligas och skärps. En strängare straffskala ökar möjligheterna till användandet av tvångsmedel, som kan vara av betydelse för beivrandet av denna typ av brott. Jag delar därför kommitténs uppfattning om att straffskalan ändras till böter eller fängelse i högst 2 år.

Rikspolisstyrelsen

12 Sexklubbar

Kommitténs förslag till ny lydelse av 2 kap. 14 § ordningslagen (1993:1617) ger närmast vid handen att i princip all verksamhet som nu torde pågå vid s.k. sexklubbar blir förbjuden. RPS har i och för sig ingen erinran mot detta men vill peka på att kommitténs uttalanden bl.a. om att ändringarna görs i förtydligande syfte talar ett annat språk. Förslaget i denna del behöver därför förtydligas.

Socialstyrelsen

Avsnitt 12 Sexklubbar och avsnitt 14 Handel med människor för sexuella ändamål

Att motverka sexklubbsverksamhetens skadeverkningar är inte endast ett straffrättsligt problem konstaterar kommittén (avsnitt 12.7.3) utan straffrättsliga åtgärder bör kombineras med sociala insatser. "De insatser som görs på kommunal nivå i socialförvaltningens regi är här av *avgörande* (vår kursiv.) betydelse och bör uppmärksammas. Sociala insatser bör också riktas mot de män som köper olika former av sexuella tjänster."

Också när det gäller människohandel påpekar kommittén att socialtjänstens insatser är av *avgörande* betydelse och *nödvändiga* (vår kursiv.) komplement till straffrättsliga åtgärder (avsnitt 14.5.4). Kommittén menar vidare att socialtjänstens arbete på området "bör ges en särskild uppmärksamhet också ifråga om resurstilldelning för att största effekt skall nås i arbetet mot människohandel".

Socialstyrelsen instämmer i kommitténs uppfattning om att socialtjänsten är den myndighet som har det främsta ansvaret för att angripa och söka lösningar till sociala problem. Socialstyrelsens uppfattning är dock att socialtjänsten endast i mycket begränsad utsträckning avsätter resurser för att motverka sexklubbs- och prostitutionsverksamhet. Detta bekräftas också av kommitténs egen enkätundersökning riktad till bl. a socialförvaltningarna i Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping.

I Socialstyrelsens arbete med uppdraget våld mot kvinnor framkommer också att införandet av 8 a § i socialtjänstlagen (1 juli 1998) inte påverkat socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor annat än i begränsad utsträckning.

Regeringen har nyligen fattat beslut om en ändring i 8 a § socialtjänstlagen. Förändringen som trädde i kraft den 1 juli 2001 innebär att det av bestämmelsen framgår att socialnämndens ansvar omfattar offer för alla typer av brott. Med anledning härav kommer det uppdrag som Socialstyrelsen har att bedriva utvecklingsarbete i fråga om våld mot kvinnor att breddas till att omfatta även hur socialtjänsten bör arbeta med andra brottsoffer.

Socialstyrelsen delar således kommitténs uppfattning om att resurstilldelningen måste öka om socialförvaltningarnas insatser ska kunna utgöra det nödvändiga komplementet till de straffrättsliga åtgärderna. Socialtjänsten behöver t ex avsätta resurser för kompetensutveckling inom området genom utbildning, handledning etc.

Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet

Sexuell posering på sexklubb och på film.

Förtydligandet i ordningslagen av vad som menas med pornografisk föreställning innebär att även enskild posering i anslutning till en föreställning skall anses utgöra en del av denna och beaktas vid bedömningen av om föreställningen i dess helhet är pornografisk. Att anordna en sådan föreställning straffas med böter eller fängelse i högst två år och hjälpmedel vid sådant brott skall kunna förverkas. Fakultetsnämnden tillstyrker förslaget i dessa delar.

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet

4. Förslag till andra lagändringar

Kommittén föreslår att en definition av vad som avses med en pornografisk föreställning intas i ordningslagens 2 kap. 14 §. En sådan legal definition kan förespråkas. Definitionen förefaller emellertid utsträcka begreppet pornografisk föreställning väldigt långt. Flera också "rätt oskyldiga" föreställningar kan sägas ha som sitt huvudsakliga syfte att påverka åskådarna sexuellt. Trots detta kan det knappast vara nödvändigt att kriminalisera alla dem som ordnar sådana tillställningar. Till denna del förefaller kommitténs överväganden inte vara fullt övertygande. Samtidigt är det högst osäkert om en bestämmelse av detta slag verkligen kommer att träffa de gärningar som verkligen är straffvärda.

Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet

Sexklubbar

Kommittén har haft i uppdrag att utreda om det finns anledning att införa regler som begränsar möjligheterna för sexklubbarna att rekrytera unga personer till verksamheten. Vi har svårt att förstå det meningsfulla i detta uppdrag. Problemet med sexklubbarna är inte lagstiftningen utan tillämpningen av de bestämmelser som redan gäller. År 1982 infördes ett förbud i allmänna ordningsstadgan mot att anordna pornografisk föreställning. Syftet med förbudet var att motverka prostitutionen, liksom den kriminalitet och det "asociala levnadssätt" som främjas av den särskilda miljön vid sexklubbarna. År 1994 ersattes allmänna ordningsstadgan av den nya ordningslagen. Vid detta tillfälle ansågs att det inte fanns anledning till ändring i förbudet. Vidare konstaterade man att förbudets efterlevnad var en fråga som främst ankom på polis och åklagare. Enligt ordningslagen har polisen möjlighet att upplösa tillställningar som strider mot ordningslagens bestämmelser. När nu sexualbrottskommittén konstaterar att det våren 1999 fanns tretton sexklubbar i landet, så är detta i allt väsentligt ett belägg för att polisen

misslyckats med att tillämpa bestämmelserna i rådande lagstiftning. År 2000 presenterade Socialstyrelsen en undersökning om prostitutionen i Sverige. I denna ingick bl.a. en enkät till samtliga polismyndigheter i landet, vari ställdes frågor om förekomsten och bekämpningen av sexklubsverksamhet. Av svaren framgår bl.a. "att de polisiära insatserna i huvudsak består av kontakter med klubbägarna och återkommande kontroller på klubbarna" (s. 390 i Betänkandet). Enligt vår uppfattning är det direkt upprörande att polisen ägnar sin tid åt "studiebesök" på sexklubbarna istället för att upplösa verksamheten!

Kommittén föreslår förtydliganden i förbudsbestämmelserna samt viss straffskärpning. Detta har vi i princip ingenting att invända emot. Dock är vi tveksamma till om dessa förändringar i praktiken kommer att ha någon effekt. Så länge inte tillämpningen av bestämmelserna förbättras kommer könshandelns främjare och profitörer att också fortsättningsvis kunna bedriva sin verksamhet med polisen som åskådare.

Jämställdhetsombudsmannen

Sexklubbar

Sociala insatser?

Kommittén understryker i betänkandet (s. 401) att "sociala insatser för både kvinnor på sexklubbar och i prostitutionen samt för de män som köper olika sexuella tjänster är alltså nödvändiga komplement till straffrättsliga åtgärder på området". Det är därför nedslående att ta del av beskrivningen av kommunernas insatser på området. Prostitutionsgrupperna i Stockholm och Norrköping har avvecklats. Den enda kommun som har några insatser riktad mot sexklubbarna är Göteborg, där besöker prostitutionsgruppen klubbarna vid ett par tillfällen varje år för att bilda sig en uppfattning om situationen.

De sociala myndigheterna inom kommunerna vet med andra ord knappt vilka kvinnor som arbetar på sexklubbarna eller hur gamla de är. Att de får känslomässiga skador samt riskerar att gå vidare till prostitution framgår delvis av enkätundersökningen som kommittén gjort hos socialförvaltningar och polismyndigheter.

JämO anser att staten bör överväga riktade insatser på området, exempelvis genom forskning och avsättande av medel till projekt som kommunerna kan ansöka.

Stockholms kommun

Den brottsliga verksamhet som förekommer på sexklubbar skall givetvis beivras och straffas. Ett resursstarkt polis- och rättsväsende har stor betydelse för att minimera de skadliga effekter som en kriminell miljö

kan ha på människorna som vistas där. I likhet med betänkandet finner jag att dagens lagstiftning troligen redan omfattar den verksamhet som beskrivs i materialet. Det borde därför enligt min mening vara lämpligare att låta domstolarna tillämpa de redan gällande reglerna innan ytterligare lagstiftningsåtgärder vidtas. Ur ett konstitutionellt perspektiv rör det sig om ett känsligt område, där lagstiftning endast bör vidtas med yttersta försiktighet. En allt för långtgående lagstiftning på det här området kan innebära inskränkningar i de grundlagsskyddade friheterna, främst mötes-, demonstrations- och yttrandefriheterna. Den föreslagna förändringen innebär också att lagstiftningen närmar sig det privata område som, vad gäller vuxna människor, som huvudregel måste anses ligga utanför lagstiftarens räckvidd.

Sveriges Domareförbund

Avsnitt 12 - 14

Förbundet förordar att begreppet prostitution legaldefinieras.

Riksförbundet för Sexuell Uppllysning (RFSU)

Kapitel 12 Sexklubbar

RFSU anser att sexklubbarna behöver utredas vidare. Utredningen ger inget stöd för att det förtydligade förbudet mot anordnande av offentlig pornografisk föreställning skulle leda till att sexklubbarna försvinner och att de som far illa på sexklubbar skulle få ett drägligare liv. Risker ökar betydligt att sexklubbarna "går under jorden" och att möjligheten till insyn från samhällets sida och stöd till dem som far illa därmed försvåras än mer. Det finns dessutom redan en lagstiftning som borde vara tillräcklig men som av någon anledning inte används fullt ut. Vi menar att förslaget är ett utslag av övertro på lagstiftning.

Kapitlet om sexklubbar är i vissa delar fördomsfullt och tunt. Kunskapen om vilka som arbetar på sexklubbar och hur verksamheten ser ut är både knapphändig och motstridig. Aktuell forskning saknas. I kapitlet rycks psykologiska förklaringsmodeller om kvinnor som rekryteras till sexklubbar ur sitt sammanhang för att underbygga en strafflagstiftning. Gayklubbar diskuteras knappt alls. Ett skäl till kunskapsbristen är att den uppsökande sociala verksamheten i princip har upphört.

RFSU menar att de skadliga effekterna av sexklubbar, liksom annan könshandel, bäst bekämpas med upplysning och socialt arbete. Diskussionen om makt och kön måste starta redan i sexualundervisningen och sedan föras vidare i olika utbildningar och inom ramen för företagsetik. Kommittén nämner att straffrättsliga åtgärder bör kombineras med sociala insatser men ger inga förslag på hur de sociala insatserna bör utformas. En fördjupad analys av sexklubbarna

bör fokusera på vilka sociala insatser som behöver sättas in och hur dessa ska utformas.

Riksförbundet för sexuell likaberättigande (RFSL)

12 Sexklubbar

RFSL ställer sig frågande till en uppgift ur enkätsvaren om att det på en sexklubb i Stockholm förekommer "homokväll med bastuklubbskaraktär" (s. 380). Trots förfrågningar har förbundet inte kunnat belägga existensen av någon sådan verksamhet. Förbundets erfarenhet är att kunskapen om homosexuellas, bisexuellas och transpersoners levnadsvillkor och kontaktmönster allmänt sett är mycket låg inom polisen och socialtjänsten. Det är exempelvis vanligt att mäns tillfälliga sexuella kontakter med andra män utan betalning t.ex. i parker, på videobiografer etc. av myndigheter feltolkas som prostitution. Påståendet i enkätsvaret bör därför behandlas med viss skepsis.

Bilagorna Bilaga 3 Enkät om sexklubbar

RFSL konstaterar att kommitténs enkäter om sexklubbar till landets polismyndigheter samt vissa socialförvaltningar utgår från att det är kvinnor, inte män, som arbetar på sexklubbarna (se t.ex. frågorna 3 b och 4). Det är olyckligt att kommittén på detta sätt styrt frågeställningarna och därigenom försämrat möjligheten till ett så allsidigt beslutsunderlag som möjligt.

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)

12 Sexklubbar

Sexklubbarnas skadeverkningar måste motverkas. Liksom prostitution och pornografi visar sexklubbarnas existens på en kränkning av kvinnors mänskliga rättigheter. Dessa tre områden är kopplade till varandra och de är alla en förutsättning för varandras existens. Sverige har gått i bräschen för kvinnors rättigheter och har världens bästa lagstiftning när det gäller brott mot kvinnor och barn. Kommitténs förslag på utvidgningarna i paragrafen om pornografisk tillställning i ordningslagen går helt i linje med vårt lands inställning i dessa frågor. ROKS förhoppning är att denna utvidgning blir en viktig del i kampen mot mäns och pojkers våld mot kvinnor och flickor.

12.7.3 Ändringar i ordningslagen bör vidtas

Utredningen nämner på sidan 401, att sociala insatser för kvinnor på sexklubbar och i prostitutionen är nödvändiga. ROKS vill även inkludera kvinnor i pornografin i detta. Däremot ställer sig ROKS tveksamma till förslaget att män behöver hjälp för att sluta utöva kontroll och makt över kvinnor inom pornografi, prostitution och sexklubbar.

Stödcentrum BEDA

Förslag till lag om ändring i ordningslagen

Vi stöder utredningens förslag till ändring i 2 kap. 14 § och 29 a §.

Kvinnofronten

Kapitel 12. Sexklubbar

Tveksam formulering

Vad gäller det konkreta lagändringsförslaget är vi tveksamma till formuleringen i 2 kapitlet 14 §, eftersom den fokuserar på den sexuella påverkan på åskådaren, samtidigt som förbudet i övriga texten sägs ska finnas p.g.a. kvinnornas förhållanden och den kriminalitet som frodas på klubbarna. Kvinnofronten menar att en utvidgning av lagparagrafen inte borde behövas, utan att sexklubbarna borde kunna stängas med hjälp av nuvarande lagstiftning, som ju förbjuder anordnandet av offentlig pornografisk föreställning, alternativt att koppleriparagrafen utvidgas.

Om en ändring trots allt ska göras i ordningslagen, skulle vi hellre se en skrivning som fokuserar på den handel för sexuella ändamål, d.v.s. sexuella exploatering, som "sexklubben" innebär.

Vänsterpartiets Kvinnopolitiska Utskott

Ordningslagen - 2 kap 14§

Paragrafen föreslås nu att omfatta bl.a. enskild posering vilket är bra. Genom att den kommer att ligga kvar under ordningslagen innebär det att den som anordnar en pornografisk föreställning gör sig skyldig till brott mot samhället och inte mot person.

Vad gäller kopplerilagens placering i 6 kapitlet säger kommittén med anledning av att kopplerilagens fortsatta placering i kapitlet även efter det att rubriken ändrats från "om sedlighetsbrott" till "om sexualbrott": "Man menade att prostitutionsverksamheten är inte bara på flera olika sätt skadlig för många av de inblandade kvinnorna, utan även oförenlig

med strävanden efter jämställdhet mellan kvinnor och män samt ägnad att negativt påverka sexualsynen i allmänhet." Vi menar att detta resonemang även kan stämma in på de porrklubbar där enskild posering förekommer och där den enskilda poseringen ofta är inkörsporten till prostitution för unga kvinnor.

Vänsterpartiets Kvinnopolitiska Utskott anser därför att 14 § i 2 kapitlet borde placeras i 6 kapitlet i samband med kopplerilagen och köp av sexuella tjänster.

13 Koppleriansvar för pornografibranschens huvudaktörer

Kommitténs bedömning är att den tänkta utvidgningen av straffbestämmelsen om koppleri medför sådana betydande inskränkningar i produktions- och spridningsrätten att den kommer i konflikt med den grundlagsfästa etableringsfriheten. En straffbestämmelse av denna art innebär också att straffansvar i vissa fall drabbar den som producerar sådant material som åtnjuter grundlagsskydd. En sådan bestämmelse kan inte införas utan ändringar i grundlagen. Kommittén har därför avstått från att föreslå någon ny straffbestämmelse av den art som nämns i direktiven.

Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet

Sexuell posering på sexklubb och på film

Kommittén har också haft att behandla den komplicerade frågan om koppleriansvaret bör omfatta den som bereder sig vinning av att någon annan i samband med framställning av pornografiska bilder eller filmer har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Prostitutionsutredningen föreslog i sitt betänkande (SOU 1995: 15) en utvidgning av straffbudet om koppleri så att det skulle omfatta sådana gärningar, med begränsning till fall där de sexuella förbindelserna innefattade samlag eller hade grovt kränkande karaktär.

När förslaget "bollades vidare" till Sexualbrottskommittén gav direktiven en antydning om att förslaget i vad det berör porrfilmstillverkning inte skulle vara förenligt med tryck- och yttrandefriheten. I den frågan anförde Prostitutionsutredningen (s. 231):

"Det föreslagna koppleriansvaret i samband med framställning av pornografisk bild eller film inkräktar inte på tryckfriheten eller yttrandefriheten. Det är inte fråga om att straffbelägga framställningen av bilden/filmen utan det bakomliggande agerandet. Till jämförelse kan nämnas det fall att någon filmar en av honom själv iscensatt misshandel, något som inte hindrar att han ådöms ansvar för sin medverkan i misshandeln, oavsett bestämmelserna om yttrandefrihet."

Utredningen visade på ett närliggande exempel på ett sådant straffansvar, nämligen ansvaret enligt BrB 6:7 för sexuellt ofredande för den som utnyttjar någon som är 18 år för framställning av pornografisk bild eller film. Detta straffansvar tillkom 1984 i vad avser barn under 15 år. Genom lagstiftning år 1994 utvidgades det till att omfatta barn mellan 15 och 18 år. Här är det ofredandet av barnet som är skyddsintresse, och det förhållandet att en kamera används under tiden har inte ansetts utgöra något hinder för ett straffansvar i brottsbalken. Tvärtom utgör detta ett led i lagtextens beskrivning av det straffbara förfarandet: "om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild".

Utvidgningen år 1994, då också den nyssnämnda formuleringen tillkom, var resultat av den departementspromemoria som var upptakten till det långdragna lagstiftningsärendet om innehav av barnpornografi. Det som då diskuterades - och så småningom utreddes av Barnpornografiutredningen - var huruvida innehav av den färdiga bilden/filmen skulle kunna straffas. Inte någon gång under hela detta lagstiftningsärende ifrågasattes BrB 6:7:s förenlighet med grundlagen. Tvärtom, som sagt, förtydligades då i lagtexten att det bakomliggande förfarandet utgör ett sexualbrott när den som filmas är under 18 år.

När Prostitutionsutredningen år 1995 föreslog att koppleriansvaret skulle omfatta även att främja att en vuxen människa säljer sin kropp framför en kamera byggde detta på samma överväganden som ligger bakom det traditionella koppleriansvaret. För straffansvaret vid utnyttjande av barn och unga för pornografisk film är det skyddet av barnet som är grundläggande, medan man bakom koppleribestämmelsen finner tanken att ingen bör tillåtas skaffa sig vinning av att annan säljer sin kropp. I båda fallen är dock det grundläggande att man vill förhindra att någon för egen fördel utnyttjar en annan människa i ett sexuellt sammanhang. Samma tanke ligger ju bakom straffansvaret för köp av sexuella tjänster. Det kan också noteras att i motiven till BrB 6:7 om sexuellt utnyttjande av unga för framställning av pornografisk bild anförs (prop. 1994/95:2 s. 33):

"Om betalning har utlovats torde det nu diskuterade rekvisitet att barnet skall ha förmåtts medverka normalt vara uppfyllt."

Grundlagarna till skydd för tryck- och yttrandefriheten hindrar alltså inte att ett förfarande, som vore straffbart om det inte filmades, förblir straffbart också om en filmkamera används. Detta faktum illustreras och bekräftas av förekomsten av straffbestämmelsen i BrB 6:7.

Sexualbrottskommittén har mera utförligt än vad som skedde i Prostitutionsutredningens betänkande diskuterat förhållandet till grundlagarna. En utredning som har ett brett uppdrag på ett helt annat område än tryckfrihetsrätten har dock självklart begränsade möjligheter att utföra en sådan analys. Denna utredning delar sitt dilemma med många andra. I själva verket har motsvarande frågeställning under tidernas lopp dykt upp i sammanhang efter sammanhang, där ett

föreslaget straffansvar har kunnat aktualiseras i ett grundlagsskyddat medium. Den ståndpunkt man genomgående intagit är att grundlagen hindrar en kriminalisering i allmän lag av ett förfarande som tar sikte på bruket av yttrandefriheten. Däremot har yttrandefriheten inte ansetts förhindra beivrandet av förfaranden som är klandervärda ur en helt annan synpunkt, t ex därför att det utgör ett förmögenhetsbrott eller ett sexualbrott.

Sexualbrottskommittén har för sin del valt att ta fasta på *etableringsfriheten* och menar att denna skulle kränkas genom ett koppleriansvar vid porrfilmsframställning. Ett sådant ansvar innebär emellertid inte något förbud mot *framställning* av pornografi utan mot att med vetskap om att sexuella tjänster utförs mot betalning bereda sig vinning av dessa. En annan sak är att den onekligen skulle ta bort ett avgörande incitament för att framställa och distribuera grovporr. Det skjuter in sig på vinningsmomentet, en inriktning som man ofta väljer för att komma till rätta med oönskade företeelser. Koppleribestämmelsen skulle anpassas till dagens mest lukrativa form av ekonomiska utnyttjandet av andra människor för sexuella aktiviteter som skadar eller kränker de utnyttjade personerna. Fokus sätts på det som händer medan filmen görs, det som händer med de verkliga människor som utnyttjas, inte på den färdiga filmen och frågan om dess moraliska eller omoraliska halt.

Den här aktuella frågan belyser än en gång behovet av att grundlagsskyddets omfattning och förhållande till allmän lag klarläggs.

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL)

13 Koppleriansvar för pornografibranschens huvudaktörer

Sammanfattning: RFSL välkomnar kommitténs ställningstagande att inte tillstyrka förslaget om koppleriansvar för pornografibranschens huvudaktörer, då förslaget bygger på heterosexistiska värderingar.

RFSL:s sexualpolitiska grundsyn utgår från varje vuxen individs rätt att fritt och under ansvar leva ut sin sexualitet med en eller flera personer, av samma eller olika kön, på det sätt han eller hon själv vill. Alla individer har också en ovillkorlig rätt till skydd för sin sexuella integritet. Däremot har RFSL inte formulerat några särskilda ställningstaganden till pornografi och pornografiska föreställningar. RFSL anser dock att förslaget från 1993 års prostitutionsutredning att utvidga koppleriansvaret till pornografibranschens huvudaktörer bygger på heterosexistiska värderingar. Vi välkomnar därför kommitténs ställningstagande att inte tillstyrka förslaget.

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)

13.1 Kommitténs utgångspunkter

13.2 Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen

Sverige är unikt i världen med sin lagstiftning för kvinnors mänskliga rättigheter. Man anser att kvinnor inte är handelsvaror och inte kan utnyttjas i exempelvis prostitution. I kommitténs betänkande är kränkning av kvinnors kroppar ett huvudtema. I 1998 års Kvinnofridslagstiftning har Sverige som ensamt land i världen, haft modet att kriminalisera köp av sextjänster. Man motiverar detta med att det är inte förenligt med jämställdhetstänkandet att kvinnor ska "serva" män sexuellt mot betalning.

Kvinnor i prostitution och kvinnor i pornografi är inte sällan samma kvinnor. Att pornografi anses som en del "av det fria ordet" rimmar illa med Sveriges inställning till övrig sexuell exploatering. Kvinnor som utnyttjas inom **all** pornografi förevigas för oöverskådlig tid. Sexuella övergrepp på bild, vare sig "frivilligt" eller inte är en djup kränkning, inte bara för dessa kvinnor utan för alla kvinnor. Vems mamma, vems dotter, syster, partner är vi villiga att offra? Kvinnor i pornografin är exakt lika utnyttjade som kvinnor i prostitution. Vari ligger skillnaden? Vi kan också konstatera att konsumtionen av pornografi, enligt vår erfarenhet i jourerna, och enligt flickors berättelser i skolorna är en levande ingrediens i det sexualiserade våldet.

Det kan inte vara förenligt med den svenska synen på kvinnors rätt till lika värde, att låta tryckfriheten tjäna som ursäkt för avbildade sexuella övergrepp.

Alla kvinnors rättigheter måste vara målet och av det följer ett pornografifritt Sverige. Återigen är det dags för vårt land att bli hyllat för att tillvara kvinnors mänskliga rättigheter.

Kvinnofronten

Kapitel 13. Koppleriansvar för pornografibranschens huvudaktörer

Kvinnofronten är mycket besviken över att utredningen så lättvindigt avfärdar sitt direktiv att utreda om koppleriansvaret kan utvidgas till att omfatta pornografibranschens och sexklubbsverksamhetens huvudaktörer.

Vi har i och för sig förståelse för att frågan är komplicerad, eftersom man i fråga om pornografi måste ta hänsyn till eventuellt inkräktande på yttrande- och tryckfrihetslagstiftningen. Men direktiven angav att Sexualbrottsutredningen skulle utreda *alternativ* till

Prostitutionsutredningens förslag, alternativ som inte inkräktade på yttrande- och tryckfrihetslagstiftningen (sidan 403 & 609). Vi anser att Sexualbrottsutredningen istället för att diskutera sådana alternativa förslag, framför allt diskuterar Prostitutionsutredningens förslag ställt mot just en inskränkning i yttrande- och tryckfrihetslagstiftningen.

Kvinnofronten sympatiserar med Prostitutionsutredningens förslag att se framställningen av den pornografiska bilden eller filmen som ett led i ett sexualbrott istället för ett överskridande av yttrande- eller tryckfrihetens gränser, eftersom syftet är att skydda dem som utsätts i framställningen av pornografiska bilder och filmer. Sexualbrottsutredningen menar att detta är omöjligt, eftersom en sådan straffbestämmelse skulle drabba den som producerar material som åtnjuter grundlagsskydd. Därefter avfärdar Sexualbrottsutredningen frågan med en vag kommentar om att det finns "anledning att överväga" en vidare översyn av pornografins skadeverkningar.

Kunskap finns

Kvinnofronten anser att det finns kunskap både om kvinnors och flickors utsatthet vid pornografiframställning och om sambanden med prostitution. Och även om nu utredningen valde att stanna vid att inte föreslå någon lagparagraf, kunde man utifrån kunskapen om pornografiframställning föreslagit andra åtgärder för att skydda de utsatta kvinnorna. Men ingen diskussion förs vare sig om sociala eller andra insatser.

När Sexualbrottsutredningen skriver att "*framställningar med pornografiskt innehåll är av den art som grundlagarna avser att skydda*" (sidan 413), och definierar pornografi som "*framställningar av ren underhållskaraktär*" (sidan 408), samtidigt som utredningen inte kan lägga fram något som helst förslag till skydd för dem som utsätts i pornografiframställning, får det oss att undra dels vems tolkningsföreträde som gäller när pornografi definieras som "*underhållning*", och dels vems "frihet" som anses viktig.

Bristande konsekvens

Kvinnofronten menar att pornografiframställning ska förstås i ett vad forskare kallar "kontinuum" där även verksamheten på de s.k. "sexklubbarna", prostitution och annat sexuellt våld och utnyttjande ingår. Och i det material Sexualbrottsutredningen haft som underlag för sina diskussioner kring eventuellt utökande av koppleriparagrafen framgår med all önskvärd tydlighet hur kvinnors villkor ser ut inom såväl "sexklubbar" som pornografi och prostitution.

Det framstår därför som mycket underligt att utredningen tar ställning till prostitution och "sexklubsverksamhet", men väljer att blunda för pornografiframställning. Detta trots att man i utredningens egen beskrivning av "sexklubsverksamheten" skildrar likheterna med andra sexuella övergrepp. Ett exempel är att kvinnor utnyttjas allt grövre i

"sexklubbsverksamheten" genom gradvis tillvänjning i miljön - jämför gärna normaliseringsprocessen vid misshandel och incest. "*I slutet av skalan finns medverkan vid framställning av pornografiska filmer*", skriver utredningen vidare och förklarar att den ofta fungerar som inkörsport till prostitution. Varför är det då en del av verksamheten - pornografiframställning - som är så omöjligt att vare sig lagstifta om eller föreslå andra åtgärder mot?

Utvidgande av koppleriparagrafen kunde kanske vara ett sätt att komma tillrätta också med huvudmännen i denna sexuella exploatering. Man kunde också diskutera andra upplägg, där likheterna och sambanden mellan de olika formerna av sexuell exploatering betonades. Men utredningen har valt att inte anlägga en sådan konsekvent syn, utan delat upp den sexuella exploaterings olika former i helt olika avsnitt i brottsbalken respektive ordningslagen respektive, när det gäller pornografiframställning, ingen åtgärd alls.

Andra åtgärder

Det minsta man kunde begära vore väl att utredningen åtminstone föreslagit att pengar skulle avsättas för att informera om sambanden mellan pornografi, prostitution och andra sexuella övergrepp, och om skadeverkningar och kvinnors utsatthet. Det är ynkligt att samhället trots all kunskap om vad kvinnor utsätts för vid pornografiframställning inte gör något åt det. Istället får frågan skickas vidare till ännu en utredning, en i raden av utredningar som inte vågar ta ställning.

Kvinnofronten har arbetat med dessa frågor sedan starten 1977, men vi är inte ens utsedda till remissinstans för Sexualbrottsutredningen. All den kunskap om pornografi som finns samlad inom kvinnorörelsen - inte minst just i Kvinnofronten - borde samhället ta tillvara. Gång på gång får vi istället se att ingen vill ta i pornografin. Det är beklämmande.

14 Handel med människor för sexuella ändamål

Kommitténs bedömning är att de olika förfaranden som tillsammans utgör handel med människor för sexuella ändamål är i allt väsentligt kriminaliserade i svensk rätt. Trots detta bör det införas en särskild bestämmelse om straffansvar för sådan handel. Bestämmelsen bör omfatta alla led i handeln.

Kommitténs bedömning är att en bestämmelse bör utformas i nära anslutning till den definition som finns i tilläggsprotokollet om människohandel till 2000 års FN-konvention om gränsöverskridande organiserad brottslighet. För straffansvar bör inte förutsättas något tvång eller annan otillbörlig påverkan när handeln avser en person som inte har fyllt 18 år. Det bör i sådana fall vara tillräckligt att handeln syftat till sexuell exploatering.

Kommitténs bedömning är att den nya straffbestämmelsen passar systematiskt bäst in i 4 kapitlet brottsbalken.

Kommitténs bedömning är att en ny bestämmelse om människohandel för sexuella ändamål bör förenas med en sträng straffskala. Kommittén anser att det är lämpligt med ett föreskrivet lägsta straff på fängelse i två år och ett högsta på fängelse i åtta år. Straffskalan för handel med barn för sexuella ändamål bör vara fängelse lägst två och högst tio år.

Kommitténs bedömning är att det inte finns tillräckliga skäl att föreslå straffrättsliga åtgärder eller andra sanktioner mot dem som i vinningssyfte ägnar sig åt kontaktförmedling av främst kvinnor. De regler som finns ger tillsammans med den bestämmelse om människohandel för sexuella ändamål som kommittén anser bör införas ett fullgott skydd.

Sammanfattning av remissvaren: Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller lämnar förslagen utan erinran. Några instanser avstyrker dock kommitténs förslag. Bl.a. ifrågasätter de behovet av att införa ett särskilt människohandelsbrott. De pekar också på att de konkurrensproblem som kan uppstå är i behov av ytterligare analys och att vissa av de uppställda rekvisiten är så vaga och tvetydiga att tillämpningssvårigheter kan uppstå. Flera instanser motsätter sig kravet på att åtgärderna skall ha skett genom ”tvång, vilseledande eller på något annat otillbörligt sätt”.

Göta Hovrätt

Avsnittet 14.4.5

Hovrätten delar kommitténs bedömning att brotten "människohandel för sexuella ändamål" och "handel med barn för sexuella ändamål" i första hand utgör brott mot person och att dess naturliga placering är i 4 kap.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Kapitel 14 Handel med människor för sexuella ändamål

Vad gäller kriminaliseringen av handel med människor för sexuella ändamål har kommittén konstaterat att Sverige uppfyller de krav som ställs i de internationella instrument som Sverige har anslutit sig till i saken. Vidare framgår av betänkandet att det under åren 1998-2000 inleddes endast 14 förundersökningar i Sverige som inbegrep misstankar om handlingar som utmärker människohandel och att flera av dessa undersökningar lades ned. Hovrätten delar kommitténs uppfattning att det mot bakgrund härav förefaller tveksamt om det finns något behov av att ändra gällande lagstiftning eller nykriminalisera.

Hovrätten har följande synpunkter på de skäl som kommittén redovisat för att det trots det ovan sagda bör införas en speciell straffbestämmelse mot handel med människor för sexuella ändamål. Kommittén har redovisat att en del av de handlingar som personer i handelskedjan företar idag inte är straffbara. Det framgår dock inte av betänkandet i vilken omfattning detta förekommer. Inte heller framgår i vilken mån det föreligger andra omständigheter som medför att i och för sig straffvärda handlingar faller utanför det straffbara området. Mot bakgrund härav, och med beaktande av det fåtal förundersökningar som inletts de senaste åren, ifrågasätter hovrätten att det utan vidare utredning av behovet finns tillräckliga skäl för en förändring av gällande lagstiftning eller nykriminalisering. Ett skäl för att införa ändringar av gällande rätt kan visserligen vara att harmonisera rättssystemen inom EU på området. Av betänkandet framgår dock varken om lagstiftning i de europeiska länder som har speciell lagstiftning på området är harmoniserad eller om de nu avgivna förslaget kommer att vara i harmoni med dessa länders lagar. Även detta bör utredas vidare innan förslaget kan läggas till grund för ändringar av gällande rätt.

Eftersom merparten av de handlingar som täcks av den föreskrivna straffbestämmelsen redan är straffbelagda i Sverige skapar bestämmelsen konkurrensproblem som behöver belysas. Så har emellertid inte skett i betänkandet.

Med hänsyn till vad som angetts ovan anser hovrätten att skälen för nykriminalisering inte är tillräckligt tungt vägande och avstyrker därför kommitténs förslag i avsnitt 14.

Stockholms tingsrätt

Dubbel straffbarhet och särskild reglering av människohandel m. m.

Tingsrätten har ingen erinran mot förslagen.

Malmö tingsrätt

4 kap 3a §

Syftet med den föreslagna bestämmelsen är vällovligt och i samklang med det internationella samarbete som pågår för att komma tillrätta med den gränsöverskridande människohandeln.

Som utredningen själv framhåller (bet. s. 456) är emellertid de enskilda leden i handeln i stort sett redan kriminaliserade. I sin ambition att få en heltäckande kriminalisering av alla de olika led och situationer som förekommer vid människohandel har utredningen föreslagit en bestämmelse som enligt tingsrättens mening kommer att vara förenad med tillämpningssvårigheter med hänsyn till att vissa av de uppställda rekvisiten är vaga och tvetydiga, något som f.ö. utredningen i viss mån

själv medger (bet. s. 460 f). Tingsrätten vill t.ex. peka på uttrycket "på ett otillbörligt sätt inhysar eller tar emot en sådan person". I författningskommentaren (bet. s. 533) ges såsom exempel på nämnda uttryck att en inhysare eller mottagare tar ifrån en kvinna hennes pass och tillskansar sig en högre andel av de pengar som hon tjänat i prostitutionen än vad som avtalats från början. Tingsrätten anser det tveksamt om dessa mot kvinnan riktade handlingar kan falla under verben inhysa och mottaga. Inhysandet eller mottagandet som sådant behöver ju inte vara otillbörligt. Domstolarnas tillämpning av den föreslagna paragrafen kommer vidare att försvåras av omfattande konkurrensproblem i förhållande till redan befintliga straffbestämmelser (jfr. bet. s. 534). Med hänsyn till att behovet av den föreslagna bestämmelsen inte är särskilt uttalat och till de tillämpningsproblem i olika avseenden som uppkommer ifrågasätter tingsrätten om man bör införa en sådan regel.

Justitiekanslern

Avslutningsvis vill Justitiekanslern ta upp en närmast semantisk fråga beträffande de nya bestämmelserna i 4 kap. brottsbalken. I 3a § straffbeläggs människohandel för sexuella ändamål och i 3 b § handel med barn för sexuella ändamål. Eftersom barn också är människor framstår de valda brottsrubriceringarna inte som helt lyckade. Justitiekanslern förordar att frågan övervägs ytterligare under det fortsatta beredningsarbetet.

Riksåklagaren

När det gäller den systematik i lagstiftningen som kommittén föreslår menar jag att man med fog kan hävda att bestämmelsen om straffansvar för människohandel och den om samlag med eget barn eller dess avkomling borde ha sina platser i 6 kap. I det sammanhanget vill jag också peka på att de föreslagna brottsrubriceringarna avseende straffansvar för handel med människor respektive med barn kan ge ett intryck av att barn inte skulle vara människor. Jag föreslår därför att rubriceringarna ändras så att inte detta intryck kvarstår.

Åklagarmyndigheten i Stockholm

Handel med människor för sexuella ändamål

Jag delar kommitténs överväganden och förslag om att införa en särskild bestämmelse om straffansvar för handel med människor för sexuella ändamål

Åklagarmyndigheten i Malmö

2 Handel med människor för sexuella ändamål

Trots att det redan finns bestämmelser om människorov och olaga frihetsberövande föreslås att det i brottsbalkens 4 kapitel införs en särskild bestämmelse om människohandel. Med hänsyn till att s.k. trafficking blivit ett ökande internationellt samhällsproblem, anser jag det vara befogat med en ny bestämmelse om människohandel. Människohandeln innefattar också moment som med nuvarande lagreglering faller utanför det straffbara området.

Åklagarmyndigheten i Göteborg

Handel med människor för sexuella ändamål

Frågan om hur handel med människor för sexuella ändamål skall kunna undvikas i framtiden är mycket angelägen. Människohandeln är ett växande problem som varje land måste ta sig an och lagstifta mot för att försvåra för dem som utövar den. Det internationella samarbetet är värdefullt och måste intensifieras. Sverige bör bidra till det arbetet i framtiden och göra lagstiftningen på området så effektiv som möjligt, samt närma sig de övriga rättssystemen i Europa. Jag delar kommitténs uppfattning om att en särskild bestämmelse om straffansvar för denna handel bör införas trots att vissa gärningar redan idag kan lagföras enligt koppleribestämmelsen. Jag anser det vara angeläget att kunna lagföra agenter och transportörer med flera, varför ett särskilt straffstadgande är motiverat.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Om organiserad brottslighet

Med anledning av att kommittén föreslår en ny bestämmelse om människohandel för sexuella ändamål vill BRÅ påpeka att det, när det gäller frågan om organiserad brottslighet generellt, kan finnas behov av en övergripande översyn av hela lagstiftningen.

Brottsoffermyndigheten

Människohandel för sexuella ändamål

Beträffande brottet människohandel för sexuella ändamål bidrar de synpunkter som framförts ovan till slutsatsen att även om personerna är medvetna om att de i ett annat land ska prostituera sig eller på annat sätt kommer att utsättas för sexuell exploatering ska utnyttjandet av dem

innefattas i den föreslagna paragrafen 3a i 4 kap Brottsbalken. Sexualbrottskommittén konstaterar att personernas valmöjligheter ofta är mycket begränsade. Att då öppna för en lukrativ handel under sken av "frivillighet" framstår närmast som cyniskt i relation till de berörda. Det riskerar dessutom att skapa avsevärda tillämpningsproblem om man måste klargöra dessa personers/kvinnors medvetenhet om vad som kan vänta dem. Fokus bör istället riktas mot profitörerna som utnyttjar fattigdom och arbetslöshet i de länder där rekryteringen sker för att möta efterfrågan på sexuella tjänster i rikare länder.

Den föreslagna kriminaliseringen harmonierar inte heller med den svenska sexköpslagen. Där kriminaliseras köparen trots motpartens insikter. Den ännu grövre exploatering som människohandeln innebär av personer som dessutom har främmande etnicitet bör rimligen ha samma skyddsstandard. Dessutom går det att hävda att samtycke inte har rättslig relevans beträffande "försäljning av kroppen".²⁰

Brottsoffermyndigheten menar att kriminalisering av människohandel för sexuella ändamål ska ske oavsett hur medvetna kvinnorna kan ha varit om de förhållanden som de ska "arbeta" under. Kraven på att rekryteringen eller transporten ska ha skett genom olaga tvång, vilseledande eller på något annat otillbörligt sätt bör alltså tas bort ur straffbestämmelsen.

Migrationsverket

Några specifika problemområden

Det finns fyra områden inom invandringpolitiken som mera direkt kan tänkas utnyttjas för handel med människor för sexuella ändamål.

Det är, som ovan nämnts, den ökade rörelsefriheten inom Schengenområdet. Denna aspekt kommer vi inte här att beröra ytterligare.

Det andra handlar om utnyttjande av asylsystemet. Vi vet att det förekommer organiserad handel med kvinnor med användande av asylsystemet som ett moment. I Sverige har något fall uppdagats (t.ex. Gyllene Ratten-fallet). Än allvarligare är de farhågor som finns, här och i andra västeuropeiska länder, att ensamkommande asylsökande barn är utsatta för handel för sexuella ändamål eller annat utnyttjande. Uppgifter förekommer från flera europeiska länder om att barn utan vårdnadshavare kort tid efter att de ansökt om asyl avviker utan att lämna information om var de vistas. Risken att dessa unga människor blir inblandade i ljusskygg verksamhet som t.ex. handel för sexuella ändamål är inte obetydlig. Det kan gå ganska lång tid innan någon saknar

²⁰ Jenny Westerstrand "En främmande fågel – Lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster ur ett feministiskt rättsligt perspektiv." Examensarbete i juridik. Uppsala universitet.

dem, vilket gör det svårt att reda ut vad som hänt. För svenskt vidkommande pågår en utveckling av samarbetet mellan Migrationsverket och de sociala myndigheterna. Den nyordning på området som beräknas sättas i sjön våren 2002 bör innebära, förutom en bättre omsorg, också en bättre kontroll över dessa barn. Ett problem som är svårlost är när barnen dyker upp i annan identitet här eller i något annat land. När det gäller de äldre barnen går det ibland att jämföra identitetsuppgifterna genom fingeravtryck. När det gäller barn som var under 14 år vid asylansökan saknas den möjligheten.

Det tredje området gäller kvinnor som söker på anknytning till en man här som de inte tidigare sammanlevt med. Detta område är ganska väl utrett. Den uppskjutna invandringsprövningen ger också vissa möjligheter till uppföljning. Vidare så ser Anhörigkommittén över frågan om arrangerade äktenskap.

Det fjärde området gäller barn som söker uppehållstillstånd för att förenas med en uppgiven förälder som är bosatt här. När man i en ansökan anger att andras barn är ens egna är syftet i de allra flesta fall att man vill att barnet/barnen skall lämna ekonomiska och sociala svårigheter i hemlandet för en bättre framtid i t ex Sverige. Men syftet kan även vara att barnet skall utnyttjas av vuxna på olika sätt t.ex. sexuellt när de ankommit till det nya landet. Migrationsverket har ingen uppfattning om i vilken mån sådant förekommer i Sverige. Vid bifall ges barnen normalt permanent uppehållstillstånd och verket vet föga eller inget om deras vidare öden.

De problem vi upplever när det gäller barnärenden av denna typ är det undermåliga beslutsunderlag som står oss till buds när det gäller barn från länder med bristfällig folkbokföring och med osäkra ID-handlingar. Som framgår av prop. 1996/97:25 s. 235 - 236 och s. 265 har verket tidigare framhållit detta som ett bekymmer. Det uppdagas med jämna mellanrum att vi beviljat ett barn uppehållstillstånd på anknytning till en uppgiven förälder där det senare kommit fram att släktskapet inte stämmer. Det uppmärksamade "Skogåsfallet" är ett exempel. Mörkertalet är sannolikt stort.

Dessa problem förekommer i många industriländer runt om i världen och där har man valt att ställa större krav på styrkande av släktskap, genom bl.a. DNA analys, för att kunna erhålla uppehållstillstånd på anknytning till uppgivna föräldrar eller andra nära anhöriga. Resultatet har blivit att familjestorlekarna avsevärt minskat. Man anger alltså ett mindre antal barn i t.ex. sina asylansökningar. Den praxis som har utarbetats på området är att om myndigheterna är tveksamma till uppgiften om släktskap sker blodprovstagning och sökandens deltagande är då frivilligt.

Mot den bakgrund som här tecknats anser verket att vi även i Sverige bör utöka användningen av tekniska utredningsmetoder. Den idag mest exakta utredningsmetoden för att fastställa personers släktskap är DNA analys.

I den mån dessa analyser idag används i våra ärenden är det på den sökandes eget initiativ och den sökande står också för kostnaderna. Dessa förhållanden medför att bevisningen blir osäker då det saknas rutiner för att säkerställa att blodproven kommer från rätt personer. Vidare innebär kostnaderna att den sökande ofta inte kan anta ett erbjudande om att tillföra ärendet sådan teknisk bevisning. Detta gäller särskilt sökanden från länder där behovet av sådan bevisning är störst.

För att ta till vara barns bästa och skydda dem från olika former av utnyttjande bör Migrationsverket ges i uppdrag att kunna erbjuda kostnadsfri teknisk bevisning när så är befogat och att utforma säkra rutiner för bevisupptagning. Dessutom måste verket tillföras resurser för ett sådant uppdrag.

Utlänningsnämnden

I avsnitt 14.6.2 sägs att seriositetskravet vid prövning av ansökningar om uppehållstillstånd p.g.a. äktenskap eller samboförhållande har tillkommit för att försöka förhindra att uppehållstillstånd beviljas när det kan misstänkas att det finns risk för våld eller allvarliga kränkningar i förhållandet.

Den gjorda beskrivningen är inte korrekt. Kravet på att sökanden skall göra sannolikt att det uppgivna förhållandet är seriöst har till syfte att motverka att uppehållstillstånd beviljas p.g.a. skenförhållanden. Se bl.a. SOU 1983:29 s. 133, prop. 1983/84: 144 s. 73 och Wikren-Sandesjö: Utlänningslagen med kommentarer, 6 uppl., s. 66. Om särskilda skäl talar mot att uppehållstillstånd beviljas skall en ansökan kunna avslås även om förhållandet är seriöst. Ett sådant särskilt skäl kan vara att det finns en påtaglig risk för att sökanden kommer att utsättas för våld eller allvarlig kränkning i förhållandet. Se 2 kap. 4 § andra stycket utlänningslagen (1989:529) och prop. 1999/2000:43 s. 41.

I avsnitt 14.3.1 sägs att 1999 års tilläggsprotokoll till 1979 års FN-konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor inte har trätt i kraft. Detta är inte korrekt. Tilläggsprotokollet trädde i kraft den 22 december 2000.

Socialstyrelsen

Avsnitt 14 Handel med människor för sexuella ändamål

Också när det gäller människohandel påpekar kommittén att socialtjänstens insatser är av *avgörande* betydelse och *nödvändiga* (vår kursiv.) komplement till straffrättsliga åtgärder (avsnitt 14.5.4). Kommittén menar vidare att socialtjänstens arbete på området "bör ges

en särskild uppmärksamhet också ifråga om resurstilldelning för att största effekt skall nås i arbetet mot människohandel".

Socialstyrelsen instämmer i kommitténs uppfattning om att socialtjänsten är den myndighet som har det främsta ansvaret för att angripa och söka lösningar till sociala problem. Socialstyrelsens uppfattning är dock att socialtjänsten endast i mycket begränsad utsträckning avsätter resurser för att motverka sexklubbs- och prostitutionsverksamhet. Detta bekräftas också av kommitténs egen enkätundersökning riktad till bl. a socialförvaltningarna i Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping.

I Socialstyrelsens arbete med uppdraget våld mot kvinnor framkommer också att införandet av 8 a § i socialtjänstlagen (1 juli 1998) inte påverkat socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor annat än i begränsad utsträckning.

Regeringen har nyligen fattat beslut om en ändring i 8 a § socialtjänstlagen. Förändringen som trädde i kraft den 1 juli 2001 innebär att det av bestämmelsen framgår att socialnämndens ansvar omfattar offer för alla typer av brott. Med anledning härav kommer det uppdrag som Socialstyrelsen har att bedriva utvecklingsarbete i fråga om våld mot kvinnor att breddas till att omfatta även hur socialtjänsten bör arbeta med andra brottsoffer.

Socialstyrelsen delar således kommitténs uppfattning om att resurstilldelningen måste öka om socialförvaltningarnas insatser ska kunna utgöra det nödvändiga komplementet till de straffrättsliga åtgärderna. Socialtjänsten behöver t ex avsätta resurser för kompetensutveckling inom området genom utbildning, handledning etc.

Barnombudsmannen

14.4 Det bör införas en särskild bestämmelse om straffansvar för handel med människor för sexuella ändamål

BO är positiv till att det bör införas en särskild bestämmelse om straffansvar för handel med barn för sexuella ändamål. Med en särskild bestämmelse som straffbelägger alla led synliggör man handeln. En harmonisering av rättssystemen inom EU talar även för detta. Länderna inom EU skulle lättare kunna samordna sina insatser, föra statistik samt kunna följa utvecklingen av denna gränsöverskridande brottslighet.

14.4.4 En ny bestämmelse bör omfatta samtliga led av handeln

BO instämmer i bedömningen att det bör införas en bestämmelse som omfattar alla led i handeln. BO instämmer vidare att när handeln avser en person under 18 år bör det inte förutsättas tvång eller annan otillbörlig påverkan.

Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet

Människohandel för sexuella ändamål (s.k. trafficking)

Kommittén har funnit att det bör införas en särskild bestämmelse om straffansvar för människohandel för sexuella ändamål. Bakgrunden är att denna handel är ett växande internationellt problem. Grova uppskattningar ger vid handen att fyra miljoner människor är utsatta för denna handel över hela världen. Profitörernas vinster är stora; så stora att verksamheten jämförs med den internationella drog- och vapensmugglingen. Handeln berör också Sverige om än i klart mindre omfattning än vissa av våra grannländer. Å andra sidan är verksamheten i stor utsträckning ett fenomen i det fördolda, och de drabbade lever ofta illegalt i landet. Verksamhetens internationella förgreningar och destruktiva individuella konsekvenser har bl.a. visat sig i samband med ett antal större koppleriutredningar i Sverige under senare år.

År 2000 antog FN en konvention om gränsöverskridande brottslighet; samtidigt antogs ett tilläggsprotokoll om människohandel. Syftet var att förebygga och bekämpa handel med människor, särskilt kvinnor och barn, att skydda och bistå offren samt att främja samarbete mellan konventionsstaterna. Sverige har undertecknat både konventionen och tilläggsprotokollet. Den av kommittén nu föreslagna bestämmelsen ligger alltså helt i linje med dessa internationella åtaganden. Enligt vår uppfattning är detta mycket positivt. Härmed bryter Sverige mot en historisk tradition av passivitet i denna fråga. Sverige undertecknade t.ex. aldrig den enda rådande internationella (FN) konventionen från 1949, genom vilken medlemsländerna förband sig att bekämpa prostitution och den internationella könshandeln med kvinnor och barn. I och med den nya överenskommelsen upphör 1949 års konvention att gälla.

Våra kritiska anmärkningar gäller således inte själva förslaget utan ordalydelsen i den lagtext som avser förbud mot handel med vuxna personer för sexuella ändamål. I denna stadgas att "den som med olaga tvång, vilseledande eller på något annat otillbörligt sätt rekryterar eller transporterar en person från det land som han eller hon vistas i till ett annat land för att han eller hon där skall bli utsatt för sexuell exploatering, eller som i ett sådant syfte på ett otillbörligt sätt inhyser eller tar emot en sådan person, döms för människohandel för sexuella ändamål". Den föreslagna paragrafen uppställer alltså villkoren *olaga tvång, vilseledande eller på annat otillbörligt sätt*, för att lagen ska kunna tillämpas. Detta är olyckligt och strider mot bättre vetande. Det är också ologiskt med hänsyn till utredningens egen analys av människohandelns modus operandi. I denna sägs att tvång och vilseledande inte tycks vara de vanligaste medlen med vilka de som är föremål för handeln hanteras. Det vanligaste mönstret är i stället att kvinnorna är "införstådda med att de skall t.ex. prostituera sig - fortsätta eller börja - i destinationslandet, men att de sedan blir lurade beträffande 'villkoren' för prostitutionen" (s. 444). På ett annat ställe i utredningstexten framhåller man att oavsett om kvinnorna är införstådda eller ej med att de förväntas prostituera sig, "är det gemensamt för de kvinnor som varit föremål för denna handel att de i

slutändan blir tvingade, utnyttjade eller lurade ... De har fått sina grundläggande mänskliga rättigheter åsidosatta" (s. 424).

Precis som reservanterna Andreasson och Bargholz (s. 567) anser vi att de uppställda villkoren avseende tvång, vilseledande och otillbörlighet skall tas bort ur lagtexten. Ty om man inte gör klart redan från början att människohandel gäller oavsett om kvinnan har samtyckt eller ej, så hamnar bevisbördan till syvende och sist på kvinnan och inte på hallicken/transportören vid en eventuell rättegång. Om han till exempel lyckas visa upp ett foto på en leende och förväntansfull ung kvinna på väg ut i världen, kan det vara svårt att övertyga rätten om att hon tvingats till det hon senare utsatts för.

Rädda Barnen

14 Handel med människor för sexuella ändamål

14.4.3 De gällande straffbestämmelserna är inte tillräckliga

Rädda Barnen delar kommitténs bedömning att de gällande straffbestämmelserna om handel av människor för sexuella ändamål, speciellt vad avser barn under 18 år, inte är tillräckliga. För att ratificera det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter vid handel med barn, barnprostitution och barnpornografi krävs att Sverige kriminaliserar varje handling eller transaktion genom vilket ett barn överlåts från en person eller grupp av personer till en annan mot ersättning eller av annan anledning, om syftet är sexuell exploatering. För att Sverige skall leva upp till detta måste det införas en heltäckande lagstiftning. Rädda Barnen tillstyrker därför att det införs en speciell bestämmelse om handel med barn för sexuella ändamål. Det tillstyrks också att det inte skall krävas något tvång eller annan otillbörlig påverkan när handeln avser en person som inte har fyllt 18 år.

14.4.6 Straffskalan

Kommitténs förslag, att straffskalan för handel med barn för sexuella ändamål skall vara fängelse lägst två och högst tio år, tillstyrks.

Sveriges Psykologförbund

Kommittén anser att det bör införas en särskild bestämmelse om straffansvar för *handel med människor för sexuella ändamål*. Man föreslår straffansvar när människor lockas/luras till ett annat land under förevändning att de skall arbeta som hembiträden, restaurangpersonal o s v. Här vill Sveriges Psykologförbund ansluta sig till en reservation som gjorts till förslaget av ledamöterna Kia Andreasson och Helena Bargholz. Reservationen föreslår att straffansvar skall kunna utdömas även om kvinnan *förstått* att hon skall arbeta som prostituerad eller ingå i annan

sexuell exploatering. När kvinnorna kommer från länder och miljöer som på olika sätt är svåra och belastande har de inte mycket val och det borde kunna ses som en form av utnyttjande av någons underläge.

Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU)

Kapitel 14 Handel med människor för sexuella ändamål

RFSU stödjer förslaget om en särskild bestämmelse om straffansvar för handel med människor för sexuella ändamål. Lagförslaget är väl formulerat. Vi håller med kommittén om att 4 kap 3 a § inte bör innefatta personer som är medvetna om att de ska prostituera sig eller på annat sätt ingå i en sexuell exploatering och känner till villkoren.

Vi vill emellertid starkt betona att huvudfrågan för att bekämpa handel med människor för sexuella ändamål är fattigdomsbekämpning och att generellt stärka framför allt flickors och kvinnors ställning genom arbetstillfällen, utbildning och upplysning.

Föreningen Svenska UNICEF-kommittén

Handel av barn för sexuella ändamål

UNICEF instämmer i sexbrottskommitténs förslag. UNICEF är av den uppfattningen att handel med människor för sexuella ändamål är ett mycket allvarligt brott. Kommitténs förslag står helt i linje med de internationella åtaganden Sverige gjort. För att bestämmelsen skall bli effektiv bör i enlighet med kommitténs förslag kravet på så kallad dubbel straffbarhet för brott som begåtts utomlands begränsas. Begränsningen är helt nödvändig med hänsyn till barnkonventionens krav innebärande att konventionsstaterna skall ha effektiva rättsmedel för att lagföra enskilda medborgare som kränker barns rättigheter utomlands.

Att bibehålla kravet på så kallad dubbel straffbarhet är inte förenligt med principen om barnets bästa.

UNICEF ansluter sig till kommitténs förslag innebärande att straffskalan för handel med barn för sexuella ändamål skall vara fängelse lägst två och högst tio år.

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)

14 Handel med människor för sexuella ändamål

14.4.4 En ny bestämmelse bör omfatta samtliga led av handeln

Kommitténs förslag om att en ny bestämmelse bör omfatta samtliga led i handeln ser ROKS som mycket positivt. ROKS anser dock att för att uppnå en heltäckande lagstiftning, bör även straffbestämmelsen omfatta handel med människor för sexuella ändamål, oavsett hur medvetna kvinnorna varit om vilka förhållanden de ska komma att arbeta under.

ROKS ansluter sig till reservationer och särskilda yttranden av Britta Bjelle och Kia Andersson och Helena Bargholz.

Den bestämmelse, som kommittén föreslår ska anslutas

" till den definition som finns i tilläggsprotokollet om människohandel till 2000 års FN konventionen om gränsöverskridande organiserad brottslighet"

anser ROKS att det tydligt ska uttryckas att när det är fråga om människohandel för sexuella ändamål, rör det sig till övervägande delen om handel med kvinnor och barn.

Stödcentrum BEDA

4 kap. 3a §

Vi stödjer utredningens understrykande av att handel för sexuella ändamål måste angripas inte bara med nykriminaliseringar utan också med insatser som kan motverka prostitutionen och som kan bidra till att män avstår från att köpa sexuella tjänster.(dvs. handel med kvinnor)

Förslag

... med olaga tvång, vilseledande eller på något annat otillbörligt sätt... strykes. Skälen till detta är följande: Även om det står klart för kvinnan att det handlar om prostitution är brottet människohandel för sexuella ändamål och den som för hit henne skall kunna dömas för det.

Kvinnofronten

Kapitel 14. Handel med människor för sexuella ändamål

Kvinnofronten stöder förslaget att lagstiftningen ska tillföras den nya bestämmelsen om människohandel för sexuella ändamål och att den nya

bestämmelsen ska omfatta samtliga led av handeln. Vi anser dock att det här är felaktigt att ha olika villkor för vuxna och barn.

Kommittén beskriver under 14.2.1 hur de utsatta kvinnorna ofta lever under oerhört svåra förhållanden i sina hemländer, och hur denna utsatthet utnyttjas. I samma stycke tar kommittén upp att kvinnorna inte sällan är införstådda med vad de ska göra i destinationslandet, men att de ändå i slutändan blir utnyttjade och får sina mänskliga rättigheter åsidosatta. I stycke 14.4.6 tar kommittén upp ett exempel där en man tar 50% av en kvinnas inkomster istället för de 30% han tidigare lovat. Vi tror att det kommer att vara i stort sett omöjligt att påvisa en sådan förändring och att sådana detaljer bortser från helhetsbilden av hur cyniskt dessa kvinnor utnyttjas och hur utsatt deras situation är. Köp av sexuella tjänster har dessutom kriminaliserats i Sverige.

Kvinnofronten instämmer därför i reservationen från Kia Andreasson (mp) och Helena Bargholz (fp) angående § 3 a att villkor på olaga tvång, vilseledande och otillbörlighet är felaktigt. Vi anser att §§ 3 a och 3 b kan slås samman, och då lyda: "*Den som rekryterar eller transporterar en person från det land som hon eller han vistas i till ett annat land för att hon eller han där ska bli utsatt för sexuell exploatering, eller som i ett sådant syfte inhyser eller tar emot en sådan person, döms för **människohandel** för sexuella ändamål. Straffet är fängelse i lägst två och högst åtta år. Om den som utsätts för handeln är under arton år döms för **handel med barn för sexuella ändamål** till fängelse i lägst två och högst tio år.*"

14.5.1 Förbudet mot köp av sexuella tjänster kan försvåra utredningarna om allvarigare brott.

Trots att det enligt kommittén inte faller inom dess uppdrag, har man tagit med ett kapitel med ovanstående rubrik. Kvinnofronten reagerar starkt mot detta, då det faktiskt inte tas upp någon konstruktiv kritik av lagen. Kapitelrubriken sticker ut, och betänkandets omfång gör att många säkert kommer att läsa det mer översiktligt, d.v.s. gå igenom dess rubriker för att sedan närmare studera utvalda kapitel. En rubrik som denna undergräver därför lagen helt i onödan. Det blir än mer anmärkningsvärt då det först i stycke 14.5.4, med den mer intetsägande rubriken *Några avslutande reflektioner* tas upp att det finns "misstankar" om att internationell prostitutionsverksamhet flyttat från Sverige efter lagens införande, d.v.s. en information som till viss del motsäger den förra rubriken.

Vänsterpartiets Kvinnopolitiska Utskott

Människohandel för sexuella ändamål - 4 kap 3a §.

Föremål för olika utredningar är idag: Människohandel för sexuella ändamål, människohandel och människosmuggling. Det är viktigt att skilja på dessa tre begrepp eftersom syftet är olika. Människohandel kan

vara att två länder utväxlar politiska fångar. Människosmugglare har räddat tusentals liv på människor som tvingats fly undan krig och tortyr samtidigt som vi också vet att det tyvärr också ibland skett under omänskliga förhållanden.

Kommittén tog tidigt ställning för att föreslå en heltäckande lag som kriminaliserar varje steg och varje del i den hantering som kommittén valt att kalla människohandel för sexuella ändamål. Lagförslaget skulle gälla oavsett om de människor som utsätts för handeln är prostituerade eller ej.

Inledningsvis diskuterades också om lagstiftningen även skulle täcka de fall där kvinnan samtyckt till handeln, dvs oavsett om de inblandade personerna samtyckt till handeln eller inte.

I länder där prostitution är tillåten kan det vara befogat med en sådan lagstiftning, men i Sverige råder andra förhållanden. I Sverige är inte prostitutionen förbjuden. Det är däremot förbjudet att köpa sexuella tjänster. I svensk lagstiftning och i svensk rättsutövning är grunden att en person inte kan samtycka vare sig till våldtäkt eller människohandel för sexuella ändamål. Ett sådant tillägg till paragrafen skulle därför försvagat den väsentligt.

Samtidigt är det viktigt att hålla i minnet att den nationella prostitutionen också är människohandel för sexuella ändamål. Finns det inte någon efterfrågan på den inhemska marknaden, finns det inte heller någon marknad för människohandel för sexuella ändamål.

Att vara prostituerad i Sverige är inte kriminellt. I en situation där en person transporterar en prostituerad från ett land till Sverige mot betalning, är gränsdragningen mellan människosmuggling och människohandel hårfin. Transportören utnyttjar det faktum att den prostituerade söker sig till bättre villkor i t.ex. Sverige, vilket också ligger till grund för människosmugglingen. Om en prostituerad vänder sig till en människosmugglare för att få hjälp att ta sig in i Sverige, kan denne dömas för människosmuggling om det sker i strid med utlänningslagen. I de fall där en person transporterar en prostituerad från ett land till Sverige och i Sverige främjar hennes fortsatta prostitution kan han eller hon komma att ställas till svars dels för människosmuggling och dels för grovt koppleri enligt den av kommittén förslagna 10 §.

15 Kravet på dubbel straffbarhet vid brott som begåtts utomlands

Kommitténs bedömning är att kravet på dubbel straffbarhet bör begränsas när det gäller sexualbrott mot personer under 18 år. Något krav på att gärningen skall vara straffbar även där den begicks bör inte gälla vid sådana brott av allvarlig art. Kravet på dubbel straffbarhet

bör inte heller gälla de nya bestämmelserna om straffansvar för människohandel för sexuella ändamål och handel med barn för sexuella ändamål.

Sammanfattning av remissvaren: Majoriteten av de remissinstanser som har yttrat sig tillstyrker eller har inget att erinra mot kommitténs förslag i denna del. Några instanser ifrågasätter dock om förslaget är förenligt med folkrätten och om straffvärdet av alla de brott som omfattas av förslaget är sådant att det finns skäl att frångå kravet på dubbel straffbarhet. Någon remissinstans anser att frågan bör utredas ytterligare innan någon ändring görs.

Göta Hovrätt

Avsnittet 15.3.4

Det är angeläget att motverka att i Sverige bosatta människor på ett otillbörligt sätt utnyttjar barn och ungdomar utomlands. Ett ovillkorligt krav på en ny lagstiftning inom detta område måste emellertid vara, att lagstiftningen ger avsedd effekt. Enligt hovrättens mening uppfyller lagförslaget inte detta krav.

Svenska sexturister torde redan i dag vara införstådda med att flertalet av befolkningen fördömer sexuellt utnyttjande av barn. De som är sysselsatta med t.ex. människohandel torde likaså vara medvetna om att detta inte accepteras av det stora flertalet medborgare. Den moralbildande effekten av ett avskaffande av kravet på dubbel straffbarhet torde därmed bli liten. Ifall det skulle bli en allmänt spridd uppfattning att statsmakterna i det närmaste saknar varje möjlighet att lagföra dem som överträder dessa straffstadganden, torde lagstiftningen därför få en mycket liten effekt.

Beträffande det svenska rättsväsendets möjligheter att lagföra dem som överträder aktuella lagrum i stater, där dessa gärningar inte är kriminaliserade, finns ett flertal frågetecken. Svårigheterna ligger också på flera plan. Gränsen för när unga människor uppnår den ålder att de erhåller sexuell självbestämmanderätt varierar kraftigt även inom ett flertal väl utvecklade rättsstater. Gränsen kan också vara betydligt lägre än i vårt land, och det förekommer stora skillnader inom såväl Norden som inom EU. Gemensamt för dessa stater är att varje lands lagstiftning har tillkommit genom en demokratisk process och efter noggranna överväganden i varje enskild stat. I dessa länder är det alltså på det sättet att den som har uppnått åldern för sexuell självbestämmanderätt också har en rätt att företa i landet tillåtna sexuella handlingar. I kommitténs utredning saknas en närmare undersökning av vilken vilja och förmåga som dessa länder har att bistå svenska myndigheter vid lagföring av sådant som endast är kriminaliserat i Sverige. Det hade varit till fördel för framställningen om de rättsliga frågor som här uppkommer hade belysts. Vidare är det av intresse att få besked om hur Sverige ställer sig till att medverka till lagföring av utländska medborgare som i Sverige

t.ex. har haft samlag med någon som är fyllda femton år. Betänkandet ger inget besked. Såsom det konstaterats i betänkandet torde lagföringen vidare kompliceras än mer i länder med en lägre utvecklad rättslig reglering. Dessa länder torde, t.ex. såvitt avser barnprostitution, i vissa fall kunna ha mindre ärofulla anledningar till att inte vilja medverka. I kommitténs betänkande finns inte heller någon redovisning på en lösning av detta problem. Vidare besvaras inte frågan hur Sverige skall agera i de fall där ingen hjälp är att vänta av destinationslandet. Beträffande de åtgärder som föreslås på sid. 516 i betänkandet saknas en presentation som utvisar i vad mån åtgärderna överhuvudtaget är genomförbara i aktuella länder. Risken finns alltså att det svenska rättsväsendet vid en reform enligt betänkandet kommer att sakna möjligheter att upptäcka och straffa överträdelser av aktuellt slag. Ifall detta blir en vedertagen uppfattning hos t.ex. svenska sexturister, kan lagen komma att bli verkningslös. Det svenska rättsväsendet kan då med rätta, men måhända oförskyllt, utsättas för beskyllningen att vara oförmöget att upprätthålla en av statsmakterna antagen lag.

Kommittén anför som sin uppfattning att ett avskaffande av kravet på dubbel straffbarhet bör kunna finansieras inom ramen för befintliga medel. Härvid bör beaktas att utredningar i främmande länder blir dyrbara, att det land vari övergreppet har skett inte kan antas vilja bekosta utredningar som sker på det svenska rättsväsendets initiativ samt att domstolsförhandlingarna i Sverige kommer att drabbas av ökade kostnader med hänsyn till att såväl målsägande som vittnen är bosatta i främmande land. Kommitténs uttalande att detta kan lösas inom ramen för befintliga medel är helt enkelt inte övertygande.

Innan lagstiftning genomförs bör därför noga utredas vilka möjligheter som det finns att lagföra brott av nu aktuellt slag. Därtill bör en trovärdig och slagkraftig handlingsplan utarbetas. I samband därmed bör också en noggrannare beräkning göras av reformens kostnader.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

Kapitel 15 Kravet på dubbel straffbarhet vid brott som begåtts utomlands

Vad gäller brott som begåtts utom riket följer av 2 kap. 2 § brottsbalken att svensk jurisdiktion föreligger när gärningsmannen har viss anknytning till Sverige, t.ex. genom medborgarskap eller vistelse i riket. Även om sådan anknytning finns skall det inte dömas till ansvar bl.a. om gärningen skulle vara fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten. I 2 kap. 3 § brottsbalken görs undantag från begränsningarna i den svenska kompetensen som följer av 2 §, dvs. de i 3 § uppräknade fallen omfattas inte av kravet på att gärningsmannen skall ha viss anknytning till Sverige och att det för brottet skall gälla s.k. dubbel straffbarhet. De brott som idag är undantagna i 3 § punkterna 1 -5 avser brott som på något sätt har anknytning till Sverige och dessa undantag står alla i överensstämmelse med erkända folkrättsliga principer. Vad sedan avser punkten 6 har brotten där bakgrund i olika internationella traktat. Punkten 7 har

däremot tillkommit närmast för att undvika risken att i enskilda fall, frånvaro av svensk jurisdiktion skulle framstå som stötande vid särskilt allvarlig brottslighet, dvs. för brott där det lindrigaste straffet är fängelse fyra år. Det kan ifrågasättas om den sistnämnda punkten är förenlig med den erkända folkrättsliga principen att ett land inte skall blanda sig i andra länders inre angelägenheter, den s.k. non-interventionsprincipen. Med tillämpning av denna punkt skulle man i Sverige i princip kunna lagföra personer som saknar all anknytning till Sverige även om brottet begåtts utomlands och är straffritt på gärningsorten.

På sexualbrottens område är det idag endast grov våldtäkt vars straffvärde är så högt att brottet är undantaget från kravet på dubbel straffbarhet om det har begåtts utomlands. Hovrätten har inga närmare synpunkter på frågan om vissa ytterligare brott med anknytning till sexuallivet skall undantagas från kravet på dubbel straffbarhet. Hovrätten ifrågasätter dock om straffvärdet för alla de föreslagna brotten är så högt att det finns tillräckliga skäl att frångå huvudregeln om dubbel straffbarhet. Vad avser kommitténs förslag vill dock hovrätten peka på följande.

Genom utformningen av kommitténs förslag kommer de aktuella brotten inte endast att undantagas från kravet på dubbel straffbarhet, utan de kommer även att bli s.k. universella brott, dvs. Sverige anser sig ha jurisdiktionsrätt för brotten trots att de saknar all anknytning hit. Om man beaktar att den föreslagna straffskalan för sexuell exploatering av ungdom innehåller även böter skulle tillämpningen av bestämmelsen kunna få orimliga konsekvenser; i Sverige skulle med stöd av bestämmelsen i princip kunna lagföras för bötesbrott som begåtts utom riket och som saknar all anknytning till Sverige.

För det fall man väljer att undanta de brott som kommittén föreslagit från kravet på dubbel straffbarhet anser hovrätten att ett bättre sätt att göra detta vore att införa regleringen i 2 kap. 2 § brottsbalken. Om brotten är begångna av en gärningsman som har anknytning till Sverige på något av de sätt som anges i paragrafens första stycke, kan man i paragrafen införa ett undantag som innebär att de föreslagna brotten undantages från det krav på dubbel straffbarhet som följer av paragrafens andra stycke. På så sätt uppnår man att brotten kan lagföras i Sverige endast om de har viss anknytning hit.

Mot bakgrund av ovan anförda anser hovrätten att det föreslagna undantaget från kravet på dubbel straffbarhet bör tas in i 2 § i stället för i 3 §.

Stockholms tingsrätt

Dubbel straffbarhet och särskild reglering av människohandel m. m.

Tingsrätten har ingen erinran mot förslagen.

Domstolsverket

Förslag till ändringar i bestämmelserna om preskription och s.k. dubbel straffbarhet

I enlighet med det resonemang som förs i betänkandets avsnitt 8.1.1. bör målsäganderätt inte alltid tillerkännas den prostituerade vid brottet koppleri. Enligt de föreslagna ändringarna i nu aktuella bestämmelser skall det gälla andra preskriptionstider än för närvarande såvitt fråga är om t.ex. koppleri och brottet har riktats mot någon som inte har fyllt arton år, samt skall kravet på s.k. dubbel straffbarhet tas bort vad gäller exempelvis koppleri, om brottet har begåtts mot en person som inte fyllt arton år. Domstolsverket vill påpeka att detta kan leda till tillämpningssvårigheter i fråga om huruvida ett koppleribrott kan anses ha riktats mot någon.

Riksåklagaren

Jag har inget att erinra mot kommitténs förslag när det gäller dubbel straffbarhet. Det kan kanske dock ifrågasättas om straffvärdet av alla de brott som omfattas av förslaget är sådant att det finns skäl att frångå kravet på dubbel straffbarhet. Som exempel kan nämnas sexuell exploatering av ungdom, ett brott som kan ge ett bötesstraff.

Åklagarmyndigheten i Stockholm

Dubbel straffbarhet

Kommittén föreslår att kravet på dubbel straffbarhet tas bort när det gäller sexualbrott mot personer under 18 år samt handel med människor för sexuella ändamål enligt ovanstående förslag. Sexuella övergrepp mot barn ses alltmer som ett internationellt problem och kommittén redogör för detta i utredningen samt för internationella överenskommelser och åtgärder för att skydda barn. Mot bakgrund av detta samt att kravet på dubbel straffbarhet hindrar en effektiv lagföring genom att praktiska problem ofta uppkommer genom kravet delar jag kommitténs överväganden och tillstyrker förslaget.

Åklagarmyndigheten i Göteborg

Dubbel straffbarhet vid brott som begåtts utomlands

Jag delar kommitténs uppfattning att om en effektiv lagföring skall kunna uppnås bör inte kravet på dubbel straffbarhet uppställas för brottet människohandel för sexuella ändamål och inte heller för allvarliga sexualbrott mot barn.

Barnombudsmannen

15.3.4 Kravet på dubbel straffbarhet bör begränsas

BO tillstyrker förslaget att kravet på dubbel straffbarhet bör begränsas när det gäller sexualbrott mot barn under 18 år. Det kan inte anses tillfredsställande att svenska medborgare som skulle dömas för sexualbrott i vårt land åker utomlands och begår sexuella övergrepp mot barn och därmed undgår straffansvar. Sverige måste ta ansvar för att de medborgare som förgriper sig sexuellt på barn i andra länder också döms för brotten. Detta är viktigt inte minst mot bakgrund av barnkonventionens internationella dimension som kräver ett internationellt samarbete för att genomföra rättigheterna i konventionen. Det internationella samarbetet betonas bl.a. i artikel 34 om skyddet för barn mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp och i artikel 35 om handel med barn. En ändring i lagstiftningen bör även leda till en effektivare lagföring.

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet

2. Ändring av brottsbalkens 2 kap.

Kommittén föreslår att kravet på dubbel straffbarhet begränsas när det gäller sexualbrott mot personer under 18 år. Något krav på att gärningen skall vara straffbar även där den begicks skall inte gälla vid sådana brott av allvarlig art. Kravet på dubbel straffbarhet skall inte heller gälla de nya bestämmelserna om straffansvar för människohandel för sexuella ändamål och handel med barn för sexuella ändamål. Kommittén motiverar sitt förslag främst genom att hänvisa till effektivitetsskäl.

Det är synnerligen tveksamt om kommitténs förslag att avskaffa kravet på dubbel straffbarhet på det sätt som föreslås är förenligt med folkrätten. I vissa avseenden kan förslaget i praktiken leda till klar inblandning i främmande stats inre angelägenheter. Kommitténs förslag avviker också markant från den utveckling som funnits i Norden under de senaste decennierna då det gäller kravet på dubbel straffbarhet. Det kan här noteras att Nordiska straffrättskommittén i sitt betänkande "Straffrättslig jurisdiktion i Norden" (Nord 1992:17) mycket klart uttalade sig till förmån för att uppställa ett rätt kategoriskt krav på dubbel straffbarhet. Enda undantaget som kunde tillåtas enligt kommitténs mening, var de fall då domstolsstaten grundade sin jurisdiktion på universalitetsprincipen, med hänvisning till att fråga var om ett sådant internationellt brott som reglerades i en konvention, som pålade medlemsstaterna en förpliktelse till lagföring utan begränsning av kravet på dubbel straffbarhet.

På grund av det arbete som syftar till en fullständig revision av brottsbalkens 2 kap. som inletts genom Internationella Straffrättsutredningen (Ju 2000:07), förefaller det under alla omständigheter lämpligt att utskjuta alla lagändringar som gäller detta kapitel tills denna mer omfattande revision kan förverkligas.

Rädda Barnen

15 Kravet på dubbel straffbarhet vid brott som begåtts utomlands

15.3.4 Kravet på dubbel straffbarhet bör begränsas

Rädda Barnen delar kommitténs bedömning att kravet på dubbel straffbarhet bör begränsas när det gäller sexualbrott mot personer under 18 år samt handel med barn för sexuella ändamål. Att kravet på dubbel straffbarhet avskaffas när det gäller sexualbrott av allvarlig art mot personer under 18 år är i överensstämmelse med barnkonventionens krav på internationellt samarbete för att genomföra rättigheterna i konventionen. Vidare är det i överensstämmelse med det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter vid handel med barn, barnprostitution och barnpornografi, att kravet på dubbel straffbarhet inte skall gälla vid handel med barn.

Sveriges Domareförbund

Avsnitt 15

Även om den föreslagna ändringen i 2 kap 3 § brottsbalken kan förväntas få begränsad effekt i fråga om möjligheterna att faktiskt genomföra lagföringar kan förbundet ställa sig bakom förslaget.

Förbundet vill avslutningsvis återigen framhålla att lagförslaget, som i allt väsentligt bör kunna läggas till grund för det fortsatta reformarbetet, under den kommande behandlingen bör penetreras och övervägas ytterst noggrant från språkliga och systematiska utgångspunkter och att särskild vikt därvid måste tillmätas legalitets- och rättssäkerhetsaspekter.

Föreningen Svenska UNICEF-kommittén

Handel av barn för sexuella ändamål

UNICEF instämmer i sexbrottskommitténs förslag. UNICEF är av den uppfattningen att handel med människor för sexuella ändamål är ett mycket allvarligt brott. Kommitténs förslag står helt i linje med de internationella åtaganden Sverige gjort. För att bestämmelsen skall bli effektiv bör i enlighet med kommitténs förslag kravet på s k dubbel straffbarhet för brott som begåtts utomlands begränsas. Begränsningen är

helt nödvändig med hänsyn till barnkonventionens krav innebärande att konventionsstaterna skall ha effektiva rättsmedel för att lagföra enskilda medborgare som kränker barns rättigheter utomlands.

Att bibehålla kravet på så kallad dubbel straffbarhet är inte förenligt med principen om barnets bästa.

Kvinnofronten

Kapitel 15. Kravet på dubbel straffbarhet vid brott som begåtts utomlands

15.3.4 Kravet på dubbel straffbarhet bör begränsas

Kvinnofronten instämmer med utredningen i att kravet på dubbel straffbarhet bör tas bort när det gäller sexualbrott mot barn under 18 år.

Kommittén begränsar sig dock till vad man i utredningen kallar "sexualbrott av allvarigare art". Kvinnofronten menar att om handlingen är att betrakta som sexualbrott mot barn, är den också allvarlig nog att undantas från grundprincipen om dubbel straffbarhet.

Utredningen tar dessutom kring brottet *sexuell kränkning av barn* upp ett märkligt exempel, som man inte vill ska ingå i undantaget trots att brottet kan innebära framställande av barnpornografi (sidan 517). Utredningen menar att det räcker med att mannen i exemplet kan dömas till barnpornografibrott när han senare befattar sig med bilderna i Sverige. Men om en svensk man reser utomlands och utnyttjar ett barn i pornografiframställning, skulle han alltså kunna slippa undan straff genom att *inte* befatta sig med bilderna i Sverige. Om han alltså väljer att behålla bilderna utomlands eller sälja dem vidare utomlands, kommer han därmed inte att kunna straffas enligt svensk lag.

Kvinnofronten anser att undantaget för dubbel straffbarhet bör gälla *alla* sexualbrott mot barn.

16 Kostnader och andra konsekvenser av kommitténs förslag

Kommitténs bedömning är att i den mån kommitténs förslag medför kostnadsökningar kan de finansieras inom befintliga medel.

Kommitténs bedömning är att förslagen bör om de genomförs ha en brottsförebyggande verkan.

Kommitténs bedömning är att förslagen bör bidra till ökad jämställdhet mellan kvinnor och män.

Kommitténs bedömning är att övergångsbestämmelser behövs endast beträffande de nya preskriptionsbestämmelserna.

Åklagarmyndigheten i Malmö

2 Konsekvenser av utredningens förslag

Ett genomförande av förslagen skulle innebära en så pass genomgripande förändring att vissa fortbildningsinsatser bedöms vara nödvändiga. Men klart är att utredningens förslag sammantaget enligt min mening leder till bättre lagföringsmöjligheter avseende beteenden som är mycket straffvärda.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Om förslagets konsekvenser för det brottsförebyggande arbetet

I avsnittet om konsekvenser för det brottsförebyggande arbetet påpekas att den skärpta synen på sexualbrott - framför allt mot barn - som avspeglas i kommitténs förslag, har brottsförebyggande effekter genom att verka avskräckande. Det nämns också att det även finns behov av andra åtgärder - till exempel behov av sociala insatser när det gäller att motverka sexklubbar och prostitution.

BRÅ:s uppfattning är att avsnittet bör kompletteras med att den skärpta synen även kan ha andra effekter än avskräckande. Samhällets avståndstagande och markering (i detta fall i form av lagstiftning) kan få betydelse för människors attityder. En jämförelse kan i viss mån göras med antiagalagens effekter på attityder när det gäller metoder för barnuppfostran.

Lagstiftningens attitydpåverkande och normgivande effekter tas upp i andra avsnitt i betänkandet, men bör även särskilt lyftas fram i avsnittet om brottsförebyggande konsekvenser.

Ytterligare en faktor som bör påpekas i detta sammanhang är att vissa av kommitténs förslag också kan öka anmälningsbenägenheten, vilket i sin tur både synliggör brotten och kan leda till att upprepning av brott förhindras. En ökad anmälningsbenägenhet kan till exempel bli effekten för anställda som omfattas av anmälningskyldighet till socialtjänsten när det gäller barn som far illa eller riskerar att fara illa (det vill säga anställda inom till exempel skola, barnomsorg och hälso- och sjukvård). Att kränkningen lyfts fram och inte typen av handling kan också påverka de ungdomar och vuxna som själva utsatts för sexualbrott och få till följd att deras benägenhet att anmäla ökar.

Ett påpekande om kriminalstatistiken

Brottsutvecklingen återspeglas i kriminalstatistiken. Nya brottsrubriceringar innebär att möjligheterna att följa utvecklingen över tid när det gäller statistiken över anmälda brott, uppklarade brott och personer lagförda för brott försvåras. Detta faktum påverkar inte BRÅ:s uppfattning om kommitténs föreslagna förändringar, men lagstiftaren bör ändå vara medveten om de konsekvenser förändringarna medför.

Socialstyrelsen

Avsnitt 16.2 Förslagets konsekvenser för det brottsförebyggande arbetet

Kommittén uttalar förväntningar om att de föreslagna regleringarna och straffhoten skall avskräcka medborgarna från att handla på det icke önskvärda sättet, dvs att förslagen skall ha en allmänpreventiv effekt. Men kommittén menar också att många av förslagen måste förenas med andra åtgärder för varaktigt verkan för det brottsförebyggande arbetet. Kommittén hänvisar här dock endast till två avsnitt i utredningen, det ena rör sexklubbsverksamheten (12.7.3) och det andra rör människohandel (14.5.4).

Forskningen inom straffrättsområdet synes inte ha kunnat påvisa att straffskalorna har någon allmän- eller individualpreventiv effekt för de mer impulsstyrda, situations- och relationsberoende brott som sexualbrotten ofta är.

Socialstyrelsen saknar därför ett bredare anslag och en fördjupad analys från kommitténs sida när det gäller åtgärder som skulle kunna bidra till att förebygga sexualbrott.

Socialstyrelsen anser att det är viktigt och angeläget, också ur ett preventivt perspektiv, att både förövare och offer - i synnerhet när de är unga - uppmärksammas och vid behov erbjuds stöd och behandling.

Socialstyrelsen menar vidare att det är en angelägenhet och en uppgift för många aktörer att förebygga sexualbrott i vid bemärkelse. Samverkan och samarbete mellan myndigheter och organisationer m fl på olika nivåer är viktigt för ett framgångsrikt arbete på området. Ur preventiv synpunkt är det också viktigt att utreda frågan om hjälp till människor som själva vill komma till rätta med tvångsmässiga beteenden (t.ex sexmissbruk).

Statens institutions styrelse (SiS)

Avsnitt 16

Andelen ungdomar som döms till sluten ungdomsvård har varit mångdubbelt större än vad som kunde förutses vid införandet av den nya påföljden. Även strafftiderna är avsevärt längre än vad som förutsågs och har successivt ökat sedan påföljden infördes. Under år 2000 erhöLL drygt 100 ungdomar sluten ungdomsvård. Den genomsnittliga strafftiden var närmare tio månader. Av de dömda ungdomarna dömdes två personer till sluten ungdomsvård för sexualbrott. Som framgått ovan är dock antalet ungdomar i SiS-vård som begått sexualbrott långt större. Flertalet av dem vårdas enligt LVU och i vissa fall enligt socialtjänstlagen.

Det finns inget som tyder på att antalet domar på sluten ungdomsvård kommer att minska. Tvärtom finns det tecken på att antalet sådana domar fortfarande ökar. Det saknas anledning anta att ökningen inte skulle träffa också ungdomar som begår sexualbrott.

Som kommittén konstaterar kan förslagen till ändringar i framför allt 6 kap. brottsbalken komma att medföra en ökad användning av fängelse som påföljd. Denna slutsats torde även gälla påföljden sluten ungdomsvård. Det är rimligt att anta att den skärpning av sexualbrottslagstiftningen som kommittén föreslår kommer att leda till att flera av de ungdomar som begått sexualbrott i någon form och som i dag vårdas med stöd framför allt av LVU, i stället kommer att lagföras i allmän domstol och då erhålla sluten ungdomsvård som påföljd. SiS har redan i dag stora svårigheter att finansiera de vårdplatser som krävs för att tillgodose domarna på sluten ungdomsvård. En ytterligare ökning till följd av att kommitténs förslag genomförs måste således finansieras genom ökade anslag.

Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet

Utbildning, forskning och behandling

Vi anmälde inledningsvis ett visst missnöje med utredningens behandling av sexualbrottens sociala innebörder och konsekvenser. Det hade varit en fördel om dessa frågor hade fått en samlad analys i betänkandet. I utredningen framhålls på flera ställen att förslagen till ny eller förändrad lagstiftning måste förenas med andra åtgärder för att få varaktig verkan både för offer och förövare. Dock blir framställningen enligt vår uppfattning alltför vag, fragmentarisk och ofullständig på denna punkt. Ett exempel är resonemanget om förslagets konsekvenser för det brottsförebyggande arbetet i kapitel 16. Här sägs t.ex. ingenting om behovet av att avsätta resurser för utbildning och påverkan genom attitydförändring. Det talas med emfas i utredningen om att det inte är tillåtet att köpa andra människor för sexuella ändamål i det svenska samhället. Om detta skall bli något mer än en högtidligt uttalad

förhoppning krävs ett hårt, konsekvent och långsiktigt socialt förändringsarbete. Betydelsen av en systematisk och ambitiös sexualundervisning i skolan kan inte överskattas i detta sammanhang.

Vidare borde det finnas en plan för hur den syn på sexualbrott som utredningen företräder skall få genomslag i hela rättssystemet. Det är uppenbart att här krävs utbildning på alla nivåer i systemet. Dessutom behöver dessa kunskaper spridas till alla de yrkesgrupper som kommer i kontakt med sexualbrottens offer och förövare, inte bara i form av kurser till de redan färdigutbildade utan som ett obligatoriskt inslag i grund- och vidareutbildningar för dessa grupper.

Vi är helt överens med utredarna om att det krävs specialinriktade sociala insatser för att motverka rekryteringen av unga människor till prostitutionen samt för att ge stöd och hjälp åt dem som redan befinner sig i verksamheten. Sociala insatser bör också riktas mot köparna av sexuella tjänster. Bland dessa finns personer med omfattande sociala och personliga problem, för vilka straffrättsliga åtgärder knappast hjälper för att åstadkomma en varaktig beteendeförändring. Utredarna framhåller att de sociala verksamheter som redan finns på detta fält har bidragit med stora kunskaper om könshandelns aktörer, kunskaper som också påverkat utredningsarbetets innehåll och resultat. Vad man däremot inte nämner är att dessa verksamheter lever under knapphetens stjärna, är kroniskt resursmässigt underförsörjda eller lever med ständiga hot om nedläggning.

Det är också vår uppfattning att utredningen borde ha framhållit betydelsen av behandlingen av sexualbrottslingar. I mer än 20 år har sådan verksamhet funnits i Sverige både inom kriminalvården och i frivilliga organisationers regi (läs: RFSU). Det främsta motivet bakom dessa insatser är att minska risken för återfall och framtida brott genom att informera, påverka och motivera förövare till behandling utifrån individuella behov. Men syftet är också att öka kunskapen och förståelsen kring sexualbrott; att den sexualbrottsdömde inom ramen för behandlingen skall erbjudas möjligheter att förklara de handlingar och omständigheter som orsakat övergreppen. Både svensk och internationell forskning visar att psykoterapeutisk behandling har vetenskapligt underbyggd effekt på sexualbrottslingar.

Sammantaget borde således utredningen på ett tydligare och mer sammanhållet sätt ha framhållit utbildningens, de sociala insatsernas och behandlingens betydelse för att förebygga och motverka sexualbrott. Detta hade behövts för att ge substans åt, påståendet att lagstiftning måste förenas med andra åtgärder för att åstadkomma varaktig verkan för det brottsförebyggande arbetet.

Sveriges Psykologförbund

Den nya lagstiftningen kommer att kräva omfattande utbildningsinsatser för bland annat förhørsledare, åklagare och nämndemän men även

socialtjänst, psykiatri och kriminalvård. Lagförslag ligger ofta "före" det allmänna rättstänkandet och attityderna i samhället tar längre tid att förändra. Utbildningsinsatserna bör innehålla barnpsykologi, viktimiologi och förövarpsykologi men också en historisk återblick på utvecklingen när det gäller vårt sätt att se på sexualbrotten i Sverige. Det har skett en dramatisk förändring från 80-talet med 1984 års lagändring som det första steget mot att se sexuella övergrepp som framförallt ett problem hos gärningsmännen.

Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU)

Kapitel 16 Kostnader och andra konsekvenser av kommitténs förslag

RFSU anser att resurser måste avsättas till utbildning av olika involverade yrkesgrupper, till stöd och vård för både offer och förövare och till polisen. Om detta ska finansieras med redan befintliga medel krävs en betydande omprioritering.

Vi vill också betona hur viktigt det är att domstolarna väl motiverar sina domslut - domslutet måste vara så välargumenterat att det blir begripligt för förövaren, för offret och för allmänheten. För att åstadkomma detta behövs vidareutbildning av domstolsjuristerna i dessa frågor.

Nödvändiga utbildningsinsatser

Sexualbrottskommitténs förslag är en genomgripande förändring av synen på sexualbrott. För att detta ska få genomslag i rättssystemet behövs utbildning på alla nivåer - för polis, domare, nämndemän, åklagare och advokater. Kunskap om sexualbrott mot vuxna, ungdomar och barn samt om lagstiftningen behöver spridas och diskuteras i alla grund- och vidareutbildningar som berör de yrken som kommer i kontakt med sexualbrott (förutom yrken inom rättssystemet även personal inom socialtjänst, förskola, skola, öppenvård och så vidare).

Den nya synen på sexualbrott och den sexuella integriteten bör även ingå i sexualundervisning i skolan. RFSU anser att sexualundervisningen ska stärka elevernas sexuella integritet så de lär sig sätta gränser för vilka sexuella handlingar de själva vill göra och respekterar andras gränser men även samhälleliga frågeställningar såsom hur lagstiftningen ser ut. I Skolverkets Nationella kvalitetsgranskning 1999 påpekades att undervisningen i sexualitet och samlevnad generellt brister i cirka hälften av landets skolor. En vanlig brist är att undervisningen enbart sker inom ämnet biologi och inte har den ämnesövergripande karaktär som läroplanen anger. RFSU har i många år kontinuerligt efterlyst att detta för ungdomar så viktiga område ska beredas betydligt större plats i skolan och utformas som ett särskilt ämne på lärarhögskolorna. Det räcker inte att i utredning efter utredning konstatera brister. Åtgärder måste vidtas för att i praktiken förbättra undervisningen.

Vård och behandling

RFSU anser att resurser ska avsättas till vård och behandling för offer, förövare samt stöd till anhöriga till såväl förövare som offer. RFSU vill betona att det är angeläget att samhället stödjer behandlingsmålen för sexualbrottslingar.

1977 startade RFSU Sveriges första mottagning för våldtagna kvinnor. Den blev grunden för en omfattande utbildnings- och policyverksamhet i syfte att verka för att samhället övertar ansvaret för att ge stöd och hjälp åt offer för sexuella övergrepp. Mottagningen finns i liten skala kvar som grund för sådan verksamhet. RFSUs tjänster på området är fortfarande livligt efterfrågade av samhällets offentliga institutioner vilket kan tolkas som ett uttryck för att samhället insett vikten av offers rätt till stöd och hjälp.

Sedan början av 1980-talet har RFSU också verkat för att vård av sexualbrottslingar ska bli tillgänglig i samhället. Grunden till denna strävan var erfarenheten av att arbeta med offer för sexuellt våld och en djupintervjustudie med 60 män som dömts för våldtäkt, *Våldtäkt - vanmakt. 60 män berättar*. Dsf 1983:1, som utfördes av RFSU (Hedlund E., Lundmark G.). Studien visade bl.a. att männen överlag tenderade att förneka eller förminska sina brott och att de få som tillstod brotten inte förstod drivkrafterna bakom. Behandlingstanken motiveras huvudsakligen med risken för återfall. Kan man inte få hjälp att berätta om och förstå sitt liv, sina känslor och tankar, kan brottslighet förbli det enda språket.

I snart 20 års tid har RFSU bedrivit psykoterapeutisk behandling av sexualbrottslingar. Uppföljningar visar att dessa behandlingar har haft positiva resultat. RFSU har även gett kurser och handledning till personer inom kriminalvård och psykiatrisk vård om drivkrafter och behandling. Tillströmningen av personer som på frivillig väg söker hjälp har ökat, även av personer som är rädda att de i framtiden kommer att begå övergrepp därför att de brottas med den sortens tankar och fantasier.

I mitten av 1990-talet togs ett beslut i Kriminalvårdsstyrelsen att erbjuda fängelsedömda sexualbrottslingar vård på frivillig grund. Sedan dess har betydande insatser gjorts för att följa upp beslutet och intresset att erbjuda vårdinsatser, främst psykoterapi, från behandlares sida har vuxit. På kriminalvårdsanstalter och i den slutna rättspsykiatriska vården fungerar vården på flera håll tillfredsställande. Inom öppenvården, d.v.s. på de psykiatriska mottagningarna, inom frivården, familjerådgivningen, psykiska barn- och ungdomsvården samt socialtjänsten, finns dock klara brister. Även förövarnas anhöriga har svårt att få hjälp på dessa institutioner. Vi menar att detta beror på bristen på kunskap om sexualbrott samt bristande träning och utbildning i vård och behandling.

1997 bildades därför STOP-gruppen, en samarbetsgrupp mellan BRIS, RFSU, Rädda Barnen och VASA PBU i Stockholm, i avsikt att väcka politikerns intresse för frågan om behandling av sexualbrottsförövare.

Gruppen består alltså och har arrangerat en hearing i Riksdagshuset i november 1999, "Behandling av förövaren för barnens skull", arbetat med att kartlägga intresset för behandling, gjort uppvaktning i Socialstyrelsen och utarbetat planer för att få starta en pionjärklinik för behandling, utbildning och handledning. Samhället har ännu ej bidragit med några ekonomiska resurser till verksamheten.

17 Författningskommentarer

Folkhälsoinstitutet

Författningskommentar

Betänkandet håller en föredömligt neutral ton beträffande sexuell läggning. Men i författningskommentaren talas om samlag och samlagsliknande handlingar. Med samlag menas här vaginala samlag mellan man och kvinna, medan samlagsliknande handlingar avser orala och anala samlag av såväl hetero- som homosexuell karaktär. För att undvika att särskilja heterosexuell sexualteknik från homosexuell sexualteknik vore *samlag, d v s vaginala, orala och anala samlag av både hetero- och homosexuell karaktär* en såväl tydlig som mer neutral definition.

18 Bilaga 2 – Hur dömer domstolarna i mål om sexualbrott?

Socialstyrelsen

Bilaga 2, avsnitt 2 Bevisvärdering

I enlighet med direktiven har kommittén genomfört en praxisgenomgång som bl a innefattat en undersökning om domstolarnas bevisvärdering. Undersökningen visar att av 325 granskade tingsrättsdomar är gärningen helt förnekad i drygt hälften av fallen. Gemensamt för samtliga granskade domar (415 st) är att bevisningen oftast bygger helt på målsägandens uppgifter. Endast i några fall finns stödbevisning såsom rättsintyg eller teknisk bevisning (t ex analys av sperma, som kan knytas till den tilltalade).

Rättsintyg utfärdas på begäran av myndigheter, domstolar och enskilda. Olika regler gäller beroende på vem som begärt intyget och vem intyget avser. Från rättssäkerhetssynpunkt är det viktigt att ett rättsintyg - oavsett det avser den misstänkte eller brottsoffret - uppfyller högt ställda kvalitetskrav.

Socialstyrelsen är medveten om den kritik om bristande kvalitet som ibland riktas mot rättsintygen. En bidragande förklaring till den varierande kvaliteten kan vara att det i lagstiftningen på straffrättens område inte anges krav vad gäller kompetens på den som får avge rättsintyg och på intygens utformning och innehåll. En annan förklaring kan vara att staten inte har någon särskild organisation för verksamhet som avser rättsmedicinska undersökningar av levande personer.

Socialstyrelsens primära tillsyns- och normeringsområde omfattar medicinska undersökningar som är förenade med hälso- och sjukvård. Vad avser rättsmedicinska undersökningar har Socialstyrelsen däremot inget särskilt författningsreglerat ansvar. När det gäller rättspsykiatrisk, rättskemisk, rättsmedicinsk och rättsgenetisk verksamhet är Rättsmedicinalverket central förvaltningsmyndighet. Med hänsyn till att rättsmedicinska undersökningar ofta utförs inom hälso- och sjukvården har Socialstyrelsen givit ut allmänna råd om utfärdande av rättsintyg vid utredning av vålds- och sexualbrott (SOSFS 1997:5) i syfte att öka kvaliteten av sådana intyg.

Det finns således ingen statlig myndighet som har ett samlat ansvar för medicinska undersökningar vid utredning av brott. Det bör mot den bakgrunden övervägas om inte Rättsmedicinalverket bör ges ett huvudmannaskap för rättsintygsverksamheten med ansvar för organisation, innehåll, uppföljning och kvalitetssäkring. På så sätt skulle staten ha en organisation som kan svara för utvecklingsarbete, följa den internationella utvecklingen och bevaka kvalitetsfrågorna inom området.

I enlighet med vad Rättsmedicinalverket föreslagit i en skrivelse daterad den 7 november 2000 till Justitiedepartementet föreslår Socialstyrelsen att Rättsmedicinalverket får i uppdrag att förordna läkare som får utföra rättsmedicinska undersökningar som inte avses i lagen (1995:832) om obduktion m.m. Vidare bör Rättsmedicinalverket få i uppdrag att i samråd med Socialstyrelsen utarbeta kriterier för vilken kompetens som erfordras för att utfärda rättsintyg vid utredning av vålds- och sexualbrott samt vilka krav som ska ställas på intygens utformning och innehåll.

Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning – HomO

Praxis

När det gäller redovisad praxis i bilaga 2 så konstaterar utredningen att den omständigheten att gärningsmannen och offret är av samma kön endast nämns i något fall i dom i samband med överväganden om straffmätning, liksom att straffmätningen vid dessa brott inte varit annorlunda än då gärningsman och offer varit av olika kön. Detta är enligt HomO en alltför lättvindig kommentar. För perioden 1 januari 1995 t.o.m. den 30 juni 1998 redovisas totalt 25 fall, 20 tingsrättsdomar

och 5 hovrättsdomar, där gärningsman och brottsoffer varit av samma kön. I två av dessa, en tingsrätts- och en hovrättsdom, har man vid straffmätningen tagit upp att övergreppet varit av "homosexuell natur". Detta ansågs då vara en försvårande omständighet. Den redovisning som utredning här gjort avser endast ett litet urval av domar. Överväganden av detta slag kan således vara vanligare än vad redovisningen ger intryck av. Dessutom bör man inte blunda för risken att sådant vägts in utan att det uttryckligen redovisas i domskälen.

Det är enligt Ombudsmannens mening överhuvudtaget inte acceptabelt att man vid påföljdsval eller straffmätning tillmäter kön eller sexuell läggning i sig någon betydelse. Detta bör också klargöras i det fortsatta arbetet med lagförslagen i Regeringskansliet.